

EĞİTİMDE HİKÂYENİN GÜCÜ

2024

Hazırlayanlar

Dr. Ahmet KIZILAY

Dr. Cengiz YAKINCI

Dr. Hilal Türker ALAN

Dr. Müge KARADAĞ

Dr. Mehmet Ali ERKURT

Dr. Tuğçe Nur YİĞENOĞLU

EĞİTİMDE HİKÂYENİN GÜCÜ

2024

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Ahmet KIZILAY

Prof. Dr. Cengiz YAKINCI

Prof. Dr. Hilal Türker ALAN

Prof. Dr. Müge Karadağ

MALATYA 2024

İNÖNÜ
ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ

İnönü Üniversitesi Yayınları: 173

**EĞİTİMDE
HİKÂYENİN
GÜCÜ**
2024

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Ahmet KIZILAY

Prof. Dr. Cengiz YAKINCI

Prof. Dr. Hilal Türker ALAN

Prof. Dr. Müge Karadağ

ISBN

978

Sertifika No

49391

Genel Yayın Yönetmeni

Prof. Dr. Cengiz Yakıncı

Genel Yayın Yönetmeni

Görsel Sanat Yönetmeni

Öğr. Gör. Bünyamin Bayram

Kapak Resmi

Sima Pouya

Yayınevi Müdürü

Necati Bay

Adres

**Merkez Kampüs, 44280 Battalgazi MALATYA
0422 377 32 24 e-posta: yayinevi@inonu.edu.tr**

Baskı

İnönü Üniversitesi Yayınevi MALATYA

Mayıs 2024

Bu kitabın yayım hakkı İnönü Üniversitesine aittir. 5846, 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereği herhangi bir bölümü, resmi veya yazısı, yazarların, yayımcısının yazılı izni alınmadan tekrarlanamaz, basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınamaz, hiçbir biçimde, hiçbir yolla çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yazıların ve görsellerin yasal sorumluluğu bölüm yazarlarına aittir.

TAKDİM

Üniversitemizin ev sahipliğinde bu yıl üçüncüsünü düzenlediğimiz **“Eğitimde Hikâyenin Gücü”** sempozyumunda hikâye anlatı türünün eğitimde hangi alanlarda kullanıldığını ortaya koyan önemli ve zengin bir program gerçekleştirdik. Özgün tespit ve önerilerin bulunduğu bu çalışmaları *İnönü Üniversitesi Yayınımız* aracılığıyla kitaplaştırarak kalıcı hâle getirmek ve gelecek nesillere de ulaştırmak istiyoruz. Ufuk açan programın her yıl yeni ve zengin tecrübelerle devam ettirilmesi en büyük dileğimizdir.

Her hayat bir hikâye ve her insan kendi hikâyesinin kahramanıdır. Olay, kişi, zaman, yer ve mekânla şekillenen bu hikâyeler, her zaman anlam yüklü ve ilham vericidir. Bir hikâyesi olmamak ise amaçsız ve anlamsız bir hayat yaşamak demektir. İnsanların hikâyeyle olan ilişkisi kendi hayat hikâyelerini anlatmakla başlar, gerçek ya da hayal ürünü olan başka hikâyeleri dinlemekle hayat boyu devam eder. Doğumu coşkuyla karşılanan insanoğlunun hayat hikâyesi bir “masal” gibi başlar. Türü hayaller ve hayal kırıklıklarıyla dolu bir “roman” gibi yaşanır. Hüznün ve neşenin bir arada olduğu bir “fıkra” gibi bir çırpıda anlatılır. Ve sonuç olarak her yaştan insanın unutulmaz bir “hikâye”si oluşur.

Herkes “hikâye”nizi merak eder: Doğum hikâyesi, çocukluk hikâyesi, okul hikâyesi, meslek hikâyesi, başarı hikâyesi, evlilik hikâyesi, hastalık hikâyesi ve nihayet bütün bu hikâyelerin toplamı olan *“hayat hikâyesi...”* Kim olursak olalım, hepimiz doğumla başlayan ve ölümle biten bir hikâyeye sahibiz. “Hayat istediğimiz gibi olmaz, yaptığımız gibi olur” diyen bilge, yazılmış bir hayata dâhil olmayı değil, hikâyesini yazdığımız bir hayatın kahramanı olmamızı öğütler. Hayata küçük de olsa bir hikâye kattığımız andan itibaren sınıftaki öğrenci ya da sokaktaki vatandaş fark etmeksizin hikâyesine dokunduğumuz her insanın yaşam coşkusu artar, başarı ivmesi katlanır ve hayat hikâyesi zenginleşir.

Hikâyeyle bu kadar içli dışlı olan insanoğlunun eğitiminde de elbette hikâyenin çok özel ve önemli bir yeri bulunmaktadır. Hayatının önemli bir bölümünü öğrenmekle geçirmiş her insanın bir “başarı hikâyesi”nin olması gayet doğaldır. Hayat, devam eden bir hikâyeyse yaşamı şekillendiren eğitimin hikâye ile olan ilişkisi sorgulanması gereken temel konularımızdan biri olmalıdır. Kişiliğimizi ve kimliğimizi oluşturan hayat hikâyemiz, yol gösterici özelliğiyle geçmişimizin aynası ve geleceğimizin pusulası olacaktır. Anlattığımız bütün bu hikâyelere karşılık **“Eğitimde Hikâyenin Gücü”** ya da **“Eğitimin Gücünde Hikâyenin Etkisi”** hangi orandadır? Sempozyum çalışmamızın temelini bu sorular ve cevapları oluşturmaktadır. Duygulara dokunan her hikâye, bize yeni kapıların açılmasını ve farklı fırsatların oluşmasını sağlar. O hâlde “hikâye” deyip geçmeyelim ve mutlu sonlarla bitecek hikâyeler oluşturmaya odaklanalım!

“Eğitimde Hikâyenin Gücü” sempozyum programımıza katılım sağlayan ve katkı sunan çok değerli bilim insanlarına gönülden teşekkür ediyor, yapılan çalışmaların verimli ve hayırlı olmasını diliyorum. **“Eğitimde Hikâyenin Gücü”**nü sorgulayan bu çalışmaların nice “başarı hikâyeleri”ne kapı aralaması dileğiyle hepimizin kalemi keskin, hikâyesi güçlü olsun!

Prof. Dr. Ahmet Kızılay
İnönü Üniversitesi Rektörü

SUNUŞ

Modern çağ, insanoğluna her geçen gün yeni olanaklar sunmaya devam etmektedir. Günümüz dünyasında internetin sunduğu imkânlar, akıllı telefonlar ve sosyal medyanın gücü, her yaş grubundan insanı etki altına almakta; beklentiler bu mecraların sunduğu farklı alternatiflerle değişmektedir. Bu değişim kaçınılmaz olarak eğitim ortamlarına da yansımaktadır. Bilişim dünyasının marka ismi Bill Gates, “Eğitim zor! Değişik becerilere; olumlu pekiştirenlere, öğrencilerinizin sıkılmasını önlemeye, belli bir şekilde dikkatlerini çekmeye ihtiyacınız var.” diyerek okullardaki sunumların beklentilerin üzerinde olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bilişim teknolojisinin sınırsız, cezbedici, merak uyandırıcı, öngörülemeyen ve bir bakıma hipnotize edici ortamına alternatif olarak kullanılabilir en etkili yollardan biri, kadimden günümüze ulaşan çizgide popülaritesini hiç kaybetmeyen hikâyelerdir. Eğitim ortamlarında şaşırtan, sürükleyici ve merak uyandırıcı yapıları ile kullanılabilir en yararlı kaynaklar ve kurtarıcılar hikâye metinleridir.

Hikâyeler, insanların kendi hayatlarından parçalar buldukları, bu hayatlarla özdeşim kurdukları en etkili eğitim araçlarındandır. Toplum eğitimi sunumlarında kullanılan istatistiksel kanıtlar hikâyelerle karşılaştırıldığında, bu kanıtların hikâyelerin çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Örneğin “Sigara akciğer kanserinin %90 nedenidir.” şeklindeki bir istatistikî bilgi, toplum tarafından kabul görmesine, çok iyi bilinmesine rağmen sigarayı bırakma noktasında insanlar üzerinde etkili olamamaktadır. Bu bilgilerin sınırlı etkisi daha güçlü bir desteği arama ihtiyacını doğurmuş, bu nedenle televizyonlarda sunulan kamu spotlarında, sigarayla ilgili kişisel hikâyeler paylaşılarak insanların bu hayatlarla özdeşim kurmaları beklenmiştir. Şüphesiz bu gerçek hikâyeler insanlar üzerinde çok daha tesirli olmuştur. Z. Meisel'in de belirttiği gibi “Hikâyeler, insanların kanıtları anlama ve kullanma yollarının temel parçasıdır.” Çünkü hikâyeler, duygulara hitap eder ve duygular, akla giden yolun en kestirme noktasında bulunur. Bu da akılda kalıcılığı güçlendirir.

Hikâye yazmak insanın dikkatini başka bir alana yönlendirdiği için kişinin içinde bulunduğu olumsuz psikolojiden sıyrılmasını sağlar. Bu da psikolojik sorunları olan kişiler için bir uğraşı terapisi. Diğer taraftan hikâye anlatmak, yalnız yürünmemesi gereken bu yolda insanlara birbirlerine öykülerini anlatma ve birbirlerini dinleyerek deşarj olma imkânını sağlayacaktır.

Hikâyeler, hayatın ta kendisidir. İnsanı hayata hazırlama görevi üstlenen eğitimcilerin de bu noktada daha iyi hikâyeler yakalama ve gerekirse eğitim ortamları için yeni hikâyeler kurgulama görevi vardır.

Eğitimde hikâyenin hangi yöntemlerle kullanıldığının tespitini yapmak ve hikâyenin eğitimde nasıl kullanılabileceğine yönelik görüş önerilerini sunmak amacıyla düzenlenen “Eğitimde Hikâyenin Gücü Sempozyumu” bu anlamda etkili bir program olmuştur. Sempozyumda sağlık bilimlerinden 12, sosyal bilimlerden 13, doğa bilimlerinden 2 ve mühendislik bilimlerinden 1 olmak üzere toplam 28 kıymetli katılımcı, eğitimde hikâyelerin nasıl kullanıldığına dair kendi deneyimlerini paylaşmış ve sunulan metinler bir araya getirilerek kitaplaştırılmıştır. Eserin tüm bilim dallarında hikâyenin kullanılmasını teşvik edeceği ve kaynak olacağı kanaatindeyiz.

Kitabımız; “Hikâyenin Gücü” ve “Eğitimde Hikâyenin Gücü” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. “Hikâyenin Gücü” bölümü 17 farklı yazarın hikâyenin genel olarak etkinliği konusunda görüşlerini sundukları yazılardan oluşmaktadır. İkinci bölüm ise yukarıda belirttiğimiz gibi 28 davetli yazarın katkı verdiği Eğitimde Hikâyenin Gücü yazılarından oluşmaktadır.

Kitabın Youtube kanalı (<https://www.kisa.link/dOtIo>) oluşturulmuş olup bu kanalda yazarlar kendilerini tanıtarak yazdıkları konuları kısaca anlatmaktadırlar.

Programın her yıl yeni tecrübelerle devam ettirilmesi ve eğitimde hikâyenin kullanımını ile ilgili farklı fikirlerin bir araya getirildiği yeni kitapların hazırlanması en büyük arzumuz. Eğitimde hikâye kullanımının daha çok yaygınlaştığı ve daha etkin kullanıldığı bir gelecek temennisiyle...

Daha iyiye... Daha güzele... Sevgiyle...

Prof. Dr. Cengiz Yakıncı

Prof. Dr. Hilal Türker Alan

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR VE HİKÂYENİN GÜCÜ

Öyküler Kısa Ama Çetin Ceviz

Prof. Dr. Abdullah HARMANCI.....1

Anlatı Tıbbı: Tıp Eğitiminde Bilimsel ve İnsani Öğeleri Birbirine Bağlayan Köprü

Doç. Dr. S. Ayhan ÇALIŞKAN.....2

Kadın Doğum Koridorları

Prof. Dr. Ayşe Filiz YAVUZ.....4

Hikâyeler İnsanlara Kimlik Verir

Cemal ŞAKAR (Öykücü Yazar).....5

Her Şeyin Hikâyesi

Prof. Dr. Ergin ÇİFTÇİ.....6

Nöroloji Eğitiminde Hikâyenin Gücü

Prof. Dr. Filiz KOÇ.....7

Tıp Etiği Eğitiminde Hikâyenin Gücü

Doç. Dr. Hasan ERBAY.....8

Psikiyatri Eğitiminde Hikâyenin Gücü

Prof. Dr. Hatice Birgül CUMURCU.....10

Çocuk Eğitiminde Hikâyenin Gücü

İlknur IŞIK (Eğitimci/Sağlıkçı Yazar).....10

Düşünme Şekli Olarak Hikâye

Doç. Dr. İlknur Tatar KIRILMIŞ.....12

Matematiğin Dilinden

Prof. Dr. Müge KARADAĞ.....13

Bize Bir Hikâye Anlatıcısı Lazım

Dr. Necdet SUBAŞI.....14

Bizim Hikâyemiz

Nur İpek Önder MERT (Eğitmen/Yazar).....16

Hikâyelere Müteşekkirim Onlardan Çok Şey Öğrendim

Prof. Dr. Sibel YILDIZ.....17

Beşikten Sonsuzluğa: Hikâyenin Gücü

Tarık Talat İÇÖZ (Şair/Yazar).....19

Hikâyenin Gücü

Uzm. Dr. Ümit EVRAN.....20

Öykünün Gücü

Prof. Dr. Zafer GENÇAYDIN.....22

EĞİTİMDE HİKÂYENİN GÜCÜ

Fen Bilgisi Öğretmenliğinde Dijital Hikâye

Doç. Dr. Aybüke Pabuccu AKIŞ.....25

Çocuk Psikiyatrisi Eğitiminde Hikâyenin Gücü

Dr. Öğr. Üyesi Öznur Adıgüzel AKMAN.....37

Hayat Hikâyemiz

Prof. Dr. Hilal Türker ALAN.....49

Engelli Bireyleri Yaşama Tutunma ve Eğitim Gücü Olarak Spor; Başarı Öyküleri

Prof. Dr. Cengiz ARSLAN.....53

Deprem Sürecinde Hemşire Bakım Hikâyeleri

Doç. Dr. Hakime ASLAN.....65

Hemşirelik Eğitiminde Hikâyenin Gücü

Prof. Dr. Şafak DAĞHAN, Dr. Ebru Konal KORKMAZ.....73

Tıp Etiği Eğitiminde Anlatı; İmkân ve Riskler

Doç. Dr. Hasan ERBAY.....79

Göğüs Hastalıklarına Hikâyelerle Bakış

Prof. Dr. Göksel Altınışık ERGUR.....85

Anestezi Eğitiminde Yaşanmış Hikâyeler

Prof. Dr. Sıtkı GÖKSU.....95

Anlatı Sosyolojisi Nedir?

Prof. Dr. Nuran Erol IŞIK.....99

Felsefe ve Sosyolojide Anlatı

Doç. Dr. Adem İNCE.....105

Adların Yargılandığı

Cevat İZGİ, Prof. Dr. Mustafa KAÇALIN.....109

Yaşamdan Matematik Hikâyeleri

Prof. Dr. Müge KARADAĞ.....113

Kur'ân Kıssalarının Eğitimdeki Gücü

Doç. Dr. Mustafa KARA.....117

Sağlık Eğitiminde Dijital Hikâye

Prof. Dr. Oya KAVLAK, Arş. Gör. Dr. Gülşen IŞIK.....125

Edebiyat İncelemelerinde Kullanılan Yakın Okuma Tekniğinin Hastane Ortamının İyileştirilmesine Katkısı

Doç. Dr. İlknur Tatar KIRILMIŞ.....135

Ol Hikâye Eczacılık

Ecz. Eyüp Talha KOCACIK.....145

Müzik Eğitiminde Öğretim Aracı Olarak Hikâye

Dr. Öğr. Üyesi Olcay KORKMAZ.....151

Peyzaj Tasarımında Hikâyenin Yeri	
<i>Doç. Dr. Sima POUYA</i>	159
Sağlık ve Hastalık Anlatıları	
<i>Prof. Dr. Deniz SEZGİN</i>	171
Erken Çocukluk Döneminde Hikâye Anlatıcılığıyla Afet Eğitimi	
<i>Öğr. Gör. Dr. Gülseren ERHAN</i>	177
Nasreddin Hoca Fıkralarında Öğretim Yöntem ve Tekniklerinin Kullanımı	
<i>Prof. Dr. Ayşe Nur Sır DÜNDAR</i>	187
Mesnevi Hikâyelerini Değerlendirme	
<i>Prof. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER</i>	195
Anatomide Mitolojik Kavramlar ve Anlatılar	
<i>Prof. Dr. Ozan TURAMANLAR</i>	211
Kadın Doğum Koridorları	
<i>Prof. Dr. Ayşe Filiz YAVUZ</i>	223
Acilde Hasta Hikâyeleri	
<i>Prof. Dr. Cuma YILDIRIM</i>	229
Tıbbi Bilginin Gelişiminde Savaşların Katkısı	
<i>Prof. Dr. Sarper YILMAZ</i>	235
Hastalık Hikaye Kitapları	241

YAZARLAR VE HİKÂYESİNİN GÜCÜ

ÖYKÜLER KISA AMA ÇETİN CEVİZ

Prof. Dr. Abdullah HARMANCI
NEÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
aharmanci@erbakan.edu.tr
ORCID 0000-0001-9468-8595

“Öykü” deniyor. “Hikâye” deniyor. “Küçük hikâye” denmişti. “Kısa hikâye” veya “kısa öykü” diyenler de oldu. Geleneğimizin anlatılarından süzülüp gelen mirasa “hikâye”, 19. yüzyılda ortaya çıkan ve bizde 1890’lardan itibaren temsil edilen edebi türe “öykü” demek daha doğru olsa gerek. “Hikâye” ayrıca bütün anlatımların içinde bulunan olay çekirdeği anlamında da kullanılıyor.

Öykü türü, her şeyden önce, her insanda olan yaşantı izlerini yüzümüze çarpmasıyla dikkatimizi çekiyor. Edebiyatın asli görevi anımsatmak. Anımsamak için önce deneyimlemek ve sonra da unutmak gerekiyor. İşte bu yaşanmış ve unutulmuş olanı öykü harekete geçiriyor. Bizi kalbimizden sarsıyor. Bizi sarıp sarmalıyor ve bizi bizimle karşılaştırıyor. Yüzleştiriyor. Bizde olan gizli duyguyu, yaşantıyı, deneyimi bize yeniden göstererek ruhumuzda bir duygusal hareketlilik sağlıyor. Biz artık kendi yaşantılarımız üzerine düşünmeye ve kendimizi daha derinden duyumsamaya başlıyoruz. Biz artık eski biz olmuyoruz.

Öykü, aynı zamanda bizi başka benliklerin içine sokuyor. Hiç olmadığımız anların, hiç yaşamadığımız zamanların ve mekânların içinde dolaşıyoruz. Başkası oluyoruz. Başkasını tanıyoruz. Başka bir dinin, başka bir milletin, başka bir ülkenin, başka bir ormanın ferdiyiz. Başka bir gözle bakıyoruz hayata. Başka bir benliğin ışıkları sarıyor ruhumuzu. Bizi bizden çıkartıyor. Başka kimlik ve kişilikler giyiniyoruz.

Öykü romanın aksine bütünlüğüne kavra(ya)mıyor hayatı. Bu bir eksiklik mi? Hayata tek bir cepheden bakmak gerekiyor. Öykünün “yeri dar.” Öykü sınırlı. Öykü kuşatmıyor. Öykü 360 dereceden sadece bir dereceyi alıp bir açıdan bakıyor baktığı yere. Bu sebeple öykü yazmak zor. Çünkü kelimeleriniz kısıtlı. Sınırlı. Ama bu darlık, zaman zaman bir avantaja dönüşüyor. Bütünün göremediği şeyi parça gösteriyor. Öykü anlattığıyla değil de anlatmadığıyla çekiyor dikkatimizi. Boş bırakıyor. Boşluk bırakıyor. Soru soruyor. Afallatıyor. Düşündürüyor. Öykü, elbette, “makro”nun değil “mikro”nun peşine düşüyor.

Öykü kaydediyor. Saklıyor. İçine mektup konulup denize atılmış şişeler gibi, biz-

den bir şeyi geleceğe taşıyor. Öykünün kaydetmesi başka aygıtların kayıtlarından farklı. Öykü en kaydedilmeyecek olanı kaydediyor. Ruhumuzda pinçik pinçik dağılmış, un ufak olmuş deneyimleri bir manevi müze gibi saklıyor ve koruyor. Kanayan bir vicdan, ağrıyan bir kalp, kaybolan bir kahkaha, sıkılan bir yumruk geleceğin bilim insanlarının veya meraklılarının takdirlerine sunulmak üzere küçük şişelerde deryayı boyluyor. Bunu genelde edebiyat zaten yapar, tamam ama öyküde en titrek duygular bile bilinmeyen kalplere uzanıyor.

Öyküde bir ormanı izlemek imkânsız. Ama ormanda titreyen bir kelebek kanadı öykünün içinden fışkırıyor. Kalbimize bu fışkırışın nemi ulaşıyor. Kalbimize değen yankılanmalar ebedileşiyor. Bir sokağın ortasında oradan oraya savrulan poşetin tarihini bize ancak öykü iletiyor.

Öykünün kısalığı, onu geniş kitlelerin eline geçmekten koruyor. Öykü tüketime elverişli değil. Öykü, sadece sayıların saygın olduğu yayın ve okur dünyasının oynacağı olamayacak. Tecime elverişli değil. Ancak bilenler, duyanlar, kalbi olanlar ve ancak hissedener öyküye teveccüh ediyor. Öykü, modern dünyanın sayı-severliğine meydan okuyor. Kısa ama çetin ceviz. Tüketilemiyor. Mideye indirilemiyor. Tomris Uyar ne demişti? “Beş yüz sayfalık romanları okuyanlar beş sayfalık öyküleri okumuyorlar...” İyi ki!

ANLATI TIBBİ: TIP EĞİTİMİNDE BİLİMSEL VE İNSANİ ÖGELERİ BİRBİRİNE BAĞLAYAN KÖPRÜ

Doç. Dr. S. Ayhan ÇALIŞKAN
United Arab Emirates University
College of Medicine and Health Sciences
Department of Medical Education Al Ain,
Abu Dhabi, UAE ayhanca@gmail.com
ORCID 0000-0001-9714-6249

Anlatı tıbbı (*narrative medicine*), hastalık öyküleri ile kişisel deneyimleri tıp eğitimi ve pratiğiyle bütünleştirme yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. Tıp eğitiminde yenilikçi bir yaklaşım olarak kabul edilebilecek olan anlatı tıbbı, geleneksel tıp eğitiminin teknik ve bilimsel titizliğini zenginleştirerek sağlık hizmetlerinin insani yönlerinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Tıp eğitiminde öykülerin kullanılmasının öncelikli yararlarından biri öğrenci katılımını önemli ölçüde artırmasıdır. Eğitmciler, klinik bilgileri ve deneyimlerini ilgi çekici öykülere dönüştürerek öğrencilerin dikkatini geleneksel ders anlatımı yöntemlerinden daha etkili bir biçimde çekebilir. Böylelikle yoğun kuramsal içeriği ve karmaşık bilgileri özümsemekte zorlanan öğrencilerin ilgi ve güdülenmesini sağlamak ve sürdürmek olanaklı hâle gelir. Diğer yandan eğitimde kullanılan öyküler tıbbi bilginin bağlamsal-

laştırılması için de güçlü araçlar olarak işlev görür. Gerçek hayattan örnekler sunulması öğrencilerin konuya ilgisini ve katılımını geleneksel derslerden daha etkili bir biçimde sağlar. Bu bağlam, yetkin sağlık profesyonelleri yetiştirmenin önemli bir yönü olan soyut tıbbi bilgi ve mesleki uygulamalar arasındaki boşluğu doldurmaya ve daha anlamlı öğrenmenin gerçekleştirilmesine yardımcı olur.

Öyküleri eğitimde kullanmanın bir diğer önemli yararı da hafızada tutmayı geliştirmedeki rolüdür. İnsan beyni, öyküleri, yalıtılmış gerçeklerden daha iyi anımsamak üzere tasarlanmıştır. Eğitimciler, tıbbi bilgileri bir öykü çerçevesinde sunarak öğrencilerin bu bilgileri anımsamasını ve dolayısıyla kalıcı öğrenmeyi güçlendirebilir. Ayrıca öğrenciler bu bilgileri kullanarak mesleki becerilerini geliştirebilir ve klinik ortamlarda uygulayabilirler. Tıp eğitiminde öykülerin kullanılması öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin gelişimine de katkı sağlar. Öğrenciler, zorlu klinik olgular veya etik sorunlar içeren öykülerle ilgilenirken, mesleki yaşamlarında karşılaştıkları karar verme sürecine benzer bir eleştirel düşünme ve çözüm geliştirme deneyimi yaşarlar.

Öykülerin tıp eğitiminde kullanımına ilişkin uygulamalardan bazıları, hastanın bakış açısına ilişkin içgörü sağlayan hasta öyküleri, öğrencileri kendilerinin veya başkalarının duygularını anlamaya ve öğrenme deneyimlerini ifade etmeye teşvik eden yansıtıcı yazılar olarak sıralanabilir. Ayrıca olguya dayalı öğrenme ve rol oynama gibi öğretim yöntemleri de öykülerin kullanıldığı ve öğrencilerin klinik senaryolarla aktif olarak ilgilenmelerini sağlayan yöntemlerdir. Bu uygulama örnekleri ile tıp eğitiminde öykülerin kullanılması sağlık hizmetlerinin insani yönlerini ön plana çıkarır, çağdaş tıp eğitimi programlarının öncelikli hedefleri arasında yer alan iletişim becerileri, empati ve eleştirel düşünmeyi geliştirir, tıp öğrencilerini hastaların deneyimleriyle derinlemesine ilgilenmeye teşvik ederek daha şefkatli ve bütüncül yaklaşımı benimsemiş hekimlerin yetiştirilmesine katkı sağlar. Tıp öğrencilerinin, eğitim yıllarında ilerledikçe empati sergilemelerinde kayda değer bir düşüş görüldüğü bilinmektedir. Anlatı tıbbi, hasta öyküleri ve deneyimleri aracılığıyla öğrencilerin farkındalıklarını güçlendirerek bu eğilime karşı koyabilir ve iletişim becerilerinin gelişmesine katkı sağlayabilir.

Bununla birlikte, öykülerin gerek tekil eğitim oturumlarında gerekse genel olarak tıp eğitimi programının kapsamı bağlamında gereksinimlerle dengeli biçimde ve uygun zamanlama ile kullanılması önemlidir. Öyküler öğrenme deneyimini zenginleştirebilirken, öğrencilerin edinmesi gereken temel tıbbi bilgilerden uzaklaşmasına neden olmamalıdır.

Klinik deneyimler, hasta ve hastalık öyküleri anlatımının tıp eğitimi ile bütünleştirilmesi, öğrenci katılımı ve bilginin anımsanmasını kolaylaştırmaya eleştirel düşünme ve empati geliştirmeye kadar çok sayıda yarar sunmaktadır. Söz edilen tüm bu nitelikleriyle anlatı tıbbi bir eğitim yaklaşımının ötesinde tıbbi uygulamaların bilimsel ve insani öğelerini birbirine bağlayan bir köprü işlevi görmektedir. Tıp eğitimi alanı gelişmeyi sürdürdükçe, öğretimde öykülerin stratejik kullanımı, çok yönlü, yetkin ve şefkatli sağlık profesyonellerinin yetiştirilmesinde önemli bir rol oynayabilir.

KADIN DOĞUM KORİDORLARI

Prof. Dr. Ayşe Filiz YAVUZ
AYBÜ Tıp Fakültesi
Kadın Hastalıkları ve Doğum AD
afy60@hotmail.com
ORCID: 000-0003-3699-7757

Kadın Hastalıkları ve Doğumda hikâye hem hasta açısından hem hekim açısından önem arz eder. İçinde özel hayat, cinsellik, mahremiyet ve dedektiflik yaparcasına şikâyetin altında yatan hikâyeyi bulma, asıl sorunu çözmeye yönelik soruşturma bu konunun önemini gösterir. Hasta hikâyeleri kadın doğumda çok karakterli sahnelerdir. Koca (nın istekleri, beklentileri), çocuklar (hasta olunca onların bakımı veya çocuk sahibi ve istenen cinsiyette doğurma beklentisi), kaynana (baskısı), komşular (önerileri) ve internet...

Diğer yandan şikâyetler de her zaman ve her yerde dile getirilmesi zor olan konulardır. Hastanın tansiyonun çıkması, şekeri, akciğer ve kalbine dair şikâyetleri her yerde anlatılabilir veya mazeret gösterilirken kadın hasta kanamasını, idrar kaçırmasını, doğum sonrası yırtıklarını, çocuk sahibi olamayışını dile getiremez, mazeret olarak sunamaz. Çocuk sahibi olmak için yapılan denemeler müstehcen, olmaması ise bir kusurdur ve çoğunlukla kadın suçlanır. Eğer tetkiklerde erkek kusurlu bulunursa o zaman ise “Çocuk sahibi olmayı istemiyoruz.” denir ve konu kapatılma yoluna gidilir.

Kadın doğumda hastanın hikâyesinin alt metinleri çoktur. Edebi olarak kaliteli hikâyelerde “metin altı satır” olarak adlandırılan özellik (gizli mesaj) kadın doğum hekimliğinde çoktur ve hekimin hastaya sorduğu incelikli sorular (polisye) ile hasta çözülmesinde kullanılır. “İlişkide ağrınız oluyor mu, adet öncesi dönemde baş ağrısı, gerginlik yaşıyor musunuz?” sorusunun arkasından koital ve dolayısı ile eş ile ilgili hikâyeler çıkacaktır. Sık yaşanan enfeksiyonlarda eşin yaptığı iş, kaçamakları ortaya dökülür. Kronik (6 aydan uzun süren) pelvik bölge ağrıları altından kötü bir olayın yaşanması hikâyesi çıkabilmektedir.

Hikâye anlatımı “öğrenci doktor” eğitiminde de karşımıza çıkar. Dismenore (sancılı âdet görmenin etiolojisindeki hikâyeler), zor doğumların arkasından meydana çıkan travmalar, gebe kalma mekanizmasındaki sperm mobilitesinin öneminin anlatılmasında kullanılacak hikâyeler gibi.

Kadın-Doğumdaki hastalıklarda yazılan hikâyelerin farklı safhalarını hatırlamak ve ona göre hastalığı değerlendirmek gerekir:

- Prodrom dönemi hastalık hikâyesi
- Hastalık dönemi hastanın hikâyesi

– Hekimin anlatılanlardan çıkardığı sonuçlar üzerine yazdığı-tahmin ettiği hastalığın senaryosu ve yazması gereken iyi sonuç için yapacakları

– Hastalığın tedavi-takip sonucuna göre (iyi-kötü) hem hastanın hem yakınlarının hem hekimin yazdığı hikâye.

Bu hikâyelerin içindeki karakterler ise belli etmeseler dahi bazen çok önemli roller üstlenebilirler: Eş, kaynana, komşular, arkadaşlar, elti ve hastane elemanları (hemşire, teknisyen, konsey üyeleri ve hatta cihazlar).

Bütün hikâyede temel özellik iletişimdir ve hikâyeyi yönlendiren (her zaman olmasa dahi) kullanılan dildir (hasta ve hekim dili).

HİKÂYELER İNSANLARA KİMLİK VERİR

Cemal ŞAKAR
Öykücü Yazar

İnsan hikâye anlatan bir varlıktır ve bu anlatma onun için ontolojik bir zorunluluktur. Sadece insan değil, gruplar, toplumlar ve devletler de hikâye anlatır. Çünkü hikâye anlatarak kendini kimliklendirir ayrıca hikâye vasıtasıyla kendisini ortaya koyarak diğerlerine katılır. Bu yüzden hikâye daima anlam yüklüdür; değer yargılarından bağımsız hikâye olamaz. Bizi biz yapan şeyleri anlatma ihtiyacı, hikâyelerimizin bilinmesini istemekle ilgilidir. Zira bunların değerli olduğuna inanırız. Bir hikâyemiz olmadığını anlamak, varlığımızın anlamsız olduğunu fark etmektir.

Bireysel hikâyeler -buna öznel dil de diyebiliriz- gündelik dilin önerme-olgu upuygunluğunu kırarak, görünenin görüldüğü kadar olmadığını ortaya çıkarır. Bu durumda nesnel dil öncelikle olgulardan koparak öznel dile boyun eğer. İnsanın daima bir duygu durumunda olması insanlarla ve nesnelerle kurduğu ilişkide devrededir. Çünkü kendi hikâyesi merkezdedir, bundan ötürü de insanları ve nesneleri bu hikâyeye göre düzenler. Olgular genellikle hikâye dolayımıyla algılanır; bu yüzden insanın olgularla arasında biricik, kendine has bir bağ oluşur; olgular onunla konuşmaya başlar, o da olgularla. Buna katılım diyebiliriz. Katılımda insan ve doğa (özne ve nesne) ayrımı yoktur; insan ve doğa birbirleriyle konuşurlar, dahası bu konuşmalar (hikâye) sayesinde insanlar beraber olur, hikâyeler onları bir araya toplayarak onlardan bir toplum oluşturur. Gündelik dil içinde birbiriyle sadece asgari düzeyde iletişim hâlinde olan insanlar, bir toplum değil, olsa olsa minik gruplar hâlinde, birbirlerini tanımadan yan yanadırlar, sadece iş birliği içindedirler. İşte hikâye yan yana duran insanları bir bağla birbirine bağlayarak onları toplum hâline getirir.

Hikâye sayesinde olgular durağanlığından kurtulup zamansallaşır ve belirli bir ritimle

akış kazanır. Çünkü hikâye anlatmak olguları hikâyeye göre düzenlemek demektir. Anlatılan hikâyeye birilerinin kulak vermesiyle bireysel hikâyeler kökene dair bir hikâyenin etrafında toplanmaya başlar. Zira hikâyeler hep kökene dairdir, birbirini tanımadan yan yana duran insanlara kimlik verir, onları kimliklendirerek bir araya toplar. Kökene dair hikâyelerle olgular yeniden düzenlenir ve insanlar dünyayı kendilerine has kılarlar. Artık sadece bilindik dünya, güven içinde olunan dünya yerini kökene dair bir hikâyeye kurulumuş topluluğa dair bir dünyaya bırakır. Yani hikâyeler dünyayı örgütler ve düzenler, olgular da yan yana duran, birbirinden bağımsız varolanlar değildirler, hikâyelerle birlikte onlar arasında da bağıntılar kurulur. Çünkü burada dile değer yüklenir ve dil teçhiz edildiği değerlerle dünyayı isimlendirmeye, anlamlandırmaya başlar.

Şimdi her şey kendi hakikatiyle ilişkilidir.

HER ŞEYİN HİKÂYESİ

Prof. Dr. Ergin ÇİFTÇİ
AÜ Tıp Fakültesi
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları AD
erginciftci.pediatric@gmail.com
ORCID 0000-0002-4955-160X

“Her insanın bir öyküsü vardır ama her insanın bir şiiri yoktur.” dedim. “Özdemir Asaf!” dedi, en arkadaki sarışın kız, şaşırdım. “Sen mutlaka şiiri de olanlardansındır” dedim ona, “Bu dizelerin şairini bildiğine göre...” diye açıkladım. “Varlıklı bir ailenin kızı olarak doğdun, fotoğraf makineleri ve kameralar yaşamının büyük kısmını kaydetti, hep en iyi okullarda okudun, dünyanın en güzel yerlerini çoktan gördün, hep el üstünde tutuldun, bu yönün de eksik kalmasın istendi ve işte buradasın, yıl sonunda doktor çıkacaksın.”

“Hocam ne kadar güzel yazdınız!” dedi, ona derin bir kıskançlık beslediğini hissettiren bir başkası. Kumral saçlarını savurup dudağını bükerek baktı ona, sanki “Gördün mü, al işte buna müstahaksın!” der gibi.

Evet, yazarım, hepiniz gibi, hemen her zaman, bir hikâye yazarım hem okurum hem yazarım. Hatta kurarım, kendi hikâyemin nasıl sonlanacağını bile. Benim de bir hikâyem var, bazı bölümlerini hiç kimsenin bilmediği, hepiniz gibi. Çok severim hikâye okumayı, hikâye anlatmayı. Herkesin, her şeyin bir hikâyesi vardır. Bu kâinatın da var bir hikâyesi, bana göre ışığın içine gizlenmiş şifresi. Ah o ışık! Goethe’nin ölmeden önce biraz daha istediği. Ondan biraz daha olsa sanki karanlıkta kalan her şey aydınlanacak, her şeyin hikâyesi apaçık çıkıverecek ortaya. İnsanın da hikâyesi var elbette, Âdem ile başlayan, Havva ile anlam bulup elma ile heyecan kazanan bir hikâye... Bizim hikâyemiz, bolca acı, kan ve gözyaşı. İşte böyle çocuklar, acıdır hikâyenin başladığı yer. Mutlu, acısız insanların

pek dişe dokunur bir hikâyesi yoktur. Biz onları pek de görmeyiz zaten, bize acısı olanlar gelir. İçleri doludur, sızar her yerinden, acı soğan gibi, vicdanı olan her insanın yakar kavurur gözlerini kıpkırmızı yapar, tufan kadar yağsa, okyanus kadar aksa, söndüremez gözyaşları. Dünyaya bakın bir, acılı insanın hikâyesi hikâye olarak kalmaz, Picasso'nun Guernica'sında resim olur, Jago'nun Pietà'sında taş kesilir. Kulak kesilin yeniden; türkülerimiz halkın acılı hikâyesini anlatır. Bilirsiniz, kim oynarsa oynasın hikâyesi olmayan bir film gişe yapmaz, iyi bir hikâyesi varsa da oyuncuların önemi kalmaz.

“Peki, biz ne yapacağız hocam?” dedi kıskanan kumral kız, “Tamam, bu hastanın hikâyesinden çok şey öğrendik.”

“Çocuklar ‘Yaşamım benim en güzel şiirim’ demişti Can Yücel. İnsanların hikâyelerini dinleyerek başlayacak, dertlerini anlayacak, dermanımızı onların yaralarına sürecektir ve acılarını dindireceğiz. Bu da bizim hikâyemiz olacak. Şairi bir bal arısına benzetmişti Rilke, uzun bir ömür boyunca anlam ve tatlılıkları topladıktan sonra, hayatının sonuna doğru, en güzelinden belki on mısra yazabileceğini söylemişti. Biz de hikâyemizi anlatıp göçüp gideceğiz, hayatımızdan geriye, şiir tadında bir hikâye bırakarak.”

NÖROLOJİ EĞİTİMİNDE HİKÂYENİN GÜCÜ

Prof. Dr. Filiz KOÇ
ÇÜ Tıp Fakültesi Nöroloji AD
koc.filiz@gmail.com
ORCID 0000-0001-8594-7540

Nöroloji ya da sinir bilimi, genel olarak sinir sisteminin yapısını, fizyolojisini ve hastalıklarını inceleyen bilim dalıdır. Sinir bilimi, kendine has özellikleri nedeniyle karmaşık kavramları ve süreçleri anlamayı gerektiren bir alandır. Bu noktada, hikâyeler, ifadeleri yalınlaştırılarak kavramların daha kolay anlaşılmasını sağlayarak hem genel tıp hem de nöroloji eğitiminde etkili bir öğrenme aracı olabilir. Hikâyeler, anlatımı zenginleştirmek, eğitilenlerin ilgi ve dikkatini çekmek, bilişsel gelişimlerini desteklemek sonuçta soyut bilgileri somut bağlamlar içinde değerlendirme, anlama ve hatırlamalarına yardımcı olur. Bilgiyi belleklerine yerleştirme ve uzun süre hatırlama ve günlük klinik uygulamalarda bu bilgileri geri çağırarak kullanmalarını sağlar.

Bir hastanın yaşamının öyküleştirilmesi, hastalık ilişkili risk faktörleri, semptomların ve tedavi seçeneklerinin öğrenilmesinin çok daha ötesinde hem hasta ve hastaya bakım verenlerin hem de sağlık sunucuların konuyla ilgili psikolojik ve sosyal deneyimlerinin aktarılmasını, tanı ve takip sırasında yaşanan duygusal zorlukları ve bu zorluklarla başa çıkma yöntemleri bu süreçte hizmet alan ve sunan arasındaki etkili iletişim kanalları hakkında bilgi edinme ve düşünmeyi sağlar.

Nörolojik hikâyeler, gerçek veya kurgusal olabilir. Gerçek hayat öykülerinden derlenen hikâyeler, durum ilişkili nörolojik hastalıklarla ilgili kavram ve süreçlerin anlaşılmasına katkı sunarken kurgusal hikâyeler sinir bilimin gelecekte varacağı akıl almaz gelişimine ışık tutacak eğitilenlerin konuyla ilgili hayal kurmalarına, fikir üretmelerine ve motive olmalarına neden olacaktır.

Bir tıp öğrencisi, Alzheimer hastası olan bir kişinin öyküsünü okuduğunda bellek ve işlevini, bu işlevi etkileyen nedenleri ve ortaya çıkan yakınmaları, bellek muayenesinin mantığını, hastanın muayeneyi nasıl deneyimlediğini ve muayeneye nasıl katıldığını, hastalığın bireyin günlük yaşam aktivitelerine etkisini, hastalığın kamusal ve hukuksal boyutunu ve daha çoğunu öğrenebilir.

Bir lise öğrencisi, sinir bilime ait kurgu hikâye okuduğunda sinir sisteminin nasıl çalıştığını ve hasar görmesi durumunda ne gibi sorunlara yol açabileceğini öğrenerek yeni ve düşündürücü sorgulamalar ile hastalığı yeniden incelemeye teşvik edebilir.

Konuyla ilgili yapılabilecekler konusunda hayaller kurması ve hipotezler geliştirmesine ve gelecek ile ilgili kariyer planlaması yapmasına neden olabilir.

Bir nörolog, mesleğini icra ederken en çok etkilendiği hastalık ve hasta grubuna ait hikâyeler okuyabilir. Bu öykülerden elde ettiği bilgiler, hastasına hastalığı ile ilgili nasıl haber vereceği, tedavi denemeleri ve sonuçları, hastalığın prognozu hakkında fikir verecektir. Hastalığın doğası ve semptomatolojisine ilişkin yürütülen araştırmaları gözden geçirmesini sağlayacaktır.

Sonuçta; hasta özelinde kaleme alınan hikâyeler kalıcı bir etkiye ve geniş bir okuyucu kitlesine sahip oldukları için hastalığın medikal, sosyal, psikolojik ve ekonomik tüm yönlerinin ortaya konmasını sağlar. Beyin, hikâyeleri hatırlamak için daha fazla çaba harcar çünkü bu hikâyeler duygusal bağlar ve gerçek dünyada yaşananlar ile ilişkilendirildiği için unutulmaz hâle gelir.

TIP ETİĞİ EĞİTİMİNDE HİKÂYENİN GÜCÜ

Doç. Dr. Hasan ERBAY
AKÜ Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD
hasanerbay3@gmail.com
ORCID 0000-0002-5436-3961

Tıp etiği eğitiminin, klasik tıp eğitiminden farklı ve kendine özgü bir yapısı vardır. Modern tıp eğitiminin başladığı dönemlerden beri tıp eğitimi teknik konuların ağırlıklı olduğu, çoğunlukla pratiğe yönelik uygulamaların anlatıldığı bir eğitim alanıdır. Sağlık hizmeti sunumu, şüphesiz ki insan insana bir süreçtir. Bundan dolayı; insanla ilişkili,

içinde insan olan her durumda olduğu gibi, bu sürecin de değer konularından yani ahlaki konulardan bağımsız ele alınması düşünülemez. Genç hekimlerin ya da hekim adaylarının sağlık hizmeti/tıp alanının yalnızca teknik ve bilgisel boyutuyla donanmış olmaları elbette ki yeterli değildir. İşte tıp etiği eğitimi, genç hekim adaylarına mesleğin değer boyutunu, etik temellerini ve meslek ahlakını anlatan, göstermeye çalışan bir eğitim alanıdır.

Etik gibi geniş bir alanın, eğitimde standart modellerle ele alınabilmesi yani etik eğitiminde bir standardizasyonun olup olamayacağı, tüm dünyada tıp etiği camialarında tartışılan bir konudur. Dolayısıyla tıp eğitiminin diğer alanlarındaki gibi gelenekselleşmiş bir eğitim modelinden söz etmek her zaman mümkün olmamaktadır. Geleneksel olarak etik eğitiminde farklı modellere, uygulamalara çoğu zaman yer verilmektedir. İşte bu nedenle, etik eğitiminde anlatı unsurlarının kullanılması ve anlatıya dair olanaklardan yararlanılması etik eğitiminin bir boyutu olarak kabul edilmektedir.

Sağlık eğitimi verdiğim okullarda, etik derslerinde anlatı unsurlarını daha ilk sözleşimle birlikte kullanmaya özen gösteririm. Derse girdiğim sınıfta ilk cümlelerim, benim başımdan geçen ve klinik etikle alakalı bir anlatıya ilişkindir. Bunun, klasik bir ders girişi olmamasına özellikle dikkat ederim. İlgili anlatıyı bir noktada keserim ve kendimi tanıtırım. Derse bu türden bir giriş, belki bazılarınca tuhaf karşılanabilir ancak derse olan ilginin uzunca bir süre canlı kalabilmesine ciddi katkı sunduğunu gözlemlemişimdir. Etik dersinin klasik teorilerden, ilkelerden ve temel etik yaklaşımlardan bahsetmeden işlenmesi elbette mümkün değildir.

Ancak bu temel etik bilgilerin, sağlık bilimlerinde eğitim alan gençlerin pek çoğu için yeterince ilgi çekici olmadığını biliyorum. Dolayısıyla, anlatı unsurlarıyla zenginleştirilmiş bir dersin; öğrenciler için daha akılda kalıcı, etik konulara karşı ilgiyi artırıcı ve sürecin etik boyutuna yönelik farkındalığı güçlendirici bir etkisi olduğunu fark ettim.

Hikâyeler ya da anlatı; bizi, sağlığın tüm alanlarında, başka türlü gitmemizin mümkün olmayacağı duygusal ya da anlamsal diyarlara götürebilir ve yol gösterici anlam labirentlerinde dolaşmamızı sağlayabilir. Bu yolculuk, anlatıyı dinleyen herkes için bireysel bir deneyim sunmaktadır. Anlatıdaki ahlaki boyut, eğiticinin açıktan onu göstermesine gerek kalmadan, öğrenciler tarafından fark edilebilir. Zaten etik farkındalık da çoğu zaman kişisel bir durumdur. Derslerimde anlattığım anıları, her öğrencinin kendi değer algısıyla ele aldığını ve anlatıdan o duruma göre ahlaki bir tutum aldıklarını gözlemledim. Bu durum da etik dersinden beklenen, edinilmesi umulan bir yarardır. Kısacası anlatının, en azından etik farkındalığı artıran, onu güçlendiren bir durum olduğunu gözlemliyorum.

PSİKİYATRİ EĞİTİMİNDE HİKÂYENİN GÜCÜ

Prof. Dr. Hatice Birgül CUMURCU
İNÜ Tıp Fakültesi Psikiyatri AD
hatice.cumurcu@inonu.edu.tr
ORCID 0000-0001-9289-837X

Son yıllarda eğitim ortamında hikâyelerin gücü katlanarak artmaktadır. Özellikle tıp eğitiminde öğrencilerimizin hasta hikâyeleri ile hastalıkları anlamaları ve tedavi planlarını belirlemeleri eğitimlerini kolaylaştırmaktadır. Farklı hastalık hikâyeleri ile başlayan eğitici olgular ile öğrencilerimiz hastalıkları daha kolay öğrendiği görülmektedir. Böylece karşılaştıkları hastalarda kolayca teşhis koyarak tedaviyi de kafalarında oturtmaktadır.

Ben psikiyatri eğitiminde “*Can Öyküleri -Psikiyatrist Yorumuyla-*” adlı kitabımı ilk yazmaya başladığımda bir taraftan çok heyecanlanıyor, bir taraftan da ortaya nasıl bir eser çıkaracağımı çok merak ediyordum. Psikiyatrik hasta öykülerini okumaya başlayıp sonrasında öyküleri ve hastalıkları yorumlayıp tedavide neler yapılacağını yazmaya başladıkça bu kitabımın eğitimde çok katkısı olacağını düşündüm. Amacımız hastalıkları hikâye şeklinde anlatarak konunun akılda kalıcılığını artırmak ve öykülerde anlatılan hastalıkları tıbbi bir zemine oturtturarak keyif alarak öğrenmeyi kolaylaştırmaktı. Sonrasında da tedavi kısmı ile öğrencilere bu hastalıkların tedavisi konusunda neler yapılabileceğini öğretmekti. Kitaplarımız çıktıkça da bu hikâyelerin gücünün tıp eğitiminde ne kadar katkı sağladığını hep birlikte görmüş olduk. Bu yöntem aynı zamanda öğrenmeyi de kalıcı kılmaktaydı.

Eğitimde Hikâyenin Gücü fikrini ortaya koyan İnönü Üniversitesi Çocuk Hastalıkları Bölümü Hocamız Prof. Dr. Cengiz Yakıncı, bu kitaplarla eğitime büyük çığır açmıştır. Hocamız eğitime gönül vermiş biri olarak, yeni bir yöntemle tıp eğitimine büyük bir katkı sağlamıştır. Hocamızın önerisi ile “*Can Öyküleri -Psikiyatrist Yorumuyla-*” kitabını hazırladığım dönemde birtakım sıkıntılarımın da azaldığını gördüm. Aslında güzel bir eser ortaya çıkarken “*Can Öyküleri -Psikiyatrist Yorumuyla-*” bana da iyi geldi...

ÇOCUK EĞİTİMİNDE HİKÂYENİN GÜCÜ

İlknur IŞIK
Eğitimci/Sağlıkçı Yazar
isikkara70@gmail.com
ilknurkaraistik_kitaplari

Onurlu ve saygın bir birey olabilmenin tohumları hayatın ilk yıllarında ekilir. Üreten ve mutlu yetişkinliğin anahtarı olan potansiyellerin çıkarılması da çocukluk dön-

minde mümkündür. Bu dönem, formal ve informal eğitim fırsatları sunarken geleceği olumsuz etkileyecek tehditler içerebilir.

Büyüme sürecinde, çocukların fiziksel gelişimi yanında bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimi de desteklenmelidir. Kültürel, dini, milli ve manevi değerleri özümsemeleri için zemin hazırlamalıdır. Dış dünyayı fazlasıyla merak eden ve anlamaya çalışan çocukların zihinlerindeki soruların akıllıca damıtılmış bilgi ve öğretilerle cevaplanması önemlidir.

Gelişen teknolojilerle birlikte hızla dijitalleşen yaşam beraberinde komplikasyonlar üretmekte. Bağımlılık, şiddet, stres vb. olumsuz sonuçların her fırsatta çocuklarımızın açık kalan alanlarından sızmaya çalıştığını görebiliyoruz. Bu noktada rotayı kitaplara çevirmemiz gerekir, nitekim çocuk vaktini en anlamlı kılan etkinlik kitap okumaktır. Öte yandan hayatlarında boşluklar oluşmasın diye örgün eğitimde tonlarca bilgi yüklemeye çalıştığımız çocuklarımız zamanla yorulabilmekteler. Öğüt almaktan kaçınıp hayatı tecrübe ederek öğrenmek isteyebilirler ki bu açıdan bakıldığında mutlaka doğru rol modeller devreye girmelidir.

Ve kitaplar...

Çocuk eğitiminin en değerli hazineleridir. Vermek istediklerimizi en tatlı, en eğlenceli ve en heyecanlı şekilde iletmemizi başarırlar. Nasıl mı?

Öncelikle kitap okuyan çocuğun, kelime dağarcığı gelişir. Dili anlamlı ve amaçlı şekilde kullanmayı öğrenir. Yanı sıra kendini ifade etme yetisi gelişir. Nitekim bu durumu destekleyen araştırmalar mevcuttur.

Çağın kaygı verici sorunlarından biri kendi mutluluğunu, konforunu üstün sayan, BEN merkezli, empati yoksunu çocuklardır ve maalesef ki onlar bizim eserimiz. Öte yandan hikâyeler aracılığıyla gelecekte sosyal hayatı tehdit etmelerinin önüne geçmek mümkün. Türü ne olursa olsun kitap kahramanlarıyla kurdukları empati, çocuklara iyi ve duyarlı insan olmanın kapısını aralar. Sadece kendine ait sandığı birçok insani durumun diğer insanlar ve tüm canlılar için de var olduğunu keşfederler. Başkalarının da canının yanabileceğini, kalbinin kırılıp üzülebileceğini öğrenirler. Duygularını, bakış açılarını anlamaya çalışırlar. Önyargılarından sıyrılıp sosyalleşirken duyarlı insan olma yolunda ilerlerler.

Yetişkinler olarak çoğu zaman fark edemesek de hastalık, ölüm, boşanma ve kayıplar gibi çoğu olay çocuklara karmaşık gelebilir. Kendi deneyimlediklerine benzer hikâyeler okuduklarında yaşadıklarını neden-sonuç ilişkisiyle analiz etmeye başlarlar. Kendi geliştirdikleri yöntemlerle çözümler üretebileceklerini keşfederler.

Çocuk hikâyeleri kaleme alırken onların fikirlerinin göz ardı edilmemesi gerektiği düşüncesindeyim. Kendi adıma kitaplarıma küçük duraklar ekleyerek okuyucularıma açık uçlu sorular yöneltiyorum. Özellikle doğa ve çevre bilinci temalı kitaplarıma ekle-

dikleri yorum ve cevaplar mutluluk verici. Diktikleri bir fidanı, besledikleri sokak hayvanını, denizden topladıkları plastik çöpleri anlatırken; tatillerini, pikniklerini, günlük ev ve okul yaşantılarını gözden geçirdikleri anlaşılıyor. Geçmiş yaşantılarıyla gelecekte görmek istedikleri dünya arasında köprüler kuruyorlar...

Çocuklarımızı kalıplara dökmek yerine örnek olmaya, önderlik etmeye odaklanmalıyız. Bunu kendi akranlarının yer aldığı hikâyeler kurgulayarak başarabiliriz. Sevgi, dürüstlük, barış, hoşgörü, çalışkanlık, yardımseverlik, sorumluluk sahibi olma gibi evrensel değerleri sözlü yöntemlerle anlatmak yerine kitap kahramanlarının yaşamları üzerinden vermek mümkün ve inanın çok daha akıllıca. Aynı yöntemle istendik davranış değişiklikleri de oluşturabiliriz.

Korku, kabul görmeme, akran zorbalığı vb. problemlerle yüzleşen çocuklar akranları konumunda karakterlerle karşılaştıklarında yalnız olmadıklarını hissederler. Bu durumun verdiği rahatlama hissi, onları araştırmaya yöneltir, soruna odaklanıp çözüm için gerekli enerjiyi toplama fırsatı sağlar.

Pedagojik açıdan denetlenmiş ve uzman dokunuşlarıyla içeriği zenginleştirilmiş hikâyeler okuyan çocukların hayal güçleri beslenir, düşünceleri özgürleşir. Ön yargının başarının önündeki en büyük engel olduğunu keşfederler. Özellikle tarih ve bilim alanında kaleme alınan kahramanlık hikâyeleri bu açıdan oldukça kıymetlidir.

Sonuç olarak hikâyeleri hayatın gerçekleriyle yüzleşme imkânı sağlayan simülasyonlar gibi kullanabiliriz. Bu şekilde çocuklarımızı erdemlerle donatıp mevcut potansiyellerini geliştirirken sorunlarına denenmiş reçeteler sunmak mümkün.

Sevgiyle, özveriyle, çocuklar için ve çocuklarla yazmaya devam edebilmek dileğiyle...

DÜŞÜNME ŞEKLİ OLARAK HİKÂYE

Doç. Dr. İlknur Tatar KIRILMIŞ
OMÜ Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümü
ilknurtatarkirilmis@googlemail.com
ORCID 0000-0023-2155-7062

İnsanlığın en uzak geçmişiyile ilgili edebî türlerinden olan hikâye, 19. yy.a kadar eğitimin önemli araçlarından birisi olmuştur. İnsan ve bilgi arasındaki ilişkinin yolları çoğaldıkça hikâye de bu özelliğinden zamanla uzaklaşmaya ve hatta öğretme yönünü reddetmeye başlamıştır. Bu durum yaşlı insanların genç nesillere aktaracağı tecrübelerinin yolunu kapamış ve yaşla gelen bilgeliği yenik bir vaziyete düşmüştür.

Güçlü bir devlet yönetiminin sırlı kitabı *Kelile ve Dimne*, Anadolu'daki düşünce uf-

kumuzun ilk adresi *Dede Korkut* kitabı geçmişten bugüne hikâye türünün kanatlarıyla ulaşmıştır. Her ne kadar bugün hikâye bu yönünden uzaklaşmış gibi görünsün de bilişsel olarak hafızanın tutma ve hatırlatma işleviyle bağını kurmaya devam etmektedir. “Niçin kurgu okuyoruz?” şeklindeki bir soruya verilen cevapta, insanın edebiyat gibi düşündüğü ve olayları benzer şekilde sıraladığı belirtilmektedir. Modern düşüncenin edebiyattan çıkarmaya çalıştığı olay örgüsüne yönelik örneklerin yaygınlaşmamasının sebebi belki de insanın bu özelliğidir. Olay örgüsüz bir hikâye yazılabilir mi, sorusuna teknik olarak verilmiş birçok cevap bulunmaktadır. İnsanın düşünmeden yaşayabileceği distopyasına benzeyen bu tür çalışmalar edebiyatın hazinesinde yerini alırken olay örgüsü büyük bir okur topluluğunu arkasından sürüklemeye devam etmektedir.

Bilgi akışının hızına karşı öğrendiklerini hatırlamakta giderek zorlanan insanlık, bu durumdan kurtulmak için yeni yollar ararken hikâye eski bir tanışıklığı tekrar hatırlatmaya çalışmaktadır. Hikâye türünün bilginin öğrenilmesi ve hafızada uzun bir süre tutulmasını sağlayan kadim özelliği sadece edebiyatın uhdesine bırakılamayacak kadar önemli bir yönüdür. Bu nedenle bu türün çağdaş dünyaya sunabileceklerini yeniden düşünmek gerekiyor.

MATEMATİĞİN DİLİNDEN

Prof. Dr. Müge KARADAĞ
İNÜ Fen Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü
muge.karadag@inonu.edu.tr
ORCID 0000-0002-5722-5441

Yalnızca iyi düşünebilen insanlar iyi hikâyeler kurabilir... Peki, merak mı hikâyeyi doğurur hikâye mi merakı? Çoğu kez matematik basit bir merakla bir hikâye oluşturarak çıkar karşımıza. Her problemin kendi hikâyesi vardır içinde. Siz onu hikâyeden sembole, olaydan duruma, durumdan yönteme dönüştürerek koyuluyorsunuz yola. Burada hipotez ve hüküm dizimini oluşturuyorsunuz önce.

Hayal kurmak bir çocuğun hayatını ne kadar olumlu yönde geliştirir herkes bilir ve gençken hikâyeler dinleyerek hayatlarına yön vermelerinde bu hikâyelerden aldıkları motivasyonun olası önemi yadsınamaz.

Mesela, ünlü bilim insanı ve matematikçi Carl Friedric Gauss'un daha yedi yaşında ilk okul sıralarındayken öğretmeninin sınıfı susturmak amacıyla ortaya koyduğu “1’den 100’e kadar olan sayıları toplayınız.” kurgusu üzerine birkaç dakika içinde ürettiği ve problemin cevabını doğru bulduran Gauss formülü olarak adlandırılan $(n(n+1))/2$ bağıntısı, daha sonraları adıyla anılacak pek çok karmaşık denklem bulacak olan küçük Gauss adına hikâye edilmektedir.

Güncelden bir üçgenin alanının hesabına ait bir hikâye anlatayım: İlköğretim kademesindeki bir öğrenci heyecanla eve gelerek seslenir, “Babacığım bugün okulda bir üç kenarlıının alanının hesabını öğrendik.” Babası; “Öyle mi çocuğum, peki nasılmış bir üç kenarlıının alanının hesaplanışı?” diye sorar. Çocuk şöyle cevaplar; “Üç kenarlıının alanı dikeyimi ile yatayımının vuruşumunun yarısıdır.” babacığım. Baba başını kaldırır; “Çocuğum bir üçgenin alanı dik kenarı ile onu belirleyen yatay kenarının çarpımının yarısıdır.” der. O sırada onları dinlemekte olan dede lafa karışır; “İkiniz de yanlış biliyorsunuz, Bir müsellesin mesahar-ı sathiyesi kaide-i’yle irtifa-ı’nın darbının nıfsına müsavidir.” der.

İşte matematik böyle ilginç öyküler kazandırmaktadır yaşamımıza. Hayattan matematiği alın, geri neyi kalır ki? Kiminde yalnız bir hikâye, kiminde sadece hesap, kiminde bir adım olarak yer alsa da matematik tüm bilimlerde bize yoldaşlık eden bir süreç olarak içinde kendi vurgusunu ve hikâyesini barındırmaktadır.

BİZE BİR HİKÂYE ANLATICISI LAZIM

Dr. Necdet SUBAŞI
Milli Eğitim Bakan Müşaviri
siberya48@gmail.com
ORCID 0000-0002-2799-2148

Hikâyelerin sağaltıcı gücüne oldum olası inanırım. Eskiden ne güzeldi; bir araya geldiğimiz her seferinde birbirimize anlatacağımız ne çok şey olurdu. O zamanlar aileler henüz korkutucu bir bölünmeyle yüz yüze gelmemişler, büyükler küçükler hep bir aradaydılar. Dedeler başka bir dünyanın hafıza stoklarıydılar sanki, torunlarda bir merak bir merak... Ağzı açık dinlediğimiz hikâyelerin üzerinden kim bilir kaç kere geçmişizdir, bıkmadan usanmadan.

Televizyon henüz muhteşem iktidarını dayatmamış, bilgisayarın ise esamesi bile okunmuyordu. Hemen herkesin evinde artık rahatlıkla görünmeye başlayan bir radyo vardı, o kadar. Ama ne kadar da ilginç, benim çocukluk evrenimde radyo yayınları henüz gündelik hayatın olağan akışını yerle bir edecek müdahaleleriyle bilinmiyordu. Radyo dediğin ajans haberleri, “yurttan sesler” ve herkesin hoşuna giden “arkası yarın”larla “radyo tiyatroları”ndan ibaretti. Hayat, esaslı bir şekilde bize aitti. Diğer bir deyişle istediğimiz gibi koşturuyorduk düzlüklerinde, bayırlarında nefes nefese tırmadığımız her ne varsa o da bizimdi.

Terapi denen şeyden çok çok sonraları haberdar olmuşum. Çocukluğumuzdan gençliğimize evrildiğimiz yıllarda doktor olanlar için özellikle akıldan yana sorunlarla

hemhâl olanlarına kestirmeden biz bile delilik teşhisi koyabilecek durumdaydık. Kimin aklından zoru varsa sıyırdığı kesindi, kimin içi kabardıysa ya ona “3 külhü 1 elham” iyi gelecekti ya da Allah muhafaza eğer kayda değer bir sonuç alınamıyorsa derhâl soluğu hastanede alacaktı. Ama ne var ki bu tür ziyaretler elden geldiğince milletten saklanmalı, içimizde kabaran sıkıntıdan kimseye haber vermemeliydik.

Daralmak bir insanlık hâliydi, hem iyi gitmeyen şeyler hep de bugüne ait sayılmazdı. O zamanlarda da ortalığı kasıp kavuran dertler kesinlikle vardı. “Kehkeşan” denilen o garip kelimeyi bile çok erken zamanlarda duymuştum. Bunalım dendiğinde yabancıyı değildik, hatta bazı şeyler vardı ki eğer bir yol içeri atılırsa oradan ne çıkacağını kestirmek asla mümkün değildi. Her neyse, böylesi zamanlarda bile bize iyi gelen sadece sohbetti. Sohbet dediğim ağzı laf yapan bir büyüğümüzün o tumturaklı kelimeleriyle söze başlayıp duruma göre ortaya bir mesel getirmesi, hikâye anlatması ve içten içe rahatlatan bir dünyanın eşiğine hepimizi birden taşımasıydı. Çocukluğum hatta gençliğim de bu anlatıların bitmez tükenmez tadıyla bizi bulduğu muhitlerde geçti.

Anlatıcılar hep vardı. Nerden nasıl olur da o hikâyeler, tam da iç dünyamızdaki fırtınalarla baş etmeye uğraşırken gelip bizi bulur, sıkıntılarımıza denk düşerdi? “Hadi bir temsil getireyim.” size deyip tarihte hangi arada ve derede olduğunu bir türlü kestiremediğimiz o hikâyeler arka arkaya sıralandığında nasıl ferahlar, nasıl rahat nefes alırdık. Yaşadıklarımız bir bize mahsus değilmiş meğer, bizden öncekiler de bu vartayı bir şekilde atlatmışlar. Yani işte onlara iyi gelenler pekâlâ bize de iyi gelebilirdi. Gelmişti de.

Kendine özgü disiplini, odayı çevreleyen ambiyansı, gün içindeki yorgunluklardan bitap düşmüş anneleri, bacıları ve erkek kardeşleri herkesi bir anda ayıltan bu hikâyeler nasıl da güçlü bir şekilde içimize işler, bizi durduğumuz yerden çeker çıkarırdı. Hikâyelerde kuyu geçerse başka mağara geçerse başka, ırmak geçerse başka dünyalara akar giderdik. Biz ne dinlesek içinden ermiş olarak çıkardık.

Şimdi akşamları eve gelip bir masanın etrafında toplanmayı hasbelkader başardığımızda bile hepimize aynı anda nüfuz eden ne bir hikâyemiz var ne de bir anlatıcımız. Belki de artık bize iyi gelen; mutlaka dinlenmesi gereken 10 iyi şarkıyla, ölmeden izlenmesi gereken 10 müthiş film arasında gidip geliyoruzdur. Hepimize bir yolunu bulup dokunan şeyler nasıl da farklılaştı nasıl da azaldı? Buna karşılık bir türlü birbirine dokunmayan, ilişmeyen, biri öbüründen bağımsız bir şekilde kendine yol bulan dertler de çoğaldı gitti.

Bize ne iyi gelir sorusunu paylaşacağımız dostlarımızdan da şunun şurasında kaç kişi kaldı? Vakti gelen bir baktık, sessiz sedasız çekilip gitmiş aramızdan. Şimdi bize bir hikâye anlatıcısı lazım. İçinde toplanacağımız, birlikte yol alacağımız mesellere ihtiyacımız var. Bu sesi kısılmış dille, zayıflamış söz dağarcığımızla biz bize nasıl toparlanacağız? Bilmiyorum.

BİZİM HİKÂYEMİZ

Nur İpek Önder MERT
Eğitmen/Yazar
nuripekonder@gmail.com

2018 Şubat ayı itibarıyla o güne dek olan edebiyat alanındaki birikimimi, üniversite çağındaki öğrencilere aktarma fikriyle başladı her şey. Bir yanda edebiyat alanındaki eserlerim, aldığım ödüllerden gelen tecrübe, bir yanda yüksek öğrenimimi Biyoloji ile Biyokimya bilim dallarında tamamlamış olmanın verdiği çekimserlik arasında gidip gelirken, çok sonra birbirimizden öğrendiklerimizle o günleri mutlulukla anacağımız o harika grubun içerisinde buldum kendimi.

Öykü Yazarlığı eğitiminin ilk dersinde, karşımda farklı bölümlerden, şehirlerden gelen, farklı yaşam karelerinden geçmiş olmanın kültürel zenginliği ve yabancılığıyla bakan gözlerle buluştuğumda, “Kendi hikâyemle başlamalıyım.” dedim. Çünkü öykü yazımı, genel kanının aksine bir iç dökme hâlinde çok, öğeleri ve metotlarıyla sevmekten, bağ kurmadan uygulanması pek mümkün olmayan teknik bir alan.

Kendi yaşam öykümü, tıpkı bir öyküdeki kahramanın yaşadığı iç çatışmalar, dış dünyayla arasındaki giriş ilişki, karşılaştığı engelleri aşma motivasyonu, başarı ve başarısızlıkları üzerinden sonunda dönüştüğü hâliyle anlattım onlara. Onlardan da okudukları okulların, geldikleri şehirlerin klasik anlatısından ziyade kim olduklarından, kendi hayat serüvenlerindeki kahraman olarak yolculuklarından bahsetmelerini istedim.

Yalnızca iki saatlik ilk ders haftasını, birbirimizi “görebilme” ve “anlayabilmeye” ayırmak, uzun zamanda başaramayacağımız kadar çok aşına kılmıştı bizi birbirimize. Ve öğrenmek ancak bilgilerin zihinlere hislerle mühürlendiği, fikirlerin karşılıklı olarak önemseneyeceği hissiyle güven ve ilgiyle paylaşıldığı, temasa ket vurabilecek sosyal maskelerin bir kenara bırakıldığı o aşına zeminde mümkündü. Çünkü insan; günbegün yeni bir teknolojik paradigmaya uyanırken, psikolojik ve sosyolojik evriminde geldiği noktada, hâlen o tarih öncesi zamanlardaki ateş başı sohbetlerinde hikâyesini anlatan o sosyal varlıktı.

Eğitimin ilk haftalarında, ana konumuza geçmeden önce düşüncüyü üreten biyolojik zeminden başlamak istedim. Beynin fizyolojik yapısından, sinir iletimi ve bilginin işleme yollarına kadar, aslında alana yabancı olanlar için oldukça ağır olabilecek konuları öyküleştirerek anlattım. Öğrencilerim başta gözlerinin korktuğunu kabul etseler de sonrasında ne denli çabuk öğrendiklerine inanamadıklarını mutlulukla paylaşmışlardı.

Sıra öykü tekniklerini öyküleştirerek öğretmeye geldiğinde, yalnızca yarım saatlik bir konu anlatımının yeterli olduğunu gördüm. Uygulama yaptığımız serbest öykü yazım saatlerinde, gelen her yeni hafta, çok daha iyisini yazdıkları harika öyküler çıkardılar. Bilimkurgu türüne mesafeli olanlar bilimkurguda, “Mizah yazamam.” diyenler mizahi

öyküde, hatta dili gitgide lirikleşenler öyküden şiire geçerek kendilerini dahi şaşırtacak eserler ortaya koydular. Başlangıçta yalnızca boş zamanlarını değerlendirmek isteyen gençler, “Yazar olunmaz, doğulur.” klişesine inat, yalnızca yazmayı istemekle kısa sürede ne kadar yol aldıklarını, cevherlerinin kendilerini özgür hissettikleri ve duygusal bağ kurdukları ortamlarda nasıl da parladığına şahit oldular.

Hikâye dinlemenin; zihnimizdeki ödül uyarımından sorumlu dopamin, ağrı ve stresi baskılayan endorfin, bağıllığı güçlendiren oksitosin ile olan güçlü ilişkisini, açılan yeni sınıflara eski öğrencilerin de katılımı ile sonunda salona sığamaz olduğumuzda doğrudan deneyimlemiştik. Ders sonlandığında, geç saatlere kadar ortak bir toplanma noktasında çalışmalara devam ettiğimizde... Aralarından kitap çıkaran, öykü antolojilerinde, seçkilerde, dergilerde yer alanlarla gururlanmaya başladığımızda...

Beş dönem boyunca; küçük, havasız salonumuzda, saatlerin nasıl geçtiğini anlamadığımız özgürlük alanımızda yazarken, tartışırken öğrenmenin birbirine temas etmekten geçtiğini, bu zeminde gelişen hoşgörünün ne denli birleştirici olduğunu gördük. Oyunlaştırmanın, hikâyeleştirmenin hayal gücünü geri çağırabildiğini... Eğitim sonrası sertifikaları törenini, derslikten ziyade havadar bir yerde yapmayı önerdiğimde, bir öğrencim karşı çıktı. “Penceresiz de olsa en çok nefes aldığımız yer burası, hocam. Sertifikalarımızı burada alalım.”

HİKÂYELERE MÜTEŞEKKİRİM ONLARDAN ÇOK ŞEY ÖĞRENDİM

Prof. Dr. Sibel YILDIZ
KATÜ Orman Fakültesi
Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü
Orman Biyolojisi ve Odun Koruma Teknolojisi AD
sibelyildiz@gmail.com
ORCID 0000-0001-8448-4628

Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü, Orman Biyolojisi ve Odun Koruma Teknolojisi AD Öğretim üyesiyim. Mesleğimle ilgili olarak bugüne kadar pek çok içerik ürettim, dersliklerin yanı sıra çeşitli platformlarda teknik sunumlar yaptım. “Eğer bir şeyi basitçe açıklayamıyorsan onu yeterince iyi anlamamışsın demektir.” sözünden hareketle çok karmaşık da olsa ele aldığım konuları; giriş, gelişme ve sonuç bölümleriyle, akıcı bir üslup ve mantık silsilesi çerçevesinde, anlaşılır bir dille aktarmaya çalıştım. Bu farkındalıkla hazırlamış olduğum mesleki içeriklerin aslında “öyküsel yazım ve anlatımla” pek çok açıdan örtüştüğü kanaatine vardım. Sözlü ve/veya yazılı paylaşımlarda izahı ve iletişimi kolaylaştıran hikâyeleştirici anlatımın; bir eğitimci olarak gerek şahsıma gerekse de öğrencilerime çok yönlü katkılar

sağladığını büyük bir memnuniyetle tecrübe etmiş bulunmaktayım.

Özellikle akademik camiada çalışanların, okuma ve yazma eylemlerini bir nevi yaşam biçimine dönüştürdüklerini sıklıkla gözlemlemekteyim. Bu dönüşümden nasibini fazlaca alan bir akademisyen olarak ben de uzmanlık alanımın dışında birtakım üretimler gerçekleştirdim. Bana bu cesareti, 2017 yılında Malatya İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi tarafından organize edilen “Her Hastalık Bir Hikâyedir” temalı yarışma etkinliği vermiştir. Yarışmaya gönderdiğim hikâye dereceye girmiş, 2020 yılında “Solmayan Ümit” isimli öykü kitabımın doğmasına vesile olmuştur. Beni benimle yeniden tanıştıran bu girişim; önüme yepyeni bir dünyanın kapılarını aralayarak edebiyat dünyası ile daha fazla teşrik-i mesaide bulunmama katkı sağlamıştır.

Her hayat bir hikâyedir ve her hikâyenin ilham verici, ders verici, eğitici-öğretici yanları vardır. Bazı deneyimlerin, özellikle acı verici olanların bizzat yaşanması gerekmez. Okumak suretiyle tecrübeler güzelleştirilir. Dolayısıyla yaşanmış ya da kurgulanmış acı tatlı hikâyelerin mutlaka yazarlara, okurlara, anlatıcılara ve dinleyicilere ihtiyaçları vardır. Bu rollerin her birinde bana paye veren yazgıma şükran borçluyum. Kendi yazdıklarım da dâhil olmak üzere hikâyelere müteşekkirim. Onlardan çok şey öğrendim. Özellikle edebi üretimlerim esnasında farkında olmadan kendimi eğittiğimi gözlemledim.

Söz gelimi yazdığım metni ince ince işlerken; içindeki tınıyı, melodiyi duydum. Bu bana, hayatın içindeki çok sesli senfoniye de duyma becerisi kattı. Metnin içindeki ritmi yakalarken aslında kendi hayatımın ritmini yakaladım; metindeki aksak yönleri görüp düzeltirken aslında kendi hayatımdaki aksaklıkları sezip düzeltme hassasiyeti kazandım.

Yazma eylemini gerçekleştirirken hiçbir yerde olmadığım kadar andayım ve özgürüm, hikâyelerimde zamanı durdurup okuyucuyu kendi dünyama davet etmekteyim. Durdurduğum zaman ve tasvir ettiğim mekânlardaki hâl ve oluşlara bir de benim penceremden bakmalarını istirham etmekteyim onlardan. Belki kendilerine dair bir şeyler bulur, benimle duygudaş olur belki de özlem duydukları ya da kaçırdıkları bir şeyleri yakalarlar ümidiyle. Yaşam yolculuğumda; ben de onlardan bir şeyler öğrenmekteyim elbette. Edebiyat dünyasına büyük eserler kazandırmış üstatlardan; izlediğim filmlerden, dinlediğim müziklerden; ağaçtan, çiçekten, böcekten; yaşlısından gencinden, tanıdıklarımın ve hatta hiç tanımadıklarımın ilhamlar almaktayım. Renkli karakterlerle karşıma çıkan, farklı deneyimler yaşatan, türlü şekillerde önümü açan, hayat amacımı hatırlatıp hayat hikâyemi güzelleştiren herkese şükran borçluyum. Bugünkü ben olmamda, üretimlerimin altında hiç kuşkusuz hepsinin imzası var.

Şimdiye kadar yaptığımız gibi bundan sonraki hikâyeleri de hep birlikte yazmak ve yazılanları yüreklerimizle okumak dileğiyle...

BEŞİKTEN SONSUZLUĞA: HİKÂYENİN GÜCÜ

Tarık Talat İÇÖZ
Şair/Yazar
tarikicozz@gmail.com

Bir insanın hayatta ilk tanıştığı şeylerden biri ninnidir ve tüm o olağanüstü ninnilerin hep bir hikâyesi vardır. Hayranlık uyandıran hikâyelerinde ninniler, kimi zaman “kırmızı balığa” kurtuluş yolunu gösteriyordur; kimi zaman da “bostancıya danayı kovmasını” salık veriyordur. Kişisel gelişimin ilk kilometreleri diyebileceğimiz ninniler tüm dillerde eğitici ve hikâye temellidir. İnsanlık, tıpkı bir sihirbaz gibi, bir bebeğe bile hitap edebilecek yolu yüzyıllar önce keşfetmiştir nitekim. Her seviyeye ulaşır, yaşı ne olursa olsun her insana dokunur çünkü hikâyeler. Her yüreği okşar, her hafızaya kazınır, her kesime tutunur. Her hayatta yer bulur. Her gönüle sarılır, sarmalanır. Gücü bundadır hikâyelerin: Kahramanı ister bebek, ister çocuk, ister ergen, ister genç, ister orta yaşlı, ister kadın, ister erkek, ister ihtiyar olsun hikâye hayatın her anındadır. Hikâye yaşamın aynasıdır. Hatta kahramanı ölse bile hikâyeler yaşamaya devam eder. Canlıdır. Tıpkı hikâyelerle süslenmiş ninnilerle büyüyen bebekler gibi sürekli büyümeye devam eder, gelişir. O bebekler neşeli birer çocuk olur bir zaman sonra: Hacivat-Karagöz ile tanışır; onların başlarından geçen türlü hikâyeleri kahkaha ile izler, dinler. Meddahların anlattığı hikâyelerle kendinden geçer, hayal dünyasının uçsuz bucaksız uzayında gezinir. Dünyayı ve kendini tanır, öğrenir. Hayat doludur hikâyeler. Hayatın ta kendisidir. Sevincin, hüznün, sevginin, acıların, umutların, hayal kırıklıklarının, ayrılığın ya da kavuşmanın ama hep hayata dair kavramların yazılı ya da sözlü hâlidir. Bazen müzikle, bazen dansla, oyunla, tiyatroyla harmanlanır. Sanatın her türünde olduğu gibi hikâye de sonsuza uzanır ama kapsayıcılığı diğer tüm sanat dallarından daha fazladır. Duyu organı eksikliği olan birine müziği ya da resim sanatının sonsuzluğunu her zaman aktaramayabilirsiniz. Bir görme engelliye kırmızıyı gösteremeyeceğiniz gibi bir işitme engelliye Aşık Veysel dinletemeyebilirsiniz. Oysa hikâye okuruna ulaşmak için her zaman bir yolunu bulur. Üstelik bir şarkının, bir tiyatro eserinin ve dahi resimlerin bile hep hikâyesi vardır. Hikâyeler, yeri gelir bir Meddah ile bir çocuğun ruhuna öpücük kondurur; yeri gelir Aşık Veysel’e hikâyesi olan türküler yaratma gücü bahşeder. Bazen bir okurun kalbini yerinden sökecek heyecanı barındırır içinde. Bazen bitmeyen gözyaşı olur, bir kahramanın yanaklarından süzülen. Bazense bir bebeğin ilk eğlence kayığında sonsuza çoğalır: “Fış fış kayıkçı...”

HİKÂYENİN GÜCÜ

Uzm. Dr. Ümit EVRAN
KBB Uzmanı
umitevran@yahoo.com
ORCID 0000-0003-1379-0155

“Hikâye, yazarın yaşamla olan alışverişinin satırlara izdüşümüdür. Yazar başkalarının yaşamlarını okurlarına aktarırken, farkında olmadan kendini anlatır. Okur ise, başkalarının hikâyesini yazarın ağzından dinlerken, farkında olmadan orada kendini bulur. Çünkü hikâye yaşamın ta kendisidir.”

*Ümit Evran, Ruşen Ağa'nın Heykeli, Kanguru Yayınları, 2022
(Arka kapak yazısı)*

Tire; semerci, keçeci, urgancı gibi geleneksel zanaatların hâlâ ayakta kalabildikleri nadir kasabalardan biridir. Buradaki bir arastada, yörede “gelin takunyası” denilen takunyaları yapan, herkesin “Hacı Amca” diye tanıdığı, sakallı bir ihtiyar hep ilgimi çekmiştir. Ne zaman bu şirin kasabaya gitsem, ona mutlaka bir uğrarım. O küçücük dükkânının duvarlarındaki raflar hep onun eseri olan rengârenk takunyalarla doludur. Daha çok kırmızı rengin hâkim olduğu bu takunyalar, çeşitli çiçeklerle, altın yaldızlı tellerle, pullarla bezenmiştir. İhtiyar önce keserle kütükleri yontup, onlara şekil verir, sonra da birkaç basit aletle ve o titreyen elleriyle bu rengârenk takunyaları yaratır. İlerlemiş yaşına rağmen işini hâlâ sürdürmesini, sadece evine ekmek götürme kaygısının ötesinde algılamış, hep takdir etmişimdir.

Bir defasında yine onun o küçük küçük dükkânındayken genç bir kadın geldi ve bir çift takunya seçtikten sonra parasını öderken, takunyanın altına hazır bir kauçuk taban kaplatacağını, atkısını da değiştireceğini söyledi. İhtiyar hiçbir tepki vermedi ama ben çok etkilenmiştim. Hacı Amca benim gözümde sadece neslinin son temsilcisi olan bir zanaatkar değildi, o özgün eserler üreten bir sanatçıydı. Parasını her ödeyenin onun bu özgün ürünlerini değiştirmeye hakkı olabilir miydi? Söz gelimi ünlü bir ressamın yağlı boya eserini satın alan birinin, eline fırçayı alıp, o tabloyu kendi zevkine göre yeniden biçimlendirmeye hakkı olabilir miydi? Kafam karışmıştı. Tam bu noktada hikâyenin gücü benim kendimi daha iyi ifade edebilmeme aracı olabiliyordu.

Bir önceki kitabımdaki bir hikâyem bir antikacı dükkânını konu alıyordu. Dükkân sahibinin oradaki bütün ürünlerle duygusal bir bağı vardı. Hikâyede bir gün şımarık bir zengin kızı, asırlık bir kahve soğutanlığını pek beğenmişti. Hiç pazarlık etmeden, parasını ödemek üzere tam cüzdanına davranmışken, bunu sigara tablası olarak kullanacağını söyleyince, antika satıcısı yutkunmuş ve bu malın bir teşhir parçası olduğunu söylemiş, satmamıştı.

Bu hikâye duygularımı yaşlı zanaatkâra aktaracak güçlü bir aracı olabiliyordu. Birkaç hafta sonra, kitaptaki o hikâyenin bulunduğu sayfayı imzalamış, kısa bir ithafla dükkânın yolunu tutmuştum. Dükkân açıktı ama Hacı Amca içeride yoktu. Küçük bir iskemleyi ters çevirip dükkânın açık kapısına koymuştu. Bu Anadolu’da eski bir adettir. “Hemen geleceğim” anlamına gelir. İhtiyar yakındaki camiye namaz kılmaya gitmişti. Kitabı tezgâhın üstüne bıraktım ve oradan ayrıldım.

Acaba yaşlı adam ne düşünmüştü? Ona iletmek istediğim mesajı almış mıydı? Beni anlamış mıydı? Bunu hep merak etmişimdir. Yazık ki bunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğim. Oysa o ihtiyarla sohbet etmeyi ne kadar isterdim.

Birkaç ay sonra yine Tire’ye yolum düştü, daha doğrusu ben düşürdüm. Elbette hemen o terlikçiler arasına gittim. Ama dükkân boşaltılmıştı, kapıda hiçbir yazı da yoktu. Komşulara sordum, Hacı Amca birkaç hafta önce vefat etmişti.

Takunyalar öksüz kalmıştı. Sahi artık hiç takunya kullanan kaldı mı?

ÖYKÜNÜN GÜCÜ

Prof. Dr. Zafer GENÇAYDIN
Hacettepe Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü (E)

Deneyimlerini, bilgisini yavrusuna aktarabilen tek varlık insandır. Bu özelliğini de diline borçludur. Sözcükler düşüncenin, duyguların kalıbıdır. Sınırlı bir söz ve kavram dağarı olanların duygu ve düşünce dünyası da sığdır. Dilin gücü yalnızca sözcük dağarının zenginliğiyle değil, imge zenginliğiyle, müzikalitesiyle, şiirselliğiyle, duygu zenginliğiyle de ilgilidir. Tüm bu zenginlikler ninnilerden türkülere, masallara, öykülere, etik değerlere yansarak toplumun kültürünü oluşturur.

Kültürün taşıyıcısı olan dil, insanın düşüncesini, değer yargılarını biçimleyen, bilinçlendiren en güçlü araçtır. Kızımın, çocukken bana Almanca anlattığı açık saçık bir fıkrayı, “anlamadık, Türkçe anlat” diyen teyzesine: “Türkçe anlatamam, ayıp olur.” demesi, dil ve kültürün bütünselliğini göstermesi açısından çarpıcıdır.

Anlatı türlerinden biri olan öyküler yalnız bilgilendirme aracı değil, toplumsal, etik ve yüce değerlere estetik içerik yükleyerek derin iz bırakan sanatsal değer de katarlar:

Bab-ı Âli’de ayda 5 altın liraya bir dergiye yazan Tevfik Fikret, ücretinin, değerinden düşük fiyata alınan aşınmış altınlarla ödendiğini fark eder. Aylığını almak için dergiye uğradığında, altınları tartmak için götürdüğü “şimşir terazi”yi masanın üzerine koyarak oturduğu koltukta beklemeye başlar. Biraz sonra içeri giren dergi sahibi, masa üzerindeki teraziyi görünce ellerini ovuşturarak: Ne o Fikretciğim, altınları mı tartacaksın? deyince, ünlü şair tokat gibi yanıtını yapıştırır: “Hayır, faziletini (erdemini) tartacağım.”

Bir sanat sosyolojisi sınavında bu öyküyü anlatarak: Sevgili arkadaşlar, sınavlar, insanın yalnız bilgisini değil, erdemini de ölçer, dediğimde, öğrenciler hep birden: Çok güzel bir ders!

EĞİTİMDE HİKÂYENİN Gücü

FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİNDE DİJİTAL HİKÂYE

Doç. Dr. Aybüke Pabuccu AKIŞ

DEÜ Eğitim Fakültesi

Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü

aybuke.pabuccuakis@deu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4303-9119

“Dijital” hikâyelerin eğitim ve öğretim ortamlarında kullanılması, özellikle son yıllarda yaygınlaşmıştır. Ses, müzik, resim, gazete haberleri gibi çoklu ortamlar kullanılarak zenginleştirilmiş hikâyeler, öğrencilerin olayları zihinlerinde canlandırılmalarına yardım etmekte ve onları öğrenciler için çok daha etkileyici bir hâle getirmektedir.

Dijital hikâye oluşturma aşamaları genel olarak; Yazma, Senaryo Oluşturma, Hikâye Tahtasını Oluşturma, Çoklu Ortam Öğelerinin Bulunması, Dijital Hikâyenin Oluşturması Ve Paylaşılması Olarak Sıralanır. Yazma ve Senaryo Oluşturma aşamaları; konunun belirlenmesi ile başlar. Oluşturulacak dijital hikâyenin türüne göre konu bulmak için araştırma yapılabilir ya da konu kişinin kendi deneyimlerine göre belirlenir. Hikâye Tahtasını hazırlama aşaması: Bu aşamada dijital hikâyenin yayın akışını organize eden, çoklu ortam öğelerinin ne zaman, nasıl kullanılacağını düzenleyen hikâye panoları hazırlanır. Çoklu Ortam Öğelerini Bulma aşaması: Bu aşamada, senaryolarında kullanması düşünülen çoklu ortam öğeleri (resim, müzik, ses, fotoğraf, grafik vb.) araştırılır ya da oluşturulur. Dijital Hikâyenin Oluşturması aşamasında; çeşitli programlar aracılığı ile çoklu ortam öğelerinin (seslendirme, dijital resimler, vb.) birleştirme işlemi yapılır. Birleştirme işleminde kullanılabilecek çok çeşitli yazılımlar vardır. Örneğin, Pabuçcu (2019) Mavi Ölüm isimli dijital hikâyesi için iMovie video düzenleme yazılımını kullanmıştır. Dijital hikâyede kullanılacak gazete haberleri, karikatürler, resimler, video, ses ve müzik gibi çoklu ortam materyallerini senaryoya göre belli bir sıraya koyup, iMovie yazılımına eklemiştir. Daha sonraki aşamalarda, çoklu ortam öğeleri birbirleriyle ilişkilendirilerek ve gerekli düzenlemeler yaparak dijital hikâyeye son hâlini vermiştir. iMovie programından başka, dijital hikâye geliştirmede kullanılabilecek pek çok yazılım bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak; Microsoft Movie Maker, PowToon, Storyjumper, WeVideo programları verilebilir. Bu programlardan bazılarının bilgisayara kurulması gerekirken (Microsoft Photo Story 3, Microsoft Movie Maker, Audacity, Photo Story 3 ve iMovie gibi), diğerleri çevrimiçi olarak (Scratch, Moovly, Vyond, Storyjumper, PowToon, WeVideo gibi) kullanılabilmektedir. Dijital Hikâyelerin Paylaşılma aşaması: Eğitim amaçlı

oluşturulan hikâyelerin, sadece sınıf ortamında değil, internet ortamında küresel bir izleyici ile paylaşılması önemlidir. Dijital hikâyeler internette paylaşımına açılmadan önce, geri dönüt almak için sınıfta öğretmen ve öğrencilerin görüşleri alınabilir. Bu görüşler doğrultusunda dijital hikâye üzerinde gerekli düzenlemeler yapılabilir.

Öğretmen adaylarının dijital hikâyeleme konusunda deneyim kazanmalarının gelecekteki öğretimlerinde dijital hikâyelere yer vermelerinde etkili olacağı düşünülmektedir. Böylelikle teknolojinin entegre edildiği fen dersleri ile öğrencilerin fen derslerine yönelik olumlu tutum geliştirmeleri beklenmektedir. Fen öğretmen adaylarının dijital hikâyeleme süreçlerinin incelendiği çalışmalar literatürde bulunmaktadır. Fakat bu çalışmada diğerlerinden farklı olarak öğretmen adaylarına dijital hikâye hazırlama eğitimi verilmiş ve ardından bu konudaki deneyimleri ve dijital hikâyelerin fen derslerinde kullanımına dair görüşleri ile ilgili detaylı bilgiler ortaya konulmuştur. Sonuç olarak bu çalışmanın fen eğitiminde dijital hikâyelerin kullanımı konusunda katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Özetle bu çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının dijital hikâyeleme süreçleri içerisindeki deneyimlerinin (yaşadıkları zorlukları, keyif aldıkları aşamaları vb.) ve fen derslerinde dijital hikâye kullanımına yönelik görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Fen bilgisi öğretmen adaylarının dijital hikâyeleme süreçleri içerisindeki deneyimleri nelerdir?
2. Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen eğitiminde dijital öykü kullanımına yönelik görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni benimsenmiştir. Durum çalışması deseni bir durum veya durumlar hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi toplandığı ve durumun tema veya betimlemelerle ortaya koyulduğu nitel araştırma yaklaşımıdır.

Örneklem

Çalışma grubunu, İzmir'deki bir devlet üniversitesinin 2019-2020 eğitim öğretim yılının bahar döneminde 3. sınıfta okuyan 45 fen bilimleri öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcıların belirlenmesi aşamasında örneklemin kolay ulaşılabilir olmasına dikkat edilmiştir.

Uygulama Süreci

Dijital hikâye oluşturma eğitimi ilköğretim fen bilgisi öğretmenliği 3. sınıf öğrencileri ile Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı dersi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, öğretmen adayları haftada 2 ders saatinden (45'er dakika) toplam 6 hafta sü-

Tablo 1. Dijital Hikâye Eğitimi	
Hafta	Uygulamalar
1	Örnek Dijital Hikâye Uygulaması
2	Dijital Hikâyeler Hakkında Genel Bilgi Verilmesi
3	Dijital Hikâye Oluşturma Aşamaları-I (Konu Bulma ve Senaryo Yazımı)
4	Dijital Hikâye Oluşturma Aşamaları-II (Hikâye tahtası, Dijital Ortam Elamanları)
5	Dijital Hikâye Oluşturma Aşamaları-II (Dijital Ortama Geçirme)
6	Hikâyenin Yayınlanması ve Değerlendirilmesi

ren eğitimleri sırasında, dijital hikâyelerini (bireysel ya da grup olarak) hazırlamışlar ve dönem sonunda hazırladıkları dijital hikâyeleri sınıfta sunmuşlardır. Öğretmen adayları hikâyelerini oluştururken, dijital hikâye oluşturma aşamalarından geçirilmiştir. Öğretmen adaylarına verilen eğitimin içeriği Tablo 1’de sunulmaktadır.

İlk hafta, öğretmen adaylarına fen derslerinde uygulayabilecekleri bir Dijital Hikâye uygulaması örnek olarak yaptırılmıştır. Araştırmacı tarafından bilimin doğası kazanımlarına yönelik olarak hazırlanmış Mavi Ölüm1 isimli bu uygulamada, kolera salgını ele alınmaktadır ve katılımcıların bilimsel tartışma yapmalarına olanak verecek bir başka deyişle argümantasyon sürecine katılımlarını destekleyecek şekilde hazırlanmıştır. Mavi Ölüm isimli dijital hikâye izletildikten sonra öğretmen adaylarına çalışma kağıtları dağıtılmış ve bunları bireysel olarak doldurmaları istenmiştir. Çalışma kağıtlarında, öğretmen adaylarından mavi ölümün (kolera) sebebi ile ilgili ortaya atılan teorilerden (kirli hava, kirli su, fakirlik), kendilerine en mantıklı gelen teoriyi farklı kaynaklardan (senaryo, kanıt kartları, kendi deneyimlerinden) edindikleri veriler ile destekleyerek savunmaları istenmiştir.

İkinci hafta, öğrencilere dijital hikâyeler hakkında genel bilgiler (tanımı, öğeleri, çeşitleri, oluşturma aşamaları, değerlendirilmesi gibi) verilmiştir. Bunun yanında, önceki dönemlerde okuyan öğretmen adayları tarafından farklı uygulamalar (Powtoon, iMovie gibi) kullanarak hazırlananmış çeşitli dijital hikâyeler örnek olarak gösterilmiştir. Son olarak, öğretmen adaylarına, oluşturacakları dijital hikâyeyi bireysel ya da grup olarak hazırlayabilecekleri söylenmiş ve ödev olarak bir dahaki derse dijital hikâyeleri için konu bularak gelmeleri istenmiştir.

Üçüncü haftaya, öğretmen adayları tarafından bulunan dijital hikâye konularının değerlendirilmesi ile başlanmıştır. Bunun yanında, fen bilimleri derslerinde kullanılabilecek bir hikâyenin senaryosu yazılırken ve dijital ortama geçirilirken nelere dikkat edilmesi gerektiğine değinilmiştir. Derste senaryo yazdırılmış ve senaryoların değerlendirilmesi öğretim üyesi tarafından yapıp gerekli geri dönütler verilmiştir.

Uygulamanın dördüncü haftasında, öğretmen adaylarından hikâye tahtaları oluşturulmaları istenmiştir. Hikâye tahtalarının tamamlanmasından sonra ise dijital hikâyeleri için gerekli olan çoklu ortam elamanlarını (resim, video, ses ve müzik gibi) bulabilecek-

Tablo 2. Oluşturulan Dijital Hikâye Başlıkları ve Kullanılan Uygulamalar	
Başlıklar	Uygulama
1. Kolera ile İnsan	Powtoon
2. Fıstık Ezmesinden Elmasa Uzanan Yolculuk	Movavi
3. Kedigözü	Powtoon
4. Büyük Patlama	iMovie
5. Midede Kırmızı Alarm	Vyond
6. Plastikler	Powtoon
7. Bermuda Üçgeninin Gizemi	Powtoon
8. Gökkuşağı nasıl oluşur ?	Movie Maker
9. Mantarlar- Biri Bu Karışıklığa Son Versin	Vyond
10. Çernobil Faciası	iMovie
11. Atomun Hikâyesi	Powtoon
12. Ekmeğin Yolculuğu	Powtoon
13. Geçmişten Günümüze Dünya'mızın Şekli Hakkındaki Görüşler	Moovly
14. Neler Oluyor Böyle ? (Ergenlik Dönemi)	Powtoon
15. Sizce Gezegenimizin En Yüksek Noktası Neresidir?	Movie Maker
16. Güneş'in Yapısı ve Özellikleri	Powtoon
17. Pavlov	Powtoon
18. Radyoaktif İzleri Silinemeyen Bilim Kadını: Marie Curie	Powtoon
19. Puduhepa	PowerPoint
20. Nicola Tesla	Powtoon
21. Tesla vs Edison	iMovie
22. Mardin Savur'dan Nobel'e Uzanan Yolculuk	Powtoon
23. El-Cezeri	Powtoon
24. Dimitri Mendeleyev Kimdir?	Powtoon
25. Oktay Sinanoğlu	Animaker

leri yerler ile ilgili gerekli bilgiler verilip yönlendirmeler yapılmıştır.

Beşinci haftada, öğretmen adaylarına dijital hikâye yapımında kullanılabilecek farklı uygulamaların (Scratch, iMovie, Powtoon gibi) tanıtımı yapılmıştır. Bu uygulamalar birbirleri ile karşılaştırarak değerlendirildikten sonra en uygun uygulamayı seçen öğretmen adayları bu hafta derste dijital hikâyelerini hazırlamışlardır. Hazırlanan dijital hikâyelerin Fen Bilgisi Öğretim Programının genel amaçlarına uygun olmasına ve ders içinde kullanılabilir nitelikte olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Çalışmada yapılan dijital hikâyelerin isimleri ve kullanılan programların listesi Tablo 2'de yer almaktadır. Tablo incelendiğinde öğretmen adaylarının dijital hikâyeleri için kullanılan programlar arasında en çok Powtoon (14) uygulamasını tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 3. Kodlar ve Öğrenci Sayıları

Aşamalar ve Kodlar	Keyif Almak	Sıkıntı Çekmek
Konu Bulma	3	7
Senaryo Yazımı	10	6
Hikâye Tahtasının Oluşturulması	5	9
Dijital Ortam Elamanlarının Bulunması	4	7
Dijital Ortama Geçirme	17	12
Hikâyenin Yayınlanması	8	0

Veri Toplama Araçları

Çalışma sonunda yazar, öğretmen adaylarının düşüncelerini yansıtıcı raporlarında yer alan açık uçlu sorular ile almıştır. Bu çalışmada içerik analizine tabi tutulan cevaplar aşağıdaki sorulara aittir;

1. Dijital Hikâyenizi hazırlarken deneyimlerinizi düşünerek en çok zorlandığınız ve en çok keyif aldığınız aşamaları yazıp açıklayınız.

2. Öğretmen olduğunuzda dersleriniz için Dijital Hikâyeler oluşturmayı düşünür müsünüz? Açıklayınız.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada açık uçlu sorulara verilen cevaplar içerik analizi ile analiz edilmiştir. Bunun için kodlama yapılarak verilerin düzenlenebileceği bir sistem oluşturulmuştur ve bu sisteme göre veriler yorumlanmıştır. Güvenirliği sağlamak için verilen cevaplar iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlanmış ve aralarındaki uyum oranı %94 olarak hesaplanmıştır. Araştırmacılar, farklı şekilde ifade ettikleri kodları tartışarak fikir birliğine varmışlardır. Yansıtıcı raporlar sayesinde öğretmen adaylarının dijital hikâyeleme süreçleri içerisindeki deneyimleri ve fen derslerinde dijital hikâye kullanımına yönelik görüşleri incelenmiştir.

BULGULAR

Dijital Hikâye Yapım Aşamaları Hakkında Görüşler

Raporlar içerik analizi ile analiz edilerek öğretmen adaylarının raporlarda üzerinde durdukları konular ortaya konulmuştur. Tablo 3’de çalışmaya ait kodlar verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi öğretmen adayları en çok sırasıyla; Dijital Ortama Geçirme (n=17), Senaryo Yazımı (n=10) ve Hikâyenin Yayınlanması kısımlarından keyif aldıklarını belirtmişlerdir. Sıkıntı yaşanan aşamalarda ise yine ilk sırada Dijital Ortama Geçirme (n=10) olması ilginçtir. Bunu Hikâye Tahtasının Oluşturulması (n=9) ve Dijital Ortam Elemanlarının bulunması izlemiştir.

Her aşama için öğretmen adaylarının raporlarından alınan alıntılar ve kodlara örnekler aşağıdaki gibidir.

1. Konu bulma aşaması

Öğrencilerin açıklamalarına bakıldığında, bu aşamayı keyifli bulan öğretmen adaylarının bu süreçte, yeni bilgiler öğrenmekten ve arkadaşları ile birlikte fikir üretmekten dolayı mutlu oldukları anlaşılmaktadır. Bu temaya örnek alıntılar aşağıdaki gibidir.

“En sevdiğim aşama konu bulmaydı çünkü her birimizden farklı fikirlerin çıkması konunun hangisi olacağına karar vermemiz eğlenceliydi.”

“En sevdiğim aşama konuyu araştırma aşamasıydı çünkü seçtiğim konuyu çok ilginç bulduğum için araştırırken yeni bilgiler edindim.”

Bazı öğretmen adaylarının açıklamalarında ise konu bulmanın zorlandıklarından bahsettikleri tespit edilmiştir. Zorluk temasına örnek alıntılar şöyledir;

“En sevmediğim aşama ödeve başlangıcı olan konu bulma kısmı oldu çünkü konumuzun ilginç ve dikkat çekici olması bizim için oldukça önemliydi. Grup olarak farklı konular ortaya sunduk ve arasından en uygun olanı seçmeye çalıştık.”

“Dijital hikâye uygulamasında sevmediğim aşama yoktu ama seçmek gerekirse senaryomuz için konu bulmaktı. Bulduğumuz konuyu öncelikle taslak hâline getirerek senaryoya ve dijital hikâyeye nasıl dönüştürebileceğimizin taslağını oluşturduğumuz için konu bulma aşamasında karar vermek zordu.”

“En sevmediğim aşama dijital hikâyemin konusunu bulma aşamasıydı. Çünkü bu aşamada çok kararsız kaldım ve zorlandım.”

2. Senaryo yazımı aşaması

Tablo 3’de 10 öğretmen adayının dijital hikâye oluştururken senaryo yazımını en sevdikleri aşama olarak belirttiği görülmektedir. 6 öğretmen adayının ise tam tersini ifade etmiştir. Aşağıdaki örnek alıntılarda, öğretmen adaylarının fen derslerinde kullanabilecekleri bir senaryo yazdıkları için mutlu oldukları, bu aşama sayesinde yaratıcılıklarının ortaya çıktığını düşündükleri ve konuya olan ilgilerini arttırdığını söyledikleri görülmektedir.

“Senaryo yazma aşamasını sevdim. Çünkü tamamıyla yaratıcılığımı hayal gücümü ve çok yönlü düşünme becerilerimi somut bir şekilde ifade edip hikâyeleştirmek neredeyse ilk defa tecrübe edindiğim bir konuydu. Konu başlığını belirledikten sonra onu hikâyeleştirmek istediğim şekli verip yani karakter, ortam gibi öğeleri belirme bize ait olması çok hoşuma gitti.”

“En sevdiğim aşama senaryo yazma aşamasıydı çünkü bizim hazırlamış olduğumuz “ekmeğin yolculuğu” isimli dijital hikâyenin senaryosunu yazarken sindirim sistemini öğrencilere öğretmeyi hedefledik ve bu yüzden ekmeğin ağzından eğlenceli bir şekilde kaleme aldık. Bunun için de yaratıcılığımızı kullandık. Çok güzel farklı fikirler ortaya çıktı. Hem öğrencilere konuyu anlatmak hem de eğlenceli bir şekilde öğrencilerin konuyu anlaması açısından çok verimli bir senaryo yazdığımızı düşünüyorum.”

“En sevdiğim aşama senaryo oluşturmaktı. Çünkü dijital hikâyemin senaryosu öğretmenlik hayatımda kullanabileceğim bir sınıf etkinliğinin uyarlaması gibiydi benim için, kolay ve keyifli oldu.”

“En sevdiğim aşama senaryoyu yazma kısmı oldu. Fikir benden çıktığı için grup arkadaşlarımla iş bölümü yapıp tamamını ben yazabileceğimi söyledim. Onlar da kabul edince senaryoyu ben yazdım. Keyifliydi çünkü bir fen konusunu hikâyeleştirerek anlatmak oldukça hoşuma gitti. İlerde öğretmen olduğumda ders anlatırken bu şekilde hikâyeler oluşturup öğrencilerimin derse olan ilgilerini arttırabilirim.”

Aşağıda sıralanan örnek alıntılara bakıldığında ise, senaryonun yazımında zorlandıkları söylenebilir.

“En sevmediğim aşama ise senaryo yazımıydı. Çünkü senaryoyu yazarken anlatacağımız sınıfı da göz önünde bulundurarak konuyu çok detaya indirmeden anlatmak zorladı. Neyi anlatıp neyi anlatmayalım konusunda düşündürdü zamanımızı aldı.”

“En sevmediğim aşama senaryo yazma kısmı oldu. Çünkü işin en başındaydık ve nasıl bir konu oluşturmamız gerektiğini bilmiyorduk”

“En sevmediğim aşama ise senaryo yazımı aşamasıydı çünkü bence zor aşamaydı. ..Ekmeğin Yolculuğu dijital .. senaryoyu da sindirim konulu yazdığımız için biraz zorlayıcı oldu. Çünkü ... Konu anlatımı gibi olurken fazla uzun cümleler kurmayıp sade ve anlaşılır bir dilde yazmaya çalışmak biraz zorlayıcıydı.”

3. Hikâye tahtasının oluşturulması

Hikâye tahtalarının kullanılması bazı öğretmen adaylarının hoşuna giderken (5 kişi), bazılarının ise bundan hoşlanmadıkları (9 kişi) görülmektedir. Aşağıda örnekleri verilen keyifli temasında yapılan alıntılara bakıldığında, hikâye tahtası oluşturma zevkli ve faydalı olduğunu savunan öğretmen adaylarının olduğu görülmektedir.

“Ev sevdiğim aşama hikâye tahtası oluşturma çünkü hikâye tahtasını hazırlarken yapacağım animasyon gözümde canlandı ve bu aşama aslında hangi programı kullanacağımda bana yardımcı oldu.”

“En sevdiğim aşama hikâye tahtasıdır. Hikâye tahtasını yazdığım için bana kolay geldiğinden dolayı sevdim. Hikâyeyi belirli sahneler bölüp senaryoyu daha iyi hâle getirmek keyifliydi.”

Bunun yanında, aşağıda verilen alıntılara bakıldığında hikâye tahtası hazırlamanın süreci zorlaştırdığı ve sıkıcı olduğunu belirten öğretmen adaylarının cevaplarına örnekler aşağıda verilmiştir.

“En sevmediğim aşama ise hikâye tahtası oluşturma kısmıydı çünkü her an dijital hikâyenin akışıyla ilgili kafamda bir şey değişiyordu. Dijital hikâyemle de karşılaştıracak olursak çok büyük oranda farklılık gösterdiklerini söyleyebilirim. Sahneye koymayı düşündüğüm şekilde bir resim bulamadığımda örneğin, sahnede değişiklik yapıyordum. Bu da hikâye tahtasıyla benzerliği azaltıyordu. Ayrıca hikâye tahtası belli bir sahne sa-

yısına şartlıyordu, bu yüzden işimi zorlaştırdığını düşünüyorum.”

“En sevmediğim aşama hikâye tahtasıydı çünkü videonun sahnelerini tek tek planlamak ve yazmakta zorluk çektim.”

“En sevmediğim kısım, hikâye tahtası oluşturmaktı. Çünkü kullanacağım animasyon video programında hayal ettiklerimi tam olarak yapabilir miyim diye düşünmek beni yordu. Aynı zamanda daha önceden müzik ve süreyi hesaplamak da çok zor. Bundan dolayı en sevmediğim kısım burasıydı.”

“En sevmediğim aşama olmadı aslında her aşama genel olarak güzeldi. Dijital hikâye hazırlamak başta zor birşey gibi gelse de yapmaya başlayınca aslında zor olmadığını eğlenceli olduğunu anladım. Ama aşamalardan hikâye tahtası hazırlamak biraz bana sıkıcı geldi.”

“En sevmediğim kısım ise sanırım hikâye tahtası oluşturmak oldu. Senaryodan sonrasını uygulama yaparken o an ki hayal gücümle yapmak daha hoşuma giderdi sanırım. Bir planın olması, bu planı uygularken de hayalinde ki gibi karakter vs. bulamayıp yine aynı metne sadık kalıp başka şekilde gerçekleştirmek beni yaptığım çalışma güzel olsa bile bir hayal kırıklığına sürüklüyor. Yani yapabileceğimin en iyisini yapabileceklerim arasından seçmek beni çalışmaya karşı daha pozitif tutuma itebilirdi diye düşünüyorum.”

4. Dijital ortam elamanlarının bulunması

Bu aşama için görüş belirten toplam 11 öğretmen adayının 7’sinin görüşü olumsuzdur. Öğretmen adaylarının alıntılarında en çok bu aşamada zaman kaybetmekten hoşlanmadıkları görülmüştür. Aşağıda olumlu ve olumsuz örnekler sırasıyla yer almaktadır.

“En sevdiğim aşama dijital ortam elemanlarının bulup kendi planladığım sahnelerini oluşturmak oldu çünkü karakterleri hareket ettirebildiğim istediğim yerde seçtiğim karakterin yönünü değiştirebildiğim çeşitli ve istediğim arka fonlarla dijital hikâyemi oluşturabildiğim için çok keyif aldım.”

“En sevmediğim bölüm ise dijital ortam elemanlarının bulunması bölümüydü. Çünkü bir konu belirliyorsunuz ve konuyu belirledikten sonra dijital ortamda yapacağın konuyu iyi bir şekilde yapılması için iyi bir dijital ortam elemanın iyi bir şekilde bulunması gerekiyor. Buda ciddi manada süre kaybına yol açıyor. Bunun için en sevmediğim bölüm olarak kaldı.”

5. Dijital ortama geçirme

Bu aşama en çok keyif alınan ve aynı zamanda en çok zorlanılan aşama olduğu görülmüştür. 17 öğretmen adayı “Dijital Ortama Geçirme” aşamasının en sevdiği aşama olduğunu belirtirken, 12 öğretmen adayı ise açıklamalarında en çok bu kısımda zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Dijital ortama geçirme aşaması için keyifli koduna örnek alıntılar;

“En sevdiğim aşama kuşkusuz dijital ortama geçirme aşamasıydı. Bu hikâye için ka-

famızda çok fazla kurgu vardı ve bu yüzden çok emek gösterdik. Emek göstererek yazdığımız hikâyemizin sonunda görsellik katılarak canlanabilecek olması heyecan vericiydi. Çünkü artık kafamızda kurguladığımız olaylar somut bir şekilde gerçekleşmeye başlamıştı. Yapımı da en keyifli aşama olduğundan en sevdiğim aşama oldu. Her işte olduğu gibi sevdiğim aşamada da zorluklar vardı tabii özellikle şu süreçte evlerimizde olup grup şeklinde yaptığımızdan dolayı Teams üzerinden toplantılar yaparak tamamladık.”

“Sevdiğim aşama sahnelerin dijital ortama geçirilmesi oldu çünkü aklımdaki fikirleri uygulamak ve yaratıcılığımı kullanmanın ürünü olarak ortaya güzel bir dijital hikâye çıkarma etti. Uygulamanın verdiği imkanlar doğrultusunda elimden geldiğince yapmaya çalıştım.”

“En sevdiğim aşama dijital ortama geçirmeydi benim için. Ne kadar zor olduğunu düşünsemde, yazdığım hikâyeyi hayallerimdeki gibi yapmak beni en mutlu eden şeydi.”

“Benim en sevdiğim aşama dijital ortama geçirme aşamasıydı. Çünkü bir program ile kendi oluşturduğum bir senaryoyu dilediğim şekilde video şeklinde oluşturmak hem dikkatimi çekti hem de beni eğlendirdi. Keyif alarak dijital ortama geçirdim hatta bu yüzden iki tane dijital hikâye hazırladım.”

“Bu çalışmayı yaparken en sevdiğim aşama dijital ortama geçirmek oldu. İlk başta programı öğrenirken yabancılık çeksem de daha sonra çok zevkli bir hâl aldı. ..Artık gerçekten öğretmen olduğumu ve öğrencilerim için çabaladığımı hissettim o an ve bu hissiyat beni çok mutlu etti. Onlara daha verimli bir ders işlettirebilmek, daha fazla fayda sağlayabilmek adına sergileyebileceğim her türlü çalışma için vereceğim her çaba, harcadığım her saatlerim asla bir kayıp değil aksine en verimli saatlerim olacaktır. Bu çalışmanın tümünde bu bilincin yerleştiğini ve beni biraz daha olgunlaştırdığını düşünüyorum.”

Çekilen sıkıntılar örnek alıntılar;

“En sevmediğim aşama dijital ortama geçirme oldu. Çünkü seçmiş olduğum uygulamanın ücretsiz deneme süresi 7 gündü ve bu zaman diliminde bitirmeye çalıştım. Aynı zamanda daha önce karşılaşmadığımız uygulamalarda çalışıyoruz ilk başta bir alışma süresi oluyor. Benim seçtiğim uygulama dil konusunda bir sıkıntım yoktu ama arama yaparken İngilizce olarak kelimeyi yazmam gerekiyordu.”

“En sevmediğimiz kısım ise dijital ortama geçirme kısmı oldu. Çünkü gruptaki bazı arkadaşlarımızın imkanları diğerleri kadar geniş kapsamlı değildi ve de dijital ortama geçirme konusunda diğerleri kadar elverişli imkana sahip olamadığı için zorluklar yaşandı. Ama grup olarak birbirimize destek olduğumuz için dijital ortama geçirme konusunda yardımcı olup elimizden geleni yapmaya gayret gösterdik.”

“En sevmediğim aşama ise dijital ortama geçirme kısmıydı. Çünkü çok zor bir süreci ince detayları olan süre, saniye ve efekt gibi özelliklerin çok dikkatli yerleştirilmesi gereken bir kısımdı. Bu aşama biraz zor olduğu için çok zevk alamadım.”

6. Hikâyenin yayınlanması

Bu aşamada zorluk yaşadığını belirten öğretmen adayına rastlanmamıştır. Keyifli temasına örnekler ise aşağıda verilmiştir.

“En sevdiğim aşama hikâyemin yayınlanması oldu. Yaptığım hikâyemi çevremdeki herkese atıp izleyip düşüncelerini söylemelerini istedim. Benim için farklı bir deneyim oldu. Farklı bir heyecanı vardı kendim bile ara ara açıp hâlâ izlerim.”

“En sevdiğim aşama hikâyemizin yayınlanmasıydı. Çünkü dijital hikâye uzun bir süreç ve güzel bir şey ortaya çıkarmak için çok emek vermek gerekiyor. Bunun sonucunda hazırladığımız dijital hikâyeyi insanların beğenilerine sunmak ve güzel tepkiler almak çok hoşuma gitti.”

“En sevdiğim aşama hikâyemin yayınlanması aşamasıydı. Çünkü, bu aşamada emek vererek ortaya çıkardığım bir çalışmanın son hâlini gördüm ve mutlu oldum.”

Bir öğrenci ise bütün aşamalardan keyif aldığını belirterek aşamalar arasında ayırım yapmamıştır. Bu cevap aşağıdadır.

“Yani ben bu süreçte tüm aşamalardan büyük keyif aldım. Çünkü bunun en temel sebebi araştırmayı ve yazmayı seven birisi olamamdır.....Kendimi Da Vinci'nin yarım kalan bir çalışmasını tamamlayan biri olduğumu hayal etmemi sağlayan aşamalar dizisi olmuştur.”

Dijital Hikâyelerin Fen Eğitiminde Kullanılmasına Dair Görüşler

Bu çalışmaya katılan öğretmen adaylarından çoğunluğu (n=42) öğretmen olduklarında dijital hikâyeler hazırlayacaklarını belirtmiştir. Dijital hikâye hazırlamak istediğini söyleyen öğretmen adayların açıklamalarına örnekler aşağıdaki gibidir.

“Öğretmen olduğumda derslerimde dijital hikâyeler oluşturmayı düşünürüm. Dijital hikâyeleme yönteminin öğrenme-öğretme sürecinde kullanılabilecek faydalı bir yöntem olduğunu düşünüyorum. İşitsel ve görsel öğelerle desteklendiği için öğrenmeyi zenginleştiriyor. Bu yüzden dikkat çekici olduğunu düşünüyorum. Eğitsel olmasının yanı sıra eğlendirici yönü de bulunuyor. Ama yazdığımız senaryoyu dijital ortama geçirmemiz çok zaman aldı. Bu yüzden derslerimdeki tüm konular için dijital hikâye hazırlamanın zamanımı çok alacağını düşünüyorum. Öğrencilerimin dikkatini çekmek için belirli konularda dijital hikâyeler oluşturabilirim. Oluşturduğum dijital hikâyeler sayesinde öğrencilerin o konuya olan ilgilerini canlı tutabilirim. Bu sayede dersten daha fazla verim alacaklarını düşünüyorum.”

“Evet düşünüyorum. Böyle dijital hikâyeler hazırlayarak öğrencilerin dikkatini daha çok çeker ve konuya merak uyandırır.”

“Derslerimde kesinlikle kullanmayı düşünüyorum çünkü ben görsel olarak desteklenen derslerin öğrencilerin derse ilgilerini çekmek motive olmalarını sağlamak ve akılda kalıcılığını artırmak için gerekli olduğunu düşünüyorum ve farklı olanın ilgi çekeceğini

düşünüyorum. Öğrencilerin alışıktığı görselle destekleme videoların ötesine geçerken ben bunu derslerimde uygularsam hem dersimi daha çok seveceklerini hem de fen dersinin zor olduğunu zor olanın da sıkıcı olacağı ön yargısına kapılan öğrencilerin düşüncelerini değiştirebileceğini düşünüyorum.”

Çalışmada belirtilen olumsuz görüşler aşağıda sıralanmıştır.

“Açıkçası düşünmüyorum. Bunun nedeni ise çok fazla zaman alması onun yerine öğrencilerimle deneyler yapmak istiyorum. Fakat, başkalarının hazırladığı dijital hikâyeleri kullanmayı düşünürüm. Derse karşı konuya karşı merak uyandıran dijital hikâyeleri kullanabilirim. Çünkü öğrencileri motive edici, merak uyandırıcı ve çoklu zekayı harekete geçiren bir yol dijital hikâyeler.”

“Dijital hikâyenin hazırlaması çok zahmetli ve uzun bir süreç belki de ilk kez dijital hikâye hazırlama deneyiminde bulunduğum için böyle düşünüyorum olabilir. Ama izlemesi gerçekten çok keyifli. Bu tarz dijital hikâyelerin öğrencilerin hoşuna gideceğini ve dersi daha eğlenceli bir hâle getireceğini düşünüyorum. Fakat ileride öğretmen olduğum zaman ders işleyip konularımı anlatırken dijital hikâye hazırlama konusunda geniş bir zamanımın olacağını tahmin etmiyorum. Eğer bu konuda kendimi geliştirirsem ve yeterli zamanım olursa öğrencilerime küçük animasyonlar şeklinde dersi eğlenceli hâle getiren dijital hikâyeler hazırlayabilirim.”

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak çalışmaya katılan öğretmen adaylarının fen derslerinde dijital hikâye kullanımı hakkında olumlu düşüncelerini gözlemlemiştir. 42 öğretmen adayı öğretmen olduklarında, kendi dersleri için dijital hikâyeler oluşturmak istediklerini belirtmiştir. Dijital hikâye kullanımının avantajları genel olarak konunun; “kalıcılığına”, “anamlı öğrenilmesine”, “günlük hayat bilgisi ile ilgili bağın kurulmasına”, “eğlenceli hâle gelmesine” katkısı olacağı şeklinde belirtilmiştir. Dezavantajlar ile ilgili ise en çok kullanılan ifadeler; dijital hikâye hazırlama sürecinin uzun ve zahmetli olduğu şeklindedir. Son olarak, fen bilgisi öğretmen adaylarının çoğunluğunun dijital hikâye oluşturma programı olarak Powtoon uygulamasını kullanmayı tercih ettikleri görülmüştür.

Kaynaklar

1. Pabuçcu, A. (2019). Fen eğitiminde dijital hikâyeler. D. Akgündüz (Ed). Fen Ve Matematik Eğitiminde Teknolojik Yaklaşımlar (ss. 229 - 244). Anı Yayıncılık, Ankara.
2. Pabuçcu, A. (2019). Kimya Eğitiminde Hikâyelerin Gücü. Yakıncı, C. ve Kızılay, A. (Ed). Hikâyelerin Gücü, İnönü Üniversitesi Yayınevi (ss. 115-122), Malatya
3. Jakes, D. S. ve Brennan, J. (2005). Capturing stories, capturing lives: An introduction to digital storytelling. 10.10.2021 tarihinde http://www.jakesonline.org/dst_techforum.pdf adresinden alınmıştır.
4. Yılmaz, Y., Üstündağ, M. T. ve Güneş, E. (2017). Öğretim materyali olarak dijital hikâye geliştirme aşamalarının ve araçlarının incelenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(3), 1621-1640.

ÇOCUK PSİKİYATRİSİ EĞİTİMİNDE HİKÂYENİN GÜCÜ

Dr. Öğr. Üyesi Öznur Adıgüzel AKMAN
Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi
Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD
oznuradiguzel58@gmail.com
ORCID 0000-0001-8196-6664

*“Denizi gören göz başka, köpüğü gören göz başka.
Köpüğü bırak da denizi gören gözle bak.”
Mevlâna*

Hikâye, dilimize kökeni Arapçadan gelen bir sözcük olup bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması anlamında tanımlanmaktadır. Edebi anlamda, gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü olarak, kimi zaman da “öykü” kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Tıp terimleri açısından ise, hastanın anamnezi, rahatsızlığı ile ilgili geçmişi veya hastanede yatışı sırasında yapılan muayene ve inceleme bulguları ile tedavi ve hastalığın seyrini gösteren özet bilgiyi tarif etmektedir. Tıp literatüründe hastanın anamnezi aynı zamanda tıbbi öyküsüdür.

Tıp eğitiminin uzun soluklu ve yoğun bilgi içeriği barındıran bir eğitim süreci olması göz önüne alındığında, yoğun bilgi içeriği ve öğrenilen bilgilerin bir çoğunluğunun da ezber yöntemi kullanılarak öğrenildiğini varsayarsak; bu bilgilerin birçoğunun bir süre sonra unutulduğunu söylemek pek de yanlış olmaz. Hikâyeler bu anlamda eğitim sürecini kolaylaştırmak, bilgilerin akılda kalıcılığını artırmak ve daha eğlenceli bir öğrenme yöntemi olarak kullanılabilir. Bu sayede bilginin aslında yalnızca sınav geçmek için değil, anlayıp özümseyerek yaşama entegre olması ve motivasyonu artırarak öğrenmeyi kolaylaştırması mümkün olabilir.

Tıp eğitiminde hikâyelerin kullanımı, aslında çok eskilere, hatta hastalığın tanımlandığı döneme bile rastlamaktadır denilebilir. Kimi zaman vakayı tanımlayan kişinin adını alan tıptaki birçok hastalık, aslında aynı zamanda hikâyeye konu olan kişiyle de çoğunlukla ilişkilidir. Örneğin,

Asperger sendromu (AS), sosyal etkileşimde zorluklar ve sınırlı, basmakalıp ilgi ve etkinliklerle tanımlanan otistik spektrum bozukluklarından (OSB) biridir. AS diğer OSB’lerden dil ve bilişsel gelişimde genel bir gecikme olmamasıyla ayrılır.

Asperger sendromunun adı Avusturyalı çocuk doktoru Hans Asperger’den gelmektedir. Asperger, 1944 yılında, tedavi için gelen sözel olmayan iletişim becerileri eksik, yaşlılarıyla duygudaşlık kuramayan ve fiziksel olarak sakar olarak adlandırılacak bir grup çocuğun otizme benzediğini ancak farklı yanlarının olduğuna dikkat

çekmiştir. Elli yıl sonra *AS Hastalıkların ve İlgili Sağlık Sorunlarının Uluslararası İstatistiksel Sınıflaması*’nda (ICD-10) ve *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Sınıflandırması*’nda (DSM-IV) Asperger bozukluğu olarak tanınmıştır.

Tıp eğitiminde motive edici ve öğrenme isteğini artıran hikâye metinlerinin kullanımı, hastalığa dair bilginin ortaya çıkış şekline klinik belirti ve tedavileri de ele alınarak bir olay kurgusu içinde öyküleştirilip sunulabilmektedir. Bu düşünceden yola çıkılarak ülkemizde hastalık hikâyesi yarışmaları düzenlenmiş ve dereceye giren öyküler “Her Hastalık Bir Hikâyedir” adlı kitap serilerinde birleştirilmiştir.

Psikanalitik Kavramlar ve Grek Mitolojisi

Günümüzde gerek çocuk psikiyatrisi gerekse psikiyatri eğitiminde hikâyeler sıklıkla kullanılsa da psikodinamik kuramlar başlığı altında bazı kavramların öğretilmesi açısından hikâyelerin etkinliğinden söz edilebilir. Psikanalitik Kuram’ın kurucusu Sigmund Freud’un Psikoseksüel gelişim kuramına göre, “Fallik dönem” olarak adlandırılan gelişim evresi, çocuğun ruhsal-cinsel gelişiminin temellerini oluşturmaktadır. Bu dönem 3-6 yaşları arasını kapsar ve bu dönemde çocuğun ilgisi giderek cinsel organları üzerinde odaklanır. Çocuklar bilişsel olarak anatomik cinsiyetin farklılık gösterdiğini kavramaya başlarlar. Bu farkındalık çocukta kıskançlık, küskünlük, rekabet veya korku şeklinde kendini gösterir. Çocuk karşı cinsten ebeveynine cinsel bir ilgi duyar ve aynı cinsten ebeveynine ise düşmanlık duyguları besler. Bu düşmanlık çok uzun sürmez. Çocuk zamanla gelişimsel sürecinde bu cinsel etkinliğinden vazgeçer ve hemcinsi olan ebeveyn ile özdeşim kurma yolunu seçer. Bu dönemde bu durumun açıklanmasında erkek çocuklarda “Oidipus kompleksi” ve kızlarda ise “Elektra kompleksi”’nden bahsedilir.

Fallik dönem olarak adlandırılan 3-6 yaş arası kişilik gelişimi döneminde, erkek çocuğun annesine karşı duyduğu aşk nedeniyle, babası tarafından cezalandırılıp kısırlaştırılacağı korkusu sonucunda yaşanan karmaşaya Freud tarafından “Oidipus Kompleksi” adı verilmiştir. Freud’a göre bu kavram, çocuğun babasını kıskanmasını, bununla ilgili babayı kendisine rakip görmesini ve annesinin gözdesi olmaya çalışmasını tarifler.

Sigmund Freud Oidipus kompleksini Grek mitolojisindeki Kral Oidipusun hikâyesinden esinlenerek tariflemiştir. Bu komplekse adını veren hikâye şu şekildedir:

göre Kâhin, Thebes Kralı olan Laius’a oğlunun onu öldüreceğini ve annesiyle evleneceğini söyler. Kehanetin gerçekleşmesinden korkan çift oğulları Oedipus doğar doğmaz ellerini ve ayaklarını bağlayıp ayak bileklerini delerek içinden kayış geçirirler (Ayağı şiş anlamına gelen Oedipus adı da buradan gelir). Onu bir dağın yamacında ölümüne terk ederler. Bir çoban onu kurtarır ve onu Kral Polybus ile Kraliçe Merope’nin onu kendi oğulları gibi büyütecekleri Korint kentine getirir. Bir gün birisi ona terk edilmiş bir çocuk olduğunu söyleyince gerçeği öğrenmek için Delfi’deki kâhine gider. Ancak kâhin ona gerçeği söylemek yerine ona babasını öldüreceğini ve annesi ile evleneceğini söyler.

Kâhinin ikinci ailesi olan Polybus ve Merope'yi kastettiğini zanneden Oedipus şehri terk ederek uzun bir yolculuğa çıkar.

Yolda arabası ile ters yöne gitmekte olan bir adam ile karşılaşır. Adam ona son derece kaba bir şekilde yolundan çekilmesini söyler, kavga ederler, dövüşürler ve adamı öldürür. Oedipus yolculuk sonunda Thebai'ye varır.

Burada Sfenks adı verilen yanından geçen ve bilmeceye cevap veremeyen herkesi yutar bir canavar türemiştir ayrıca kral da kayıplara karışmıştır. Sfenks'in Oedipus'a sorusu: Sabah dört ayak üzerinde, öğlen iki ayak ve gece üç ayak üzerinde yürüyen nedir? olmuştur. Oedipus bilmecenin doğru cevabını vermiştir. Cevap insandır. İnsanoğlunun gelişim evreleri olan bebeklik, gençlik ve ihtiyarlık dönemlerine benzetilmiştir. Sfenks, Oedipus bilmeceyi cevapladığında o kadar perişan ve kızgındır ki kendini öldürür.

Yaşananlar üzerine Oedipus Thebai'deki en bilinen adam hâline gelir ve kocası kayıp olan kraliçenin ilgisini çeker. Kısa bir süre sonra Oedipus Kraliçe ile evlenir. Çocukları ile mutlu mesut bir yaşam sürerler.

Yıllar sonra şehre bir veba vurur ve kâhin, Laius'un katili bulunana kadar bunun süreceğini ilan eder. Oedipus gayretle aramaya başlar. Ancak sonunda kâhinin olup bitenleri anlatması sonucu Oedipus hayatı hakkındaki korkunç gerçeği öğrenir. Öldürdüğü, arabadaki adam gerçek babası Laius ve evlendiği kraliçede öz annesi Jocasta'dır. Olup bitenler karşısında kraliçe kendini öldürür, Oedipus gözlerini oyup kendini kör eder. Thebai'yi terk edip kör bir dilenci olarak oradan oraya giderek geçirdiği uzun yıllardan sonra ölür.

Ödipal dönemde ebeveynleriyle çatışma yaşayan çocukların durumunu “Ödipus kompleksi” hikâyesini bilen bir çocuk psikiyatri asistanı ya da alanda eğitim alan öğren-ciler, kolaylıkla açıklayabilir.

Psikiyatri literatüründe kişinin kendi gözlerini tahrip etmesi durumu, Oedipusun kendi gözlerini kör etmesi nedeniyle “Oidipism” olarak adlandırılmaktadır.

Freud'un asistanı Carl Gustav Jung, başka bir Grek mitine dayanarak Oedipus Kompleksi'nin kız çocukları için geçerli versiyonuna “Elektra Kompleksi” adını vermiştir. Kız çocuklarının babaya aşırı düşkünlüğü ve anneyi rakip olarak görmeleri temeline dayanır. Bu karmaşa, yaş ilerleyince anneye özdeşleşme yoluyla çözümlenir. Esinlenildiği efsane ise özetle şöyledir:

Elektra, Agamemnon'la Klimnestra'nın kızıdır. Agememnon, Troya savaşını kazanmak için kızı İphigenia'yı tanrılara kurban eder. Kızının öldürüldüğünü duyunca çok sinirlenen karısı Klimnestra kocasından öç almak ister. Kocasını onun düşmanıya aldattır ve sevgilisile birlikte Agamemnon'u öldürüler. Babasına düşkün olan Elektra babasını öldürdüğü için annesinden nefret etmektedir. Annesinde öç almak için kardeşi Orestes'in büyümesini bekler ve büyüdüğünde ona her şeyi anlatır, daha sonra bu iki kardeş birlikte

annelerini öldürürler.

Psikanalizde katarsis, bilinç dışına itilmiş duyguların yaşanıp gün yüzüne çıkarılarak hastanın yaşadığı nevrotik belirtilerden kurtarılmasıdır. Antik Grek'da bir tür “ruh dönüşümü” olarak kabul edilen Katharsis, ruhun tüm kötülüklerden arındırılması olarak benimsenmiştir. Bu terim ise, Grek mitolojisinde 12 büyük Olympos Tanrısı'nın en kudretlisi olan Zeus'un sıfatlarından biridir. Tanrılar Tanrısı Zeus'u tanımlamak için kullanılan bu sıfat, olguların analizinde kullanılan bir kavram olarak günümüze dek gelmiştir. Genel anlamda arınma ve temizlenme anlamlarına gelen katharsis -catharsis- gerilimi sona erdirmeye, rahatlama süreçlerine işaret etmektedir.

Psikiyatri terimleri içinde bir başka kavram da Hermaphroditizmdir. Aphrodite ve Hermes'in çocukları olan Hermaphroditos bir bedende hem dişi hem erkek özelliklerini bir arada taşımaktadır. Cinsel kimlik gelişimi ile ilgili patolojiler içinde intersüalite olarak da bilinir. Freud bu kavramdan kadının erkek organını kıskanması ve erkeğin kadın organını kıskanması yani klitoris-libido arasındaki ilişkiyi açıklar. Efsaneye göre:

Salmakis Efsanesi'nde adı geçen Hermafroditos, Hermes ile Afrodite'in oğludur. Bir gün dolaşırken yol kenarında dinlenmek ister ve bir peri olan Salmakis ile karşılaşmıştır. Hermafroditos'un güzelliğinden etkilenen ve ona hayran kalıp onunla birlikte olmak isteyen Salmakis, tanrılara ikisini birbirlerine kavuşturmaları ve hep bir olmaları için yakarmıştır. Bu dileği yerine getiren tanrılar onları tek bir kişi yaparak, bir daha ayrılmamak üzere vücutlarını birleştirmiştir. Öyle ki Salmakis ile Hermafroditos'un birleşen vücutları ne erkek, ne de dişi olmasının yanı sıra hem erkek, hem de dişi niteliğe kavuşmuştur.

Grek mitolojisindeki hikâyelerden psikiyatri literatürüne giren pek çok kavram mevcuttur ancak burada yalnızca birkaçına değinilmiştir.

Psikoterapide hikâyelerin kullanımı

Psikanalitik kavramların dışında, psikoterapi ile ilgili temel bazı bilgiler de hikâyeler içinde kullanılarak öğretiler. Hatta psikoterapi öğretimi dışında, aynı zamanda okuyan kişinin kendisine iyileştirici etkisinden de söz etmek mümkündür. Bu anlamda “bibliyoterapi” kavramından bahsedilebilir.

Bibliyoterapi, kişinin ruhsal problemlerinin çözümünde rehberlik sağlaması için seçilmiş okuma materyallerinin kullanılmasıdır. Danışanlar için en uygun eser belirleyip onlar için tedavi seçeneği sunarken; çocuk psikiyatri eğitimi alan öğrenciler için de psikoterapi öykülerinin okunması hem terapi seanslarında hastaları için hem de içgörü ve empati becerilerinin geliştirmeleri adına kendilerine katkı sağlar. Hikâyeler yoluyla yaşanan durumların başkalarında da görülüyor olduğunun bilinmesi, kişinin durumunu normalize edebilmesine, duygusal anlamda da bedeninde buna yer açarak yargısızca durumun kabullenmesine fırsat sunar. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde hikâyeler,

öğrencilerin “Kabul ve Kararlılık Terapisi” ile ilgili kabul becerilerinin gelişmesine ve kavramların daha anlaşılır olmasına imkân sağlayabilir.

Bu konuda en büyük yol gösterici örneklerin yer aldığı hikâyelere Mevlana’nın “Mesnevi” adlı eserinde rastlamak mümkündür. “Mesnevi Terapi” adlı eserde önce hatalı düşüncelere yer verilmiş, arkasından da bu yanlış inançlara yönelik Mevlana’nın ilgili hikâyesi aktarılmıştır. “Bilişsel Davranışçı Terapi” (BDT), algı ve bakış açısı farklılıkları ve bilişsel çarpıtmalar nedeniyle, olaylar karşısında olumsuz duygu ve davranışlar gösterdiğimiz durumlarla yüzleşmemizi sağlar. İnsan zihni kendi duyumunca algılar ve ona göre yorum yapar. Aynı olay karşısında olaya atfedilen anlamların farklılığı kişiyi farklı sonuca götürür. Bu da algılananla gerçek olgu arasında bir fark yaratmaktadır. Her birimiz çevremizde olanları, kendimizi ve hayatı kendi zihnimizin elverdiğince anlamlandırmaya çalışırız. Bazen küçücük bir yere takılıp esas olan büyük resmi görmekte güçlük çekebiliriz. Mevlana bunu şu öyküyle çok güzel anlatmıştır:

“Hintliler karanlık bir ahıra bir fil getirip halka göstermek isterler. Hayvanı görmek için o ahıra bir hayli insan toplanır. Fakat ahır o kadar karanlıktı ki gözle görmenin imkânı yoktur. Bu karanlıkta fil’e ellerini sürmeye başlarlar. Birisinin eline kulağı geçer, ‘fil bir yelpazeye benzer’ der. Diğerinin eline hortumu geçer ‘fil bir oluğa benzer’ der. Başka birisinin eline bacağı geçer, ‘fil direğe benzer’ der. Bir başkası da sırtını eller ve ‘fil bir taht gibidir’ der.”

Sonrasında Mevlana der ki: “...Herkes filin bir yerine dokundu; neresine dokundysa ona göre anladı; fili ona göre anlatmaya başladı. Bu nedenle sözleri görüşleri birbirine aykırı oldu; birisi dal dedi, öbürü elif. Duygu gözü elin avucuna benzer ancak; insanın avucu filin filin her yanını kavrayamaz ki. Denizi gören göz başka, köpüğü gören göz başka. Köpüğü bırak da denizi gören gözle bak.”

Bu hikâye üzerinden gerek çocuk psikiyatri gerekse psikiyatri eğitimi sürecinde BDT’nin 4D formülasyonu olarak bilinen durum, duygu, düşünce, davranış modelinin öğrencilere aktarılması mümkündür. Bu bağlamda düşünüldüğünde Mevlana’nın “Mesnevi” adlı eserindeki birçok hikâye, hem ruh sağlığı alanında eğitim alan öğrencilere hem de danışanlarına kullanılabilmeleri noktasında çok kıymetli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Psikiyatrik hastalıkları konu alan örnek hikâyeler

Psikiyatri ve psikoloji alanındaki gelişmeler, hikâyeyi yansıtmada konusunda daha işlevsel ve önemli bir hâle getirmiştir. Bu sayede psikolojinin hastalar üzerinden temellendirildiği ruhsal durumlar ya da psikiyatrik rahatsızlıklar, yaşanan hayatın içinde karşılık bularak daha anlaşılır ve zengin bir içerikle sunulur.

Sait Faik Abasıyanık’ın “Az şekerli” adlı kitabındaki “Gümüş saat” adlı hikâyesinde çocuk psikiyatrinin adli vakalarında ve çocuklar için özel gereksinim raporları için baş-

vuran hastalarda sıklıkla karşılaşılabilecek temaruz konusu işlenmiştir. Hikâyede geçen konuya ilişkin bölüm aşağıda sunulmuştur:

“Hastalık bende babam öldüğü gün başladı. On bir yaşındaydım. Babamı çok severdim. Zaten başka kimsem yoktu. Analığım da onu severdi ya. Ama benancak babam eve girince yaşadığımı hissederdim. O sabahleyin evden çıkarken birdenbire etrafım kararır, insanlardan kaçır, korkardım. Onun ölümüyle beraber başlayan sinir hastalığım; bayılmalarım, titremelerim doktorları bile aldatmıştı. Sahiden hasta olduğumu sanıyorlar, tebdili hava tavsiye ediyorlardı. Ama ben, kendimi çok iyi biliyordum ki hasta değildim. Nasıl becerirdim? Bilmem. Tiril tiril titrer, hayaletler görür gibi haykırır, düşer bayılırdım. Baygınlığım sırasında bütün sözleri işitir, doktorun nabzımı tuttuğunu bilir ama dudaklarımı kenetler, ısıtır, köpükler saçardım. Hepsini biliyorum. Bunu niçin yapardım? Bilir misiniz? Babamın ölüsünü kıskanırdım da ondan. Herkes onun ölümüyle alâkadar. Komşulardan tutun da kahvedeki arkadaşlarına kadar! Ne hakları vardı? Onu yalnız ben seviyordum. O hâlde ben düşünüp üzülmeliydim. Onlara ne oluyordu? İşte, etrafımı saranların babamın ölümünü benimle alâkadar olup unutmaları için bu sinir buhranı oyunlarına başlamıştım...”

Temaruz, kişinin bazı isteklerini yerine getirmek, bir kazanç elde etmek veya sorumluluktan kaçmak amacıyla hastalığını aşırı abartması ya da kendisini bilinçli olarak hasta göstermesidir.

Hikâyede de anlaşılacağı üzere babasının kaybindan sonra çocuk, herkesin babası hakkında konuşması ve çevrenin bütün ilgisinin ölen babasına yönelmiş olması durumundan ciddi düzeyde rahatsızlık duymaktadır. Çevrede olup biten her şeyin farkında olup doktorlara akıl oyunları oynadığından bahsetmiştir. Bu sayede dikkatleri üzerine çekecek babasının ölümü ile ilgili konuşmaların azalmasını sağlayacaktır.

“Bebeğimin ilk 24 ayı” adlı kitap hikâye ile öğretime örnek kaynaklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eserde yazarların kendi uzmanlık alanları ile ilgili yazmış oldukları her bölüm başlığının öncesinde, değinilecek konunun ana teması hakkında kısa öykülere yer verilmiştir. Bu kitapta çocuk psikiyatrinin önemli kavramlarından biri olan “Güvenli Bağlanma” kavramı ve önemi yeni bebek sahibi olan bir çift üzerinden kurgulanarak, “Bağlılık Büyüsü” başlıklı bir öyküyle aktarılmaya çalışılmıştır:

Serap kahvesinden bir yudum aldı, bacak bacak üstüne atıp oturduğu koltuğa yerleşti. Gözleri üç ay önce doğum yapan arkadaşı Gözde’de akli ise aramasını beklediği arkadaşı Kemal’deydi. Bugün üçüncü buluşmalarını gerçekleştirecek olmalarının heyecanı yüreğini yerinden fırlatacaktı. Erkenden giyinip süslenmiş, telefonda yeteri kadar anlatamadığını zannederek -biraz da vakit çabuk geçsin düşüncesiyle- buraya gelmişti. Gözde, bir yandan arkadaşını dinliyor bir yandan da cam bebek gibi narince kavracağı bebeğini emzirirken iki parmağıyla da göğsünün ucunu sıkıştırıyor, bebeğin rahat emmesine yardım ediyordu.

'Allah'ım nasıl güzel bir şey bu,' diye geçirdi içinden. Bakmaya doyamıyordu.

Bebek doğduktan sonra aşk bile ona basit geliyordu.

-En büyük aşk, evlat sevgiliymiş Serap, yaz bunu bir köşeye. Gözde söylemişti dersin, diyerek gülümsedi.

Serap doğruldu.

-Evlenince beni unuttun diyordum ama bebekten sonra hiç aramaz oldun Gözde. Kırılıyorum vallahi, dedi. Bir gün ben de evlenirsem senin gibi bahaneler bulmadan arkadaşlarımı sık sık arayacağım, bak görürsün.

Gülümsedi Gözde. Gözlerinin altı yorgunluğunu belli ediyor, dağınık saçları eski Gözde'yi aratıyordu. Verilen sözler, köklü değişikliklerle yerle bir oluyor sorumluluk arttıkça kendine ayrılan zaman azalıyordu, anlamıyordu Serap. Keşke bir an evvel o da evlenseydi. Bu vefalı arkadaşı ne çok istiyordu evlenmeyi, yuva kurmayı. Gözde arada ona kismet bulsa da bir türlü sona ulaşamıyordu. Her seferinde başka sorun çıkıyordu işte. Her şeyini tüm ayrıntısıyla anlatırdı Gözde'ye. Kemal'i öve öve bitirememişti Serap. İşi gücü yerinde, boylu poslu, zeki idi. Bu yaşlarda başka ne özellik aranırdı ki?

-Tamam, siteme başlama yine kuzucuk. İnan ki yorgunluktan gözümü açamıyorum. Bebek doğunca insanın eski rahatlığından eser kalmıyor, günün yarısı kucağımda. Babası gelince de yemek, bulaşık, çamaşır işlerini yapıyorum, diyerek çamaşırığa serdiği oyuncak bebeğe aitmiş gibi görünen kıyafetleri gözüyle işaret etti.

-Öyle alıştırma bence. Yatır beşiğe kendi kendine uyusun, yere minder at üstünde çırpınsın.

-Mümkün değil; ağlıyor, kucak istiyor, kokumu almak istiyor, bizi tanıyor artık. Yabancı kucağını hemen anlıyor.

-Ağlar ağlar susar ayol. Şimdiden şımartınız desene. Hiç doğru değil!

-Ağlayınca içim yanıyor Serap. Yanında olursam neden ağladığını anlamam kolay oluyor. Ne için ağladığını biliyor ihtiyaçlarına zamanında yanıt vermeye çalışıyorum. Özellikle ilk 2 yaş, bebeğime temel güven duygusunu aşılıyorum.

-Yapma Allah aşkına, nasıl hatırlayacak? Çok komiksin, dedi Serap. Anlaşılan Ut-kucuk size bağlanma büyüğü yapmış. Kendine bağlamış, bırakmıyorsun işte. Ben de o büyüden Kemal'e düşünüyorum, başka çare kalmadı, diye ekledi.

Kahkaha atarak saçlarını savurdu. Gözde bebeği uyanacak korkusuyla kollarını iyice sarmaladı.

-Bağlanma öyle büyü müyü ile olmuyor cicim. Sevgi, ilgi, fedakârlık ile oluyor.

-Yabancılar bebeğinizi ayrı odada yatırsın, diyorlar, sen hiç duymadın mı?

-Sen bakma onlara, onlar da sevgi, bağlılık bizim gibi değil. Hem iki yaşa kadar tam tersi. Babasına da bana da çok ihtiyacı var.

-Bana Kemal bağlansın yeter, bu büyü işini ciddi ciddi düşünüyorum Gözde.

-Şşt... Uyudu, beşiğine yatırıp geliyorum.

Dikkatle kalktı yerinden, beşiğine yatırdı, üzerine kenarı örgülü pazen battaniyeyi örttü. Salona geldiğinde eşinin aradığını görüp telefonu açtı. Gözde'nin uğradığını, Utku'nun uyuduğunu, iyi olduğunu, pudrasının bittiğini, akşama yemek yapamadığını fısıltıyla söyledi. Kapatır kapatmaz Serap'ın kendisine gıptayla baktığını fark etti. Elinde telefon Kemal'den haber bekliyordu.

-Ne güzel, eşin de ilgileniyor. Benim eşim de böyle olur mu?

-Maşallah de. Elbette ilgilenmeli. Babalık kâğıt üzerinde kalmamalı. Altını bile de-
ğiştiriyor. Onun kucığında da uyuyakalıyor. Seninki de öyle olur kuzucuk ama sanki
senin kriterlerin farklı. Bilemem. 'İyi insan olsun,' dediğini hiç duymadım.

-Dur dur, mesaj yolladı, diyerek heyecanla telefona baktı.

Ardından son yudumunu içtiği kahvesinin fincanını aceleyle bıraktı. Çantasını aldı.

Gözde'yi öperken:

-Tam benim kafadan, bir falcı varmış 'önce ona gidelim,' dedi. Arar anlatırım sonu-
cu. Haydi, sen de çok bağlanma Utku'ya. Bakarken nutkun tutuluyor gördüm. Gözde onu
yolcu edip kapıyı kapatır kapatmaz eşine mesaj yazdı:

-Şimdi çıktı, haydi hayırlısı bakalım, falcı rolünü yapacak kadını iyice tembihleseydi-
niz. Bu sefer doğru kişi olduğuna inanmalı. Kemal iyi adamdır. Akşama görüşmek üzere.

Hikâyede 0-2 yaş döneminde bebeğin temel ihtiyaçlarına zamanında ve uygun bir
şekilde yanıt verilmesinin gelişimsel dönemde bebekte temel güven duygusunun geli-
şimine katkısı ve bu süreçte her iki ebeveynin birlikteliğinin de güvenli bağlanmanın
oluşumundaki önemine vurgu yapılmıştır.

“Can Öyküleri” adlı bir başka kitapta psikiyatrik öykülere yer verilmekte, öykülerin
altına ise metinde sözü edilen hastalıkla ilgili ayrıntılı değerlendirme ve konuyu kısa-
ca özetleyen bir açıklama yazısı eklendiği görülmektedir. Kitapta yer alan “DEHB en-
geli” başlıklı hikâyede Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ele alınmaktadır.
Hikâyeye göre, ilkokula başladığında ailesi tarafından fark edilen, küçüklüğünden beri
hiç yerinde duramayan kıpır kıpır bir çocuğun; dikkat ve akademik zorlanmaları ne-
deniyle çocuk psikiyatriye götürülerek ilaç tedavisi sonrasında işlevselliğinin normale
dönmesi işlenmiştir.

Yukarıda örneklerde görüldüğü gibi hikâyelerle klinik olarak verilecek birçok kar-
maşık bilginin daha anlaşılır bir şekilde sunulması mümkündür. Aslında çocuk psikiyatri
stajlarında da vaka tartışmaları bu amaca hizmet eder. Eğitimlerde vaka anlatılarak ar-
kasından vaka üzerinde tartışmalar ve tedavi planları üzerine öğrenim hedeflenir. Her
vaka bir hastalığa işaret eder. Vakanın bu anlamda sunulup tartışılması, aynı zamanda

sağ beyni aktifleştirerek duygu ve sezgilerle öğrenmeye fırsat vererek bilginin akılda kalıcılığını artırır.

Çocuklarda duyguların öğretimi ve iyileştirici hikâye örnekleri

Çocuk hastalarda özellikle soyut- somut kavramların tam oturmadığı dönemlerde (6 yaş öncesi) yaşadıkları psikiyatrik belirtilerin kendilerince daha anlaşılır olması ve normalize edilebilmesi açısından çocuklar için hazırlanmış hikâye kitaplarından sıklıkla faydalanılmaktadır. Şubat 2021 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF’in desteğiyle hazırlanan “Oyuncak Moli Sallanıyor” adlı hikâye kitabı deprem sonrasında 5 yaş üstü çocuklarda kullanılmak üzere hazırlanmıştır:

Bu hikâye ile deprem sırası ve sonrasında yaşanabilecek durumlar oyuncak ayı Moli ve tren Çuçuğ üzerinden anlatılarak dışsallaştırılmış ve çocukların bunun üzerinden süreci normalleştirebilmelerine yardımcı olunmuştur. Hikâyede çocukların aynı zamanda deprem hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmış ve deprem sırasında neler yapmaları gerektiğine de vurgu yapılmıştır. Sonrasında ise ne kadar böyle zorlu süreçler yaşansa da gerekenler yapıldıktan sonra bütün güzelliklerin yine eskisi gibi olacağı hissettirilmiş, bu sayede çocuklara güven duygusu aşılanmıştır.

Hikâyedeki fabl tekniğinin çocuk psikiyatri eğitiminde kullanılması

Fabl, kişileri çoğunlukla hayvanlardan seçilen, sonunda bir yaşam dersi ortaya koyan öykü anlamına gelmektedir. Bu sayede insana ait özelliklerin insan dışı varlıklara aktararak konuşturulması sağlanır. Bu bilgidен yola çıkarak bilginin daha anlaşılır bir şekilde sunulması, fabl tekniği ile de mümkün olabilir. Aşağıda çocuk ve ergen psikiyatri kliniğinde sıklıkla tercih edilen bir antidepresan olan “Fluoksetin” için hazırladığım “Fluoksetinle Yolculukta Renklenen Dünyalar” başlıklı öyküyü sunuyorum:

Bana Fluoksetin derler. Ruh sağlığını iyileştirme yolunda adım atan, dalgali sulara yelken açan gemi misali duygusal fırtınalara karşı direnen bir kahramanın hikâyesiyim.

1970 lerde bilim insanların labaratuvarında doğmuştum. Doğarken milyonlarca insanın iç dünyasında güvenli bir liman olabilmek için tek dileğim.

1986 yılında ABD’de piyasaya sürülmüştüm. O dönemde inanılmaz bir etki yaratmıştım. Meşhur olunca ismim Prozac olarak anılmaya başlandı. Birçok insanın hayatına dokunuyor, inanılmaz iyileştirmeler kaydediyordum. Başlangıçta sadece depresyonda kullanılmıştım. Zamanla anksiyete bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk, panik bozukluk, yeme bozukluğu ve adet öncesi sendrom gibi pek çok ruhsal hastalıkta iyileştirici etkiler gösteriyordum. 2 yıl içinde en fazla reçete edilen

antidepresan ilaç hâline gelmiştim. 1988’de Türkiye’de de piyasaya sürüldüm. Karanlık gölgelerle dolu zihinleri aydınlatıyordum adeta. Birçok insanın hayatında dönüm noktası olmuşum. Kimisi depresyonun karanlık vadilerinde, kimisi ise obsesyonlarının kısır döngüsüne sıkışıp kalıyordu. Bense onlara yardımcı olabilmek adına daha çok büyüyor 60 mg’ye kadar çıkabiliyordum. Labirentin içinde kaybolmuş zihinlerin yollarını bulmalarına rehberlik edebilmek için var gücümlle çalışıyordum. Başta her şey çok güzel gidiyordu. Ancak bu iyileşme kimi zaman yan etkileri de beraberinde getiriyordu. Sıklıkla gastrointestinal yan etkiler; iştahsızlık, baş ağrısı, sinirlilik, uykusuzluk, cinsel işlev bozukluğu gibi sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamıştı hastalarda. Kimi zaman duygusal iniş çıkışlara neden olabilsem de doktorların yaklaşımları hasta özelinde değişiyor; çoğunlukla da bu yan etkiler beni kullanmaya başladıkları ilk haftalarda ortaya çıkıyor sonrasında azalıyordu. Zaman zamansa bazı bilim insanları tarafından eleştiriliyordum.

Peki nasıl mı etkili oluyordum hastalarda? Burada en büyük destekçim nörotransmitter olarak bilinen seratonindi. Seratoninin geri alımını engelleyerek, tıp öğrencilerinin “sinaps” olarak adlandırdıkları sinir hücreleri arası boşlukta seratoninin daha uzun süre kalmasına yardımcı oluyordum. Bu sayede etkilerim ortaya çıkıyordu. Ama ağırlığım 60 mgları bulduğunda diğer destekçim Noradrenaline (NA) de etki ediyor, sinaptik aralıkta onun da geri alımını inhibe edebiliyordum. Tabii bir güzel yanımda daha vardı. O da 5HT2C reseptörlerinde antagonistik etki göstererek prefrontal kortexte NA ve Dopamin artışına da yol açabilmem olmuştu. Bu sayede, yorgunluk, enerji düşüklüğü, dikkat-konsantrasyon sorunları ve uykusuzluk çeken hastalara umut ışığı olabiliyordum. Tabii bu reseptördeki etkim her zaman böyle tozpembe değildi.

Yan etkilerin azalması için her şirket yanıma çeşitli bileşikler ekleyip farklı isimle ürettiyordu beni. Yıllar yılları kovalamıştı. ADEKA ilaç şirketi çocuklarda kullanımımı kolaylaştırabilmek adına şurup formumu üretmiş, bana ZEDPREX adını vermişlerdi. Şurup formu olan ve çocuklarda kullanılabilen tek antidepresan bendim. Hani dedim ya etkilerim her zaman tozpembe değil diye. Hiç unutmuyorum. Belli etmese de beni sevdiğini bildiğim, güler yüzlü, kısa boylu, gözlüklü, öğrenme ve öğretmeye aç Öznur hoca, çocuk psikiyatrisinde eğitim alan uzmanlık öğrencilerine derslerde 5HT2C reseptörleri üzerindeki etkimin davranışsal aktivasyon dedikleri, tedaviyle birlikte ajitasyon ve hareketliliğin ortaya çıkabileceği durumlar noktasında dikkatli olunması gerektiğinden bahsediyordu. Aynı zamanda kan şekeri düşürebilme ihtimaline karşı da diyabetik hastalarda iyi ayarlanmam gerektiğine de vurgu yapıyordu. Ama bir yanımda çok severdi. Hastalar beni almayı unuttuklarında plazma konsantrasyonumun yarıya inmesi için geçen süre 72 saati bulabiliyordu. Yarı ömür diyorlardı bu süreye öğrenciler aralarında. Oysaki sadece bu değildi. Aktif metabolitim “Norfluoksetin” sayesinde bu süre 2 haftayı bulabiliyordu. Hani derler ya “Bir ben var benim içimde” diye. Norfluoksetin aynı o şekildeydi benim için. İşte bütün bunlar sayesinde beni unutsalar bile kesilme

sendromu yapmıyordum. Yani normalde ilaç çekilirken ortaya çıkan titreme, ajitasyon, çarpıntı, huzursuzluk gibi belirtiler bende ortaya çıkmıyordu. Öznur Hoca bütün bunlardan bahsederken yaşlara da vurgu yapıyordu. Major Depresif Bozukluk için 8 yaş üstü, Obsesif Kompulsif Bozukluk için 7 yaş üstü, antipsikotik grubuna üye olan arkadaşım olanzapinle ise 10 yaş üstünde Bipolar Bozukluk için FDA tarafından onaylı olduğumu anlatıyordu. Oysaki hoca beni elektif mutizmi olan daha küçük yaş çocuklarda kullanıyor; bense olumlu sonuçlara bizzat şahit oluyordum. Neyse ki derslerde bu duruma da değinmişti. Off label diyorlardı. Onayı olmasa da vaka sunumları özelinde fayda görülen durumlarda klinisyenler için tercih edilebileceğime de vurgu yapmıştı. Dersin sonunda ise CYP2D6, CYP3A4 ve CYP2C19 enzimlerini inhibe ettiğim için, bana eşlik eden dostları iyi seçmem konusunda onları uyarmayı da ihmal etmemişti.

Ben zihinlerdeki sis bulutlarını aralamaya çalışan, ruh sağlığını iyileştirmek için elinden geleni yapan, ilk antidepresan olup, diğer antidepresanlara ilham kaynağı olan fluoksetinin hikâyesiyim.

Belki yolumuz bir yerlerde kesişir; ihtiyacınız olduğunda her zaman yanınızda olduğumu bilmenizi isterim. Beni daha iyi tanımanız dileğiyle.

Sonuç

Yukarıdaki birçok örnekte görüldüğü gibi, hikâyeler aracılığıyla çocuk psikiyatri eğitimindeki kavramların daha anlaşılır bir şekilde sunulması mümkündür. Hikâyeler sayesinde öğrenme, öğrencilerin empati geliştirmelerinin yanında özellikle çocuk psikiyatristlerinin çocuklarla iyi bir iletişim kurabilmesinin de önünü açar. Aynı zamanda iyileştirici hikâyeler psikoterapi amacıyla da kullanılabilir. Bu nedenle hikâyelerin bu eğitim sürecinde kullanılması, konular üzerinde gerek teorik temellerinin geliştirilmesine gerekse tedavi amaçlı klinik yeteneklerinin geliştirilmesine olanak sağlar.

Çocuk psikiyatri ve psikiyatri eğitiminde hikâye kullanımının günümüzde yaygın olarak kullanıldığı söylenemez. Oysaki, hikâyelerle bilgilerin sunulması aslında öğrencilerin duygusal gelişimlerinin artırılmasını sağlayıp; aynı zamanda hastalarla daha etkili iletişim kurabilmeleri için güçlü bir araç olabilir. Gerçek yaşam senaryolarının hikâyeleştirilerek sunulması, klinik durumların daha anlaşılır hâle getirilmesi; öğrenim sürecini hem keyifli hâle getirecek hem de öğrencilerin empatik becerilerinin gelişimine de imkân sunacaktır.

Kaynaklar

1. Abasıyanık SF. Az Şekerli. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.2019.
2. Adıgüzel Akman Ö. Bebeğimin İlk 24 Ayı (1. baskı). Nobel Tıp Kitapevleri, 2023.
3. Ak M, Eşen E, Özdeğül F. Mevlana Penceresinden Bilişsel Terapiler. 2014, <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12452/2860>
4. Asperger sendromu. Vikipedi. Erişim Tarihi:10.12.2023 https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Asperger_sendromu&oldid=30288808
5. Freud S. Psikanaliz üzerine (7. baskı). AA Öneş, Çev.). İstanbul: Say Yayınları. 1994 (Orijinal çalışma basım tarihi 1910.).
6. Güner O.. Dünya Barışına Bir Katkı Olarak Mevlânâ'da 'Öteki' Olgusu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007; 24(24-25), Article 24-25. <https://doi.org/10.17120/omuifd.42205>
7. Gürel E, Muter C. Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması. 2007, <https://carsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/408>
8. Mevlana. Mesnevi (Tek Kitap-Ciltli) (A. Gölpınarlı, Ed.; V. Ç. İzbudak, Çev.). Doğan Kitap. 2016.
9. Öztürk Ö. Dünya mitolojisi (1. bsk). Nika Yayınevi, 2016.
10. Tarhan N. Mesnevi Terapi. Timaş Yayınları 2012.
11. Türk Dil Kurumu | Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi 20 Eylül 2023
12. Yakıncı C, Almış H, Kavruk H. Tıp eğitiminde hikâyenin gücü. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 2012; 55(4).
13. Yakıncı C, Kavruk H. Can Öyküleri-Psikiyatrist Yorumuyla. Akademisyen Tıp Kitabevi. 2013.
14. Yakıncı C, Kızılay A. (Ed.). Eğitimde hikâyenin gücü 2018. İnönü Üniversitesi Yayınları, 2018.
15. Arasıl BS. Oyuncak Moli Sallanıyor. Açar M, Kaya A. (Ed.) Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1. Basım, AFS medya Grubu, Ankara, 2021.

HAYAT HİKÂYESİMİZ

Prof. Dr. Hilal Türker ALAN

Aldığımız her nefesle hikâyelerimizi biriktirdiğimiz bir andı yaşamak. Hikâyelerimizle sevindiğimiz, hikâyelerimizle üzüldüğümüz deneyimlerimizdi hayat, karşı konulamaz şekilde akıp giden ve arkasından baktığımız. Hikâyelerimizden elde kalanlar anı olarak raflarda yerini alırken yaşanan acı olayların bedenimizi de hastalandırdığını yıllar sonra anlayabiliyoruz belki de. Bir de bedenimizden memnun olmadığımız taraflarımız var hikâyelerimizi şekillendiren. Ve günümüzde modern zamanın bir hediyesi olarak da kronik stres eklenmişti bütün hikâyelerimizin üstüne.

Psikiyatrist Bessel A. Van Der Kolk Beden Kayıt Tutar isimli kitabında “*Geçmişte yaşanan hikâyelerin içindeki duygularımızı kimliğimizin özü olan fiziksel gerçeklikle ilişkimizi etkilemektedir. Travma yalnızca geçmiş bir zamanda gerçekleşen bir olay değildir aynı zamanda zihinde, beyinde ve bedende iz bırakmaktadır. Bu etkinin devam eden sonuçları insanın şu anda nasıl yaşayacağını belirler.*” diye ifade etmiştir. Antidepresanlarla ilgili pek çok ilaç çalışmasını yöneten Van Der Kolk psikiyatrik ilaç tedavisinin altta yatan nedenleri ele almaktan uzaklaştırdığı için ciddi bir olumsuz yanı olduğunu ifade ederek ekliyor “*Eğer gerçekten inanmamızı istedikleri kadar etkili olsalardı, depresyon toplumumuzun en küçük sorunu olurdu. Aksine, antidepresan kullanımı artmaya devam ederken, hastanelere depresyon nedeniyle yatanların sayısında herhangi bir azalma olmamıştır. Son yirmi yılda depresyon nedeniyle tedavi görenlerin sayısı üçe katlanmıştır.*”

Stres, organizma kendi varlığına veya esenliğine yönelik bir tehdit algıladığında meydana gelen görünür veya görünmez iç değişimlerden oluşmaktadır. “Hiç tereddütsüz denebilir insanoglu için en önemli stres kaynakları duygusal olanlardır.” diye ifade ediyor Selye “The Stress of Life” isimli kitabında. Stres yaşamak için önemli bir fizyolojik mekanizmadır. Buna rağmen stresin bir hastalık sebebi olması insan fizyolojisiyle çelişebilir. “*Görünürdeki bu çelişkiyi çözmek için akut stres ve kronik stres arasında bir ayırım yapmamız gerekebilir. Akut stres vücudun tehlide karşı verdiği ani, kısa süreli yanıttır. Kronik stres ise kişi ya tanımadığından ya da kontrol edemediğinden kaçmasının mümkün olmadığı stres kaynaklarına maruz kaldığında, stres mekanizmalarının daha uzun süreler boyunca harekete geçirilmesidir.*” diye açıklar Gabore Mate ve devam eder “*Sinir sistemi boşalması, hormon üretimi ve bağışıklık sistemindeki değişiklikler ani tehlikelerle başa çıkmakta bize yardımcı olan savaş veya kaç tepkilerini oluşturur. Bu biyolojik yanıtlar doğal olarak tasarlandıkları acil durumlara adaptasyonu sağlar. Fakat aynı stres yanıtları kronik olarak ve çözümsüz biçimde harekete geçirildiğinde, zarar ve hatta kalıcı hasar yaratır. Kronik olarak yüksek olan kortizol seviyeleri dokuya zarar verir.*”

Acı hayat hikâyelerimizin yansıması olan kronik stresin yansımasını kliniğimizde bruksizm hastalarında görmekteyiz. Hastalar sabah kalktığında dişlerinde ve yanaklarında yoğun bir ağrıdan şikâyetçidirler. Gün içinde de dişlerini sıktıkları için zaman zaman ağrıdan yakınır. Literatüre baktığımızda bruksizm, dişlerde sıkma ve/veya gıcırdatma ile karakterize mandibula hareketi ile meydana gelen ve oklüzal travmaya sebep olan tekrarlayıcı çene-kas aktivitesi olarak tanımlanmaktadır. Etiyolojisinde ise stres, anksi-

yete, korku, kişilik özellikleri, uyku hastalıkları (uyku apnesi ve horlama), alkol kafein ve sigara kullanımı, bazı ilaçların kullanımı (antidepresan ilaç gruplarından SSRI'leri, L-dopa), beslenme yetersizlikleri (magnezyum, kalsiyum eksiklikleri), bağırsak parazitleri, genetik faktörler, alerji, oklüzal düzensizlikler, kondiler asimetri, maloklüzyon, sentrik ilişki-maksimum interküspidizasyon uyumsuzluğu, gibi çok sayıda etkeni bulundurmaktadır. Bruksizmde klinik bulgular; dişlerde aşınma, pulpitis, dişlerde mobilite, abfraksiyon, çiğneme kaslarının tonusunda artma, dişlerin veya restorasyonların kırılmasıdır. Bruksizmde dişler arasındaki temasın gücü çiğneme sisteminin fonksiyonel aktivitesinden üç kat daha fazla olduğu ölçülmüştür. Bu derece yoğun bir kuvvetin çene yüz bölgesi yapılarını hasara uğratması kaçınılmazdır. Bu literatür bilgilerinden de görüldüğü üzere bruksizm multifaktöriyel bir rahatsızlık ve hastaların ayrıntılı incelenmesi hatta tedavi planının multidisipliner oluşturulması gereken bir durum.

Kliniğimizde çaresiz kaldığımız durumlardan biridir bruksizm. Gece plağı yapılır ama hastanın bruksizmi o kadar yoğundur ki yapılan plak bile deforme olur. Medikal tedaviyi uzun süre uygulayamayız belki sadece akut dönemi atlatabilmek için 2 hafta kadar kas gevşetici yazabiliriz. Son zamanların en gözde uygulamalarından biri olan botoks uygulanabilir ama aktif olarak çalışan tek bir çiğneme kası yok ikisine uygulayan diğer kaslar hâlâ devrede ve yaklaşık dört ay sonra tekrarlamak gerekiyor. Aslında bu saydıklarım en temel tedavi prensibine tamamen ters yaklaşımlar olduğu için kalıcı bir tedavi de sağlanamıyor. Bir hastayı tedavi edebilmemiz için prensibimiz etkeni ortadan kaldırmak olmalı semptomları değil. Eğer etken oklüzyonsa oklüzal düzenlemeler hastalarımızı rahatlatacaktır. Fizik tedavi uygulamaları yine hastalarımızı rahatlatan uygulamalardandır ama bruksizmin sebebi acı hikâyeler ise bu acıları iyileştirmeden hastalarımızın şikâyetleri de şifa bulmayacaktır.

Bir gün kliniğimizde asistanlarımız bana bir hasta danıştı. Hasta (Leyla) çok yoğun bir şekilde çene yüz bölgesinde ağrı duyuyordu. Diş sıkıkmaktan kaynaklanan ağrıları artık dayanılmaz boyutlara ulaşmıştı. Uygulanan medikal tedavi ve gece plağı tedavisi de şikâyetlerini azaltmamıştı. Stresli bir hayatının olup olmadığını sorduğumda bir sıkıntısının olmadığını belirtti. Bizim hastalarımızın böyle bir huyu vardır kullandığı ilaçları sorarız söylemez çünkü ilaçlarının dişle ilişkisi yoktur. Biraz sorguladığımızda şeker ilaçlarıyla başlar tansiyon ilaçlarıyla bitirir listeyi. Buna alışık olduğum için kendini daha rahat hissetmesi için odama aldım ve Leyla'yı da sorgulamaya başladım. "Geçmişinde yaşadığın bir üzüntü var mı?" Ebeveynlerini altı aylıkken kaybettiğini, amcasının yanında büyüdüğünü, evlendikten sonra da eşinin ailesiyle yaşamaya devam ettiğini ve kayınvalidesiyle sorunlu bir ilişkisinin olduğundan bahsedince bir türlü çözüm bulamadığı bruksizmin etkeni de ortaya çıkmış oldu. Leyla'nın hayat hikâyesi beni çok etkilemişti. Leyla'nın çaresizliği duygusal iyileşmenin bruksizm üzerindeki etkisini incelediğimiz bir çalışmanın doğmasına sebep oldu. Yapmış olduğumuz tez çalışmasında gruplardan birine gece plağı uygulandı diğer bir gruba fizik tedavi egzersizleri verildi son gruba ise psikolojik destek sağlandı. Psikolojik destek sağladığımız grupta ikinci aydan sonra ağrı düzeyleri önemli düzeyde azaldı. Leyla'ya ne mi oldu? Leyla psikolojik destek almaya devam etti. Birinci sınıfta dondurmuş olduğu üniversite programına devam etti kamu yönetimini bitirdi. Aynı zamanda çocuk gelişimi okudu ve şimdi formasyon derslerinden sonra öğretmen olmanın hayalini kuruyor.

Yaşadığımız acı ya da tatlı hikâyelerin bir nevi hayatımızı ya da hastalıklarımızı etkileyebildiği gibi bazı bedensel varoluşlarımız da hayat algımızı, yaşam kalitemizi ve öz saygımızı etkileyerek hayat hikâyelerimizi şekillendirebilmektedir.

Resim 1. İspanya Kralı Charles II

Kliniğimize başvuran hasta gruplarından biri de çene-yüz deformiteleri (ÇYD) olan hastalardır. Çene-yüz deformiteleri yüz ve diş-kemik yapıları arasındaki uyumsuzluğa verilen isimdir ve yüz estetiğini, çiğneme sisteminin dengesini ve hayat kalitesini büyük ölçüde olumsuz etkilemektedirler (Resim 1). Çoğu çene-yüz deformiteli hastanın özgüveni azalmış ve hastalar deformitenin negatif etkilerinden muzdariptir. Sadece oral fonksiyon gibi fiziksel sağlıkları değil aynı zamanda sosyal ilişkileri ve diğer psikolojik durumları da etkilenmektedir. Depresyon ve anksiyeteyi içeren problemler kadar düşük benlik saygısı ve ağız sağlığıyla ilgili daha kötü yaşam kalitesinin varlığı yapılan çalışmalarda rapor edilmiştir.

Yaşam kalitesi (QoL), yaşamın birçok alanını birbirine bağlayan, kişinin önceki deneyimlerine, kişilik özelliklerine ve stresli durumlarla baş etme becerisine bağlı olan disiplinler arası bir kavramdır. Tıbbi hedeflerin yanı sıra etkin fiziksel ve sosyal işlevselliğe imkân verecek şekilde hastanın refahının iyileştirilmesi gibi tıbbi olmayan hedeflere ulaşmak da tedavi sürecinde önemli rol oynamaktadır. Yüz vücudumuzda en çok dikkat ettiğimiz kısımdır. Aynı zamanda çekiciliğin öznel belirleyicilerinden biridir. İnsan vücudunun bu açığa çıkan kısmı kişilerarası iletişimin birincil kanalıdır. Konuşma bozuklukları ve yüz deformasyonları, hasara uğramış öz saygı nedeniyle bireylerin sosyal rollerini yerine getirmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum sosyal hayattan çekilmeye, izolasyon ve yalnızlık hissine yol açarken, kültürel farklılıkların burada daha az önemi bulunmaktadır. Maksillomandibular sistemin gelişimi kademeli ve yavaş bir süreçtir. Hem alt çene hem de üst çene uyumsuz bir şekilde büyüyebilir ve yiyecekleri ısırma ve çiğnemedede sorunlara neden olabilir. Bozulan çiğneme süreci sindirim bozukluklarına neden olabilmektedir. Çene-yüz deformiteleri adaptif yeteneklerden bağımsız olarak konuşmayı etkileyebilir. Açık bir ağız nefes alma düzenini değiştirerek burundan nefes almanın fizyolojik sürecini ortadan kaldırmaktadır. Dişlerin patolojik konumlanması ağız hijyenini etkiler. Böyle bir süreç diş ve periodontal hastalıklara neden olur. Ayrıca çene-yüz deformiteleri temporomandibular eklemlerin fonksiyonunu engelleyebilir.

DFD'lerin tedavisinde birçok yöntem tavsiye edilmekle birlikte ortodontik tedavi ile birlikte ortognatik cerrahi orta ve şiddetli deformitelerin düzeltilmesinde altın standart

olarak değerlendirilir. Bu tedavinin amacı fonksiyonel oklüzyonu, yüz ve diş simetrisini, sağlıklı çene-yüz yapılarını ve dental arklar arasındaki stabiliteyi sağlamaktır.

Dünya Sağlık Örgütüne göre yaşam kalitesi bireyin içinde yaşadığı kültür ve değer sistemleri bağlamında, hedefleri, beklentileri, standartları ve kaygıları ile ilişkili olarak yaşamdaki konumunu algılaması şeklinde tanımlanmaktadır. Birçok çalışma Ortognatik cerrahinin hastaların yaşam kalitesinin psikolojik, sosyal, fiziksel, fonksiyonel ve estetik yönlerini etkilediğini rapor etmiştir.

Dentofasiyal uyumunun iyi olduğu kişilerin daha alımlı, sosyal ve ilgi çekici olarak değerlendirildiği ve genellikle yüksek bir sosyal sınıfa ait oldukları bildirilmektedir. Doğayısıyla yüz görünümündeki iyileşmeler, kişinin öz saygısını artırabilmekte ve özgüvenini ve sosyal becerilerini geliştirmeye yardımcı olabilmektedir.

Yine kliniğimizde ortognatik cerrahi tedavisini yaptığımız hastalarda gerçekleştirdiğimiz anket çalışmasında hastaların yaşam kalitelerinin arttığı tespit edilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütünün tanımına göre “Sağlık sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruha ve sosyal yönden tam iyilik halidir.” Bize başvurma nedenleri ne olursa olsun hastalarımız birer insan ve hastalıklarının ardındaki insana dair hikâyeyi görebildiğimiz, onlara daha bütüncül yaklaştığımız zaman yaşamlarında “tam bir iyilik halini” deneyimleyebilecekler ve ancak o zaman onların hayatlarında yeni bir sayfa açmalarına şahitlik ediyor olacağız.

Kaynaklar

1. Bessel A. Van Der Kolk. Beden Kayıt Tutar. 5. Basım. Mart 2019 Nobel Yaşam.
2. Gabor Maté. Vücudunuz Hayır Diyorsa. 6. Baskı. 2018 İletişim Yayınları
3. Güleç M, Taşöker M, Özcan S. Bruksizmin tanı ve tedavisinde güncel yaklaşımlar. Selcuk Dent J, 2019; 6: 221-228.
4. <https://www.nidcr.nih.gov/health-info/bruxism#:~:text=Overview,-Overview,adults%20can%20have%20this%20condition.>
5. Shahpaska BP, Kapuševska B. Etiology, Diagnosis And Therapy in Patients With Bruxism. Int J Dent Health Sci 2016; 3(5):972-984.
6. <https://www.unofficialroyalty.com/frederik-hereditary-prince-of-denmark/>
7. Ağırnaslıgil MÖ, Amuk NG. Ortognatik Cerrahi Tedavide Hasta Psikolojisi Ve Hasta Memnuniyeti. Sağlık Bilimleri Dergisi 2018; 27 (1): 80-86
8. Kufta K, Peacock ZS, Chuang SK, Inverso G and LevinLM. Components of Patient Satisfaction After Orthognathic Surgery The Journal of Craniofacial Surgery Volume 27, Number 1, January 2016
9. Zamboni R, Fl' avio Renato Reis de Moura Elken Gomes Rivaldo , Brew MC , Braz MA, Grossmann E and Bavaresco CS Impacts of Orthognathic Surgery on Patient Satisfaction, Overall Quality of Life, and Oral Health-Related Quality of Life: A Systematic Literature Review Hindawi International Journal of Dentistry Volume 2019, Article ID 2864216, 15 pages
10. Lin CH, Chin WC, Huang YS, Chen YR, Tan PWW, Chen JYJ, Yu NW, Wang CH, Chou PY, Short-term and long-term psychological impact and quality of life of patients undergoing orthognathic surgery. Biomedical Journal 45 (2022) 549e556
11. Al-Asfour A, Waheedi M, Koshy S. Survey of patient experiences of orthognathic surgery: health-related quality of life and satisfaction. International Journal of Oral and Maxillofacial Surgery Volume 47, Issue 6, June 2018, Pages 726-731
12. Ünlütürk B. Bruksizm Hastalarının Psikolojik Destek, Fizik Tedavi veya Gece Plağı ile Karşılaştırılmalı Tedavisi. Diş Hekimliği Fakültesi Ağız Diş ve Çene Cerrahisi Anabilim Dalı. Uzmanlık tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi, 2021
13. Duran K. Ortognatik Cerrahi Geçirmiş Sınıf 3 Dentofasiyel Deformiteli Hastaların Demografik Özelliklerine Göre Gruplandırılması ve Operasyon Sonrası Memnuniyet Durumlarının Değerlendirilmesi. Diş Hekimliği Fakültesi Ağız Diş ve Çene Cerrahisi Anabilim Dalı. Uzmanlık tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi, 2021

ENGELLİ BİREYLERİ YAŞAMA TUTUNMA VE EĞİTME GÜCÜ OLARAK SPOR; BAŞARI ÖYKÜLERİ

Prof. Dr. Cengiz ARSLAN
FÜ Spor Bilimleri Fakültesi
carslan23@gmail.com
ORCID 0000-0003-4406-1131

Engelli bireyler insan neslinin var oluşundan günümüze kadar vardılar ve gelecekte bilimsel çalışmalar ve gelişmeler ile bu duruma bir çözüm bulunacağı ileri sürülse de doğamız gereği devam edeceği söylenebilir. Toplumsal yaşamda başka bir bireyin yardımına ihtiyaç duymadan günlük yaşam aktivitelerini sürdürebilme yeteneği olan kişiler “normal” bir birey olarak değerlendirilir. Bu açıdan bakıldığında engeli olan bir birey, günlük yaşam aktivitelerine uyum sürecini bozan kronik bir dezavantaja sahiptir. Toplumun engeli olan bu kişilere bakış açısı, onların sosyal yaşamları içerisindeki faaliyetlerini sürdürebilmeleri, varlıklarını kabul ettirme ve geliştirebilmeleri bakımından çok önemlidir.

Spor, engeli olan bireylerin öncelikle yaşadığı çevresine ve dolayısıyla topluma katılımını, kaynaşmasını ve iletişimini en iyi şekilde düzenleyen ve eğiten çok önemli bir araç olma özelliği taşımaktadır. Engeli olan bireyler, fiziksel aktivite ihtiyaçlarını ve fazla enerjilerini spor yoluyla kullanırken, kendilerini daha iyi, mutlu hissetme, eğlenme, arkadaşlık, sorumluluk, toplumsal iletişim vb. gibi birçok duygusal yönlü ihtiyaçlarına da iyi gelmektedir. Bu şekilde yaşamlarını özellikle günlük veya haftalık programlar dâhilinde fiziksel bir işe ya da spora ayırmaları, kendi yaşamları ve bulundukları çevreden memnun kalmalarını ve yaşam kalitelerini geliştirerek sürdürmelerini sağlayacaktır. Ayrıca engel durumlarına uygun olarak gördükleri çeşitli yoğun tedavi programlarının yanında spor ile tanışmaları sporun sağlığı geliştiren tüm olumlu yönlerinden doğal olarak yararlanacakları aşîkârdır. Bunun yanında spor faaliyetleri içinde yer alan bireylerin engel durumları kalıcı olsun veya olmasın, düzenli fiziksel aktivite yapma alışkanlıkları kazanma ve sağlıklı birey olmalarına da zemin hazırlanmış olmaktadır. Bu durum sporun eğitime gücü olarak engeli olan bireylere koruyucu fizyoterapi ve rehabilitasyon hizmetlerini uygulamada önemli bir yüklemektedir.

Sporun zihin ve beden sağlığı üzerindeki olumlu etkilerinin yanı sıra toplum hayatı içerisinde her tür engeli olan bireylere de sorumluluk bilinci kazandırma ve kendini gerçekleştirme noktasında iyi bir yol gösterici olduğu muhakkaktır. Bu nedenle hayatın bir aşamasında herhangi bir nedenle engeli olan ve sporun öğretileri ile hayatını şekillendirmiş, yenilgiyi, kazanmayı, dostluğu, mücadele, azim ve karallığı da spor sayesinde öğrenen bireylerin edindikleri tecrübelerin, her yaştaki engeli olanlara yol gösterici olacaktır.

Kendi öykülerini anlatarak Türkiye’de bu alanda bir ilke imza atan bu insanlar, örnek hayatları ile diğer insanlara yaşam dersi vereceklerdir. Birçoğumuzun bilmediği onlarca yaşantı ve öykü ile dolu olan engelli sporcularımızın hayat serüvenleri, bunu örnek alacak

diğer insanlar için de önemli bir eğitim işlevi olarak görülebilir. Bu bağlamda yaşanmış “Başarı Öyküleri” gölgede kalmış birçok sporcu, hayat hikâyelerini, yaşamışlıkları, tecrübeleri, hayatın olumlu ve olumlu yönlerini gösterebilen birçok öğretiyi, gün yüzüne çıkaracağı, insanları olumlu yönde etkileyerek yol gösterici olacağı kanaatindeyiz.

Toplumsal Boyutuyla Engelli Olmak

Geçmişten günümüze herkesin kolaylıkla görülebildiği gerçeklerden birisi de hiç şüphesiz toplum yaşamında engeli olan bireylerin varlığıdır. 2023 Ocak verilerine göre Dünya nüfusunda yaklaşık %15 düzeyinde (1 milyar insan) engelli birey yaşamaktadır. Türkiye’de ise Ulusal Engelli Veri Tabanına göre 1.559.222 engelli bireyin olduğu ancak resmi olmayan rakamlara göre kayıt dışı olarak 9 milyon (%13 düzeyinde) engelli bireyin olduğu, bunların %27’si 0-21 yaş, %36’sı 22-49 yaş, %37’si ise 50-64 yaş arasında olduğu tahmin edilmektedir. Yaşla birlikte engellilik oranında artış olduğu söylenebilir.

Engellilik durumu genel hatlarıyla 4 ana başlıkta sınıflandırılabilir.

Görünmez engellilik: Dışarıdan belirgin olan veya olmayan, birtakım fiziksel, zihinsel veya kronik hastalıklar nedeniyle günlük yaşamın normal aktivitelerini sürdürmeyi önemli ölçüde bozan ve engel oluşturan durumlardır. Görünmez engelliğe sebep olarak; “yaşlanma, görme ve işitme kayıpları, romatoid artrit, fibromiyalji ağrıları gibi kronik hastalıklar, demans gibi bilişsel bozukluk ve öğrenme güçlükleri, stres bozukluğu, depresyon, uyku bozuklukları gibi ruhsal tanımlı hastalıklar, AIDS, HIV gibi otoimmün hastalıklar” sayılabilir. Bilhassa görünmez engellilik durumları ile ilgili toplumda bir farkındalığın olmadığını söylemek yanlış olmaz. Bu konuda toplumda farkındalık oluşturulmalı, bu bireylerin günlük hayatı ve iş yaşamlarında, sokakta, okulda ve diğer sosyal ortamlarda sorunlarına duyarlı olmak önem arz etmektedir.

Fizyolojik Engellilik: Bireylerin doğuştan veya sonraki yaşamında geçirdiği geçirdiği hastalık veya kaza nedeniyle vücudun hayati organlarından herhangi birinde oluşan fonksiyon yetersizliği fiziksel engelli olarak değerlendirilir. Solunum ve organ yetmezliği, mobilite bozuklukları fizyolojik engelli örnekleri olarak sayılabilir.

Zihinsel Engellilik: Doğuştan veya sonradan geniş kapsamda beyin ile ilgili algılama ve algıladığını doğru yorumlayamama durumları zihinsel engellilik olarak değerlendirilir. Bunların arasında; “öğrenme bozukluğu, dikkat yetersizliği veya eksikliği, görme ve işitme bozukluklarına bağlı algılama zorlukları, psikiyatrik bozuklukları (duygusal algı bozuklukları, sosyal bozukluklar; algılananları yorumlayamama sorunları, yanlış *dürtülenme-güdülenme*” vb. gibi durumlar sayılabilir.

Fiziksel engellilik: Genel olarak vücut yaşam fonksiyonlarını fazla etkilemeyen el veya ayak gibi uzuv kaybı, uzuv felci gibi durumlarda fiziki hareket yeteneğinin kısıtlandığı durumlar fiziksel engellilik olarak değerlendirilir. Örneğin, ortopedik engellilik vb. gibi.

Engeli olan bireylerin toplum içerisinde var olma ve yaşam faaliyetlerini sürdürme yeteneği kazanmaları, toplumun onları anlama düzeyi ile de ilişkilidir. Bu bireylerin engel durumlarına göre, temel özellikleri, ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların neler olduğu ve çözüm yollarının sadece engelli bireyin çevresi tarafından değil, bu farkındalık tüm toplum

tarafından yaygın şekilde bilinmelidir. Ancak bu şekildeki gerekli tutum ve yaklaşımlar yaygınlaşır ise engeli olan bireyler toplum içindeki yaşamları kolaylaşacaktır. Bunun gerçekleşmesi kuşkusuz başta şehir yönetimlerinin yol, kaldırım, merdiven, asansör vb. yaşam alanlarının engeli olan bireylere göre düzenlenmesi ve buna ek olarak topluma verilecek bilinçli eğitimler ile gerçekleşecektir. Özellikle şehir planlaması, eğitim ve sağlık hizmetleri yetersiz olan ülkelerde engeli olan bireylerin yaşam aktiviteleri zorluklar ile karşı karşıyadır. Toplumda normal insanları gibi yaşamak, görme, işitme, ortopedik, zihinsel veya ruhsal vb. gibi engelleri olan bireylerin de yaşama hakkı vardır. Yaşamlarındaki zorlukları yenebilecek güçte olmayan bu bireylere toplumda bir yer açmak ve onlara yaşam alanları oluşturmak sadece ailelerinin gücü yeterli değildir, bu bireylere tüm toplum yardımcı olmaya hazırlanmalıdır. Toplum içinde her anne ve baba çocuğunu mutlu, başarılı, sosyal ilişki kurabilen, sorumluluk sahibi, kendini yönetebilen, ihtiyaçlarını tek başına sağlayabilen bir birey olarak yetiştirmeyi arzu eder. Ancak ebeveynler sosyoekonomik düzeyi ne olursa olsun bu konuda çoğu zaman hem yeterli bilgi ve beceriye sahip değiller, hem de bu durumla nasıl başa çıkacaklarını bilememektedirler.

Her insan yavrusu doğumdan itibaren büyüme ve gelişme döneminde, fiziksel, sosyal, duygusal ve zihinsel gelişim yönü ile motor ve dil becerileri kazanabilme ya da geliştirebilmede desteğe ihtiyaç duyar. Toplumsal uyum için büyük önem taşıyan bu gelişim sürecindeki ilk eğitim desteğini sağlayan ebeveynlerin bu rollerini yerine getirebilmeleri, normal bir gelişim sürecindeki çocuklar için rahat ve daha kolay olmaktadır. Ancak herhangi bir düzeyde engeli çocuğu olan ebeveynlerin bu durumda, toplumdan uzaklaşma, gizleme, suçluluk duygusu ile acı çekme vb. gibi bazı duygusal nedenler ile görevlerini yerine getirebilmede zorluklar ile karşılaştıkları veya zorlandıkları bilinen bir gerçektir. Bu nedenle karşılaşılan bu durumdan dolayı panik, üzüntü, ne yapabilecekleri ile ilgili duydukları kaygı ve korku anne-babaları olumsuz yönde etkilemektedir.

Engelli çocuğu olan ailelerin çoğunluğu yaşadıkları çevreye uyumda güçlük çektikleri, bu uyum problemleri ile toplumun sosyal ve akademik beklentilerine yeterli bir seviyede katılım sağlayamadıkları gözlenmektedir. Fakat engeli olan bir bireye sahip ailelerin eğitim ve gelişim sürecinde tek başına başarılı olma gücünün yeterli olmadığı, toplumun sosyal donatı ve dinamikleri ile engel durumuna uygun dikkatlice planlanmış sosyal ve sportif etkinlik programları ile başarılı olma şanslarının artacağı muhakkaktır. Bu başarı ile tanışan ailelerin cesaretlerini artıracak, aynı zamanda engelli çocukların çevre ve toplumsal uyumlarını sağlamada daha gerçekçi tedavi veya rehabilitasyon programlarına katılmalarını sağlayacaktır.

Yaşama Tutunma ve Eğitim Gücü Olarak Spor

Toplum ve sosyal yaşantımızın önemli unsuru ve dinamiklerinden birisi de hiç kuşkusuz spordur. Spor toplumsal boyutu ile bir sosyal kurum olarak günümüzün en popüler ve yaygın bir faaliyet sahası ve kalkınma aracı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca spor bir bilim alanı, bir gelişmişlik kriteri ve ekonomisi, eğitimi, alt kurumları, araç ve gereçleriyle sektörel bir güçtür.

Spor, kronolojik olarak insanların toplumlar hâlinde yaşamaya başlamaları ile karşı-

mıza çıkmaktadır. Savaşların beden gücüne dayandığı çağlarda spor olayı savaşa adeta bir hazırlık dönemini oluştururken, günümüzde artık genel niteliği ile spor dünya barışına katkı sağlayan evrensel kültürün bir parçası olarak dünyada dili, ırkı, dini farklı insanları birleştirici bir karakter kazanmıştır. Aynı zamanda toplumda bireyler arası sosyal ilişkileri düzenlemede spor çok önemli bir role sahiptir. Sportif faaliyetlerde yarışma ve eğlenme kültürü olduğu kadar aynı zamanda sosyal bir kaynaşma vardır. Sporun sağladığı bedensel ve ruhsal anlamdaki doyum olanakları, serbest zamanları ve yaşam seviyeleri düzenli olarak artan sanayileşmiş ülkelerin özlemini duyduğu yeni bir yaşam şeklinin ayrılmaz parçası olmuştur.

Bireyler sahip oldukları yetenekleri keşfetmeleri ve bu yeteneklerini geliştirebilmek için spor ortamları çok önemli bir rol oynamakta ve adeta bireyin yeniden keşfedilmesini sağlamaktadır. Spor aracılığıyla bireyler yaptığı iş ve eylemlerinden en yüksek verimi alması kolaylaşır, kadın-erkek, genç-yaşlı, çalışan-çalışmayan vb. gibi her kesim insana sağlık, mutluluk ve yaşam sevinci aşılar.

Spor, hayata düzen ve disiplin getiren, zihni zararlı meşguliyetlerden kurtaran, vücut enerjisinin doğru alana kanalize olmasını sağlayan bir faaliyettir. Spor bir hayat felsefesi hâline getiren bireyler, yaptıkları bu faaliyet neticesinde azimli olmayı, kararlılığı, sabrı, başarılı olmayı, yılmamayı, mücadeleyi, rekabeti, birlikteliği, grup çalışmasını, takım ruhunu, tek yürek olmayı ve centilmenliği öğrenme fırsatı bulur. Bu yönleri ile bir eğitim görevi üstlenen spor, salt öğütlerle aşılanamayacak öğretileri, yaparak ve yaşayarak öğrenme şansı sunar.

Sporun her insanın hayatında yeri özellikle söz konusu engeli olan bireyler olduğunda önemi daha fazla görünür olmaktadır. Spor engeli olan insanları sadece rehabilite/ tedavi etme nedeniyle değil aynı zamanda kişiyi topluma kazandırma ve duygusal gelişimine de önemli bir fırsat sunmaktadır. Spor, engelli bireyin fiziksel ve ruhsal yapısına sağladığı destek yardımı ile birlikte kendine güven, özgürlük, rekabet, disiplin ve arkadaşlık vb. duygusal hisleri de uyandırarak, toplumla kaynaştırıp ona sosyal bir rol kazandırır. Engeli olan insanlar için bu sosyal rolün anlamı yaşama tutunma gücü veren sporun evrensel boyutudur. İnsanları eğitime gücü ve faaliyeti olan spor; engelli bireylerin ortak amaçlarını dile getirebilme ve takdir edebilme/edilebilme duygusunu ortaya çıkarırken aynı zamanda yeni bir anlayış, düzen, sorumluluk ve iş birliği sağlama kabiliyetini de geliştirmektedir. Sporun, engelli bireyi sosyal gruba ve topluma mensubiyet gücünü kazandırması, toplumsal ilişkilerinde bir düzen oluşturur, toplumun kendilerine karşı olan tavırlarından dolayı ortaya çıkan öfke, saldırganlık veya kıskançlık vb. gibi duygularını da kontrol etmelerini sağlar. Spor faaliyetlerinde yer alan düzenli hareket eğitimleri, planlı amaçlar doğrultusunda engelli bireyin tüm gelişim yönlerini etkiler. Bireye kolaydan zora doğru yapılan düzenli hareket eğitimi ve alıştırmalar keşfetme ve deneyim kazandırmada önemli bir kademeli öğrenme şekli sunar.

Sporun eğitimi gücü ile Engelli bireylere yaşama tutunmada kazandırdığı temel özellikler;

- Hareket ihtiyaçlarını karşılamak,

- İzole edilmiş yaşantılarından uzaklaşmak,
- Başarı duygusu ile tanışmak,
- Sosyalleşme fırsatlarını elde etmek,
- Ebeveynlerine kendilerinin neler yapabildiğini göstermek,
- Ebeveynlerinde kendileri hakkındaki umutsuzluk düzeyini iyileştirmek,
- Sağlıklı yaşama davranışları geliştirmek,
- Yetenekleri doğrultusunda sporlara yönlendirmek ve bu sporda kendini gerçekleştirmek.

Sporun Etkilediği Yaşamlar ve Başarı Öyküleri

Engelli olsun veya olmasın sporcu yaşamlarının başarı öykülerinden anlam ve ders çıkarmak, bir durup düşünmemize, birden silkinip kendimizi görmemize veya bu hikâyenin güdüsü ile hayata yeni ve güzel bir başlangıç yapabilmeyi ve özendirmeyi amacıyla bu çalışma ile başta her yaştaki sporcu, spor bilimci, eğitimci, yönetici ve antrenörler olmak üzere sporun ilgi alanındaki tüm çalışanlarına ithaf ediyoruz.

İnsanların yaşam süreçlerinde iş yaşamı ya da sosyal yaşam olsun hepsinde beklenen sonuç başarı odaklıdır. Fakat bu bağlamda her insanın başarılı olduğunu söylemek zordur. Kariyer veya işinde başarılı olmak isteyen birçok insan, genellikle bunu nasıl başaracağını, başarıya giden yolu nasıl bulacağını, bunun için neler gerekli olduğunu bilemiyorlar. Başarılı olan insanların başarıya ulaşana kadar neler yaşadığı ve nasıl çabaladığını pek fark edemiyorlar. Eğer hayatta başarılı olma konusunda bilinçli isek o zaman hayatta başarılı olmuş insanların hayat hikâyelerini örnek almak ve kendimizi eğitmek en iyi yol olarak görünmektedir. Başarılı insanların ilham verici yaşam öykülerinden etkilenmek başarılı olma şansını da aratacaktır. Yaşam öyküleri insanların sadece bunu okuyup keyif almaları için değil, her okuyana ilham vererek başarılı olma duygu ve cesaretini geliştirmesi, motive etmesi beklenen sonuçtur.

Sporun eğitime ve yönlendirme gücü olarak; sporcu yaşam öykülerinin anlatıldığı kitap, sinema filmi ve televizyon dizileri spor dalları seçiminde belirleyici bir role sahip olduğunu çeşitli örneklerde görebiliyoruz. Örneğin; Türkiye’de 1980’li yıllarda TRT televizyonunda 54 bölüm olarak yayınlanan “*Beyaz Gölge*” dizisi basketbolu sevdirmede önemli bir rol oynamıştır. Her okul bahçesinde bir basketbol potası varsa, bu dizinin hatırasındır. Bu dizide basketbol koçu “*Koç Reeves*” karakteri ve onun takımında yer Salami, Coolidge (Kuulıç) gibi oyuncu karakterleri gençlerin idolü olmuş basketbolu sevdirmiş, hatta “*koç*” terimi, bu dizi sayesinde dilimize yerleşmiştir.

Yine ABD profesyonel basketbol ligi (NBA) ülkemizde basketbolun yaygınlaşması için örnek teşkil etmiş, NBA’da oynayarak örnek alınan Hidayet Türkoğlu, Mehmet Okur gibi ünlü basketbolcularımız da katkısı olmuştur. NBA’nın ünlü basketbolcusu Michael Jordan; *Kariyerim boyunca 900’den fazla şut kaçırdım. Neredeyse 300 maç kaybettim. 26 kere, maçı kazandırmak için son şut bana verildi ve kaçırdım. Hayatımda tekrar ve tekrar başarısız oldum ve işte bu yüzden başardım*” söylemi ile başarılı olmak isteyen sporculara kazanma ve kaybetmenin doğal bir sonuç olduğunu, hayatta kaybede-

rek kazanmak için dersler çıkarmak gerektiğini vurgulaması sporcu eğitiminde mihenk taşlarından birisidir.

Yine “*Rocky Balboa*” karakteriyle 6 seri hâlinde sinema filmi olarak çekilen “*Rocky*” de yoksul ve kimsesiz bir boksörün yaşam hikâyesi anlatılır. Bu sinema film serisi 1977’de aday olduğu 10 dalda en iyi film, en iyi yönetmen ve en iyi kurgu dallarında 3 Oscar almıştı. 2006 yılında ABD Kongre Kütüphanesi tarafından “*kültürel, tarihi ve estetik olarak önemli*” filmler arasına seçilerek ABD Ulusal Film Arşivi’nde muhafaza edilmesine karar verilmiştir. 1960 ve 1970’li yıllarda Dünya’da popüler ve Müslüman olarak ünlenen boksör Muhammed Ali Clay bilhassa ülkemizde ve Müslüman ülkelerde boksun yaygınlaşmasında öncü rol oynamıştır. Muhammet Alinin; “*Antrenmanların her dakikasından nefret ediyorum. Fakat kendi kendime “vazgeçme” dedim. Şimdi sıkıntı çek ve hayatının geri kalanını bir şampiyon olarak yaşa*” diyerek spor eğitim sürecinin zorluklarını dile getirerek, sporculara çok değerli bir tavsiye bırakmıştır.

Sporu yaygınlaşmasında her ülkenin kendi kültürel değerleri olan geleneksel sporları da önemli rol oynar. Her toplumun geçmişinden akıp gelen sosyal, kültür değer ve ritüellerini yansıtan geleneksel olarak yüzyıllardır yapıla gelen yağlı, karakucak, aba güreşleri, okçuluk vb. gibi geleneksel sporlarda spor dalı seçimi ve spora yönelmede özendirici roller ile önemli bir etki yapabilmektedir. Örneğin Ülkemizde ve Dünyada izleme oranı ile rekorlar kıran TRT dizisi “*Diriliş Ertuğrul*” geleneksel okçuluğun yaygınlaşmasında önemli bir etkisi olmuştur.

Geleneksel sporların Dünya’da yaygınlaşmasında filimler ve oyuncularının gösterdikleri performans ve başarılar da bu kapsamda büyük etki yaratmışlardır. Örneğin Dünya sinemasının efsane ismi, Kung Fu savunma sanatı ustası Bruce Lee; 1970’li yıllarda Dünya’da efsane olan filmlerindeki kung fu dövüş sahneleri ile özendirici uzak doğu sporlarının (karate, kung fu, kick boks vb.) yaygınlaşmasında büyük bir etkisi olmuştur. Bruce Lee’nin, “*Başkaları tarafından mağlup edilmekte utanılacak bir şey yoktur. Önemli olan yenildiğiniz zaman “Bende eksik olan ne? Sorusunu kendimize sorabilmenizdir. Böyle bir tutum izleyen insan umut vaat ediyor demektir”* Yine başka bir ifadesindeki “*Bilgi bize güç verir ancak saygıyı karakteriniz ile kazanırsınız*” söylemi ile kazanmak için elde edilen güçten çok, bu başarıda saygınlık kazandıracak tutum, davranış ve fair-play ruhu olduğunu, yarışmada kazanmanın her şey olmadığını dile getirmiştir.

Spor; her birey için sağlıklı ve mutlu bir yaşam için gerekli olduğu kadar engelli bireyler için de yeni bir pencere açabilen önemli bir işleve sahiptir. Spor, engeli ne olursa olsun spor aktivitelerine katılma fırsatı tanır, yalnızlığını paylaşabileceği yeni arkadaşlar edinir, öğrenebilme yetenekleri artar, diğer insanlara karşı olumlu duygular geliştirmeye yardımcı olur ve anlamlı bir yaşam sürdürme şansı vermektedir. Doğuştan veya sonradan yaşamın bir evresinde engelli durumuna düşmüş insanların yaşam ve başarı öyküleri de herkes için örnek alınacak ve dersler çıkarılacak niteliktedir.

Engelli kaldı ama hayattan geri kalmadı

25 yaşındaki *Ahmet Serdar Demir*’in engeli doğuştan olmamış, engelli hikâyesi, ailesi ile tatile gittiği sırada suya balıklama atlaması sonucu boynunu kırması ve omurilik

zedelenmesi sonucu belden aşağısı felç olması ile başlamış. Belden aşağısı felç kalan Ahmet Serdar Demir 7 aylık yoğun bakım tedavisi sonucunda birçok tedavi yöntemi arayışına girdiği sırada, fizik tedavi sürecinde yüzme tedavisi uygulamaları sırasında, yüzme sporu ile tanışıyor, antrenörlerin de desteğini alarak Türkiye’deki yarışmalarda birçok derece elde ediyor. Hedefini büyütürken, uluslararası şampiyonlara hazırlanıyor. Antrenörleri Duran Aslan; “*Spor bu engelli çocukların hayatları için bir araçtır, bir hedef değil. Bu nedenle, biz bu çocukları Türkiye ve Dünya olimpiyat şampiyonu olsunlar diye yetiştirmiyoruz. Sporla birlikte hem fiziksel eksiklikleri tamamlansın hem de duygusal ve sosyal hayatın içerisinde yer alsınlar, yarışma ortamları ile yeni insanları, ülkeleri tanımasını ve ülkemizi temsil etmeyi amaçlıyoruz*” diyor. Ahmet Serdar Demir ise; “*Spor fiziksel açıdan beni çok fazla güçlendirdi. Sosyal açıdan üniversiteye başlama sebep oldu. Hedeflerim var. Onları gerçekleştirmek için çok büyük bir aracı oldu. Bunun için çok mutluym*” diyerek sporun eğitim gücünü dile getirmektedirler.

İki Kolu Olmadan Doğdular Sporla Hayata Tutundular:

Sümeyye BOYACI; 2003 yılında iki kolu olmadan ve kaçla kemiği çıkık olarak dünyaya geldi. İlkokul eğitimini özel bir okulda aldı ve ayaklarıyla yazı yazmayı öğrendi. 4,5 yaşında ayağıyla resim yapmayı öğrendi. Sümeyye Boyacı “*gittiği bir akvaryumda gördüğü balıkların kolları olmadan yüzebilmesinden etkilenerek*”, 5 yaşında yüzmeye başladı. Yüzme sporunda S5 engelli sınıfında; serbest, sırtüstü ve kelebek yüzme stillerinde Türkiye’de ve Avrupa’da birçok yarışma kazandı. Cumhuriyet tarihimizin ilk kadın Avrupa Şampiyonu oldu.

Beytullah EROĞLU’da tıpkı Sümeyye gibi doğuştan iki kolu olmadan Kahramanmaraş’ta dünyaya geldi ve o da hayata yüzme ile sarıldı. Kendisine “*Balık adam*” lakabı takıldı ve 22 yaşında milli sporcu olarak Rio 2016 Paralimpik Oyunları’nda Türkiye’yi temsil etti. Beytullah en son 2017 yılında Dünya Bedensel Engelliler Yüzme Şampiyonası’nda 50 metre kelebek yarışında altın madalya kazandı. İlkokula gidene kadar evden dışarı çıkmayan, içine kapanan Beytullah’ın okul hayatı birlikte, ailesinin ve öğretmenlerinin yardımı ile ayaklarıyla yazı yazmayı öğrendi, Öğretmenlerinin ilgisi, Kahramanmaraş Engelliler Yüzme Spor Kulübü Başkanı ve milli takımın yüzme antrenörü Osman Çullu’nun gayreti ile yüzme sporuna başlatılıyor. Beytullah bu süreçte yaşadıklarını şöyle anlatıyor: “*Hocam bana yüzebileceğimi söyleyince hem korktum hem de nasıl olur? dedim. İki kolu olmayan biri nasıl yüzer diye düşündüm. Bana özel bir bot hazırlandı. Çünkü kollarım olmadığı için suda duramıyordum. Sonra bot üzerinde yüzmeyi ve tekniğini öğrendim. Bir süre sonra su ile baş başa kaldım. Su üzerinde durmayı başarabilmem tam 6 senemi aldı. Çok zorlu ve yıpratıcı bir süreçti benim için ama yüzmeyi öğrendim. Tahmin bile edemeyeceğiniz kadar zor ama imkânsız değil. Sonunda başardım.*” Yine “*Hayatta pes etmek ve kabuğuma çekilmek yerine, karşıma çıkan her zorlukların üstesinden gelmeye çalıştım, bunu da hem ailemin desteği hem de spor sayesinde başardım*” diyerek duygularını dile getiren Beytullah; yüzme ile hayatının tamamen değiştiğini, “*Şu anda çok mutluym. Arkadaşlarım var. Bilgisayarı tek başıma kullanabiliyorum. Futbol oynuyorum. Hayatın tadını çıkarmaya çalışıyorum. Şimdi*

önümde hedefler var. Evden çıkmayan bir çocuktum ama hayatım sporla değişti. Sporla özgüvenim arttı. ‘Kolların nerede?’ diye soranlara ağırlık yapıyordum evde bıraktım diyorum” diyerek espri yapmayı da ihmal etmiyor.

Sevilay ÖZTÜRK; Kahramanmaraş’ta Beytullah EROĞLU ile aynı şehirli olan Sevilay, iki kolu olmadan hayata gözlerini açtı, öncelikle okulda ayaklarıyla yazmayı öğrendi. Memleketinde hastanede Beytullah ile tanıştıktan sonra, onun önerisi ve babasının desteği ile 6 yaşında yüzme sporu ile tanıştı. Sevilay Öztürk, 2014-2015 yıllarında yapılan Ulusal ve Uluslararası Bedensel Engelliler Yüzme Şampiyonalarında S6 kategorisinde katıldığı 50 metre ve 100 metrede altın ve gümüş gibi birçok madalya kazandı. 12 yaşında uluslararası paralimpik olimpiyatlarda yarışan en genç sporcu unvanını alan Sevilay’da yüzme ile hayata tutunan birçok bedensel engelli gibi imkânsızı başaran ve ilham veren sporcular arasına girdi.

Ayakları Olmadan Sporla Yaşama Tutunanlar

Jessica Long, ayak bilekleri, topukları ve ayak kemikleri olmadan ABD’de dünyaya geldi ve 18 aylıkken bacakları dizlerinin altından kesildi. Jessica Long protez bacaklarla yürümeyi öğrendi ve bununla da kalmadı, çeşitli spor branşları tanıştı; jimnastik, basketbol, buz pateni, bisiklet, koşu ve kaya tırmanışı gibi birçok spor dalıyla ilgilendi. ABD Paralimpik Takımlarına seçilen 12 yaşında en genç üyesi oldu. Güney Afrika’da düzenlenen IPC Dünya Yüzme Şampiyonası’nda dokuz yarışta dokuz altın madalya kazanarak dünya rekoru kırdı. Yine 2008 yılında Pekin Olimpiyatlarında 4 altın altı madalya alan ender sporcular arasına girdi.

Andrea Eskau; 1998 yılında Almanya’da okula bisiklet ile giderken araba çarpması sonucu belden aşağısı felçli oldu, bu durum onu bacaklarını kullanamayacak hâle getirdi ve dolayısıyla tekerlekli sandalye kullanıcısı hâline getirdi. Ancak hareket etme ve başarıma isteğini hiçbir zaman kaybetmedi. Sandalyeye mahkûm olması onu kollarını kullanacağı Tekerlekli El bisikleti sporlarına yönlendirdi. Tekerlekli el bisikleti ile sporcu olarak hayata tutundu ve Paralimpik kış oyunlarında 4 altın madalya kazandı.

Tatyana McFadden; 1989’da o zamanki Sovyetler Birliği olan Leningrad’da belden aşağısı felç olarak doğdu. Ailesi tekerlekli sandalye alacak güçte bile olmadıkları gerekçesi ile bir yetimhaneye bıraktı, doktorlar burada, onun için yaşama olasılığının çok az olduğunu söylediler, hayatının ilk altı yılında bu yetimhanede elleri üzerinde yürüdü. Yetimhanedeyken, ABD Sağlık Bakanlığı’nda engelliler komiseri olarak Rusya’yı ziyaret eden Deborah McFadden ile tanışır. Deborah, Tatyana’yı evlat edinir ve onunla ABD/Baltimore’da yaşamaya başlarlar. ABD’de rehabilitasyon amaçlı kaslarını geliştirmek için yüzme, jimnastik, tekerlekli sandalye basketbolu, kızak hokeyi ve atletizm gibi çeşitli sporlarla yönlendirilen Tatyana, 8 yaşında tekerlekli bisiklet yarışmalarına katılmaya başladı. Girdiği Paralimpik Oyunları’nda 100, 200, 400, 800 metre T54 Tekerlekli Bisiklet yarışmalarında birçok kez altın, gümüş ve bronz madalyalar kazandı. 2009’da Chicago Maratonu’na deneme amaçlı olarak yarıştı, hiç kimsenin beklenmediği bir şekilde yarış çok kısa sayılacak bir sürede tamamladı. Tatyana’nın Rusya’da başlayan yaşama tutunma serüveni ABD’de devam ediyor ve yeni fırsat ve alanlar yaratılınca

bir engellinin başarısına bir “engel” teşkil etmediği görülmektedir.

Mehmet Barış TUNCA: 1981 doğumlu Tekerlekli Sandalye Milli Sporcusu Mehmet Barış Tunca’nın başarı öyküsü de herkes ders olacak niteliktedir. Evin tek çocuğu olan Mehmet Barış yağmurlu bir İstanbul sabahında üniversiteye kaydını yapmak üzere evden çıkıyor, trene binerken ayağı kayınca, hareket hâlindeki tren ile peron arasına sıkışarak bacakları zarar görüyor. 1.90 boyunda genç bir insan olarak ayaklarını kullanamayacağı yeni bir yaşam onu bekliyordu. Kazadan önce basketbol sporu yapan Mehmet Barış Tunca; *“Bacaklarımın olmaması buna engel olmadı. Tekerlekli sandalye basketbol takımlarında oynamaya başladım. Başarılı bir sporcu oldum, engellilere fırsat verildiğinde gerçekten aşamayacağı engel yok, ayağa kalmak uzun olmaktan güzel”* diyerek, basketbol sahasına çıktığında kendisini ünlü NBA’nın ünlü basketbolcusu Michael Jordan gibi hissettiğini *“engeline unuttuğunu. O kadar ki ayaklarının üzerindeymiş gibi hissettiğini”* ifadeleri ile sporculara örnek olacak duygularını dile getirmiştir. Kazadan sonra ailesini teselli etmek zorunda kaldığını ifade eden Tunca, hastanede yatarken annem ve babama *“Üzülmeysin, Allah hiçbir kuluna kaldıramayacağı yükü vermez. Kötü günler de göreceğiz ki iyi günlerin kıymetini bilelim. Birbirimize destek olalım sizler sağlam olun, dik durun ki bundan sonra ben de sizlerin desteği ile bir yerlere gelebileyim”* dedim. Basketbol sporu ile yeniden hayatta bir iş yapabilme fırsatı bulan Mehmet Barış TUNCA, bu başarı öyküsü ile kendisine mutlu bir gelecek hazırladı, hayata tutundu. Yine ünlü Cezayir asıllı Fransız futbolcu Zinedine Zidane; *“Bir keresinde ayakkabım olmadığından arkadaşlarımla futbol oynayamayacağım için ağlamıştım. Sonra bacağı olmayan bir adam gördüm ve aslında ne kadar zengin biri olduğumun farkına vardım”* diyerek engelli insanların hayata tutunma azimlerini görmemize ışık tutmuştur.

Gizem Girişmen; Bir Ok Attı, Hayatı Değişti; Henüz 11 yaşındayken, trafik kazası sonucu, tekerlekli sandalyeye mahkûm oldu. O tekerlekli sandalyeyi “özgürlüğünü geri veren” bir araç olarak gördü. Olimpiyat şampiyonu oldu, Laureus Dünya spor ödülleri aday gösterilen ilk Türk olarak tarihe geçti. Azmi, mücadelesi elde ettiği başarılarını burada sıraladığımızda sayfalar yetmeyecektir. Başarılarından bazılarını zikrederim; 2007 IPC Okçuluk Şampiyonu, 2008 Pekin Paralimpik Oyunları, 2009 Dünya Şampiyonu... Türkiye’de Paralimpik oyunlar tarihinde altın madalya kazanan ilk kadın... vb. gibi. Gizem ailesinin de desteği eğitimin hiç aksatmadı en son Bilkent Üniversitesi öğrencisi iken yüzme sporu ile uğraşırken, okçuluk antrenörünün daveti üzerine gittiği okçuluk antrenmanında bir ok attı ve... Hayatı değişti. Haftanın en az 6 günü çalışarak kendini okçuluğa verdi ve çalışmalarını azimle devam ederek hiç aksatmadı. Çalışma zamanını en iyi şekilde değerlendirebilmek için antrenmanlarını evinin garajında yapmaya başladı. Gizem başarı elde etmenin yolunu, *“yeni olanaklar arayışıyla değil, bu olanakları disiplinli kullanarak elde edilir...”* diyerek sporcu eğitiminde disiplinli çalışmanın önemini vurgulamıştır. Yine sporda yönelme ve spor eğitimi konusundaki mesajları engelli veya engelsiz tüm sporculara önemli bir nasihat niteliğindedir; *“Sporun en güzel yanı, insana hedef koymayı öğretmesidir. Kendisine ve başkalarına faydası dokunmayan insanların en büyük sorunu, hedef belirleme eksikliğidir... Başarı hiç kimseye altın tepside sunulmuyor. Değer verdiğimiz en büyük başarılar, fedakârlık ve azim göstererek kazandığımız*

başarılarıdır. Eğer hayatta sadece kendi sorunlarımızın olmadığını fark edebilirsek, daha dolu dolu ve başkaları için de anlamlı bir hayat sürdürebiliriz” diyerek adeta hayata tutunmanın anahtarını veriyor.

Görme Engelli Oldular Sporla Hayatlarına Yön Verdiler

Mesme TAŞBAĞ; 1981’de Iğdır’da doğan Mesme Taşbağ, ilk ve orta öğrenimini Iğdır’da tamamladı, Başarılı bir öğrenci olan Mesme Taşbağ, 2008 yılında Tıp Fakültesi’nden mezun oldu. Sonrasında doktor olarak görev yaparken, sağlığını ve formunu korumak amaçlı olarak judoya ilgi duyuyor ve bu sporu yapmaya başlıyor. Judo sporu yaptığı dönemde Mesme TAŞBAĞ keratokonus (kornea şekil bozukluğu) hastalığı nedeniyle yüzde 40 görme kaybına uğruyor, fakat o görme engelliler kategorisinde judo yarışmalarına katılmaya devam ediyor. Dr. Esme, 70 kg’da katıldığı ilk turnuvada Türkiye Şampiyonluğu elde ediyor. Katıldığı Paralimpik şampiyonalarında birçok derece elde ediyor, 2015 Odivelas IBSA Avrupa Şampiyonası’nda altın, 2016 Rio Paralimpik Yaz Oyunları’nda ise bronz madalya kazanıyor, böylece hayata normal bir başlangıç yapıp, sonradan görme engelli olması onu yıldırmıyor, hayatını hem doktor hem de engelli bir şampiyon judocu olarak devam ediyor.

Menna Fitzpatrick; 1998 İngiltere doğumlu alp disiplini kayak sporcusu. Gözleri yalnızca %3 oranında görebiliyor. Görme bozukluğu onun kayak tutkusunun önüne geçemiyor, beş yaşından itibaren aile tatillerinde babasının rehberliğinde kayak yapmayı öğreniyor, 2010 yılında antrenörlerin dikkatini çekiyor ve İngiliz Para Snowsport takımıyla antrenmanlara başlıyor, 2012 yılında İngiltere adına uluslararası ilk yarışmasına katılıyor. Menna rehberi Jennifer Kehoe ile birlikte yarışmalarda yer alıyor. Menna, 2014 yılında Kayak sporunda Uluslararası Paralimpik Dünya Kupası Görme Engelliler Şampiyonu unvanını alan ilk İngiliz oluyor. Aynı zamanda 2016’da Yılın Kayak Sporcusu seçiliyor. Menna sosyal medyadan birçok paylaşım yaparak, yayınladığı videolar ile takipçilerine “*Eğer %3 oranında bir görme yetisine sahip olsaydınız Dünya’yı nasıl görürdünüz?*” sorusu ile empati kurabilmeyi sağlıyor.

Kolları-bacakları yok, Manş’ı yüzerek geçti

Philippe Croizon; Kolları ve bacakları olmayan 42 yaşındaki Fransız Philippe Croizon, İngiltere ve Fransa arasındaki Manş Denizi’ni yüzerek geçti. İngiltere’nin Folkestone kasabası kıyılarından denize açılarak, 34 km’lik Manş denizini 13 buçuk saat süren bir mücadele ile Fransa’ya ulaştı. Hedeflenen süreden 10 saat daha erken hedefine ulaşan ve bu başarısı için “*bir insanın tüm engellerin üstesinden gelebileceğini göstermek istedim*” diyen Fransız Croizon çok mutluydu. Croizon, 1994 yılında evdeki televizyon antenini düzeltirken akıma kapılarak kol ve bacaklarını kaybetti. Yaşamdan vazgeçmedi, yüzme sporu ile tanıştı, yaşam sevincini arttırdı, iki yıl yılmadan çalıştı yüzme öğrendi. Manş denizindeki yüzme sırasında kendisine eğitimli yunuslar eşlik etti. Ucunda paletler bulunan özel tasarlanmış protez bacak kullanarak saate 3 kilometre hızla yüzdü. Normal yüzücülerin saate 4-5 kilometre yüzdüğü düşünüldüğünde Croizon’un protez bacakla yüzmesi büyük başarı sağladı.

İntihar etmek isterken hayati keşfetti

Nick Vujicic; Farklı bir yaşam hikâyesi de Avustralya'dan, 1982 yılında doğan Sırp asıllı Nick Vujicic, çok ender görülen bir nedenle hem kolları ve hem de ayakları olmadan dünyaya geldi. **Çocukluk ve** gençlik yıllarında ağır depresyon geçiren ve okulda kendisiyle alay edildiği için 8 yaşında intihara teşebbüs eden, 10 yaşında kendini suya atıp boğulmak istediğini annesine söyleyen Nick Vujicic, ailesinin sevgisi ve annesinin ona tavsiye ettiği bir hikâyeyi okuduğunda hem hayatı değişti hem de intihar fikrinden vazgeçti. Vujicic'in okuduğu hikâyede engelleri olan fakat buna rağmen hiç pes etmeyen bir adamı anlatıyordu. Bu hikâye onun hayata bakış açısı değiştirdi ve engelli durumunu kabullenmeye başladı. Bundan sonra günlük işlerini tek başına yapmayı öğrenmeye ve vücudunda kullanabileceği sadece iki ayak parmağı ile kalem tutmayı, yazı yazmaya başladı. Bilgisayar kullanmayı, tenis topuyla oynamayı, davul çalmayı, saçını taramayı ve tıraş olmayı öğrendi. 17 yaşında geldiğinde yaptığı konuşmalarla yüzlerce insana yaşam umudu aşıladı. Life Without Limbs (Uzuvsuz hayat) derneğini kurdu. 21 yaşında kitap yazdı ve konferanslar vermeye başladı, konuşmaları ve kitapları satış rekorları kırdı. Kısa filmlerde ve belgesellerde rol alan Vujicic, ABD/ California'ya taşındı. 29 yaşına geldiği sırada 25 ülkede binlerce insana hayatın önemi hakkında konuşma yaptı. Konuşmalarında hayattan pes etmemek gerektiğini, umut ve pozitif düşüncenin hayata tutunmanın en güçlü yolu olduğunu vurguladı. Vujicic evlendi, ağır engeline rağmen hayata küsmedi ve pes etmedi ve *"Ben mutluyum ve hayatı yaşamayı seviyorum"* diyebiliyor. Vujicic, uzuvlarının olmamasına rağmen yüzüyor, sörf yapıyor, futbol ve golf oynayıp, futbol taraftarlarına motivasyon seminerleri verebiliyor.

Sonuç olarak engelli bireylerin toplum hayatına uyum sağlamada ve günlük yaşamlarına tutunmada sporun yeri ve önemli ölçüde kanıtlanmış binlerce hikâyede görmek mümkündür. Bu yazı kapsamında yer veremediğimiz yüzbinlerce her düzeydeki engelli bireyin örnek yaşamları şüphesiz empati yapmada ve hayata tutunma inancını diri tutmada önemi büyüktür. Spor multidisipliner bir alan olarak herkese başarılı olabileceği fırsatlar vererek, engeli olan veya olmayan bireyler için de hayata tutunma yolunu öğretiyor. Yaşam hikâyeleri incelendiğinde, bunlardan alınacak ve çıkarılacak pek çok hayat dersleri vardır. Yaşamın herhangi bir yerinde hayata küstüğümüzde bu hikâyelerin verdiği güç ve ilhamı ile tekrar toparlanmada yardımcı olabilecek birçok argümanı birlikte sunabilmektedir. Burada yer veremediğimiz binlerce engelli sporcunun yaşam öyküleri insalara ilham kaynağı olmaya devam edecektir. Bu öyküler bir yaşam öğretisi olarak bireyler arasındaki farklılıklardaki ön yargıyı ortadan kaldırarak toplumun kaynaşmasına, aile, okul ve çevre ilişkilerinde bir dinamizm kazandırmasına yardımcı olabileceği düşüncesini taşıyoruz. Bu nedenle engelli bireylere yönelik beden eğitimi ve spor etkinliklerine katılımları sürekli desteklenmelidir.

Spor; bireyi bedensel ve ruhsal açıdan sağlıklı ve mutlu olmaya yardımcı olurken, sosyal ve toplum sağlığına da koruyucu bir etkisi olduğu muhakkaktır. Bu konuya duyarlı ülkeler sporun topluma yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla yeni politikalar geliştirmektedirler. Bilhassa hareket kabiliyeti azalan teknoloji çağındaki çocuk ve gençlerimiz gelecekte yetişkin hâline geldiklerinde toplumsal sorumluluk, iyi alışkanlıklar edinmeleri, sosyalleşmesi, akranları ile iyi ilişkiler kurması ve bunu devam ettirmesi

için spor yaşamını erkenden başlatabilmeliyiz. Spor eğitimi ve spor dalı seçimleri spora başlama yaşlarını geçirmeden, bilimsel metot ve yöntemler ile planlı olarak mümkün olan en erken yaşlarda başlatılmalıdır. Spor dallarına seçilen çocuk ve gençlerin eğitimi sürdürülebilir olmalı, okul, aile ve spor ortamı birlikte planlanmalıdır. Spor eğitiminde hayat öyküleri sporcuların güdülenmesinde büyük rol oynadığı görülmektedir. Sporcu yaşam öykülerinin güdüsü ile hayata yeni ve güzel bir başlangıç yapabilmış birçok insanı çevremizde artık sıkça görebilmekteyiz. Bu makale ile her yaştaki engeli olan bireylere, sporculara, spor eğitimcilerine, yönetici ve antrenörlere farkındalık sunabilmek amacıyla yaşam öyküleri ile dikkat çekmeye çalıştık. Bu öykülerin kitap, roman, çizgi film veya televizyon dizisi vb. gibi çalışmalar ile ülkemizin en ücra köşesine kadar yaygın şekilde ulaştırılması gelecek nesiller için önemli bir yatırım olacağı düşüncesindeyiz.

Kaynaklar

1. Arslan, C. (2014). Her Sporunun Hayatı Bir Öyküdür. Grafikent Basım Evi, Elazığ.
2. Arslan, C. (2016). Ahmet Yesevi Felsefesi Açısından Dünya'da Spor ve Barış. *International Journal of Science Culture and Sport*. 4 (1); 68-78. Doi: 10.14486/IntJSCS535.
3. Arslan, C. (2017). Sporcu Yaşam Öykülerinin Sporcu Eğitimi ve Spor Dalı Seçimindeki Etkisi. 1. Eğitimde Hikâyesinin Gücü Sempozyumu, İnönü Ü, Malatya.
4. Demirhan, G. (2003). Kültür Eğitim Felsefe ve Spor Eğitimi İlişkisi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 14(2); 92-103.
5. Devcioğlu, S. (2012). Sporun Evrenselliği. *Işık Binyılı İnternet Dergisi*. Sayı: 23, Erişim Adresi: <http://www.isikbinyili.org/index.php/sporun-evrenselliği>.
6. Erkal, M. (1978). *Sosyolojik Açından Spor*. İstanbul: Kutsun Yayınevi.
7. Ersin A. Görünür Kılınması Gereken Engel "Görünmez Engellilik" <https://www.atlas.edu.tr/tr/gorunur-kilinmasi-gereken-engel-gorunmez-engellilik/> Erişim Tarihi 02.01.2024.
8. İnal, S. (2010). Ulaşılabilir Oyun Alanları ve Spor Salonları İçin Düzenlemeler. 2.Ulusal Engelli Bireyler İçin Fiziksel Aktivite Çalıştayı, 11-13/Ekim, Çanakkale.
9. İntihar etmek isterken hayati keşfetti. <http://www.omactivities.com/2013/11/intihar-etmek-isterken-hayati-kesfetti.html> Erişim Tarihi 26 Kasım 2023.
10. Kolları-bacakları yok, Manş'ı yüzerek geçti. <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/09/20/kollari-bacaklari-yok.mansi.yuzerek-gecti/590274.0/index.html> 20.09.2010.
11. Mehmet Barış Tunca. (2014). Engelli sporcu Mehmet Barış Tunca'nın başarı öyküsü. <https://kralspor.ensonhaber.com/engelli-sporcu-mehmet-baris-tuncanin-basari-oykusu-2014-03-24.html>. 24.03.2014.
12. Onedio.com. İmkansız Başararak Dünyaya İlham Veren 11 Olimpiyat Sporcusu. <https://onedio.com/haber/imkansizi-basarak-dunyaya-ilham-veren-11-olimpiyat-sporcusu-811036> Erişim Tarihi. 05.01.2024.
13. TRT Spor, Diğer Sporlar. Önce engelleri sonra rakiplerini geride bıraktılar . <https://www.trtspor.com.tr/haber/diger-sporlar/once-engelleri-sonra-rakiplerini-geride-biraktilar-192862.html> Erişim Tarihi : 04.01.2024.
14. Wikipedia. Beytullah Eroğlu. https://tr.wikipedia.org/wiki/Beytullah_Ero%C4%9Flu Erişim Tarihi 05.01.2024.
15. Wikipedia. Engellilik. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Engellilik> Erişim Tarihi 26.12.2023
16. Wikipedia. Jessica Long. https://en.wikipedia.org/wiki/Jessica_Long Erişim Tarihi 05.01.2024.
17. Wikipedia. Menna Fitzpatrick. https://en.wikipedia.org/wiki/Menna_Fitzpatrick Erişim Tarihi 05.01.2024.
18. Wikipedia. Mesme Taşbağ. https://en.wikipedia.org/wiki/Mesme_Ta%C5%9Fba%C4%9F Erişim Tarihi 05.01.2024.
19. Wikipedia. Sevilay Öztürk. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sevilay_%C3%96zt%C3%BCrk Erişim tarihi 05.01.2024.
20. Wikipedia. Sümeyye Boyacı. https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCmeyye_Boyac%C4%B1 Erişim Tarihi: 05.01.2024.
21. Yetim A.A. Engelliler Sporuna Sosyolojik Yaklaşım. 2. Uluslararası Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Kongresi 02-04 Mayıs 2014, Batman.

DEPREM SÜRECİNDE HEMŞİRE BAKIM HİKÂYELERİ

Doç. Dr. Hakime ASLAN
İNÜ Hemşirelik Fakültesi
Hemşirelik Esasları AD
hakime.aslan@inonu.edu.tr
ORCID 0000-0003-1495-3614

Toplumda yaşayan bireylerin sağlığını ruhsal, fiziksel ve sosyal olarak etkileyen; ölümlere, hastalıklara ve sakatlıklara neden olarak olumsuz sonuçlar yaratan olaylar “afet” olarak nitelendirilmektedir. Bir afet, etkilenen insanların hızlı ve yeterli bir şekilde karşılanamayan temel insan ihtiyaçlarının artmasına, acı ve kayıpların yaşanmasına, acil ve hızlı müdahale gereksinimlerinin artmasına neden olmaktadır. Bu doğal afetlerden en önemlilerinden biri ülkemizde 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve 11 ili etkileyen Kahramanmaraş merkezli deprem felaketidir. Sözü edilen depremler büyük yıkımlara neden olmuş ve çok sayıda can ve mal kaybını da beraberinde getirmiştir. Deprem bölgesinde müdahale çalışmaları için hızlı bir şekilde arama kurtarma çalışmaları başlatılmış ve bölgede olağanüstü hâl ilan edilmiştir. Deprem sürecinde gerek farklı illerde çalışan gerekse depremi yaşayan tüm sağlık çalışanları görevleri başına çağrılarak acil müdahalelerde görev almışlardır. Hemşireler sağlık çalışanları içerisinde afet müdahalesinde görev alan en büyük insan gücü kaynağını oluşturmaktadırlar. Bu süreçte hemşireler kendi canlarını tehlikeye atarak, ailelerini sevdiklerini geride bırakarak hastaların bakım sorumluluklarını üstlenmişler ve saatlerce durmaksızın müdahalelerde bulunmak zorunda kalmışlardır. Ailelerini güvenli bir yere taşıyan hemşireler yaşadıkları zorlu fiziksel şartlar ve riskleri göze alarak hastanelerde görevlerini yapmaya devam etmişler ve mesleki sorumluluklarına bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Bu olağanüstü felakette görev alan hemşirelerin yaşadıkları bakım deneyimleri mesleki değerlere bağlılığı göstermek, mesleğin kapsamını ve rollerini açıklamak, bakımın bütüncül yönünü göstermek ve hemşirelik değerlerinin önemini vurgulamak açısından çok önemlidir.

Hemşire A.K.

Otuz beş yaşında, evli ve 3 çocuk babası, depremin merkezi olan Kahramanmaraş’ın bir ilçesinde devlet hastanesinde çalışmaktadır. “Birinci basamak yoğun bakım ünitesinde çalışan bir hemşireyim. Her zamanki gibi 6 Şubat gecesi de tek başıma nöbet tutuyordum. Çok yoğun nöbetlerim olmuştu fakat hiçbir zaman bu kadar olmamıştı. O gece 2 dâhiliye 2 göğüs hastalıkları hastasına bakım vermekteydim. Bu hastalardan ikisi yatağa bağımlı ve sürekli oksijen ihtiyacı olan hastalardı. Hastalarımın bakımlarını, tedavilerini bitirmiştım. Hemşire deskinde form işlemleri ile ilgileniyordum. Yavaş yavaş deprem olmaya başladı hastalarımın yanına doğru koşarken çok şiddetlendi. Yatağa bağımlı olmayan hastalarımın yatak kenarlarında **çök-kapan-tutun** pozisyonunu almalarını iste-

dim. Yatağa bağımlı olan hastalarımın ise yatak frenlerini, kenarlıklarını kontrol ettim. Deprem durmuştu. Bir yandan hastalarımın güvenliğini kontrol altına almak bir yandan evde olan eşim ve 3 küçük çocuğumu düşünmek oldukça zor bir durumdu. Deprem durduğunda yatağa bağımlı olmayan 2 hastam dışarı çıktı, yatağa bağımlı ve oksijen ihtiyacı olan 2 hastam ile bir süre yoğun bakımda kaldık. Eşimi arayıp sesini duyduğum anda dünyalar benim oldu. Eşim ağlıyordu çok korktuklarını, elektriklerin de gittiğini ve 3 küçük çocukla apartmandan nasıl aşağı ineceğini bilemediğini söyledi. Hastalarımı bırakıp eşimin ve çocuklarımın yanına gidemedim. İdare yöneticilerinin ve arkadaşların desteği ile hastalarımı hastanenin giriş katında olan acil servise taşıdık. Diğer servislerde kalan hastaları da acil servise indirdik, tüm sağlık personelleri acilde hastaları takip etti. Artçı depremler devam ettiği için genel durumu ağır olmayan hastalar taburcu edildi. Diğer hastalar ambulanslar ile merkez hastanelere gönderildi. Depremde enkaz altında kalan pek çok hasta olduğu için ambulanslar zor yettiyordu. Elimizdeki imkanları kullanarak hastalara müdahalede bulunduk. Öğleye doğru nöbeti teslim edip eşimin yanına gittiğimde eşim 3 küçük çocuğum ile soğuk ve kar yağışının altında dört gözle benim gelmemi bekliyordu. Bir yandan hastalarımı bırakamamak bir yandan ailemi düşünmek, yanlarına gidememek hayatımın en zorlu süreciydi...”

Bu hikâyede hemşirenin bakım verdiği hastaları bırakamaması, kendi canını riske atarak hastaların can güvenliğini sağlamak amacıyla yoğun bakımda kalmaya devam etmesi hastaların hayatlarını koruma ve kurtarmaya yönelik sorumluluk bilincinin ne kadar yüksek olduğu görülmektedir. Benzer hikâyelerin haberlere de yansıdığı görülmüştür. Deprem sürecinde bir hemşirenin herkes kaçarken hastasının yanına dönmeye çalışması, yenidoğan yoğun bakım hemşirelerinin kuvözlerdeki bebekleri bırakmamaları hayatı korumaya gönül veren meslektaşlarımızın güzel davranış örneklerindendir.

Deprem süreci ile ilgili yapılan bir haberde;

Gaziantep’te bir hastanede görev yapan Hemşire Şeyma Alakuş, deprem anında dışarı kaçmak yerine hastaları tahliye etmek için canını hiçe sayarak hastalarına koşmuştur. “Depremde hastalarına koşan Şeyma hemşire: İnsanlığı gösterebildiysem mutluyum.” şeklinde bir demeç vermiştir. Şeyma hemşire yaşadıklarını şöyle anlatmıştır.

“Onlar önce Allah'a sonra bize emanetler. Onları kurtaramasam ve bir çöküntü olsa bile onların yanında olacaktım. Servisimde yatan çocuğu tanıyorum. Sürekli kontrol ettiğim bir hastamdı. Onlar önce Allah'a sonra bize emanetler. Bizim her ne olursa olsun onların yanında olmamız gerekiyor. Ben de o gün vicdanen ve kalben burada olmam gerektiği için geldim. Tanımıyor olsam da yine aynı şeyi yapardım. Saat 04.00 civarında acil servise doğru gittim. Ekip arkadaşlarımın yanına gitmiştim. Sarsıntıyı hissettiğimde “servisteki çocuklarım” dediğimi hatırlıyorum. Önce soğukkanlı olmaya çalıştım. Sarsıntının biraz hafıfladığını hissedince onları direk aldım ve dışarıya güvenli bir şekilde çıkarmak istedim. Hastalarımı bir şey olsaydı vicdan azabından yaşayamazdım.”

“Tekrar geri döndüm. 109 numaralı odada ortopedi hastam vardı. Çıkamadı ben

de onu çıkarmaya çalıştım. O hastam için tekrar geri döndüm. O hastayı çıkardıktan sonra ikinci katta dahiliye servisimiz var. Oradaki yetişkin hastalarımızı buradaki arkadaşlarımla birlikte el birliğiyle çıkardık ve güvende olmalarını sağladık. Ailem de Gaziantep'teydi ancak asla telefon açamadım. Ailemin nasıl olduğunu bilmiyordum ama görevimi yerine getirmeye çalıştım. Vicdanen içim çok rahat. Hastalarımı bir şey olsaydı vicdan azabından yaşayamazdım. Görevime devam edebilmek için Antep'te kaldım. Aileme daha sonra ulaştım ve iyi olduklarını öğrenince mutlu oldum. Yine mutluyum. Arkadaşlarımdan ve deprem bölgesinde çalışan arkadaşlarımdan Allah razı olsun. Benim yaptığının yanında onların yaptığı fedakarlıklar çok daha büyük. Muthuyum, insanlara insanlığı gösterebildiysek çok mutluym. İkinci dereceden kaybettiğim yakınlarım var. Acımız hepimizin acısı. Zor bir dönemden geçiyoruz, inşallah bu dönemleri atlattırız. Evim şu an hasarlı olarak çıktı. Biz 7 kişilik bir aileyiz. Ailemi Bursa'ya göndermek zorunda kaldım ve şu an bir akrabamda kalıyorum. Görevime devam edebilmek için Antep'te kaldım. Her zaman bir umut var. İyi olursak her zaman iyilerle karşılaşırız. Hayat bizi çok güzel yerlere yönlendiriyor. Umut var..."

Benzer bir haberde de;

"Asrın felaketi" olarak nitelenen Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen Gaziantep'te, şiddetli sarsıntı sırasında hastane çalışanlarının kuvözdeki bebekleri korumaya çabalarını, güvenlik kamerası kaydetmişti ve Hemşire Gazel Çalışkan o anları TRT Haber'e anlatmıştır.*

"Tek korkumuz onlara bir şey olmasıydı."

Canlarını hiçe sayarak bebeklerin yardımına koşan hemşirelerden Gazel Çalışkan bebekler için çok korktuklarını ifade etmiştir. Çalışkan: "O gün 7 bebek vardı. En büyük şansımız hasta sayısının az olması ve durumlarının stabil olmasıydı. O yüzden tahliye etmesi çok daha rahat oldu. İlk başta idrak edemedik. Büyük bir ses ve ardından titreme oldu. Titremenin ardından sarsıntı şiddetlendi. Bir şeylerin ters gittiğini anlayınca arkadaşşıma seslendim. İçeriye girince kuvözler çok fazla sallanıyordu. Herhangi birine bir

şey olacak korkusuyla tutabileceklerimizi tuttuk. O anların şokuyla ne yaptığımızı ancak videolarda görünce anlayabildik. Tek korkumuz onlara bir şey olmasıydı. Sonuçta biz çıkabiliriz ama onlar bize bakıyor.

Biz kendimizi kurtarabiliriz ama onlar kendilerini kurtaramaz. Kuvöz kapaklarımız kapalı ama o kadar şiddetli bir sallantıydı ki kuvözler çok fena sallanıyordu. Herhangi bir şey olabilir ya da kuvöz devrilebilir veya bir çökmenin altında kalabilir korkusu vardı. O yüzden tutmaya çalıştık bebekleri.

Ne kendi canım ne de ailem aklıma geldi. Sadece onlar bizim elimizin altındaydı. Sorumlulukları bizde. Biz kendimizi kurtarabiliriz ama onlar kendilerini kurtaramaz. Sarsıntı bittikten sonra bütün bebekleri bir araya getirerek ambulansa taşıdık. Çünkü o an için en güvenli yer orasıydı. Sonrasında ailelerle görüşerek taburcu ettik.”

*

Bu hikâyeler hemşirelerin bakım verdikleri hastaların hayatını koruma sorumluluğunun üstlenilen temel mesleki değer olduğunu ve bunu kendi hayatlarını riske atarak korumaya devam ettiklerini göstermektedir. Temel mesleki değerlere bağlılık mesleğin gelişimi ve toplumda güven duygusunun güçlendirilmesi açısından çok önemlidir.

Deprem anında yaşanan hikâyeler ise hemşirelerin bakım vermek adına yaşadıkları zorluklara örnek niteliğindedir.

Hemşire F.D.

Yirmi dört yaşında, bekar, Malatya Eğitim ve Araştırma Hastanesinde 2 yıldır çalışmaktadır.

“Deprem olduğu gün sabah nöbetten çıkmıştım. İçimdeki huzursuzlukla bir türlü uyum gelmedi. Gün içerisinde de çok uyumamıştım, pazartesi günü tekrar nöbet tuta-

caktım. Ne yaparsam yapayım gece boyunca içimdeki sıkıntı ile uyuyamadım. Saat 4 sularıydı artık uyumam gerekiyordu ama içimde öyle bir endişe vardı ki değil uyumak nefes almakta bile zorlanıyordum. Saat 4.17 de hafif sarsıntılar olmaya başladı. Geçer dedim, Malatyalı olduğum için bu benim ilk yaşadığım deprem değildi. Deprem şiddetlenince hepimiz can havliyle dışarı çıktık. Yaşadığımız yer merkeze uzak olduğu için kimsenin evi yıkılmamıştı. Çevremizdeki herkes iyiydi, yıkım yoktu daha doğrusu biz şanslı olan kişilerdik. Sevdiklerinden ve evinden olmayan insanlardık. Telefonuma hastane grubundan bir sürü mesaj geliyordu. Çok fazla hasta ve yaralı olduğuna dair. O mesajlardan sonra benimde orda olmam gerektiğini hissettim. Hemen eve girip hızlı bir şekilde birkaç parça forma, çorap, hırka aldım.

Merkeze gelip memleketimin hâlini gördüğümde o zaman depremin ne kadar büyük olduğunu anladım. Hastaneye ulaştığımda ise acildeki insanları görünce; o kalabalığı, çaresizliği, yardım bekleyen onca insanı gördükçe depremin ne kadar yıkıcı olduğunu anladım. İş arkadaşlarımin bazılarının evi yıkılmış, enkaz altında yakınları kurtarılmayı bekliyordu. Herkesin gözünde yaş ve çaresizlik vardı ama oradaki insanlar kendi ailelerinden, canlarından vazgeçmiş bir şekilde çalışıyorlardı. Kimi anne-babasını, kimi evladını, kimi ise kardeşlerini bırakmış hayat kurtarmaya çalışıyordu. O kadar fazla yaralı vardı ki ne sedye yeterli oluyordu ne de boş kabin vardı. Yere serdiğimiz bir parça örtünün üzerinde hasta bakmaya çalışıyorduk. Tabi herkes ikinci bir felaketi yaşayacağından habersiz bir şekilde çalışmaya devam ediyordu. İkinci deprem olduğunda can havliyle herkes kendini dışarı atmaya çalıştı. Ama deprem o kadar uzundu ki ben artık her şeyin bittiğini düşündüm. Etrafımızdaki binalar büyük bir gürültüyle devrilmeye başladı. Kar öyle bir yağmaya başladı ki, sanki yıkılan binaların üzerini kapatmak ister gibi. Sonrası ise tam bir can pazarı. Ailemin iyi olduğuna emin olduktan sonra direkt acile geçtim. Arabalarla, ambulanslarla gelen yüzlerce yaralı insan...

İçindeki korkuyu atlatamadan mesleğini yapmaya çalışan fedakâr çalışma arkadaşlarım; açlığını uykusuzluğunu bir kenara atıp günlerce çalışan bir sürü insan. Günlerce eve gitmedik, bazen aç bazen de uykusuz ama elimizi o insanların üzerinden hiç eksik etmedik. Bir hastanın yarasını sarmak, kanamasını durdurmak, elini tutmak, onların yanında olduğumuzu hissettirmek bizler için çok kıymetliydi. Ben bir hemşireyim ama deprem zamanı bazen kimsesiz bir hastanın evladı oldum; yedirdim, giydirdim, içirdim. Bazen ağlayan çocukları susturup bir nebze korkuları hafiflesin diye oyun oynayan bir abla.

Ne kadar zaman geçerse geçsin unutulmayacak o günler...

Rabbim bir daha bizleri böyle çaresizliklerle sınamasın ne dünyada ne ülkemde böyle felaketlerin yaşanmaması dileğiyle.”

Hemşire O.K.

Otuz beş yaşında, evli bir kız çocuğu sahibi, Gaziantep’te çalışıyor.

“Ben O.K. 7 yıldır Acil Servis hemşiresi olarak çalışmaktayım aynı zamanda dok-

tora öğrencisiyim. 6 Şubat'ta doktora yeterlik sınavım için bütün hazırlıkları yapmış, heyecanla sınava girmeyi bekliyordum. Ayın 5'ini 6'sına bağlayan gece son kez notlarımı kontrol etmiş yaklaşık saat 3:30 civarında uyumaya geçmiştim. 6 Şubat depreminin sarsıntısıyla uykudan uyanıp uykuyla uyanıklık arasında hemen 10 aylık bebeğimi kucağıma alıp cenin pozisyonunda hayat üçgenini kurup depremin bitmesini beklemeye başladım. Deprem saniyeler sürdü ama kucağımdaki bebeğimle birlikte sanki 20 yıl yaşlanmış gibiydim. Deprem bir türlü bitmek bilmiyordu. Deprem durunca hemen birkaç eşya alıp dışarı çıkarak güvenli bir bölgeye geçtik. Depremin ne kadar büyük bir etkiye sahip olduğunu başta anlamakta zorlanmıştım. Depremin ciddi olmaması durumunda sabah sınavıma gitmek aklımın hep bir köşesindeydi. Ama hava yavaş yavaş aydınlanıp telefonlar gelmeye başlayınca aslında ne kadar büyük bir felaketin yaşandığı ortaya çıkmıştı. Danışman hocamla konuşup felaketin Malatya'da da yıkıcı etkilerini anlayınca sınav artık geri planda kalmıştı. Çalıştığım acil servis grubundan gelen mesajlar; o gün çalışan arkadaşlarımla telefonlarıyla anladım ki; hastanemizin de durumu pek iyi değildi. Eleman sıkıntısı yaşıyordu. O an yapmam gereken tek şey ailemin güvenliğini sağlamak ve hastaneye göreve gitmekti, öyle de oldu. Hastaneye gittiğimde hastane kullanılmaz hâldeydi. Hastaneden kurtarabildiğimiz ilaç ve sarf malzemelerle hastane bahçesinde hizmet vermeye başladık. Daha sonra bir okul tahsis edildi. Bu esnada yaşanan artçı sarsıntılar hem bizleri hem ailelerimizi hem de hastalarımızı tedirgin ediyordu. Ne kutsal olan işimizi ne de ailemizi geri plana atabiliyorduk. Hayatımız pahasına da olsa hastalarımıza bakım verebilmek, hayatlarını kurtarabilmek, acılarını dindirmek ve iyiliğini sağlamak bizim için paha biçilemez bir duyguydu. Gönümüz herkesin hayatını kurtarmaktan yana olsa da yaşadığımız kayıplar, sürekli yeni gelen ağır durumdaki hastalar, hasta yakınlarının acı bekleyişleri, göz yaşları yaşanan acılar hepimizi çok derinden etkiledi. Rabbim böyle felaketleri bir daha hiç kimseye yaşatmasın..."

Yine bu süreçte deprem bölgesine gönüllü olarak gelen bir hemşireyle yapılan röportajda; "İyi ki hemşireyim, iyi ki deprem bölgesine gittim."

Deprem sürecinde Hatay'a gönüllü olarak giden Hemşire Severer yaşadıklarını AA haber muhabirine anlatmıştır**. Hemşire Severer, 6 Şubat'ta yaşanan depremlerden hemen sonra en büyük yıkımın yaşandığı illerden Hatay'a ulaşan sağlık ekipleri arasındadır. Deprem bölgesinde Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi (UMKE) olarak görev yapan genç hemşire, enkaz altındaki nice insanın kurtarılması ve ilk sağlık müdahalelerinin yapılmasında aktif rol üstlenmiştir. Severer yaşadıklarını şöyle aktarmıştır; "Bilkent Şehir Hastanesinde acil servis hemşiresi olarak çalışıyorum, depremin ilk günü hastaneden yola çıktık ve ertesi gün sabaha karşı Hatay'ın Antakya ilçesine ulaştık. Hatay'a ilk girdiğimizde çok kötü hissettim, her yer yıkılmıştı, insanların çok fazla yardıma ihtiyacı vardı. Sahra hastanesinin kurulmasının ardından UMKE ekibi olarak enkazlarda görev aldım. Depremin ilk 8 günü Hatay'da kaldım, sonrasında 15 gün süreyle tekrar gittim. Enkaz başında yaşananları hiç unutamıyorum. Çoğu zaman enkazın içine girip yaralı-

ların ilk tedavisini enkaz altında başlattık. Benim için en üzücü olay, enkaz altındaki bir anne ve evlatlarıydı. Anneye müdahale etmek için enkaz altına girdiğimde, yanında iki çocuğu da vardı. Bana “Lütfen evlatlarımı benden önce kurtarın” dedi. Fakat ne yazık ki dizinin dibindeki iki çocuğu vefat etmişti. Bunu o an ona söyleyemedim, enkaz altında hareket etmeye çalışması çok riskliydi.

Enkaz başlarında zaman zaman gözyaşlarımı tutamadım, deprem meslek hayatında yaşadığım en kötü ve büyük olay oldu. Deprem bölgesine “bir taşı bile kaldırabilsem bir insan için faydalı” diye düşünerek gittim. Gerçekten de öyle oldu... Bir kişiye bile damar yolu açmak, birinin üzerini örtebilmek çok kıymetliydi. Depremde kriz koordinasyonu konusunda da tecrübe edindim. Ben 5 yıldır hemşirelik yapıyorum, yaşanan depremde insanlara yardım ederken “iyi ki hemşireyim, iyi ki deprem bölgesine gittim” dedim. Orada insanlara yardım edebildiğimi, onlara gerçek anlamda iyi geldiğimi, hayatlarına dokunabildiğimi gördüm. Bu çok özel bir duyguydu.”

Bu hikâyelerde farklı illerde çalışan hemşireler depremin ilk anında ve sonraki süreçte yaşadıkları deneyimleri paylaşmışlardır. Tüm hemşirelerin olağanüstü bir gayret göstererek hastalara yardım etme, yarar sağlamaya yönelik etik ilkelerinin ve hemşirelerin humanistik yönünün ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir.

Yaşanan farklı bir hikâyede ise deprem dolayısıyla farklı bir ile sevk edilen hastaya bakım veren hemşirenin anlattıkları ise güzel sonuçlanan bir hikâyeye örnek olmuştur.

Hemşire F.D.

Otuz iki yaşında, Konya’da yaşamakta ve 4 yıldır yanık ünitesinde çalışmaktadır.

“6 Şubat depreminden bir hafta kadar sonra yanık merkezimize başka bir ilden depremzede bir kadın sevk edildi. Kadın deprem esnasında yanında bulunan sobadan yanıyordu ve üç gün kadar sonra enkazdan çıkarılmıştı biz öyküsünün bu kadarını biliyorduk. 26 yaşında olan genç kadın o kadar süre yarası açık enkaz altında kaldığı için yanığı da oldukça derindi daha fazla ağrı çekmemesi için anestezi ile pansuman yapacaktık ilk ilaçtan sonra ben bir oğlumu ve eşimi kaybettim dedi ağlayarak ve uyudu. Tüm ekip ağlayarak kadının pansumanını yaptık, uyanıp odasına geçtiğinde bir oğlum daha var başka bir ilde onu da buraya getirebilir miyiz? diye sordu. Çocuğum bir bacağını kaybetti bensiz ve ben onun orda olduğunu dün öğrendim dedi. Çocuk enkazdan çıkarılmış başka bir ildeki hastaneye götürülmüş orda bir bacağı ampute edilmiş, tüm bu süreci tek başına yaşamış ismini bile söyleyememiş adı da Suriyeli olarak kaydedilmişti. Sorumlu hekimimiz hemen bulunduğu hastanedeki doktorunu aradı çocuk ampute olmuştu fakat

başka açık yaralanmaları da mevcuttu. Hastanın annesinin bizim servisimizde olduğunu eğer uygun görürse çocuğu da yanık olmamasına rağmen alıp tedavisini üstleneceğini tedavisine kendisinin devam etmek istediğini belirtti. Karşısındaki hekim de sevk etmeyi kabul etti ve böylece anneye çocuk servisimizde buluştular. Annenin çocuk geldikten sonraki değişimi inanılmazdı acısına rağmen çok mutlu olmuş gözlerinin feri geri gelmişti, fakat çocuk inanılmaz kaygılı ve korkmuş hâldeydi üniformalı birini gördüğünde çığlık çığlığa ağlıyordu. Tüm ekip her zaman çok şefkatli yaklaşıyordu tüm pansumanları anestezi eşliğinde yapıyordu. Anestezi teknisyenimiz odasında premedikasyon yapıyordu, enjektörü onun da tutmasını sağlayarak kendi ilacını kendi yaptığını düşündürüyordu, yarasının üzerindeki bandaja flaster yapıştırmasını sağlıyorduk, kendine bir şeyler yapması ona kendini iyi hissettirdi. Gün geçtikçe o çığlık çığlığa ağlayan çocuk gitti yerine sürekli hemşire odasına gelen bizle şakalaşan çocuk geldi. Hatta bir defasında ben döner almaya gidiyorum “Sende ister misin?” demiştim “Sen dün midem ağrıyor demedin mi? Neden döner yiyorsun?” demişti. “Çok haklısın dokunabilir yemeyeyim ben de.” dedim onu hiç unutmuyorum. Çocuğun doğum gününün 2 gün sonra olduğunu öğrenince doğum günü için pasta aldım ve klinikte küçük bir kutlama yaptık. İyileştiginde sorumlu hekimimiz öncülüğünde çok güzel bir protez bacak yaptırıldı. Taburcu olup giderlerken de sevinçten ağladık. Hem annenin hem de çocuğun çok ağır bir felaketten birbirine sarılarak ve yaralarını sarmış olarak taburcu etmek ekipçe bizi çok mutlu etti. Böyle güzel bir ekipte olduğum için çok mutluyum.”

Tüm bu hikâyelerde hemşirelerin deprem felaketi sırasında yaptıkları uygulamalarda temel mesleki değerleri olan hayatı koruma, başkalarının iyiliğini düşünme (özgecilik-alt-ruizm), yardım etme ilkelerine çok bağlı kalarak çalıştıklarını, yine temel etik ilkelerden zarar vermeme, yarar sağlama ilkesinin çok ön plana çıktığı görülmektedir. Hemşirelerin mesleki sorumluluklarına inanılmaz düzeyde bağlı kalarak kendi can, mal güvenliğini, ailesini, kayıplarını, korku ve endişelerini, yorgunluk ve uykusuzluklarını geride bırakarak bakım vermeye devam etmeleri çok etkileyici ve değerlidir. Tüm meslektaşlarımıza gayretleri ve emekleri için canı gönülden minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Kaynaklar

1. Ataç M, Özsezer G. Depremden Etkilenen Çocuk ve Ergenlerin Ruhsal Durumu ve Hemşirelik Yaklaşımı. Acil Yardım ve Afet Bilimi Dergisi. 2021;1(1):22-27.
2. Stangeland, P. A. (2010). Disaster nursing: A retrospective review. Critical Care Nursing Clinics, 22(4), 421-436.
3. TRT Haber: Enes Boyraz <https://www.trthaber.com/haber/gundem/depremde-hastalarina-kosan-seyma-hemsire-insanligi-gosterebildiysem-mutluyum-745812.html> Erişim:15.01.2024
4. TRT Haber: Enes Boyraz <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bebeklerin-yardimina-kosan-hemsire-yasadiklarini-trt-habere-anlatti-745612.html> Erişim:15.01.2024
5. Anadolu Ajansı, Haber: Burcu Çalık Göçümlü,12.05.2023 <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/depremezdelere-ilk-mudahale-yi-enkaz-altinda-baslatan-hemsire-yasadiklarini-unutamiyor/2895549> Erişim:15.01.2024

HEMŞİRELİK EĞİTİMİNDE HİKÂYENİN GÜCÜ

Prof. Dr. Şafak DAĞHAN
EÜ Hemşirelik Fakültesi
Halk Sağlığı Hemşireliği AD
safak.ergul@hotmail.com
ORCID 0000-0003-3805-6416

Dr. Ebru Konal KORKMAZ
EÜ Hemşirelik Fakültesi
Halk Sağlığı Hemşireliği AD
ebru.knl@gmail.com
ORCID 0000-0002-3276-3323

Hikâye, gerçek ya da tasarlanmış olayların yazılı veya sözlü olarak ifade edilmesi-
dir. Hikâye, bilgi, beceri ve deneyimleri aktarmada kullanılan en eski yöntemlerinden
birdir. Yüzyıllardır hikâyeler insanların kimliklerini ve yaşamlarını şekillendiren ile-
tişim aracı olarak kullanılmıştır. İnsanlar doğaları gereği iyi birer hikâye anlatıcısıdır
ve yaşam süreci içinde deneyimlediğimiz her olay ve anı zihnimize hikâye şeklinde
düzenlenmektedir. Hikâyeler, spesifik bir zaman ve mekân içinde gerçekleşen olayla-
ra, eylemlere amaç ve sonuçlara odaklanır. Hikâyelerle anlatılan olay veya durumlarda
insanlar kendi hayatlarından izler bulurlar ve böylece hafızamızdaki bilgi parçacıkları
birbiriyle ilişkili hâle gelir. Hikâyeler, uygun betimlemeler ve dikkat çekici sözel kod-
larla iletildiğinde etkisi daha da artmaktadır. Duygu yüklü içerikler hem anlatıcıyı hem
de hedef kitleyi daha çok etkilemektedir. Bu özelliği ile hikâye eğitimin vazgeçilmez bir
unsuru olmuştur. Toplumsal değerlerin, kültürlerin, dinlerin, bilimsel bilginin aktarılma-
sında sıklıkla kullanılmıştır.

Hikâyelerle eğitim, bireylere bilgiyi anlama, yorumlama, kendi düşüncülerini farkı-
na varma ve ifade etme fırsatı sunar. Öğrenmeyi keyifli hâle getirerek ilginin artmasını
sağlar. İyi bir öğretim, öğrencilere nasıl öğreneceği, nasıl hatırlayacağı, edindiği bilgiyi
nasıl kullanacağı ve düşüneceği konusunda yol gösterici olmalıdır. “Eğitim bilmediğini
değil, yaşamasını öğretmektir”. Öğretilen teorik bilgilerin gerçek hayatta karşılığının
sunulması bilginin kalıcılığını artırır. Hayatta karşılığı olmayan, uygulamaya aktarıla-
mayan bilginin kalıcılığı sağlanmadığı gibi unutulması da kaçınılmaz olacaktır.

Bir performans sanatı olan hemşirelik bilginin yaratıcı kullanımını gerektirir. Floren-
ce Nightingale hemşireliği “güzel sanatların en güzeli” olarak tanımlamış ve hemşireli-
ğin sanat yönüne de vurgu yapmıştır. Wiedenbach’e göre “Hemşirelik sanatı hastaların
gereksinimleri ve kaygılarını anlamak, hastaların yeterliliğini artıran yöntemleri gelişt-
tirmek ve değişik sağlık

bakım uygulamalarıyla hastaları iyileştirmektir.” Hemşirelik; hemşirelerin sadece
bilimsel bilgi ve becerilere değil, aynı zamanda sanatsal bir anlayışa, empatiye ve du-
yarlılığa sahip olduğu

bir meslektir. Hemşirelik, bakım uygulamalarını gerçekleştirmekten çok daha fazlasıdır. Birey, aile ve toplumla etkileşimde bulunma, onları anlama, fiziksel, psikolojik, manevi bakım ihtiyaçlarına cevap verme gibi becerileri içerir.

Hemşirelik eğitiminde mesleki değerlerin geliştirilmesi, bilgi ve becerilerin kalıcılığının sağlanması için duyuşsal öğrenmenin sağlanması ve duyuşsal alanın harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bunun için de eğitimde görsel görüntüleme, işitsel etkileme, filmler ya da videolar, yazılı metin, hikâye anlatımı gibi duyuşsal öğretim yöntemleri kullanılabilir. Hikâyelerle yapılan öğretimle teorik bilgiyle psikomotor beceri arasında köprü kurulmuş olur. Kurulan köprü sayesinde öğrencilerin zihinlerindeki kavram yanılgıları bilimsel gerçeklere dönüşmekte, bilginin kalıcılığı artmakta ve anlamlı öğrenme gerçekleşmektedir.

Kuramsal ve uygulamalı öğrenim sürecini içeren hemşirelik eğitiminde klinik eğitim ve uygulamalar eğitimin önemli bir parçasıdır. Klinik ortamda farklı durumda ve gereksinimlere sahip bireylerin bulunması, öğrenmeyi etkileyen koşulların kontrolünün az olması gibi faktörler klinik eğitimi ve öğrencilerin adaptasyon süreçlerini zorlaştırmaktadır. Karmaşık ve zorlu olan bu süreci iyi yönetebilmek ve etkili öğrenmeyi gerçekleştirebilmek adına da yansıtıcı analiz önemli bir öğrenme yaklaşımıdır. Hikâye kullanımı da yansıtıcı analiz yoluyla öğrenmeyi sağlayan, kabul görmüş bir öğrenme aracıdır. Hemşirelik eğitiminde hikâye kullanımı, teorik bilgileri anlamlandırma, problem çözme, yaratıcı düşünme, empati geliştirme, eleştirel düşünme ve bakım süreci becerilerinin gelişimi adına oldukça etkilidir.

Hikâyeler gücünü birçok açıdan etkileyici ve öğretici olmalarından alırlar. Hemşirelik eğitiminde bu güç, öğrencilere teorik bilgileri anlamalarını, kritik düşünme becerilerini artırmalarını ve insanlar ile daha derin bağlar kurmalarını ve empati geliştirmelerini sağlamak için kullanılabilir. Hikâyelerde bireysel öykülerin ötesinde kişilerin acıları, sevinçleri, yaşamdan beklentileri, sağlık, hastalık ve ölüm algılarına dair pek çok ipucu bulunur. Hemşireler; hikâyeler, karakterler ve olaylar aracılığıyla insanların duygusal dünyalarına dokunabilir. Bu da öğrencilerin bilgiyi salt bir içerik olarak değil gerçek durum ve insanlarla ilişkilendirilmiş deneyimler olarak görmelerine yardımcı olabilir.

Hemşirelik öğrencilerinden karmaşık ihtiyaçları olan çok sayıda birey için hemşirelik bakımını planlama, uygulama ve değerlendirmeleri, sağlık eğitimleriyle bireylerin bakım süreçlerini desteklemeleri beklemektedir. Öğrencilerin kendilerinden beklenen klinik yargı ve eleştirel düşünme, problem çözme, zaman yönetimi, disiplinler arası iş birliği ve iletişim gibi becerileri uygulamaya aktarabilmesi için hikâye kullanımı oldukça etkili olmaktadır. Yapılan çalışmalarda da hikâye anlatımının geleneksel öğretim yöntemlerine göre daha eğlenceli olduğu, öğrenmeyi pekiştirdiği, klinik deneyimlerin aktarılmasında akran eğitimi sürecini desteklediği ve öğrenmeye katkı sağladığı görülmüştür. Hikâyeler, öğrencilere teorik bilgilerini gerçek hayatta nasıl uygulayabileceklerini anlamalarına yardımcı olabilir. Hikâyeler aracılığıyla, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri klinik senaryolara entegre etmeleri sağlanabilir. Karmaşık durumları içeren

hikâyeler, öğrencilere kritik ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirme fırsatı sunar. Öğrenciler, hikâye içindeki sorunlara çözüm bulmaya çalışarak analitik düşünme becerilerini artırabilirler. Hikâyeler, hasta ile iletişim kurma, hastanın duygusal ihtiyaçlarını anlama ve etkili iletişim becerilerini geliştirme konusunda öğrencilere yardımcı olabilir. Öğrenciler, karakterlerin duygusal deneyimlerini anlamlandırarak hasta bakımında daha duyarlı olabilirler. Etik sorunlarla başa çıkma konusunda öğrencilere rehberlik edebilir. Karakterler arasındaki etik zorluklar, öğrencilerin bu konularda duyarlılık kazanmalarına yardımcı olabilir. Hikâyeler, öğrencilere soyut bilgilerin ötesinde gerçek hayatta nelerle karşılaşabilecekleri ve nasıl davranmaları gerektiği konusunda bir farkındalık kazandırabilir ve hemşirelik mesleğini daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir. Soyut kavramları daha somut ve ilgi çekici bir bağlamda sunma şansı tanır. Öğrenciler, bakım sürecine ilişkin deneyimleri hikâyeler aracılığıyla daha iyi anlayabilirler. Hikâyeler, öğrencilerin duygusal bağ kurmalarına yardımcı olabilir. Bireylerin tedavi sürecinde yaşadıkları zorluklar ve başa çıkma stratejileri, yaşam öyküleri, öğrencilerin içeriği daha derinlemesine anlamalarını sağlayabilir. Gerçek hayattan alınan hikâyeler, öğrencilere örnek olaylarla öğrenme fırsatı sunar. Bu, teorik bilgilerin psikomotor beceriye dönüşmesine olanak tanır. Hikâyeler, farklı perspektiflerden bakmamıza ve başkalarının dünyasını anlamamıza yardımcı olabilir. Bu, daha iyi bir iletişim ve empati geliştirmeye katkıda bulunabilir.

Ayşe hemşirenin hastasıyla hikâyesi de empatinin, farklı bakış açısının ve iletişimin hemşirelik mesleği için ne kadar önemli olduğunu mesleğinin daha ilk yıllarında öğretmiş ona.

Ayşe hemşire mesleğe yeni başladığı dönemde çok zorlu, inatçı ve huysuz bir ihtiyar olarak tanımladığı Ahmet Bey'e bakım veriyordu. Bir sabah serum iğnesinin takılı olduğu kol yanlış pozisyon aldığı için hastanın kolunu düzeltmeye çalıştığında;

Ahmet Bey “Neden odama girdin, beni neden uyandırdın, gözüm görmesin seni çık çabuk dışarı!” diyerek Ayşe Hemşireyi odadan çıkartmış ve hemşire gözyaşları içinde odasından ayrılmıştı. Hemşire hanım çok üzülmüş, mesleğinin daha ilk döneminde yaşadığı bu olay onu başlangıçta hayal kırıklığına uğratmıştı. Bu olay sonrası Ayşe Hemşire karşılaştığı ilk zorlukta pes etmemiş ve mesleğinin güçlükleri ile nasıl baş edebileceğini düşünmüş, en büyük gücün, sabrı ve mesleğine duyduğu sevgi olduğunu farketmişti. Ertesi gün hastaneye gelirken yol boyu Ahmet Bey'i düşünmüştü. Düşündükçe biraz korksa da yılmadan iletişim kurmaya, bakımını vermeye, tedavisini uygulamaya çalışmıştı. Bir gün yine odaya girdiğinde Ahmet Bey'in elinde tuttuğu deftere bir şeyler karaladığını görmüş. Ahmet Bey de hemşire hanımı görünce “Meşgul olduğumu görmüyor musun? Rahat bırakılmak istiyorum çık dışarı” diyerek yine odadan dışarı çıkarmıştı hemşire hanımı. Bu şekilde günler, haftalar geçmiş, Ayşe Hemşire birkaç kez bir derdi varsa belki paylaşır umuduyla konuşmaya teşebbüs etmiş ama yine başarılı olamamıştı. Ahmet Bey ser verip sır vermiyordu. Ayşe Hemşire içten içe hep hastanın yastığının altında sakladığı o deftere neler yazdığını çok merak ediyordu. Geçen iki aylık süreçte hikâyesini öğrenebileceği tek bir ziyaretçisi olmamıştı Ahmet beyin. Ayşe Hemşire, hastada öfkeden

ziyade keder ve hüznə benzeyen bir ifadenin olduğunu, aslında davranışlarının bir yaka-
rış olduğunu düşünmeye başlamıştı.

Bir gün yemeğini götürürken yemek tepsisi elinden kaymış ve hoşafı Ahmet Bey'in üzerine dökünce Ayşe Hemşire; "Tam da şimdi yandım, bu sakarlık bana çok pahalıya patlayacak" diye düşünürken, "Zıyanı yok kızım, üzülme" demişti Ahmet Bey. Ahmet bey yavaş yavaş savunma duvarını indirmeye başlamıştı sonunda, Ayşe Hemşire sabrının nihayet meyve vermeye başladığını gördüğünde çok mutlu olmuştu. Ancak ertesi gün hastaneye geldiğinde Ahmet Bey'in vefat ettiğini ve hep yastığının altında gizlediği defterini de kendisine verilmesini istediğini öğrendi. Ayşe Hemşire göz yaşları içinde okudu Ahmet Bey'in hikâyesini. Meğerse tanıştıkları ilk günden itibaren Ahmet Bey Ayşe hemşire ile yaşadıklarını anlatmış o deftere. "Sabırlı, iyi niyetli, asil ve güçlü bir ruh" olarak bahsetmiş hemşire hanımdan ve keşke benim kızım olsaydı yazmış defterin bir bölümünde. Ayşe Hemşire o gün anlamış, kimsenin dışardan görüldüğü gibi olmadığını ve herkesin farklı bir hikâyesi olduğunu. Bir hemşire olarak hislerinin, sabrının ve kararlılığının mesleği için çok önemli olduğunu o gün bir kez daha yaşayarak öğrenmiş.

Hikâyelerin, hemşirelerin ve bakım verdikleri bireylerin iletişim sürecinin güçlenmesi, bakımın niteliğinin artması ve iyileşme sürecinin hızlanması için etkili bir araç olduğu bilinmektedir. Sağlığın geliştirilmesi amacıyla yapılan sağlık eğitimlerinde hikâyeler sıklıkla kullanılmaktadır. Sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının geliştirilmesi, hastalık varlığında tedavi sürecini yönetme becerilerinin kazanımında aracılık rolü üstlenerek bireyin kendi bakımında daha fazla rol almasını sağlayarak iyileşme sürecini hızlandırabilir. Hastaların tedaviye uyumunu sağlamak, bakım sürecine bireyi ve ailesini dâhil etmek, sağlık hizmetini optimize etmek adına hikâyelerden yararlanılabilir. Karmaşık sağlık uygulamaları ve prosedürler hikâyeler aracılığıyla daha anlaşılır hâle getirilebilir. Tedavi seçenekleri, yan etkiler ve uygulamalar hakkında bilgileri içeren hikâyeler, bireyler için sürecin daha anlaşılır olmasını sağlayabilir. Örneğin hipertansiyon hastalığının belirtileri ve tedavi şekilleri, tedaviye uyum kişi, mekân, zaman ve olay kurgusu planlanarak hikâyeleştirilip anlatılabilir. Bu yöntemle hem öğrenme keyifli hâle gelecek hem de kalıcılık sağlanacaktır. Hikâyeler, bilgilerin daha kolay hatırlanmasına yardımcı olabilir. İnsanlar, bilgileri bir hikâye içinde gördüklerinde, bu bilgileri daha uzun süre hatırlama eğilimindedirler.

Bakım sürecinin en önemli aşaması veri toplamadır. Veri toplama, hasta/sağlıklı bireyle ilgili bilgilerin alındığı, alınan bilgilerin doğrulanıp düzenlenmesinin ardından yorumlanıp rapor edildiği bir süreçtir. Bu aşamada bireylerin bilgi paylaşmaya istekli olmaları, doğru ve eksiksiz veri elde edilmesi de güven temelli bir hemşire-hasta ilişkisinin geliştirilmesi gerekir. Hikâye anlatımı da bireylerin kendileri ile benzer durumları deneyimleyen kişilerin hikâyeleri ile bağlantı kurmalarını sağlayarak, kişileri kendi hikâyelerini anlatmaları için cesaretlendirmekte, hemşire-hasta ilişkisi güçlendirmektedir. Hikâyeler, bireylerin hastalıklarıyla ilgili fiziksel, duygusal, bilişsel, sosyal deneyimlerini birleştirmelerine aracılık eder, hastalığıyla ilgili yeni başa çıkma yolları

bulmalarını kolaylaştırır ve bireysel sınırlarını fark etmelerini sağlar. Bununla birlikte hikâyeler, ele alınması, duygusal olarak zor konuları ele almayı ve iletmeyi daha kolaylaştırabilir. İnsanlar, hikâyeler aracılığıyla daha iyi anladıkları ve bağlandıkları için, iletişimdeki direnci azaltabilirler. Yapılan çalışmalarda hikâyelerin bireylerin hastalıklarıyla başa çıkma kapasitelerini arttırdığı, kişisel sınırlarını fark etmelerini sağladığı, anksiyete ve stres belirtilerinde belirgin bir azalma ve yaşam kalitelerinde artışa neden olduğunu göstermiştir.

Bir mesleğin bugünkü durumunu anlamak ve yorumlamak için geçmişe, hatta ilk çağlara kadar gitmek, tarihsel gelişimine göz atmak, mesleğin nasıl ortaya çıktığını, nasıl geliştiğini ve günümüze gelene kadar geçirdiği dönemleri bilmek gerekir. Hikâyeler, hemşirelik tarihini, hemşire liderlerin geçmişte yaptıklarını, yaşadıklarını, ürettiklerini ve düşündüklerini anlamlandırmamızı sağlar. Bir mesleğinin gelişebilmesi, mesleğin geçmişinin anlaşılmasıyla mümkündür. Dünyada ve ülkemizde yaptıkları çalışmalarla profesyonel hemşireliğin ve hemşirelik eğitiminin gelişimine katkı sağlayan lider hemşirelerimizin yaşam hikâyeleri de hemşireliğin dünü, bugünü ve geleceğini anlamlandırmaktadır. “*Lambalı Kadın*” olarak olarak adlandırılan Florence Nightingale’in Kırım Savaşı sırasındaki çalışmaları günümüz enfeksiyon kontrolü, sanitasyon, terapötik iletişim, araştırma ve istatistik bilgisinin temelini oluşturmuş, mesleğimizin standartlarını yükseltmiştir. Lider hemşirelere ilişkin hikâyeler, günümüz hemşirelik hizmetlerinin değerlendirilmesi ve gelecekteki değişimi planlamada oldukça önemlidir. Lider hemşirelerin başarı hikâyeleri, öğrencileri motive edebilir ve ilham verebilir. Mesleki zorlukların üstesinden gelmiş karakterler, öğrencilere karşılaştıkları zorlukları aşmalarında ilham kaynağı olabilir.

Hemşirelik eğitimi kavramsal çerçevenin uygulamalara yansımalarıyla oluşan bir mesleki eğitimidir. İnsanların temel gereksinimleri birbirinin aynıdır ancak birbirinin aynı olan iki insan yoktur. Hemşire, bireyin gereksinimlerini kişi özelinde değerlendirip bakım vermelidir. Bütüncül bakış açısına sahip, bireyi anlayan, kapsayıcı sağlık hizmeti sunan hemşireler yetiştirebilmek adına eğitimde kalıcı öğrenmeyi sağlamak şarttır. Bilginin sürekli değiştiği, geliştiği ve erişilebilir olduğu günümüz dünyasında eğitimcilerin müfredat programlarını, öğretim araçlarını geliştirmesi gerekmektedir. Öğrenenlerin yaşam boyu öğrenme ilkesiyle kendilerini sürekli geliştirmeleri, sorunlara çözüm üretmeleri beklenmektedir. Hemşirelik eğitimi değişen paradigmlar doğrultusunda geliştirilmeli, öğrencileri aktif öğrenmeye, analitik düşünmeye, öğrenmeyi öğrenmeye, problem çözme becerilerini geliştirmeye güdülemelidir. Bu amaçlara ulaşılması için hemşirelik alanına ve uygulamalarına yönelik iyi kurgulanmış hikâyelerin eğitime entegre edilmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

1. Attenborough J, Abbott S. Using storytelling in nurse education: The experiences and views of lecturers in a higher education institution in the United Kingdom. *Nurse education in practice*. 2020;44:102762.
2. Çakmur H. Tıp Eğitiminde Öyküleştirmenin İyileştirici Gücü. *Tıp Eğitimi Dünyası*. 2019;18:18-25.
3. Darby M, Petersen MC, Stoltman A, et al. Storytelling as a Tool for Nurses and Nursing Students. *American Journal of Nursing*. 2022;122:60-62.
4. Dağhan Ş, Yakıncı C. Hemşirelik Anıları. Akademisyen Tıp Kitabevi, Ankara. 2015;1-5.
5. Donohue-Porter P, Forbes MO, White JH, et al. Transforming nursing education and the formation of students: using the humanbecoming paradigm. *Nursing science quarterly*. 2017;30:134-142.
6. Fitzpatrick JJ. Teaching through storytelling: narrative nursing. *Nursing Education Perspectives*. 2018;39:60.
7. Haigh C, Hardy P. Tell me a story—a conceptual exploration of storytelling in healthcare education. *Nurse education today*. 2011;31:408-411.
8. Isik B, Jallad ST. Future of nursing education: changing values, educational paradigm and learner-educator profiles and roles. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*. 2019;6:165-174.
9. Muslu L, Özsoy SA. Hemşirelik, Estetik ve Sanat. *Journal of Education & Research in Nursing/ Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 2017;14:4.
10. Seren LP, Yakıncı C. Tıp Eğitiminde Akılda Kalıcılığı Nasıl Sağlarız. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 2015;58:123-130.
11. Tevendale F, Armstrong D. Using patient storytelling in nurse education. *Nursing Times*. 2015;111:15-17.
12. Wiedenbach E. The helping art of nursing. *American Journal of Nursing*. 1963; 63:11-54. http://journals.lww.com/ajnonline/Abstract/1963/63110/THE_HELPING_ART_OF_NURSING_.7.aspx
13. Yakıncı C, Almış H, Kavruk H. Tıp Eğitiminde Hikâyenin Gücü. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 2012;55:4.

TIP ETİĞİ EĞİTİMİNDE ANLATI İMKÂN; VE RİSKLER

Doç. Dr. Hasan ERBAY

AKÜ Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

hasanerbay3@gmail.com

ORCID 0000-0002-5436-3961

Anlatının ele aldığı konu ve bu anlatının türü ne olursa olsun, içinde çoğunlukla insan vardır. Metaforlar yoluyla anlatılan eserlerde de, fantastik anlatılarda da konu hep insan ve onun farklı hâlleridir. Bu nedenle, insanın sağlığı ve dolayısıyla hastalığı da anlatının temel konularından biridir. Acı, keder, ıstırap, yoksunluk ve güçsüzlük gibi insan hâlleri hastalığın temel semptomları olduğu kadar anlatının (edebiyatın) da temel konularıdır. Herhangi bir hastalık durumunu deneyimleyen her kişi için bu deneyimin (sürecin) bir anlatısı vardır. Bu anlatı muhtemelen, hastalığın ilk semptomlarından önce başlar; hastalığın kişiye verdiği acı, ağrı ya da zorluk ile gelişir; bu klinik duruma bir tanı konulması ile sis perdesi dağılır ve bu süreç, tedavi ya da kalıcı sekel ile sona erer. Hastalıkla alakalı bu silsile tıpkı bir anlatıdaki giriş, gelişme ve sonuç basamakları gibi düşünülebilir. Daha geniş bir çerçeveden bakılırsa; bir süredir zaten kendi içinde büyüyüp gelişmekte olan anlatı, sağlık hizmeti alınmaya başlandığı anda derli-toplu, ayrıntıları netleştirilmiş, sorun odaklı bir formata evrilmiş ve nihai şekli verilmiş hâldedir. Geleneksel yaklaşımla, herhangi bir sağlık sorunu için bir hekime ya da bir sağlık kuruluşuna başvuran her kişiye, ilk önce şikâyetinin ne olduğu ve bu rahatsızlığının nasıl, ne şekilde, ne zaman başladığı türünde sorular sorulur. Esasında bu soruların hedefi, kişinin sağlık sorunuyla ilgili bizzat hastadan, hastanın kendi ağzından bir “anlatı duyma” çabasıdır. Tıp dilinde bu sürece “anamnez” denmektedir. Hastanın dilinden onun kendi kelimeleriyle rahatsızlığını, bu rahatsızlığın nasıl başladığı, ne şekilde değiştiği, şikâyetlerinde azalma ya da artma olup olmadığı, o zamana değin ne türden tedavi çareleri aradığı, bu rahatsızlığın hastaya ne hissettirdiği ve ailesinde bu rahatsızlığı geçiren başka birilerinin olup olmadığı gibi pek çok unsuru içeren, geniş kapsamlı bir bilgilenme sürecidir. Tıp pratiğinde anamnez, çok eski zamanlardan beri, hastalığın teşhisinde en önemli adımlardan biri olarak kabul edilmektedir. Günümüzde zaman zaman “hastanın öyküsü” ya da “hastanın hikâyesi” gibi tanımlamalar kullanılsa da tıbbi terminoloji açısından daha uygun ve artık yeterince benimsenmiş kullanımın “anamnez” olduğu görülmektedir.

Aynı şekilde tıp eğitimi de temelde, bir anlatı eğitimidir. Tıbbi ve teknik bilgiler, tıbbi terminolojiyle yoğrulmuş ve tüm dünyada neredeyse aynı tarz bir klasik anlatım tarzıyla sunulmaktadır. Ancak Probleme Dayalı Öğretim Yöntemi gibi bazı eğitim modellerinde, bir senaryo ve bu senaryo vasıtasıyla hastanın ve vakanın anlatısal hâle getirilmesi, alternatif bir eğitim modeli olarak kullanılmaktadır. Öte yandan, eğitimcilerin kendi deneyimlerini paylaştıkları anlatı temelli eğitimin, öğrencilerin konuyu kavramasında etkili bir yöntem olduğu da söylenmektedir. Klinik ders kitaplarında anlatılmayan, tıp eğitim-

cisinin kendi klinik tecrübelerini özetlemesi veya bir vaka üzerinden konuyu aktarması biçimindeki bu yaklaşım “vakasallık” olarak da isimlendirilmektedir.

Tıp etiği eğitimi bağlamında, sağlıkla ilgili anlatıları “hastalık anlatısı” ve “hastalıkla ilgili anlatı” şeklinde iki farklı grupta sınıflandırmak mümkündür. “Hastalık anlatısı” bağlamında Türkiye’de, yıllardan beri devam eden ve katılımın son yıllarda hayli arttığı “Her Hastalık Bir Hikâyedir” yarışmaları önemli bir örnek durumundadır. Yine benzer şekilde hastalık öyküleri tıbbi olguları tanımlamakla kalmaz; özelde, bir insanın yaşam ve ölümünün en “asıl” gerçekliğini de anlatır. Bu çerçevede, 1950’li yıllarda başlayan hastalık anlatılarına ait yazılar giderek tüm dünyada artmaya başlamıştır. Genel olarak hastalık anlatıları üzerinden yürüten bu yaklaşım, herhangi bir hastalığı deneyimlemiş kişi veyahut o kişinin yakınlarının kısa anlatısını konu almaktadır. Kurmacaya açık ve edebi unsurlarla zenginleştirmeye müsait olması nedeniyle “hastalık hikâyeleri” bir edebi yazın olarak özel bir konumdadır. Bu eserlerin kısa metinler olması ve bir oturuşta okunabilirlikleri nedeniyle “öykü” türü içinde sınıflandırılmaları mümkündür.

“Hastalıkla ilgili anlatı” başlığı altında ise sağlık hizmeti sunan kişilerin kaleme aldığı ya da dile getirdiği anlatılar konu edilmektedir. Öyküler, anı kitapları ve romanlar bu grubun yazılı eserleri arasında gösterilebilir. Özellikle yazılı eserlerde söz konusu olan “metnin uzunluğu” meselesi bu tür yapıtlar için de önemli bir ayrıntıdır: Tek vakayı ele alan ve başka karakter ya da olay içermeyen bir anlatı. Bir oturuşta okunabilen, tek konu/olay çevresinde ve sınırlı sayıda karakter arasında geçen bu anlatının tanımına/çerçevesine/kapsamına en uygun ve tıbbi en yakın edebiyat türü, öyküdür.

Edebiyat üzerinden etik meseleleri ele almak, ahlaki konulara odaklanmak; eğer öyle bir niyet varsa, okuyucuya doğrudan mesaj vermekten daha etkili bir yöntem olabilir. Söz gelimi Ömer Seyfettin’in “Kaşığı” öyküsünde, yalan söylemenin dürüstlük ilkesiyle bağdaşmayan bir eylem oluşuna yönelik mesaj; didaktik bir yaklaşımın getirdiği doğrudan mesaj/çıkartım yerine anlatısal öğelerin ustaca kullanımı ile okuyucuya daha etkili biçimde iletilebilmektedir. Nasihat unsurları içeren bir ders kapsamında, yalanın ve yalan söylemenin kötülüğü yahut yanlışlığı üzerine, ustalıkla süslenmiş binlerce cümle kurulabilir. Ancak bir öykü, ahlaki içerik olarak bunca sözden daha fazlasını barındırıyor ve okurun zihninde daha nitelikli bir ahlaki tavrı filizlendiriyor olabilir. George Orwell’in Hayvan Çiftliği de benzer biçimde, doğrudan mesaj vermek yerine, içerdği ahlaki değerleri okuyucuya hissettirmek amacındadır. Flannery O’connor’un deyimiyle “Edebiyatta iki kere iki her zaman dörtten fazla eder”. Bir başka ifadeyle neredeyse tüm edebi eserlerde, örtük ya da açık bir ahlaki yön vardır. Bu ahlaki yön, olumlu ya da olumsuz tüm örnekleriyle okuyucunun zihninde yer edebilecek biçimde kullanılmaya son derece müsaittir.

Tıp uğraşısının değerler atmosferini kapsayacak, onu daha görünür hâle getirebilecek bir araç olarak anlatı ve ondan kaynaklı edebiyat, işte böyle yüksek bir potansiyele sahiptir. Etik ve daha özel başlığı altında “biyoetik” çalışmalarında anlatısallık, bir süreden beri alternatif etik eğitimi yöntemlerinden biri olarak görülmektedir. Biyoetiğin temel

dallarından biri olan anlatısal etik, kapsamı ve etkinliği giderek artan önemli bir etik yaklaşım ve eğitim modeli olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, günümüzde bazı ülkelerde “tıpta insan bilimleri” ve “anlatısal tıp” gibi henüz oldukça yeni ancak zamanla hem tıp uğraşlarında hem de tıp eğitiminde öneminin/etkisinin artacağı öngörülen yeni alanlar ortaya çıkmaktadır. Tam da bu aşamada, kendiliğinden tetiklenen önemli bir tartışma gündeme gelmektedir; edebiyatın yahut anlatının herhangi bir konu için “araç” olarak kullanılıp kullanılamayacağı meselesi. Bazılarınca bunun, günümüz için erken bir tartışma olduğu iddia edilse de edebiyatın felsefe için çok eski dönemlerinden beri bir araç olduğu bilinmektedir. Yine benzer şekilde, insanı ilgilendiren ve insanla ilgili olan bir başka alan olarak siyaset için de edebiyatın bir “araç” olarak kullanıldığı nice örnekler vardır. Dolayısıyla edebiyatın yahut anlatının, tıbbın değerler atmosferini anlatma, fark etme, öne çıkarma, değerlendirme ve yorumlamada bir “araç” olarak kullanılmasının yadırganacak bir yönü olmasa gerektir.

Öte yandan, tıp ve sağlık hizmeti gibi temelde insan odaklı bir konunun, edebiyatın ilgi alanından uzak olması düşünülemez. Söz gelimi, kahramanın yaşadığı ikilem ve çıkmaz gibi tamamen etiğin alanına ait konular edebi eserlerde, etkili bir anlatı marifetiyle okurun zihnine, onun idrakine sunulabilmektedir. İnsan, yapısı itibarıyla deneyimlerini paylaşabilir, sorunları gösterebilir, bulduğu çözümlerden bahsedebilir ve neden öyle değil de böyle davrandığını gerekçelendirebilir. Bütün bunlar, elbette ki anlatının olanaklarıdır. Bu olanakların kullanılması edebiyatın değerinin azaltmadığı gibi okuyucuya kimi zaman farklı bir yaklaşım, duyuş ya da hissediş fırsatı da verebilmektedir. Hem tıp hem de edebiyat, şüphesiz ki ikisi de insanı temele alan ve insan odaklı etkinliklerdir. İnsanı ele alan bu iki uğraş alanının birbiriyle etkileşim hâlinde olması, kimi zaman birbirini etkilemesi ve kısmen diğerinin yöntemlerini kullanması, yadırganası bir durum değildir. Özellikle edebiyatın, hayatın her alanında ve anlatının olduğu her süreçte ve durumda kendine yer bulabilmesi, bu özelliğinin tıp ve sağlık hizmeti sunumu ile birlikte etik eğitimi konusunda da kullanılabilir ve aynı zamanda işlevsel bir mekanizma olarak ortaya çıkmasına imkân sunmaktadır.

Anlatı, anlatısalılık ve edebiyat; felsefe, hukuk, tarih, antropoloji gibi alanların yanında psikiyatrinin de ilgi alanına girmektedir. Söz gelimi gerilim romanları psikolojik öğelerin hem bir araç hem de amaç olarak kullanılageldiği örneklerdir. Benzer durum, biraz farklı yaklaşımlarına rağmen tıp etiği için de söz konusudur. Tıp etiğiyle alakalı vakaların çözümü, vakalardaki değer sorunlarının görünür kılınması ve anlatısalılık üzerinden tıp etiği eğitimi gayretleri, bu alanın anlatı ile bağının önemli bileşenleridir. Ancak tıp etiğinde edebiyat üzerinden anlatı öğelerinin kullanımında önemli bir sorun alanı bulunmaktadır. Bu sorun, hastalığın klinik seyrinin gerçeğe uygun sayısal verilerle, semptom ve klinikle desteklenerek, içerdiği ahlaki öğelerle de zenginleştirilerek sunulmasıdır. Kurmacanın, gerçeklikten sapan bir algı barındırması ihtimali nedeniyle; tıp etiği bağlamında anlatı öğeleri kullanılırken sayısal, fiziki ve ahlaki gerçeklerden kopmayan ve maddi hatalara düşmeyen bir anlatı biçimi belirlemek önemlidir. Örneğin,

anlatıda bir hastanın yüksek tansiyonundan bahsederken pato-fizyolojik sınırlar içinde kalınması, -T/A: 400/250 olmamalıdır mesela- sağlık/hastalık sürecinin gerçeklerle örtüşen bir kurmaca ile tasvir edilmesi gerekir. Yine aynı şekilde, bir anlatıda yüksek ateşli bir çocuktan bahsediliyorsa mesela, hastanın ateşinin 46 °C olduğu gibi gerçekle örtüşmeyen bir sayısal veri yer almamalıdır. Anlatıda önemli olan “gerçeklik” duygusudur. Bu özelliğin tıbbi anlatılarda da önemle korunması gerekmektedir.

Tıp eğitimiyle ilgilenenlerin üzerine kafa yordukları önemli bir soru vardır: Tıp öğrenimi nasıl gerçekleşir? Bu soruya elbette pek çok uzman, farklı cevaplar verilebilir. Ancak anlatı bağlamında, tıp öğreniminin, hasta ve/veya hasta yakınlarının çektikleri acı ve sıkıntılara varoluşsal düzeyde tanık olma biçiminde gerçekleştiği söylenebilir. Emmanuel Levinas’a göre, ıstırap, temelde ahlaki bir meseledir. Acı ve ıstırap içeren herhangi bir konuya tanık olmak, aynı zamanda onun ya da o sürecin “anlatılabilir” bir şey olduğu, yani anlatısal bir boyutu olduğu anlamına gelmektedir. İşte bu anlatılabilir ya da anlatılabilmeye müsait durumun edebiyatın gündemine girmemesi düşünülemez. Bu edebi ürünün düz bir anlatıdan, kurmaca öğelerin fazlasıyla kullanıldığı bir edebiyat eserine kadar değişik boyut, biçim ve kapsamda ortaya çıkması mümkündür. Oldukça geniş bir imkân barındıran işte bu özellik, anlatının, hem tıp eğitiminde hem de tıp etiği eğitiminde kullanılabilmesine fırsat sunmaktadır. Öyle ki kısa öykünün iki büyük ustası Maupassant ve Çehov –ki aynı zamanda bir hekimdir- kendilerini ya da karakterlerini, gelip geçici ya da yapay bir etik sistemin içine oturtmuşlardır. Üstelik “tecrübe paylaşımı” etik eğitiminin önemli bir boyutudur. Bu boyutun işlevsel bir şekilde kullanılmasında en önemli araçlardan biri, şüphesiz ki anlatıdır.

Tıp etiği eğitimi öğrencilere, meslek yaşamlarında karşılaştıkları etik ikilemleri doğru biçimde değerlendirme, ilgili süreçleri ve argümanları kavrama, kendi argümanlarını bir tutarlılık içinde oluşturma ve uygun şekilde ifade edip savunma gibi becerilerle donatmayı amaçlamaktadır. Günümüz etik yaklaşımları, ahlaki tartışmalarını genel itibarıyla ilkeselcilik üzerine bina etmeye meyillidir. Ancak bu tutum, örneğin kimi insanî durumlarda, tıp etiğinin söylemi ve etik değerlendirmesi ilgili vakayı ne yazık ki tüm boyutlarıyla kapsayamamakta ve hatta kimi zaman yeterince açık ve muhataplarını tatmin edecek cevaplar sunmaktan uzak kalabilmektedir. Tıp etiği çevrelerinin benzeri yetersizlikler hissettiği durumlarda farklı etik yaklaşımların devreye girmesi normaldir. İşte anlatısal tıp etiği, bu tür durumlarda devreye giren yaklaşımlardan biridir. Ancak bu noktada “vakasallık” ile “anlatısal etik”in birbiri yerine kullanılan ve çoğunlukla birbirine karıştırılan iki yaklaşım biçimi olduğunu belirtmek gerekir. Vakasallık belli bir zamandaki bir vakayı ele alırken, anlatısal etik biraz daha geniş ve farklı bir yaklaşım tarzıyla, olaydaki “değerler”i odağına alır ve ilgili anlatıyı değer bağlamında ele almaya çalışır. Değerler söz konusu olduğunda anlatı; merkezi konumda bulunan, esas ve işlevsel bir rol üstlenmektedir.

Edebiyat gibi öznel bir alanın, tıp eğitimi/bilimi gibi nesnel bir alanda kendine yer bulabilmesi mümkün müdür? Aslında bu sorunun cevabı, iki alanın birbirini bütünleyen

yönlerinin olması nedeniyle, mümkündür şeklinde olabilir. Örneğin, bir kişinin yan ağrısının sebebinin ürolitiasisten kaynaklandığını çeşitli modern görüntüleme yöntemleriyle teşhis edebiliriz ancak o kişinin bireysel deneyimini, o acıyı nasıl algıladığını, sürece dair yaşadığı etik ikilemleri ve sürecin etik boyutunu yeterince bilemeyiz. İşte bunu ortaya koyabilecek, ıstırap tanımlayabilecek ve bu acıyı başkalarının da görülebilir ve kısmen anlaşılabilir hâle getirebilecek şey, edebi unsurlarla desteklenmiş bir tıbbi anlatıdır. Anlatı tıbbi, klinik pratiğin insani ve sosyokültürel duyarlılıkla güçlenmesine imkân sunmakta; hastalarla, hekimlerin kendileriyle ve birbirleriyle yeniden ilişkilenebilmesinin, yakınlık oluşturmalarının bir yoludur. Tıp bilgisini, tıp etiğini ve edebi süslemeleri içeren bir anlatının, tıp eğitimi için önemli ve alternatif bir eğitim olanağı sunması artık mümkün görünmektedir.

Tıp etiği; anlatının, edebiyatın ya da daha daraltılmış bir tanımlama olarak öykünün konusu olduğunda artık yetkin yazarların, akademisyenlerin yahut bu alanın profesyonellerinin dilinden ve sınırlı bir anlatım tarzından sıyrılıp daha geniş imkânlarla kavuşmuş olacaktır. O artık sıradan insanların, edebiyatseverlerin, sağlık çalışanlarının ve hatta hastaların yaşamlarında da dolaşıma girmiş, başka insanların zihninde de karşılık bulmuş ve başka kişilere de aktarılmış olacaktır. Böylesine bir paylaşım ve insan(lar) etkileşimi, tıptaki herhangi bir alan için büyük bir başarı sayılmaz mı? Tıbbın yalnızca bir sağlık bakımı olmayıp bir iletişim süreci olduğunu benimseyen, bunu böyle kabul eden herkesin ortak bir dil üzerinden, yani “anlatısal bir unsur” üzerinden birbirine dokunması, önemli bir başarı olarak kabul edilmelidir. Etik ve etikle alakalı konular kişinin, yani yazarın bilincinde var olan soyut bir düşüncedir ve ancak kelimelerle somutlaşır. Tıp etiğiyle ilgili anlatılar işte bu soyut düşüncenin ete-kemiğe bürünmesi ve yüklendiği “değer” anlamıyla birlikte görünür olması; okurda derin bir sezi ve daha önce fark edilmeyen bir hakikati açığa çıkarması işlevi görmektedir. Tıp etiği ve edebiyatın ortak ve aynı zamanda işlevsel bir yanı olarak bu “fark ediş” önemli bir ayrıntıdır. Bu aydınlanma, fark etme hâli edebiyat yazınındaki -özellikle öykü türündeki- bir anlatım tekniği olan “epifani” kavramı ile örtüşmektedir. Epifani, ahlaki bir kavrayış ve yeni bir bakış açısı edinme yönüyle, tıpla (ve elbette tıp etiğiyle) edebiyatın bir ortak noktasıdır. Anlatının bir yerinde, o ana kadar bilinmeyen bir gerçeğin; bir görüntü, bir oluş ile ifşası, her şeyin aydınlanması, bilinçlenme ve uyanma hâli ya da gerçeğin sezgisel olarak kavranması gibi hâller epifani kavramı ile açıklanmaktadır. Tıbbi süreçlerle alakalı bir ahlaki gerçekliğin/durumun da bir anlatıda benzer şekilde fark edilebilir oluşu, anlatının tıp etiğiyle ilgili konularda ne denli kıymetli bir imkân olabileceğinin bir başka göstergesidir.

Sonuç olarak, günümüz tıbbının teknik bilgiyle çevrelenmiş ortamında “insancıl tıp” yaklaşımlarının ve “tıpta insan bilimleri” alanının önemi gittikçe artmaktadır. Bu aşamada tıp etiği, eğitim sürecinden başlayarak tıbbın bütün dallarındaki mesleki uygulamalarda kendini göstermesi beklenen ve iyi-doğru uygulamaların değer çerçevesinde ele alındığı bir disiplindir. Her şeyin değiştiği bir dünyada, tıp uğraşısının değerler atmosferini kapsayacak ya da onu daha görünür hâle getirecek yeni araçların/yolların/uygulamaların

ortaya çıkması kaçınılmazdır. İşte bu yeni araçlardan biri olarak anlatı, tıp etiği bağlamında geçmişi çok eski olmayan ancak yakın gelecekte öneminin artacağı varsayılan bir yaklaşım biçimidir. Özellikle tıp eğitimi sürecinde başarılı uygulama örnekleri dikkate alındığında, anlatının, tıp etiği eğitimi alanında daha etkin, kapsayıcı ve belirleyici bir kullanımının yakın gelecekte, ülkemizde de başlayabileceğini öngörmek iddialı bir hayal olmasa gerektir.

Kaynaklar

1. Şenses O. Aylak Adamın (Parantez İçindeki C.'nin) Nevrotik Hâlleri. Karabatak. 2018;39:68-73.
2. Erbay H. Tıp Etiği, Öykü ve Yazmak Üzerine. Türkiye Biyoetik Dergisi. 2017;4(1):29-35.
3. Kavas MV. Anlatısallık ve Tıp Eğitimindeki Yeri. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası. 2011;64(3):119-126. doi:10.1501/T
4. Dervişçemaloğlu B. Edebiyat ile Tıbbın Buluştuğu Nokta: Anlatısal Tıp. Yeni Türk Edebiyatı Dergisi. 2012;(6).
5. Yakıncı C. “Her Hastalık Bir Hikâyedir” Yarışmalarının Öyküsü. In: Yakıncı C, Kızılay A, eds. Eğitimde Hikâyenin Gücü. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi; 2018:1-6.
6. Çakmur H. Tıp Eğitiminde Öyküleştirimin İyileştirici Gücü. Tıp Eğitimi Dünyası. 2019;18(55):18-24. doi: 10.25282/ted.511199
7. Arthur F. The Wounded Storyteller: Body, Illness and Ethics. University of Chiago Press; 1995.
8. Erbay H. “Tıp Öykücülüğü” Üzerine. J Aware. 2017;(2):47-54. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/358058>
9. Jones A. Literature and Medicine: Narrative Ethics. Lancet. 1997;26(349):1243-1246.
10. Andaç F. Öykü Yazmak Hikâye Anlatmak. İstanbul: Eksik Parça; 2017.
11. Erkan M. Etik ve Edebiyat. Notos. 2014;43. <https://oggito.com/icerikler/etik-ve-edebiyat/8352>.
12. Macer DRJ, Ph D. Moral Games for Teaching Bioethics.; 2008.
13. Oguz NY. The Narrative Approach in Teaching Medical Ethics: The Turkish Experience. Med Law. 2000;19:421-431.
14. Baldwin C. Narrative Ethics for Narrative Care. J Aging Stud. 2015. doi:10.1016/j.jaging.2015.02.014
15. Roberts R. Narrative Ethics. Philos Compass. 2012. doi:10.1111/j.1747-9991.2011.00472.x
16. Jones AH. Narrative Based Medicine: Narrative in Medical Ethics. BMJ. 1999. doi:10.1136/bmj.318.7178.253
17. Whitaker P. Prescribed reading: why medicine is good training for writing fiction. The Guardian. <https://www.theguardian.com/books/booksblog/2016/oct/20/prescribed-reading-why-medicine-is-good-training-for-writing-fiction>. Published 2016.
18. Taşdelen V. Hastalık Durumları ve Şifa Olarak Söz. Hece. 2015;225:97-100.
19. Bates H.E. Kısa Öykü – Yazınsal Bir Tür Olarak- Çev: Ezber G. İstanbul: Bilge Kültür Sanat; 2013:63.
20. Yıldız M, Gülpınar MA. Tıp Eğitiminde İnsani Boyut ve Anlatı Tıbbının İmkânları. Tıp Eğitimi Dünyası. 2019;18(56):123-137
21. Tosun N. Öykü Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Ketebe; 2023:53-67.

GÖĞÜS HASTALIKLARINA HİKÂYELERLE BAKIŞ

Prof. Dr. Göksel Altınıışık ERGUR
PAÜ Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları AD
gaergur@gmail.com
ORCID 0000-0001-6869-1301

Tıbbın Anlatılara Açılan Penceresi

İyileşme ve hastalık kavramlarının hikâyeye ilintisi, edebiyat ve tıp alanları için ilkinde iyileştiren hikâyeler (*healing narrative*), ikincisinde anlatı tıbbı (*narrative medicine*) olarak karşılık bulmaktadır. Tıp alanında hastalara tanı koyma açısından hikâyelerin (tıbbi öykü alma) önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. İdeal bir tıbbi öykü alma (anamnez) süreci sayesinde, hastaları yalnızca yakınmaları, fizik muayene bulguları, tetkik sonuçlarıyla değerlendirmekle kalmayıp hastalıkla ilgili olarak hem altta yatan nedenini saptamak hem sosyal ve psikolojik açıdan etkilerini fark etmek mümkün olmaktadır. Bu konudaki rehber kaynak kitaplardan biri olan Barbara Bates’in editörlüğünü yaptığı kitabın ilk bölümüne girişte şu ifadelerle yer verilmektedir: “Hastalarla konuşmak ve sağlık geçmişlerini ele almak, sağlık bakımı sürecinin ilk ve en önemli kısmıdır. Buradan ayırıcı tanıları için gerekli bilgiler edinilir. Hastalarınızın size güven duymaları ve sırlarını açmalarını sağlayacak ilişkiyi başlatırsınız. Hastalarınız sizinle konuşarak kendilerine ilişkin bazı şeyleri, örneğin hastalığın yaşamlarında ne gibi değişikliklere yol açacağını öğrenir.” Birçok dile çevrilip güncelliğini özellikle tıp eğitiminde koruyan Calgary-Cambridge Tıbbi Öykü Alma Rehberi’nde, söz konusu her sağlık sorunu için hasta perspektifi açısından hastanın görüşleri, kaygıları, beklentileri ve sağlık sorununun yaşamına etkilerini anlamaya yönelik bölümler bulunması dikkat çekicidir. Bu rehber ve benzerleri, süreci bütüncül yaklaşıma yer vererek sistematikleştirmeyi sağlamaktadır. Tıp öğrencilerinin, mesleğe yeni başlayanların tıbbi öykü alma becerisi edinene dek böyle yapılandırılmış bir sistem dâhilinde hasta görüşmesi yapması önerilir. Hastanın hikâyesi süreçte kendine ne denli yer bulursa hasta hekimine o denli güven duyar ve tanıya götürecek ipuçlarını ona verir, görüşmede iş birliği içinde etkili olur ve hekimiyile uyum içinde ilerler. Hekim de hikâyesinin ayrıntılarını öğrenmekle daha iyi tanıyabildiği hastasına daha çok yardımcı olabilir.

Birçok hasta, hekime gitmeleri söz konusu olduğunda çeşitli nedenlerle strese girmektedir. Bu nedenler arasında, hastalık nedeniyle fiziksel açıdan kendilerini iyi hissetmiyor olmaları, kendilerini doğru olarak ifade edemeyerek yanlış tanı alacaklarından korkmaları, kötü bir haber ya da zorlu bir tedavi süreci gerektirecek bir tanı almaya ilişkin kaygıları, daha önceki olumsuz deneyimleri, kişisel ve hassas konularla ilgili bilgileri paylaşma olasılığının verdiği rahatsızlık bulunmaktadır. Hekimin, bu kaygılara ilişkin sözel ve sözsüz işaretleri fark etmesi, ardından da kaygıyı giderme yönünde uygun yaklaşımı her hastanın gereksinimine göre belirleyip uygulaması önemlidir. Görüşmeye nötr

bir konuşmayla başlamak bu amaca hizmet edeceği gibi, bazen buz kırıcı etkisi olacak şekilde kısa bir sohbet, hastayı tanıyarak sosyokültürel özellikleri hakkında ipuçları toplamayı da sağlar. Sıklıkla deneyimlendiği gibi devreye hikâye girdiği andan itibaren, paylaşılan yalnızca hastalığın biyolojik yönü olmayıp insana ilişkin bütün alanları kapsayacak biçimde bütüncül bir iletişimin kapısı aralanır.

Anlatı Tıbbı kavramını 2000 yılında bir disiplin olarak tanımlayan Rita Charon'un hastalarıyla ilk görüşmelerinde kullanmak üzere klinisyenlere önerdiği (tek) soru dikkat çekicidir: “Sizin sağlığınız hakkında öğrenebildiğim kadar çok şey öğrenmeliyim. Bana durumunuzla ilgili olarak bilmem gerektiğini düşündüğünüz şeyleri anlatır mısınız?” Dahası, açık uçlu sorular sormak, bu bilgileri elde etmekte, sonuçta da hem hastanın doğru tanı almasını hem doktoruna güven duyarak tedaviye uyum göstermesini sağlayacaktır. Öte yandan Miriam Divinsky'ye göre, çoğu hekim sorduğu sorulara hastanın vereceği yanıtları dinlemeye zaman ayırabilse bile duyduklarıyla duygusal olarak baş edememekten korkmaktadır. Belki de Gülten Akın'ın İlkyaz şiirinin ilk dizelerindeki “Ah, kimselerin vakti yok/Durup ince şeyleri anlamaya” serzenişindeki gibi hasta-hekim ilişkisinin temelini atıldığı o büyülü anlar çeşitli gerekçelerle bilerek mekanikleştirilmektedir. Bir çalışmada, hekimlerin hastasının sözünü ortalama 18 sn. içinde kestikleri ortaya konmuştur. Böyle bir müdahalenin hasta-hekim etkileşimi önünde ciddi bir engel olacağı kolayca öngörülebilir. Bu nedenlerle, tıbbi görüşmeyi hem yönetme hem akışı engellemeden ve dağıtmadan hastadan gerekli bilgileri alarak süreci yönlendirme becerilerinin tıp eğitimi sırasında verilmesi önemlidir. Öte yandan hasta hikâyeleri, iletişim becerilerinin geliştirilmesi yanında, tıp alanına ilişkin meslek ve etik ilkelerin gerçek hayattaki yaşanmışlıklar üzerinden hekim adaylarına kavratılması için çok önemli araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Rita Charon'a göre “Tıpla edebiyatın birlikteliği, bir hastalığı yaşayanların ve onlara yardım edenlerin anonim kalmak yerine tanınma, yalnızlık yerine birlikte olma ve değersizlik yerine paylaşılan anlamların hâkim olduğu bir geleceğe umutla bakmasını sağlar.”

Hastaların hastalıkla mücadele, hastalıktan kurtulma gibi süreçlerinin başka hasta ve hasta yakınlarıyla olduğu kadar hekimlerle de paylaşılmasının olumlu yönleri olduğu çok uzun zamandan beri kabul görmektedir. Bir yandan da ‘modern tıbbın’ ‘gerçekler ve bulgular’ üzerinden tanımlanan bilimsel, nesnel yaklaşımı önceleyerek bu hikâyelerin göz ardı edilmesine yol açtığından yakınanlar vardır. Biyopsikososyal iyilik hâl olarak Dünya Sağlık Örgütü tarafından tanımlanan bütüncül sağlık yaklaşımı, daha sonra iyileşmenin farklı kültürler, insanlar ve gruplar tarafından çok sayıda tanımlı ve kavramsallaştırması olmasından hareketle bireyden topluma bütün sistem düzeylerinde biyopsiko-sosyal-manevi (*spiritual*) açılardan sağlık ve iyilik hâli olarak ele alınmaya başlamıştır. İnsana ilişkin her kavram, yüz yıllardır sanatta da konu olmaktadır. Bireyi ve toplumu sarsan deneyimlere edebiyat yapıtlarında yer verilmesinin gerekçeleri, bu bakış açısından hareketle anlaşılabilir. Öte yandan bu hikâyeleri doğrudan yaşayan kişilerin yazarak anlatması her zaman mümkün olmayabileceğinden, okuyucularla paylaşılması

için hâlihazırda yazma deneyimine sahip kişilerin aracılığı gündeme gelebilmektedir. Hastasının hikâyesini öğrenmek, hekimlik pratiğinin en temel bileşenlerinden olduğuna göre hasta mahremiyetini koruyarak bu deneyimlerin birer hikâye hâlinde anlatılarak, yazılarak paylaşılması hem geleceğin hekimlerine bu yaklaşımın önemini kavratmakta hem yaşanmışlıkları başka hastaların da yararına sunmakta önemli bir rol oynayacaktır.

Bir Anlatı Tıbbı Örneği: Kalbimiz Attıkça

Kapsam olarak bakıldığında, *anlatı tıbbı*, tıbbı aittir bir yaklaşımdır. Hasta hikâyelerinin hem hekimlik pratikleri ve araştırmaları içinde hem tıp eğitiminde kullanılması, hekimin hastaya yaklaşımını şekillendirmeyi ve hastanın süreçte yaşananları daha iyi anlayarak tam iyilik hâlini yakalamasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bireysel hikâyeleri ele almanın o hastanın deneyimine ışık tutmak yanında hekimin yaratıcılığını ve iç görüşünü, dışa vurum beceresini artırma yararı da olmaktadır. Bu konu, çalışma nesneleri açısından tıbbın alanına girse de temelde bir yazma etkinliğidir; yazın alanıyla yakından ilişkili oluşu her iki disiplinin bilgi ve deneyimine hâkim olmayı gerektirmekte, disiplinler arası iş birliğini zorunlu kılmaktadır. Yue Gu, hastanın ya da bir kişinin hikâyesini dinlemeyi, bir yerde bunu biyografik çalışma olarak gerçekleştirmeyi iyileştirme amacıyla ilişkilendirirken hem yöntemlerini hem edebiyatla bağlantısını ele almaktadır. Ayrıca böyle bir çalışmanın, deneyimlerle ilintili iletişim ve anlam inşasındaki önemine dikkat çekmektedir. Bir hastalığa ait hikâye, bize yalnızca özgün bir tıbbi olguyu anlatmaz, beraberinde bir insana ilişkin yoğun, nihai ve en özgün yaşam ya da ölüm gerçekliğini gösterir. Tıp eğitiminde, hekimlik pratiğinde önemli yeri olan empati, etkili dinleme, bariyerleri fark etme ve ortadan kaldırma, kötü haber verme, yaşam sonu desteği, mahremiyete saygı, hasta yakınlarının yaşadıklarını önemseme gibi insani bileşenlere dikkat çekmek için hasta deneyimlerini hikâye biçiminde aktarmak ilgiyle karşılanacaktır. İnsana dair birçok evreyi, Susan Sontag'ın ifadesiyle hastalık ülkesinin pasaportu ile yaşamının, sonunda iyilik ya da ölüm ülkesine geçmenin anlamına yönelik dersler barındırması kaçınılmazdır.

Bu temellendirmelere bir örnek teşkil eden Kalbimiz Attıkça, bir hekimin meslek yaşamı boyunca en çok etkilendiği hasta hikâyelerini, onları sözlü anlatım yoluyla çevresindeki insanlarla paylaştığı uzun bir sürecin sonunda, bu kez *iyileşmek ve iyileştirmek* amaçlarıyla yazıp yayımlattığı bir kitaptır. Klinik alanda çalışan bir hekim olarak görev yaptığı sürede bu kapsamdaki yaşam derslerine odaklanmış, kendi öğrenmesini yeterli bulmayarak yakınlarına, arkadaşlarına, asistan ve öğrencilerine her fırsatta sözlü olarak anlatmayı seçmiş bir kişinin profesyonel anlamda yazarlık kimliğine geçiş yapmasını sağlayan da bu kitabı olmuştur. Sürekli anlatılmaktan, bu süreçte aslına sadık kalarak öyküleştirilmekten kolayca yazıya dökülebilir hâl alan hasta yaşanmışlıkları, onları okuyan hastalara, hasta yakınlarına, sağlıklı kişilere, genel anlamda toplumun bütününe -tıpkı anlatıcısına olduğu gibi- sağlık-hastalık, yaşam-ölüm üzerine düşünme ve farkındalık kazanma olanağı sunmak üzere kitaplaştırılmıştır. Bu kitapta yer alan sekiz hasta hikâyesi, yukarıda sözü geçen hekimlik sanatı bileşenlerinin izlerini gerçek hikâyelerde sürerek anlatı tıbbına ilişkin bir örnek olması amacıyla okuyucuları arasındaki tıp fa-

kültesi birinci sınıf öğrencilerinin yazılı yorumları üzerinden ele alınacaktır. Kitaptaki bütün hikâyeler, göğüs hastalıklarının geniş bir yelpazesinden tanılara sahip hastalara ilişkindir. Yazarı da olan hekimin bu uzmanlık alanında otuz yıla yakın çalışma hayatının en akılda kalıcı hikâyelerini seçmesi söz konusudur. Deneyim kazanırken dönüştüğü hekimi biçimlendiren bu anlatılar, kitapta yer aldıkları andan itibaren hem hikâyelerin kahramanlarını hem yazarını ölümsüzlüğe yaklaştırmıştır. Kitabın yazarı, “Yazmasam deli olacaktım.” diyen Sait Faik gibi, hastalığın sosyal ve psikolojik etkilerini yaşayan hastalarına da bir baş etme yolu olarak yazmayı öğütlediği gibi en doğal eylem olarak kaleme almıştır.

Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesine 2023-2024 eğitim-öğretim yılında başlayan birinci sınıf öğrencilerine uyum haftasındaki probleme dayalı öğrenme oturumları hakkında bilgilendirme sunumu yapıldı. Öğretim üyesinin çok yönlü, sosyal yönü de güçlü bir hekim olunması için önerilerini sıralarken örnek olarak gösterdiği “Kalbimiz Attıkça” kitabı öğrencilerden birkaçının ilgisini çekti. Edinmek istediklerini söylemeleri üzerine kitabın yazarı kendisiyle bağlantıya geçmeleri çağrısını yaparak telefon numarasını sınıfa verdi. Böylece bir sosyal medya iletişim grubu kurulmasının yolu açıldı. İlk gruba 213 öğrenci katıldı ki sınıf mevcudu 290 öğrenciydi. O büyük grup içinden ortak paydası kitap olanları saptamak için kitabın baskı kopyası paylaşılarak kitabı okuyup yazarına değerlendirme yazısı ileten öğrencilerle yeni bir grup oluşturuldu; bu kez 123 öğrenci toplandı. Söz konusu yorumları yazan öğrencilerden kimliksiz paylaşmak için onam alınca, bir anlatı tıbbi örneği olarak değerlendirilebilecek olan bu kitabın tıp fakültesine henüz başlamış öğrenciler üzerindeki etkisini de değerlendirmek mümkün oldu. Bir sonraki bölümde bu yorumlardan bazılarına, kısa alıntılar şeklinde, kitabın geneli ve öykü temelinde sınıflandırarak yer verilecektir.

Kalbimiz Attıkça Kitabının Öyküleri ve Okuyucu Yansımaları

Kitap genel anlamda farklı okuyucular üzerinde ortaklıkları olan farklı etkilenelemelere yol açsa da tıp fakültesine yeni adım atmış gençlere, henüz kendi hekimlik deneyimlerini edinmemişken, seçtikleri yolu gözlerinin önüne hızlı çekimde sermesi yönüyle dikkat çekmektedir.

“Yeni yeni gelişen hekimlik kimliğimi şekillendirdiğini hissediyorum. Bu yüzden hızlıca okuyup geçmek değil de her hastayı kendi hastamış gibi hayal edip onunla empati yapmaya, sizin ve hastaların duygularını hissetmeye çalışıyorum.”

“Öncelikle tabipliği okul okumaktan ibaret görüp hastanın sosyal yaşantısını göz ardı ettiğimi fark ettirdi.”

“Belki de hekim olma yolunda sorumluluklarımızın, zorlukların mesleğe başladığımızda değil de henüz öğrenci iken tecrübe edilmesi bize daha farklı bir bakış açısı ve daha geniş gözle görebilmeyi, gerektiğinde duygularımızı kontrol etmemizi, kendimizi hastayla bütünleştirmeyi sağlayacaktır.”

“Daha yolun çok başında bir doktor adayı olarak bu kitap, hasta-doktor ilişkilerinin

nasıl olması gerektiğini gösterdi. Gelecekte nasıl bir doktor olmak istediğimi, insanların hayatlarında ufacak bir iz bırakabilmenin ne kadar inanılmaz bir şey olduğunu gösterdi. Acaba yanlış bir tercih mi yaptım?” soruları kafamı karıştırırken tam da olmam gereken yerde olduğumu, gelecekte mesleğimde veya hayatımda nasıl bir zorlukla karşılaşırsam karşılaşayım kalbim attıkça her türlü zorluğun üstesinden geleceğimi biliyorum artık. Geleceğin belirsizliğinden korkmak yerine an'da kalmanın ne kadar önemli olduğunu biliyorum.”

“Hekimliğin etik ve vicdani yönüne odaklanmasıyla biz genç hekim adayları için ders niteliğinde bir iş ortaya çıkmış. Tabii ki henüz hekim olmanın anlamını kavramam mümkün olmadığından kitabınızı 6 yıl sonra mezun olduğumda tekrar okuma isteği uyandı içimde.”

Söz konusu kitapta hasta hikâyelerinin gerçekliği, etkilerini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Bunu okuyucu yorumlarından görmek mümkündür:

“Birbirinden etkileyici sekiz öykü ve akıp giden sayfalar... Her birinin yaşanmış öyküler olması etkileyiciliğini daha da artırırken hikâyelere konu olan, hiç tanımadığım bu insanlar uzun süre aklımda kalacak.”

“Özellikle hayat hikâyelerinin gerçekten yaşanmış olması beni çok etkiledi. Hastalarınızla böylesine bir bağ kurabilmeniz bence çok değerli. Empati kurabilmek, onları gerçekten anlayabilmek. Çünkü onları gerçekten anlayabiliyorsak hayatlarına dokunabiliriz. Hastalarınızla bu kadar yakın olabilmemiz çok etkileyici. Kendilerine size yakın hissedip hayat hikâyelerini sizinle paylaşması.”

Hastalığın kötüleşmesiyle belirginleşen ve ölüme giden süreci etkileyen sosyal olgular ve duygusal çalkantılar bir anlamda hastanın kendisi tarafından aktarılmaktadır. Elbette süreç boyunca hekiminin deneyimledikleri de eklenince empatinin kristalleşmiş hâline zemin hazırlamaktadır. Hastanın, hasta yakınının ve elbette hekimin yerine kendini koyan okuyucuların ifadeleri, tıp eğitiminde iletişim becerilerini ele almakta hikâyelerin gücünü öngörmeyi sağlamaktadır.

“Kitabı okurken empati yapmaya çalışma isteğimi kontrol edemiyordum ama sizin gibi deneyimli bir doktorun bile bazen bazı durumlara duygusal yaklaşabileceğini görürünce hem rahatladım hem de bir gün sizin gibi profesyonel bir denge sağlayabilmeyi umdum.”

“Her hikâyeden hekimliğe dair bir şeyler öğrenmiş olsam da hepsinin ortak öğretisi bizim de hastadan farkımız olmadığı. Hastalarla yakınlaşmanın bizi uçurum kenarına getireceği ama o uçuruma giden yolun hasta için hayati oluşu belki de kitabın özeti.”

“Kitabın bazı yerlerinde uygulandım, hasta ve yakınlarıyla empati kurdum, üzül-düm. Bazı yerlerde sizinle empati kurup hissettiklerinizi anlamaya çalıştım, sizinle ameliyata girmiş, hastayla konuşmuş gibi hissettim, hastanın iyileşmesini yürekte istedim. Sabrınızı, hastalarınıza karşı olan duruşunuzu, sevginizi gördükçe bir kez daha mesleğimize olan sevgim ve saygım daha da arttı.”

“Kitabınızı okurken gerçek hayatın sanki dışarıda değil de asıl hastanede yaşandığını hissettim. Zaman zaman hâlîme şükrettim, zaman zaman bu olaylar benim başıma gelse acaba nasıl bir tutum sergilerdim diye düşündüm. Kendimi hastanın yerine koydum, sonra oradan çıkıp kendimi sizin yani bir doktorun yerine koydum. Acaba duygusallığım benim ileriki meslek hayatımı nasıl etkiler diye düşündüm.”

“Ben hiç bu kadar ciddi rahatsızlıklar geçirmedim ya da geçiren birinin hasta yakını olmadım. Bu yüzden her ne kadar empati kurabildiğimi düşünsem de bazı noktalarda eksik kaldığımı fark ettim. Sizin gibi önemli bir doktorun günlüğü niteliğinde olan bu kitabı okumanın ufku mu genişlettiğini söyleyebilirim. İnsan psikolojisinin rahatsızlıklar kadar ciddi bir öneme sahip olduğunu bir kez de sizden okumak, farklı olaylara eminim ki bakış açımı değiştirecek.”

Hekimliği, bilime dayanan tıbbi bilgi yanında bir sanat olarak da görmek için bu yöndeki değerlerini, ilkelerini anlamak gerekir. Kitaptaki hikâyelerin bu amaca hizmet ettiği okuyucu yorumlarından fark edilebilmektedir.

“Kitap bir hekimin hastaları karşısındaki hislerini, düşüncelerini hekimlik vasıflarına uygun bir şekilde anlatıyor. Her hekim hastaları karşısında merhametli, empati duygusuyla, mesleki gereklilikleri elinden geldiğince yerine getirmeli. Kitap bu konuda somut bir örnek. Hekim hastalığa tanı, tedavi ve çözüm getirdiğinde kendini kahraman gibi hissetmemeli, ben mesleğimin benden istediklerini yerine getirdim düşüncesiyle hareket etmeli ve hastalardan da hayat deneyimleri bakımından bir şeyler kapma noktasında sabırlı olmalı.”

“Doktorluğun monoton bir meslek olmadığını, her hastanın aslında ayrı bir hikâyesinin, duygusunun, kalbinin olduğunu anladım. Sizin hem gerçekçi olup hem umdu kaybettirmedığınız yaklaşım tarzınız çok hoşuma gitti. Hastaya insan olarak değer vermeniz onu gerçekten dinlemeniz ve elinizden geleni yapmaya çalışmanız gerçekten çok değerli ve ne yazık ki bunu her doktor yapmıyor.”

“Genel itibariyle kitabınızı okurken seçtiğim mesleğin bir kez daha farkına vardım. İstese de istemesek de hastalarımızın hayatına nasıl dâhil olduğumuzu gördüm. Bir gün sizin gibi onlara güven ve sıcaklık sunabilmeyi umdum.”

“Dokunduğunuz onca hayat ve bu sadece bizim sayfalarından okuduğumuz kısmı... Hastalarınıza güven aşılamaya, onları sağlıklarına kavuşturmaya devam edeceğinizi tahmin etmek hiç de zor değil. Ben de bundan sonra onlarla edindiğiniz tecrübeleri, onlardan aldığınız dersleri ve bir sonraki yazılarınızı merakla takip ediyor olacağım.”

Boşluğu Kaplayan İzler

Kitabın yazılması için kıvılcımı, ilhamı veren ilk hikâyede şiirleri ölümünden sonra annesi tarafından hekimine getirilen genç kızın dizeleri, yaşadıklarının anlatılmasına eşlik etmektedir.

“Her biri ayrı bir hayatı anlatan bu hikâyeleri birbirinden ayırmak oldukça zor olsa da belki giriş hikâyesi olduğu için, belki de o güzel şiirlerinden dolayı “her zaman genç

kalacak; beyaz tenli, al yanaklı şair” kalbimde ayrı bir iz bıraktı. Benim yaşlarımda genç bir kızın yaşadıklarını, bu dünyayı terk edişinden yıllar sonra okumak kalbimi sızlatsa da yazdığı şiirler ve tüm zorluklara rağmen pes etmeden hayatı için çabalaması bana inanılmaz bir güç verdi.”

“Beni en çok etkileyenlerden biri ilk anlattığınız genç kız oldu. Kızın şiirlerini duyurmak için verdiğiniz çaba beni çok etkiledi.”

“Boşluğu Kaplayan İzler hikâyesinde dizilerde, filmlerde izlediğim, ülkenin her köşesinde var olduğunu bildiğim, yüzleşmekten, kendimi onların yerine koymaktan hep kaçtığım hayatlardan birisini hastalıkla pençeleşirken okumak zordu.”

Hastalıkların tanıkları tarafından algılanışları, kültürel farkları da ortaya koyacak biçimde farklı hikâyelerde gözlemlenebilmektedir. Sağlığa kavuşma beklentisi, mutlu sonun karşılanması farklı hastaların yaşadıkları üzerinden aktarılan diğer öğeler arasındadır. Kitaptaki sıra ile bu hikâyelere ilişkin okuyucu yorumlarından bazıları, hastaların tanı aşaması ve sonrasında yaşadıklarını öğrenmenin geleceğin hekimleri üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla sıralanmaktadır.

Kırmızı Yemeni

‘Kırmızı yemeni’ hikâyesinde bir hastanın engelleriyle, zorluklarıyla hayatına tutunuşunda çevresinin, ailesinin, eşinin desteğinin hatırı sayılır katkıları var. İyileşme yalnız ilaçlarla, tedavilerle, ameliyatlara olmuyor. İnsanın iyilik hâli öyle çok sebebe bağlı ki şimdiden geleceğime baktığımda bir karamsarlık çöküyor düşüncelerime, yetkin bir doktor olduğumda hastalarımı verebileceğim desteğin sınırları hakkında düşünmeye başlıyorum. Sizin çabalarınızı, emeklerinizi görünce de umutlanıyorum; çünkü bugün sizin derste dediğiniz gibi birinin bir şeyi bir kez yapmış olması, o şeyin yapılabilir olduğunu gösterir. Bu hikâyенizde dikkatimi çeken cümlelerinizden biri de şuydu ‘tek bir andan vazgeçiş gibi görünse de bazen bütün bir yaşamın anlamını alıyor.’ İnsan bazen kırılma noktalarında vazgeçişlere hapsediyor kendini. Belki biraz daha uğraşsa elde edebileceği onca güzelliği farkında olmadan reddediyor. Hayatlarımızı kendimize yaşanır kılmalıyız.”

Yaşamın Anlamı

‘Yaşamın anlamı’ hikâyенiz benim hayatımda çok yer edinmiş bir temel üzerinde. Bir hedefe, bir amaca ulaşmak... Benim hayalim hep doktor olmaktı. İnsanların o çaresiz kaldıkları anlarda yardımcı olabilmektir. Ve bu hikâyенizdeki Ali Kılıçaslan beyefendiyle de kendimi çok özdeşleştirdim. Herhalde benim başıma gelmiş olsa bütün bunlar, birilerinin hayatına dokunmaya çabalar, onlara dünyayı güzelleştirmeyi denerdim. İnsan bence amacıyla, umuduyla yaşar, bu beyefendi gibi. Şu cümle beni en çok etkileyenlerden biri oldu ‘hadi doktor hanım ver su ilacımı. Daha yapacak çok işim var.’ ve kendisi belki görememiş olsa da Ali Kılıçaslan başarmış hocam.”

Başarının Ardındaki Ders

“Hastanızın size olan güveniyle daha önce hiç deneyimlemediğiniz bir işlemi uygu-

lamanız da beni çok etkiledi. Gerçekten hastaların güvenini kazanmak, size sonsuz güvenmesi çok özel. Hastaların birbirine karşı olan tutumu da beni çok etkilemişti. Birbirlerine destek olmaları yalnız hissetmemeleri çok anlamlı. Gerçekten de kalbimiz attıkça bir umut hep var: Umudumuzu kaybetmediğimiz sürece her şeyin üstesinden gelebiliriz.”

“Başarıların Ardındaki Ders hikâyesini heyecan verici buldum. Hiç deneyiminiz olmayan bir uygulamayı deneme cesaretiniz ve hastanızın size olan sonsuz güveni... Aynı zamanda bu hikâye ölümün zamansızlığını da somutlaştırıyordu. Oğlunu askere uğurlayan bir kadın bir anda yoğun bakıma kaldırılabilirdi. Ama yine de bu hikâyede hastanın direnişi, savaşı beni gerçekten etkiledi. Çağımın gençlerinde çabalamaya dair olan motivasyon eksikliğine karşı bu hasta harika bir örnekti.”

Bağışlamak ya da Bağışlamamak

“Belki başka okurlar ve sizler için farklıdır ancak ben beşinci öykünüz olan ‘Bağış’ hikâyesinden çok etkilendim. Ailem ile böyle bir durum yaşasaydım nasıl davranırdım diye düşündüm. Zaten edebiyat da empati duygusunun uyandırılması amacını taşımaz mı?”

“Yabancı olduğu bir ülkede henüz hayattayken hiç tanımadığı birine böbreğini veren kadın ve ailesinin birden fikir değiştirerek hasta kızlarını, kardeşlerini bir başına bırakmaları insanların ne kadar uçlarda olabileceklerini göstermesi; iyiliğin ve kötülüğün, cesaretin ve korkaklığın, fedakarlığın ve bencilliğin tüm zıtlıklarıyla “insanlığı” oluşturmaya hayret verici.”

“Kitapta organ bağışı hakkında bir bölümün olması toplum için çok faydalıydı. Umarım sizin kitabınızı okuyup bu konu hakkında ilgilenen insanlar daha çok olacaktır. Umarım aynı şekilde ben de bir gün birine organ bağışında bulunabilirim.”

“Bağışlamak hikâyesinde dikkatimi çeken donörün belki de en büyük iyiliği yapıp yine de tatmin olmaması oldu. İleride organ bağışı yapmak isteyen hastalarımıza nasıl daha detaycı ve açıklayıcı olmam gerektiği dersini çıkardım.”

Yansımalar

“Yansımalar’da hastanın aynı zamanda anne, eş, çocuk olduğuna ve bu sosyal konumların hastalığı ve iyileşme sürecini nasıl etkilediğine şahit oldum. Hastaların iyileşme süreçlerinde bir nevi “akran öğrenmesi” (yaşıt olmasalar da aynı konumda olmalarından) yaşamaları beni acaba hastane ortamı nasıl daha sosyal bir hâle getirilebilir sorusuna itti.”

“Her ne kadar hekim olarak kitabınızı tamamen anlamam zor olsa da yansıma bölümlerini çok iyi anladım. Ben 11 yaşındayken anneme meme kanseri teşhisi kondu. İki yıl tedavi gördükten sonra kanseri yendi. Bu süre içinde pek çok şey yaşadık. Neyse ki doktorumuz tıpkı sizin gibi hastalıktan ötesiyle de ilgilenen bir doktordu.”

Evimde Ölmek İstiyorum

“Bu durumdan gerçekten artık çok pişmanım ama etik dersindeyken sizin kitabınızı

okuyordum. Tam da Evimde Ölmek İstiyorum adlı bölümdeydim. Sizin o bölümde biraz kafanız karışıyordu. Aynı şekilde benim de ve siz bu durumu etik hakkında daha iyi bilgisi olan arkadaşlarınızla paylaşınca kendimden çok utandım. Etik aslında bize birçok şeyin cevabını veriyordu ve ben böyle bir dersi dinlemiyordum. O andan sonra kitabı kapattım ve hatamın farkına vardım.”

“Özellikle eve gitmek isteyen kadın için ne olursa olsun onun isteklerine önem vermeniz ama bir taraftan onun iyiliğini düşünmeniz.”

Kalbimiz Attıkça

Kitaptan yaşama ilişkin dersler çıkaran, kitaba adını veren öyküde geçtiği şekliyle sıkça dile getiren çok sayıda öğrenci olduğunu görmek, hikâyelerin gücüne inanmayı sağlamaktaydı. Bunlardan yalnızca biri bile etkinin büyüklüğünü gözler önüne sermeye yetiyor:

“Öncelikle kitap o kadar sürükleyici ve açık bir anlatıma sahipti ve merak uyandırıcıydı ki hiç sıkılmadan diğer hikâyelere geçtim. Hastalar o kadar özel insanlardı ki davranışlarıyla, sözleriyle... Çok fazla empati kurdum. Kendimi hastaların yerine koydum. Benim onlar kadar güçlü olamayabileceğimi gördüm. Her seferinde gözlerim dolu dolu okudum. Sonra kendimi sizin yerinize koydum. İyi bir doktor olmak... Çok özel hissettirdi. Yaşam kıymetli, umut hiç tükenmemeli. Anı yaşamayı bilmeliyiz ama bazen de zamana bırakmayı. Zaman bize hediyeler verip bizi ayağa kaldırabiliyor. Ve ölüm... Kabul etsek de etmesek de o var. Ölmeden önce yapmak istediklerimiz var. Onları yapabilmek ne kıymetli. Sonra düşüncelerimiz var. Ben buradaydım, yaşadım, sevdim, savaştım diyebilme, bunları belki şiir olarak yazıya döküp ardında bırakabilmek... Ama şu an yaşıyorum, bu vücut bende oldukça, bu kalp attıkça ben varım ve her zaman bir umut var.”

Kitabın varlığı, onu okuma olanağı bulmaktan mutlu olanların yorumlarındaki içten ve özgün teşekkürlerle kutlanıyordu:

“İyi ki bu hikâyeleri bir kitapta toplamışsınız. Bizlerin okumasına, bu hayat hikâyelerinden ders çıkarmamıza, hatta şahsen benim doktorluk mesleğine, yaşama, hastalığa ve ölüme bakış açıma çok büyük bir katkı sağladığınız için çok teşekkür ederim.”

“Sizin gibi bir uzman gözünden hikâyenin kâğıda dökülmesi çok isabetli olmuş. Yazılmasa sizin açınızdan unutulacak, bizim açımızdan ise okuyup tecrübelerinizi hayal dünyamıza yansıtamayacağımız bir durum olurdu.”

“Ben kitap okumayı çok seviyordum ama YKS sürecinde kitaplardan uzak kalmıştım, sayenizde bir oturuşta kitabınızı bitirdim. O kadar özlemişim ki bu duyuyuy.”

“Kitap kendi başına bir Probleme Dayalı Öğrenme modülü gibiydi. Bilmediğim şeyler olsa da onları öğrenme hedefi olarak belirleyip tekrar okumak için sabırsızlanıyordum.”

“Boş verip geçmeden kaleme aldığınız için çok teşekkürler. Nihayetinde Verba volant, scripta manent.”

Sonuçta, *anlatı tıbbı* hekim adaylarının hem kendileri ile ilgili yeni keşiflerine olanak tanıma hem gelecekteki mesleklerine hazırlanırken onlara rehberlik yapma gücüne sahip görünmektedir. Bunun üzerine bir de sağlık ortamlarının dışına çıkıp genel okur kitlesine ulaşmasıyla böylesi hikâyelerin iyileştirici etkisinin katlanarak arttığı, kalıcı hâl aldığı öngörülebilir. Gerçek yaşam hikâyelerinin ikna ediciliği, söz konusu olan hasta hikâyesiyken de geçerli olmaktadır. Bu gücü, insanı anlamaya, onda ve içinde kendimizde de tam iyilik hâlini inşa etmeye kullanmak umuduydu.

Kaynaklar

1. Bates B. A guide to physical examination and history taking. 4th edition. Lippincot, Philadelphia. 1987.
2. Kurtz SM, Silverman JD. The Calgary-Cambridge Referenced Observation Guides: an aid to defining the curriculum and organizing the teaching in communication training programmes. Medical Education. 1996;30:83-89. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2923.1996.tb00724.x>.
3. Silverman JD, Kurtz SM, Draper J. Skills for communicating with patients. Radcliffe Medical Press, Oxford. 1998. <https://www.gp-training.net/wp-content/uploads/2020/08/calgary-5.pdf> Access date 07.12.2023.
4. Calgary-Cambridge Guide to the medical interview: initiating the session. https://www.physio-pedia.com/Calgary-Cambridge_Guide_to_the_Medical_Interview_-_Initiating_the_Session access at 07.12.2023.
5. Divinsky M. Stories for life: introduction to narrative medicine. Canadian Family Physician. 2007;53(2):203-211.
6. Altınışık G, Kalbimiz Attıkça. Lakin Yayınları, İstanbul. 2016.
7. Charon R. Narrative and medicine. N Eng J Med. 2004;350(9):862-864.
8. Bruner J. Life as narrative. Social Research. 2004; 71(3):691-710.
9. Gu Y. Narrative, life writing, and healing: the therapeutic functions of storytelling. Neohelicon. 2018;45:479-489. DOI: 10.1007/s11059-018-0459-4.
10. Kalitzkus V, Matthiessen PF. Narrative-based medicine: potential, pitfalls, and practice. The Permanente Journal. 2009;13(1):80-86. <https://doi.org/10.7812/tpp/08-043>.
11. Milota MM, van Thiel GJM, van Delden JJM. Narrative medicine as a medical education tool: A systematic review. Medical Teacher. 2019;41(7):802-810. doi: 10.1080/0142159X.2019.1584274.
12. Greene C, Pearson A, Uwhubetine O, Rowley W, Chung B. Narrative medicine as a medical education tool: A medical student perspective. Medical Teacher. 2020;42(4):476. <https://doi.org/10.1080/0142159X.2019.1626357>.
13. Ahlén R. Narrativity and medicine: some critical reflections. Philos Ethics Humanit Med. 2019;14: 9. <https://doi.org/10.1186/s13010-019-0078-3>.
14. TEİS (Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü). (2020). In: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/goksel-altinisik-ergur>. 2020 access date 7.12.2023.

ANESTEZİ EĞİTİMİNDE YAŞANMIŞ HİKÂYELER

Prof. Dr. Sıtkı GÖKSU

GAÜN Tıp Fakültesi

Anesteziyoloji ve Reanimasyon AD

sitkigoksu@yahoo.com

ORCID 0000-0003-1231-1415

Anestezi camiasına girişim ve mesleğimi icra sürem otuz sekiz yıla ulaştı. Bu müddet zarfında çok hadiseler şahit olduk. İnsanın başına gelenler pişmiş tavuğun başına gelmediğine tüm kalbimle inanıyorum. Dolayısıyla “Eğitimde Hikâyenin Gücü-2024 Sempozyumu”nda anlatacağım hem benim hem de meslektaşlarımın anıları var.

Meslek hayatımızda başımıza gelen, sanki fıkra gibi olan, bazı enteresan vakaları, esprili olayları siz çok kıymetli okuyucularımızla paylaşmak istedik. Umarım sizlerin de ilgisini çeker. Biz toplum olarak hem okuma hem de yazma özür lüyüz. Eğer daha fazla okusak ve başımıza gelenleri kayıt altına alsak çok çok hikâyeler çıkacağından şüphem yok. Burada başımıza gelen anestezi ile ilgili yaşanmış bazı hikâyeleri sizlerle paylaşalım. Hatıralarını benimle paylaşmak noktasında destek olan ekipteki bütün arkadaşlarıma ayrı ayrı teşekkürü bir borç bilirim.

Umarım “Anestezi Eğitiminde Yaşanmış Hikâyeler” tıbbi konuda bir şeyler okumak ve özellikle yazmak isteyen hem sağlıkçı hem de sağlıkçı olmayan kişiler için bir başlangıç olabilir. Onlara ufuk açıcı olabilir.

Ağız Açıklığı

Sıtkı Bey, bu anımı benden defaatle istemesine, tekrar tekrar söylemesine rağmen bir türlü kaleme alamamıştım. 1993 yılında yani bundan 30 sene önce bel ağrılarım için Gaziantep Üniversitesi Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesi Beyin ve Sinir Cerrahisi polikliniğine gittim. Çekilen filmler, yapılan tetkikler neticesinde bel fıtığından ameliyat olmam söylendi. Ameliyat olmaktan çekindiğimden hemen karar veremedim. Bu kararsızlık aylar sürdü. Ağrılar artmaya başlayınca tekrar hastaneye muayeneye gittim. Cevap yine aynı “ameliyat olacaksın” Sonunda müzminleşen bel fıtığı rahatsızlığımdan kurtulmak için ameliyat olmaya karar verdim.

Benim ameliyattan önceki hayatımda çenemi açamama gibi bir problemim vardı. Herkes ağzını iki parmak girecek şekilde açarsa benim ağzım bir parmak sığacak şekilde ancak açılır. Bunu tetkikler esnasında doktorlara söyleme gereği duymadım, aklıma da gelmedi. Bu kadar sıkıntı çıkaracağını nereden bilecektim, elbette bilemezdim.

Ameliyat öncesi hastalara anestezi uygulamaları yapılıyor. Daha sonra sağlık bakanının Korona’da sık sık telaffuz ettiği gibi hasta entübe ediliyor. Yani hastanın soluk borusuna mutlaka bir tüp yerleştiriliyor. Bu tüp aracılığı ile anestezi hastanın solunumunu sağlıyor.

Lafı uzatmayalım. Benim arkadaşım olan Prof. Dr. Sıtkı Göksu anesteziye başlarken ağzım normal açılmadığı için boğaza takılacak tüpü boğazıma yerleştirmekte çok zorlanmış. Çünkü çenem yeterli derecede açılmıyor. Dakikalarca onu takmaya uğraşmışlar. Akla gelmeyecek, beklenmeyen bu problem için anestezi tecrübelerini kullanarak sonunda çözüm bulunmuş ve mesele halledilmiş...

Ameliyattan sonra ameliyathanede olanları bizzat yaşayan Prof. Dr. Sıtkı Göksu Hocam, ameliyathanedeki benimle ilgili yaşadıklarını anlattı. Ve sordu “Senin ağzının açılmaması ile ilgili bir problem var mıydı?” Ben bu soru karşısında çok şaşırdım. “Evet” dedim. “Ben size söylemedim. Çünkü bu konuyla anestezinin alakasını hiç kuramadım. Çene eklemimdeki bir problemden dolayı ağzımı fazla açamam.” diye cevapladım. Böylelikle ağız açıklığının sağlık açısından olduğu gibi anestezide de ne kadar önemli olduğunu öğrenmiş oldum. (Gaziantep Üniversitesi Matbaa ve Basım İşl. Müdürü Tahsin Kılıç)

Uyuyan Güzel Değil, Uyuyan Anestezist!

İnsanın başına gelenlerin pişmiş tavuğun başına gelmediği herkesin malumudur. Burada da gecesi gündüzüne karışan nöbete girdiği zaman sadece 32 saat anestezi doktoru olarak hizmet veren kliniğimizdeki anestezi doktorlarından birinin hikâyesi. Burada bir ayrıntıdan bahsetmeden geçmeyelim. O zamanlar nöbetçi olan bir anestezi hekimi sabahleyin mesaiye gelir ertesi gün mesai bitiminde saat 16:00-17:00’de yorgun argın evine dönebilirdi. Yani nöbet süresi 32-33 saatti. Allah’tan bu sağlık bakanlığının yeni düzenlemesi ile 24 saate düşürüldü ve 24 saatin sonunda izin hakkı getirildi.

Evet, şimdi Prof. Dr. Abidin Murat Geyik Hocamız bize yıllar önce, asistan olduğu yıllarda tahminim 2007 yılı falan olabilir, başından geçen bir anestezi hatırasını kısaca anlatacak. “Bir gün biz beyin cerrahisi ekibi olarak ameliyathanede D Bloktaki odadayız. Ameliyathanedeki odada da ses yok, çıt yok. Vahap Bey, İbrahim Bey ve ben beyin cerrahisi ameliyatı yapıyorduk. Sanırım hatırladığım kadarı ile anevrizma ameliyatı olabilir. Salonda herkes pür dikkat! Çok dikkatli ve sessiz çalışıyoruz. Vahap Bey de zaten her zaman sessiz çalışıyordu, biliyorum. Ameliyathanedeki herkesin bildiği gibi zaten çok sessiz çalışan bir hocamızdı.

Anestezinin uygulamasını yapan anestezi asistanı hafif kilolu bir erkek arkadaş vardı. Birden bir şey oldu. Mikroskobun dürbün tarafı anesteziye daha yakın olduğu için İbrahim Bey oradaydı. Biz hoca’nın sağındayız. İbrahim Bey solda o zaman. Birden pat diye bir ses geldi asistan arkadaş yere düştü. Vahap Bey: “Ne oldu?” dedi İbrahim Bey baktı. “Hocam asistan arkadaş yere düştü.” dedi.

Asistan olan arkadaş kalktı yüzünü ovaladı. Meğerse yorgunluktan uyumuş. Vahap bey yine istifini bozmadı. Ya arkadaşına bir bakın bir şey oldu mu? Falan dedi. Sonra asistan: “Yok hocam iyiyim.” dedi. Birden tabureden ayağa kalktı. “İyiym” dedi.

Hakikaten ilginç bir olaydı. Hastanede anestezi asistanının bu durumu muhtemelen nöbet ertesi olduğu için uykusuzluktan, yorgunluktan, bitkinlikten olabilir. Ondan dolayı

düşmüştü. Allah'tan sevindirici olan düşmesine rağmen kendisine bir şey olmadı. Başını bir yere çarpmadı. Yani bir yere değip, çarpıp kanama da gelişebilirdi. Sonuç olarak nadir görülebilecek, ilginç bir hadiseydi. (Prof. Dr. Abidin Murat Geyik)

Mama

Pre-op'ta çalışırken, öğleden sonra saat 15:00 civarında 10 yaşlarında Suriyeli, gözlerini savaşta kaybetmiş bir kız çocuğu ortopedi ameliyatı öncesi pre-op'a gelmişti. Çocuk korkmuş hâlde Arapça bir şeyler söylüyor ve biz anlamıyorduk. Sonra çocuğun sakinleşmesi için üşümüş olan ellerinden tuttum. Çocuğun ellerinden tutunca çocuk bana yaslanıp “mama mama” dedi. Arapça'yı bilmiyor, “Mama” kelimesinin anne demek olduğunu biliyordum sadece. Ben de gözleri görmeyen çocuğa hafif sarılıp sakinleştirmek istedim. Çocuk o kadar sakinleşmişti ki ben ona sarıldıktan sonra hiç sesi çıkmadı. Belli ki ona anne sıcaklığı ve şefkati vermiştim. O kadar rahatlamıştı ki ameliyat odasına bensiz gitmek istemedi. Bu sebepten ameliyat odasına kadar ona eşlik ettim. Sonrasında öğrendim ki çocuk savaşta sadece gözlerine kaybetmemiş, annesini de kaybetmişti. Bu hatıra hâlâ yüreğime çok dokunur, içimi sızlatır. Ve sonra hep düşünürüm; “Ne kadar çok şükür edeceğimiz nimet var diye!” (Hemşire Serpil Gülsevgi)

Bir Damar Yolu Anısı

Sonbaharda bir pazar günü icapçı idim. Akşamüstü nöbetçi kıdemli asistan beni telefonla aradı. Ameliyathanede 6 aylık bir bebek hidrosefali (beyin omurilik sıvısının beynin boşluklarında normalin üzerinde birikmesi ve kafanın da normalden büyük olması) nedeniyle tek tedavi seçeneği olan cerrahi müdahale için bulunmaktaydı. Kolundan daha önce takılmış olan damar yolunun çalışmadığı fark edilmiş ve yeni bir damar yolu açılması için girişimlerde bulunulmuştu. En kıdemli asistan doktor arkadaş uzun süre damar yolu açmak için gayret etmiş fakat başarılı olamadığı için beni aramıştı. Ben bu durumu öğrenir öğrenmez hemen ameliyathaneye ulaştım. Ultrason gibi en ileri teknolojik aletleri de kullanarak damar yolu açmak için tüm elimizdeki yöntemleri uygulamamıza rağmen damar yolu açamadık. Bir yandan da acil olarak cerrahi müdahale gerekli olduğunu ve bu durumu acilen çözmemiz gerektiğini düşünüyorduk. Umudumuz giderek azalıyordu, yaklaşık 2,5 saat süren uğraşların neticesinde ben arkadaşlara “Damar yolu bulunulabilecek her alana bakıldı mı? Acaba bakılmayan bir yer var mıdır?” diye sordum. En kıdemli asistan doktor arkadaşımız “Hocam her yere baktık ama sadece kafa derisine bakmadık” dedi ve hepimizin zihninde bir anda bir aydınlanma yaşandı. Beyin cerrahisi asistan doktor arkadaşta saç tıraşı makinesi bulunmaktaydı ve hemen saçını tıraş etmeye başladı. Bir de ne görelim; kocaman bir damar kafa derisinin altından görünüyordu. Sanki bir hazine bulmuş gibi hissettik ve güzel sağlam bir damar yolu açarak cerrahi müdahale için anestezi madde uygulamaya başladık. O an yaşadığımız sevinci anlatmak sözcüklerle mümkün olmayabilir ama hayatımızda unutamayacağımız bir anı olarak yer alacak... (Doç. Dr. Elzem Şen)

Profesyonel konuşmacılar konuşmalarını birkaç hikâyeyle süsler. Muhatap oldukları dinleyicilerine anlatmak istediklerini daha iyi anlatırlar. Temsil ve hikâyenin anlatımdaki

en büyük gayesi, soyut olan manayı somut, anlaşılır hâle getirmektir. Derin olan manayı yüzeye çıkarmaktır. Dağınık hakikatleri bir noktada toplamaktır. Çok uzakta görülen bir manayı yakınlaştırmaktır.

Örnek olarak eğer, faraza, güneş şuur sahibi olsaydı harareti-ısısı kudretin kendisi, ışığı ilmin kendisi, yedi rengi yedi sıfatı olsaydı o vakit, o tek ve eşsiz bir güneş, bir anda her bir aynada bulunur, her birisini kendine bir nevi arş-taht ve bir çeşit telefon yapabilir-di. Birbirine mâni olmazdı. Her birimizle, aynamız vasıtasıyla görüşebilirdi. Biz ondan uzak iken, o bize bizden daha yakın olurdu.

Tıpta psikomotor beceri öğretimini simgeleyen eski atasözü: “Bir kere gör, bir kere yap, bir kere öğret.” şeklindedir. İnsanların büyük bir kısmının zihin ve idrak dünyası, gayet somut, yüzeysel ve toplayıcılıktan uzaktır. Bu sebeple konuşmacının derin, soyut, uzak ve dağınık hakikatleri temsil ve hikâye yardımı ile yüzeysel, somut, toplanmış ve yakınlaştırılmış bir şekle getirmesi bir ihtiyaçtır. Sonuç olarak; insanları eğitmek ve öğretmek için onların duygu ve fikir alemine temsil ve hikâyeler ile yaklaşmak faydalı olacaktır.

Kaynaklar

1. Hazırlayanlar Yakıncı C, Kızılay A, Eğitimde Hikâyenin Gücü. İnönü Üniversitesi Yayınevi, Malatya, 2018.
2. Hazırlayanlar: Dr. Cengiz Yakıncı, Dr. Atilla Özcan, Dr. Mehmet Ali Erkut, Dr. Fevzi Altıntaş, Dr. M. Sinan Dal. Gülümseten Doktor Anıları: İnönü Üniversitesi Yayınevi, Malatya, 2019.
3. Göksu S. Yaşanmış Anestezi Hikâyeleri. Genişletilmiş 2. Baskı. Gaziantep, 2023.
4. Göksu S, Genç Nesile Hayat Rehberi. Nehir Söyleşi. Türk K, Türk Z, Cağaloğlu Yayınevi, İstanbul, 2023.
5. Hazırlayanlar Yakıncı C, Kavruk H. Her Hastalık Bir Hikâyedir. Logos Yayıncılık, İstanbul, 2012. Bir doktor kanser olursa. Dr. K. Aydemir Yalman sayfa.28-34.
6. Kayhan Z. Klinik Anestezi (Bilgiye Ulaşım, Kaynaklar, Araştırma ve Etik-1039-1064). Genişletilmiş 4. Baskı, Logos Yayıncılık, 2019, İstanbul.
7. Öz M, Roizen MF. Çeviren: Selim Yeniçeri. Siz Akıllı Hasta. Koridor Yayıncılık. İstanbul. 2006, S.93-114.
8. Doktorlar da İnsandır <https://www.olaymedya.com/makale/15704250/sitki-goksu/doktorlar-da-insandir> (Erişim tarihi 03.10.2023)
9. Anestezi Eğitimi S. 3105-3117. Miller Anestezi 2. Cilt (6. Baskı) Miller RD (Editor) Çeviri Editörü: Demet Aydın, İzmir Güven Kitabevi, 2010, İzmir.

ANLATI SOSYOLOJİSİ NEDİR?

Prof. Dr. Nuran Erol IŞIK

EÜ Edebiyat Fakültesi

Sosyoloji Bölümü

Toplumsal Yapı ve Değişme AD

nuranerol@yahoo.com

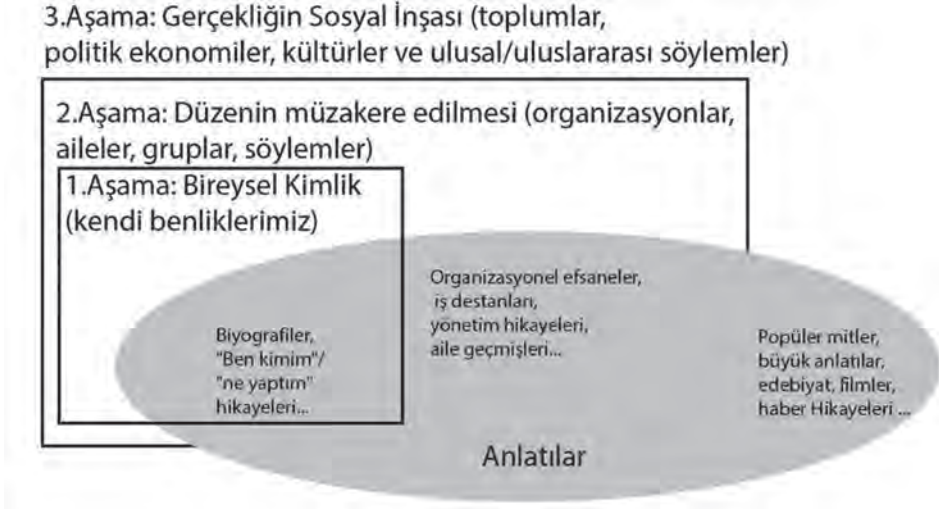
ORCID 0000-0003-0606-2694

Dil, hayatımızın her yerindedir. Dil-toplum ilişkisinin farklı boyutları disiplinler arası alanda ele alınmaktadır. Söylem, anlatı, hikâye anlatımı gibi dilsel öğelerin toplumsallığı incelemeyi kendine temel hedef olarak belirlemiş olan dil sosyolojisi alanı, toplum-dil bağı çerçevesinde toplumsal çeşitlilikler gösteren hemen her olgunun söylem dünyası ile etkileşimine odaklanır. Söz konusu toplumsallığı inceleyen sosyoloji biliminin ‘bilim’ olmasına yarayan dayanaklar ve verilerdeki dilsel veri zenginliği, metaforlardan, mit-sel sembollerden, hikâyelerden, ironilerden, aforizmalardan oluşan oldukça kapsamlı ve zengin bir kültürel havuzun ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, aşağıdaki değerlendirmeler, anlatıların sosyolojik metodoloji için önemine dair bir düşünce haritasını çıkararak toplumsal olana dair dayanaklarımızın veya verilerimizin önemini başka bir boyuta taşıyacaktır. Mikro ve makro eksenlerde, bir diğer deyişle, kişiler arası etkileşim sırasında ya da kurumlar bazında ortaya çıkan etkileşimin harcını oluşturan anlatı ve anlatıyla bağlantılı öğeler sosyolojik argümanları ve açıklama tarzlarını anlamada önemli bir rol oynayabilir. Bu makalede, söz konusu öncelikle söylem-anlatı-hikâye anlatımı arasındaki ilişkiler ele alınacak, daha sonra sosyolojik sorunları araştırmada temel unsur olan kavramsal şemalar veya kuramlar ile ilişkisi irdelenecektir.

Toplumsallığı Anlamada ‘Anlatı’nın Önemi

Sosyoloji biliminin alt alanları (medya, dil, kültür sosyolojisi) yazılı ve sözel kültürel malzemenin büyük bir kısmı, gündelik hayatta ortaya çıkan sohbetler, medya metinleri, kurumsal işleyişle ilgili metinler, gündelik hayatta ortaya çıkan her türlü etkileşim gibi oldukça zengin bir veri öbeğini kendisine dayanak olarak ele alır; bu dayanağa göre ampirik bir çerçeve kurar. Mülakat, gözlem, metin analizi gibi tekniklerle sosyologlar sosyal dünyaya bakarak ayırd edici toplumsal olguları analiz ederler. Bu zengin veri öbeğinin analizinde sosyolojik çıkarımlar yapmak için kullanılan metodolojik tasarımlar farklı paradigmalara göre değişir. Bu paradigmaların yanında 1980’lerden beri disiplinler arası bir ölçekte “dilsel dönüşü” simgeleyen yeni çalışmaların eşliğinde sosyoloji disiplini içinde de anlatı ve söylem merkezli çalışmaların sayısı artmış ve siyaset, medya, kültür, edebiyat, ekonomi ve organizasyon sosyolojisi alanlarında farklı bakış açıları ortaya çıkmıştır.

Genel olarak sosyolojide analiz eksenleri mikro/meso/makro olarak üçe ayrılmaktadır. Mikro eksenle kişiler arası etkileşimle, küçük gruplar sosyolojisiyle ilgili her türlü sorunsal formüle edilir. Meso eksenle orta ölçekli organizasyonlar, kurumlar ve bu olu-

şumla bireyin ilişki örüntüleri yer alır. Makro eksen ise uluslararası ölçekte etkili olabilecek sosyolojik olgu ve süreçler incelenir.

Diğer bir deyişle, birey, diğerleriyle etkileşim hâlinde kimliğini kazanır. Kendi yaşam öyküsüne dair anlatılar kurar. Kim olduğuna dair bu anlatılar zaman içinde dönüşebilir. En temel aşamada, yaşam biçimleri ve eylem biçimleri bireyin anlatılarını etkiler. 2. Aşamada ise birincil ve ikincil gruplara katılım oldukça birey bir müzakere alanına girer. Söz konusu gruplar içinde yer alarak anlatılar inşa eder. Aile, gönüllü gruplar içindeyken yansıtılan veya oluşturulan söylemler bireyin müzakere etme biçimleri hakkında işaretler sunar. 3. Aşamada ise ulusal ve uluslararası ölçeklerde oryaya çıkan söylemler daha kapsamlı makro etkilerin ürünü olarak kendilerini gösterirler. Anlatılar, söz konusu aşamaların hepsini de kapsayıcıdır, hayatın her aşamasında önemli işlevleri vardır.

Söylemler, hayatın belirli yönleri hakkında yazma ve konuşma biçimini oluşturan kavramlar, önermeler ve ifadeler dizisidir. Söz konusu ifadeler insanların belirli bir varoluş alana ilişkin anlama biçimleri geliştirmelerini sağlar.

Özellikle 1980’li yılların başında kimlik siyasetinin yükselişi ve postmodern kültürün tetiklemeyle, anlatı ve hikâye anlatımı ile ilgili çalışmaların hızla artışı dikkat çekici bir eğilimdir. 1970-1990 arası Sociological Abstracts adlı veri tabanında kayıtlanan sadece 587 makale var iken, 1990-2010 arası bu sayı 10 kat artmıştır. Genel olarak, hikâyelerin normative gücü kabul edilirken, sosyal bilimsel olarak anlatı ve hikâyenin nasıl kullanılabileceğine dair bir konsensüs oluşmamıştır. Ne var ki son yıllarda postmodernizmin de etkisiyle ‘büyük anlatı’lardan duyulan kuşku, yerel ölçekte oluşan ve yurtdışı vurgulanan farklı eksenlerde kendisini hissettiren anlatıların önemini kavramaya doğru yeni yönelimleri hızlandırmıştır.

Sosyolojik çalışmalarda hikâyelerin normative yönü veya anlam inşa edici yönü vurgulanırken, sosyal performans olarak hikâyenin önemi göz ardı edilmiştir. Gündelik

hayatta söz konusu performansların oluşumu ve/veya kurumsal olarak empoze edilme biçimlerinin analizi çok daha geç devreye girmiştir.

Kültürel yapının bireysel dünyalara sızmasına araç olan söylemler kültürel yapının bir parçasıdır ve mikro-makro eksenler arasında bir halka vazifesi görür. Bu bağlamda anlatı ve hikâyeler, söylemlerin parçası olarak kabul edilebilir.

Anlatı, Labov'un deyimiyle, anlatının sadelik gibi bir erdemi vardır: Anlatı, ard arda gelen olayların ifade edilmesi veya açıklanması silsilesinden ortaya çıkar. Kanıt ve mantık standartlarına dayanan açıklamanın tersine, anları bir neden sonuç ardılığı ifade eder. Hikâyeler ise sadece insanların anlattığı şeyler değildir; aynı zamanda insanların ne yaşadığını da ifade ederler.

Benliğin ve kolektivitenin inşasında hikâyelerin rol oynadığı aşîkardır. Kişinin kendisini güçlü hissettiren hikâyeler olduğu gibi eylemselliğini baskılayan hikâyeler de vardır. Dolayısıyla kişilerin anlattıkları hikâyelerden hareketle kendi fail olma durumlarını irdeleyebilecek güçlü bir metodolojik aygıt olarak hikâyeler kullanılabilir. Örneğin, bir eğitim aracı olarak hikâyenin kurgulanması, çocuk veya gencin dünyasında belirli bir pozitif etki yaparken, sosyalizasyonu sırasında seçme şansı tanınmadan aynı anlatı ve hikâye silsilesine maruz bırakılan bir bireyin benlik algısı farklı olacaktır. Kolektif kimliklerin inşasında da hikâyelerin rolü önemlidir. Ulusal kimlik veya mesleki kimlik gibi örneklerden hareketle tarihin farklı dönemlerinde bireylerin karşısına çıkan anlatılar hem kendi benliklerini kem de bir topluluğa aidiyet biçimlerini oldukça etkilemişlerdir. Dolayısıyla, anlatı sosyolojisi, kişinin fail ya da eyleyen olabileme sürecinde anlatı, hikâye ve söylemlerin rolüne odaklanır. Hangi anlatı kalıplarının söz konusu eylemselliği motive ettiğini ya da sınırlandırdığını ortaya koyma gibi hedefler üzerinden ilerler. Anlatıların insanların çıkarlarını, motivasyonlarını, değerlerini yansıtmaya biçimleri, önümüze zengin veriler sunmasına neden olur. Ayrıca, belirli bir gruba veya topluluğa ait anlatıların çözümlenmesi, ahlaki olanın nasıl inşa edildiğine dair önemli ip uçları da sunar. Bir diğer deyişle, neyin iyi, neyin kötü olduğuna ilişkin kodları anlamamıza yardımcı olur.

Bu bağlamda, sosyologlar, kurumsal işleyiş içinde anlatıların kurgulanma biçimlerini analiz etmişlerdir. Mahkemelerde, hastanelerde, hekim-hasta iletişimde ve diğer gruplarda anlatıların çözümlenmesi o kurum ve organizasyonlarda insanların işleyişe katılma veya direnme şemalarını ortaya çıkarma gücüne sahiptir. Örneğin, bir mahkemede alt veya üst eğitim seviyeden gelen insanların kendilerini ifade etme biçimleri, aile içi çatışma çözümleme mekanizmalarında anne veya babanın rolleri, hekimlerin hasta ve hastalığa dair hikâye anlatımını yorumlama biçimlerini anlamak kurumsal işleyişe de katkıları olabilecek girişimler olabilir. Aynı zamanda anlatıların siyasi süreçlerde oynadıkları roller analiz etmek sıklıkla karşılaştığımız bir durumdur. Hikâye-ideoloji ilişkisi, ideolojilerin inşasında kimlik ve aidiyet işaretlerinin oluşma biçimleri uzun süredir üzerinde çalışılan sorunsallar arasında yer alır. Siyasi süreçlerde, kişilerin veya grupların güçlendirilmesi veya hegemonya altında baskı görmesi gibi süreçleri anlamada anlatıların analiz edilmesi oldukça önemlidir.

Eleştirel Düşünce Örneği Olarak Anlatı Analizi

Sosyoloji, yapısı itibarı ile var olanı gözlemlemekle yetinmez, görünen gerçekliğin altındaki gizli gerçekliği analiz etmekle yükümlüdür. Eleştirel düşünce, toplumdaki güç ilişkilerinin mekanizmalarını açığa çıkarma, insanların eylemselliğini destekleyen süreçleri aydınlatmayı gerektirir. Diğer bir deyişle, eleştirel düşünce aracılığı ile anlatı analizi yaparak güçlendirilen veya güçsüzleştirilen grupların durumları üzerine betimsel veya analitik çözümler yapmak mümkündür. Bazı anlatıların kapsadığı hikâyeler aracılığı ile toplumsal hayatın içinde hangi yaraların kanadığını, hangi yaraların kapandığını idrak etmemiz mümkündür. Türk romanının ilk kadın yazarı Fatma Aliye'nin romanı "Refet", yoksulluk içinde hayat savaşı veren bir genç kızın öğretmen olmayı seçerek güçlenmesini anlatır. Bir aydınlanma anlatısını inşa etmede ve özgür kadın birey kimliğini bir hikâye aracılığı ile kodlamada roman türü ile karşımıza çıkan Aliye'nin yanı sıra, Türk romanında aynı çizgiyi izleyerek insanın özgürleşmesini anlatan pek çok yapıt vardır.

Hikâye anlatımı, kuşkusuz, salt edebiyat dünyasının parçası değildir. Hikâyeler, gündelik hayatta bireyler tarafından kurgulandığı gibi, gelenek yoluyla aktarılır veya yeniden inşa edilir. Hafızamızın nasıl kodlandığını veya hatırlama biçimlerimizi, belirli kültürel formlara anlam atfetme yöntemlerini hikâyeleri çözümleyerek anlayabiliriz; çünkü, hikâyeler kolektif mitleri, arketipleri, sembolleri, lingüistik formları ve belirli kelime öbeklerini yeniden canlandırır. Söz konusu hikâyeler olmaksızın pek çok süreç anlamsız kalacaktır. Hayatın içinde bazı olay ve olguların anlatsal hâle getirilmesi söz konusu süreçlerin anlamaya değer hâle getirildiğinin en büyük kanıtıdır.

Hikâye anlatımı her boyutuyla dünyayı anlama çabası sonucunda ortaya çıkmıştır. Medyada, okullarda, siyasette, sıklıkla rastlanan bir anlatı unsuru olarak zengin bir içerik sunar. Hikâye anlatımı zaman zaman bilincimizin daha açılmasını, tecrübelerimize dair gerçekliğimizi idrak etmemizi sağlar. Çocukların dinlediği masallardan organizasyonlardaki liderlerin anlattığı hikâyelere kadar farklı formlarda ortaya çıksa da hikâye anlatımının bir sağaltım mekanizması olarak işlev gördüğü açıktır. Hikâye anlatımının sosyolojide kullanıma biçimi, geçerlilik ve güvenilirlik gibi kavramlardan çok tecrübelerin zenginliğini anlatabilme, farklı karakteristikleri detaylı bir şekilde betimleyebilme ve verilerin sahipliğini ortaya çıkarabilme girişimi ile oluşur.

Hikâye anlatımının edebiyat sosyolojisinde oynadığı rol bazı sesleri veya karakterleri tanımlamaktan ibaret değildir. Edebiyat sosyolojisi, toplumda yaşayan özne olarak bireyin maruz kaldığı süreçleri estetik bir biçimde retorik araçlarla anlatım hâline getirme süreçlerini analiz eder. Söz konusu retorik araçlar arasında metaforlar, alegoriler, sembolleştirmeler gibi aygıtlar yer alır. Edebi eserlerin kurguları birey-toplum ilişkisinde öznenin müzakere etme biçimlerini estetize ederek aktarırken, medyada yer alan türler (janra) ise anlatıların yeniden üretimini farklı şekillerde yapabilir. Örneğin, televizyon dizilerinde geleneksel hikâyelerin yeniden üretilmesi, mistik karakterlerin günümüze uyarlanması bazı ideolojik malzemelere de işaret edebilir. Günümüzde başta Kurtlar

Vadisi olmak üzere Diriliş gibi diziler hem belirli tiplerini sadece ataeril düzenin yeniden inşa edildiği anlatılar üretmekle kalmaz, günümüzde toplum, kurumlar, birey arasındaki asimetrik ilişkileri anlatı hâline getirerek estetikleştiren aygıtlara dönüşebilirler. Dolayısıyla, tarihsel anlatıların yeni bir bağlamda geleneği yeniden üretecek şekilde inşa edilmeleri toplumsal ilişkilerdeki asimetrik yapılanmayı meşrulaştırabilme gücüne sahiptir. Geçmişte üretilen anlatı ve mistik sembollerin günümüze uyarlanması, o sembolizasyonun sembolik gücünden yararlanarak günümüzde belirli hiyerarşilerin kurulmasına hizmet etmektedir. Bu bağlamda, tarihsel anlatıların yoğun olarak gözlemlendiği bazı yapımlar, sadece geçmişe değil günümüze de atıfta bulunmaktadır.

Buna göre, hikâye anlatımının kurgulanması güç ilişkileri açısından farklı güzergahlara atıfta bulunabilir. Hikâye anlatımı yoluyla anlam aktarımının pozitif etkileri olsa da bir meselenin ‘hikâyeleştirilmesi’ bazı konuların örtbas edilmesine sebep olabilir. Film ve dizi senaryoları büyük ölçüde söz konusu anlatısallık ve hikâyeleştirme tekniklerine dayalı senaryolar üzerine kurulu olsa da anlatısallık (narrativization) ve hikâyeleştirme (storification), sadece TV dizilerinin değil siyasi liderlerin, ekonomik raporların, çocuk kitaplarının, popüler dinsel metinlerin, reklam söylemlerinin de temel özellikleri hâline gelmiştir. Bu metinlerin retorik ve söylemsel özelliklerini analiz etmek, sınıfsal ayrımlar, dışlama/içleme pratikleri, sosyal yapı, kimlik ve diğer izleklerini de aydınlatmamızı sağlar. Örneğin, organizasyonlarda kullanılan “biz bir aileyiz” anlatısı tam olarak neyi, hangi ilişki örüntülerini meşrulaştırmaktadır? Ekonomi ve siyaset ile ilgili haberlerde ya da bazı realite şov programlarında yer alan “kendi tedbirini al, yoksa sen sorumlusun” söylemi görüldüğü kadar masum mudur? Bu ve benzer sorular, ilgili anlatıların söylemler ve hikâyeler aracılığıyla yapı-fail ikiliğini çözümlemeye çalışan sosyolojik metodolojinin temel sorularını yanıtlayacak seviyede veriler sunmaya yarayacaktır. Bu durumda, anlatıların sosyolojik olarak analizi, ideolojilerin analiz edilebilmesine yarayan aygıtları açığa çıkarabilme potansiyelinden kaynaklanır. Örneğin, güzellik endüstrisi ile ilgili reklamlarda tanıtımı yapılan ürünlerin ‘medikal’ yönünün vurgulanması söz konusu anlatıların ‘bilim’ aracılığı ile meşrulaştırılmasını sağlar.

Özetle, anlatı, hikâye anlatımı ve söylemler, farklı eksenlerde göze çarpan sosyolojik sorunsalları aydınlatma sürecinde nicel ve nitel araştırma desenlerinin önemli parçaları hâline gelmişlerdir. Hayatımızın her yerinde maruz kaldığımız veya ürettiğimiz söylemsel pratikler ve anlatılar kültür ve birey arasındaki bağı anlamamıza yardımcı olurlar. Yukarıda belirlenen üç eksek çerçevesinde mikro eksen, anlatılar kişilerin kendi dünyalarında belirli ahlaki duruşlarla müzakere etme biçimlerine işaret ederken, mezo eksen kurumlar ve organizasyonlarda inşa edilen anlatıların toplumsallığa etkisi; makro eksen ise küresel boyutta hâkim olan süreçler içinde yer alan anlatısallığın önemi yer almaktadır. Anlatı sosyolojisi gibi bir alt alan içinde kimliklerin anlatılar aracılığı ile inşası ve güç ilişkilerinde anlatıların önemi gibi temel sorunsallar tanımlayarak bazı sosyal problemlerin çözülmesine katkıda bulunabilir. Anlatı sosyolojisi, bu bağlamda, sosyolojinin temel odak noktası olan toplumsallığın kılcal damarlarını, ilişkilerimize

yakından bakabilmemizi, çatışma çözümleme yapabilmemizi sağlar. Anlatı ve hikâye anlatımı ile belki de sosyolojik hikâye anlatımı yolunda başka bir metodolojik güzergâh açılmış olacaktır.

Kaynaklar

1. Watson, T. J. (2009). Sociology, narrative and discourse. *The Handbook of Business Discourse*, 226.
2. Ewick, P., & Silbey, S. S. (1995). Subversive stories and hegemonic tales: Toward a sociology of narrative. *Law & Soc'y Rev.*, 29, 197.
3. Holmes, J. (1997). Struggling beyond Labov and Waletzky. *Journal of Narrative and Life History*, 7(14), 91-96.
4. Ricoeur, P. (1984). The model of the text: Meaningful action considered as a text. *Social Research*, 185-218.
5. Erol-Işık, N. (2015). The role of narrative methods in sociology: stories as a powerful tool to understand individual and society. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 103-125

FELSEFE VE SOSYOLOJİDE ANLATI

Doç. Dr. Adem İNCE
SAMÜ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
adem.ince@samsun.edu.tr
ORCID 0000-0003-4126-2798

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli hususiyetlerinden biri onun *lingüistik veç-hesidir*. Sahip olduğu dil yetisi, insanı tanımlar ve daha da ötesinde onu yaşamı anlamlandıracak yegâne “özne” konumuna da yükseltir. Âdem ile Havva anlatısının ihtiva ettiği en önemli mesajlardan biri, Âdem’in eşyayı isimlendirmesidir, ki burada vurgulanmak istenen mesele de en temelde Âdem’in zihinsel kabiliyetleridir. Âdem bu zihinsel donanımı sayesinde yeryüzündeki canlı/cansız varlıktan ayrılarak, farkındalığa sahip bilinçli bir özne rolünü üstlenir. İsimlendirme, tanımayı ve tanımlamayı içerdiğinden Âdem’in varlıkla kuracağı münasebeti de zihinsel planda inşa eder. Bu sayede insan yeryüzündeki ikameti süresince diğer varlıklardan farklı, anlamlı ve özgün bir yaşam icra edebilecektir.

Anlatı (*narrative*) inşa etmek insanın zihinsel donanımıyla ve de hayattaki özne rolüyle yakından ilişkilidir. Anlatı, hayatımızın merkezinde yer alır, zira insanlar olarak dünyayı diğer canlılar gibi deneyimlemeyiz. Aksine dil yetimizi kullanarak yaşamımızı anlatılaştırırız. Bir güneşin doğuşunun var ettiği renk cümbüşü karşısında yahut gece denize akseden ay ışığı/mehtap karşısında insan varlıktan farklı olarak bu sahnelere bigane kal(a)maz. Bu deneyimleri de ekseriyetle anlatıya dönüştürerek yeryüzündeki ikametini muhkemleştirir. Bu yüzden “mitte, efsanede, fablda, masalda, uzun öyküde, destanda, hikâyede, trajedide, dramda, pantomimde, tabloda, vitrayda, sinemada, çizgi resimlerde, sıradan bir gazete haberinde, konuşmada anlatı hep vardır.” Anlatılar insanın dünyadaki hayatına istikrar katar, çünkü “dünya biz onu dil ve hikâye aracılığıyla deneyimledikçe insani ve anlamlı bir hâl alır.”

Bir bilgelik arayışı ve sevgisi olarak ortaya çıkan felsefe en temelde insanı ve onun dünyadaki varlığını, sosyoloji ise daha belirlenmiş sınırlar dahilinde insan ve toplum ilişkilerini konu edindiğinden her iki disiplinde de anlatılar güçlü bir şekilde yer tutar. İnsanın ve insani olanın ele alıp incelenmesinde anlatılar belirleyici bir etkiye sahiptir. Bunun en önemli nedeni anlatıların insani olanı doğrudan *yansıtabilme* gücüne sahip oluşudur. Anlatılar inşa edici yönleriyle anlam doludur ve barındırdıkları anlam üzerinden insani olanı mütemadiyen vücuda getiren örüntüleri nakşederler. Bu yüzden felsefede ve sosyolojide ele alınan meselelerde anlatıların önemi zannettiğimizden epey fevkindedir.

Sosyolojinin henüz bir disiplin olarak tanımlanmadığı antik dönemde felsefe, anlatılarla dolu bir toplumda palazlanmıştır. Örneğin Antik Grek’a bakıldığında felsefi birikimle mitolojik anlatıların iç içe geçtiği görülür. Öyle ki, Batı felsefesi de Yahudi-Hıristiyan birikimiyle beraber bu zemin üzerine inşa edilmiş olup hemen her meselede referans

kaynağını anlatıların oluşturduğu bir felsefî perspektifi içselleştirmiştir. Nitekim ‘Batı felsefesi esasında bir anlatılar felsefesidir’ bile denebilir. Alfred North Whitehead’in meşhur ifadesiyle eğer “Tüm Batı felsefe tarihi Platon’a düşülen dipnotlardan ibaret” ise aslında aynı tarih bütünüyle *anlatı* üzerine kurulu demektir. Zira Platon’un gerçek dünya ile idealar dünyasını anlatmak için kullandığı “mağara alegorisi” bu felsefî birikimin en temel anlatısını teşkil eder. Mağaranın kapısından içeriye giren ışığın oluşturduğu gölgelere ram olmuş hayatların ve hakikatin sahte bir kopyasına aldanmış, yankıları ses addeden zincire vurulmuş dimağların hikâyesi. Platon’un mağara alegorisi bize anlatının felsefî muhtevayı ne denli derin ve etkili bir şekilde aktarabileceğini de örneklendirir, zira alegorik anlatım aslında meselenin üzerine mütemadiyen düşünmeyi ve mesele üzerinden felsefe yapmaya devam etmeyi de her daim mümkün kılar.

Anlatının kapalılığı, onun felsefî zemine uygunluğunun temelini teşkil eder. Bu düzlemde anlatı esasında “pedagojik” olmayan bir hususiyeti haizdir. Hatta bu konuda daha cesur bir söyleme sahip olan Jean-Luc Nancy’nin ifadeleriyle “mesel, temsil (alegori veya misal) yoluyla pedagoji biçiminde iş görmez, aksine pedagojiden imtina edilmesinden, pedagojinin reddedilmesinden ileri gelir.” Anlatının opaklığı, onun, aktarılan kişilerin üzerine sürekli bir şekilde kafa yorabilmesine olanak tanıyan bir müphemliği barındırabilmesine imkân tanır. Zira “mesel imajdan anlama/duyuya doğru gitmez; imajdan zaten verilmiş ya da verilmemiş olan bir görme yetisine doğru gider. ‘Kulağı olan işitsin!’ Mesel onu zaten anlamış olana konuşur, zaten görmüş olana gösterir.” Herkes anlatıdan kendi birikimince ve kendi şahsiyetinin olgunluğunca bir şeyler kesbeder. Bu yüzden anlatı, felsefeyle tam bir bütünleşme tesis eder, çünkü anlam arayışını ve felsefî inşayı devam ettirme rolünü üstlenir.

Anlatı kapalı bir ifadenin ve müphem bir mesajın tecessüm etmiş hâlidir. Kapalılığın ihtiva ettiği müphemlik muhtemel farklı anlam(landırma)ları mümkün kıldığı gibi aynı zamanda felsefe yapmayı da daha makul bir zemine sevk eder, zira felsefe kesin/kati yargılardan ziyade ucu açık ve muğlak ifadelerin disiplini. Burada anlam arayışını devam ettiren en temel saik, müphemliktir ve de pedagojik olmayan anlatının anlam yelpazesinde edinebileceği olası anlamdır. Bu yönüyle anlatı, felsefe için büyük bir membadır. Filozof/felsefeci, felsefe yaparken bu membadan olabildiğince yararlanarak meramını da geniş bir anlam çeşitliliği dahilinde ifade etme olanağını elde eder.

Felsefî irdeleme anlatılarla fenomenolojik bir perspektif sunarak daha insani bir anlamlandırmayı da mümkün hâle getirir. Örneğin Giorgio Agamben, *Çıplaklıklar* kitabına tam da anlatının nimetlerinden yararlanmak için insana dair ilk anlatıda geçtiği şekliyle Âdem ile Havva’nın cennette düşer oldukları çıplaklıkla başlar. Ona göre insan ilk kez çıplaklığa bu anlatıda maruz kalmıştır ve hikâyede çıplaklığın farklı anlamlara gelebileceği bir enginlik söz konusu edilmektedir. Veyahut Ole Madsen ile Svend Brinkmann’ın *utanç* fenomenini de yine Âdem ile Havva’nın avret yerlerinin birbirlerine aşikâr olmaları neticesinde hissettikleri duygu üzerinden ele almaları da benzer bir anlamlandırmayı mümkün kılar. Anlatıyı inşa eden insan olduğu için anlatı bizatihi insanın anlam dünya-

sını temsil eder ve bu yüzden felsefe de anlatıyla dolayumsuz olarak ilgilenir.

Anlatı poetiktir. Bilimsel metodolojiyle elde edilmiş olan bilimsel bilginin aksine anlatılar poetik bilgiyi kayda geçirirler. *Poiesis*, *praxis*ten farklı olarak yaratıcı olanı temsil eder. Anlatı daha çok muhayyilenin bir ürünüdür ve müdrikenin yahut usun inşa ettiği bir dünyada anlatının karşı karşıya kaldığı tehlike değersizleşmedir. Modernite ile birlikte bilimsel olanın pozitivist bir usul üzerinden ilerlemesi katılık/kesinlik taleplerini de beraberinde getirerek hem müphemliği hem de hikâyeyi işlevsizleştiren bir yaklaşımı bilimde hâkim kılmıştır. Modernite toplumun hesaplanabilir, öngörülebilir, denetlenebilir ve kontrol edilebilir bir hâle sokulabilmesi adına kesinliği talep eder, fakat kesinlik arayışı anlatının mantığına aykırı bir yaklaşımı egemen kılar, zira anlatı en temelde müphemliği besler ve yayar, anlam arayışının devamını da bu şekilde temin eder. Fakat bilimsel bilgi, müphem olanın karşısında “gerçek” (*fact*) olan ile ilgilenir ve bu yüzden dinî, mitolojik ve efsanevi anlatılara bir anlam ve önem atfetmez. Böyle bir zeminde artık Âdem ile Havva anlatısının yerini evrim teorisi almıştır.

Modern dönemde anlatı teorisi ile ikame edilmiştir. Lakin teori profan olduğundan anlatının yaptığı gibi hayatı istikrarlı bir hâle getirme becerisinden yoksundur. Teori sadece *nasıl* ile ilgilenir ve dolayısıyla mekanik bir dünyanın teşekkülüne katkı sunar. Anlamdan yoksun teknik bir düzlemde gerçek olanı irdelemeye çalışırken dünya hayatında insana tutamak sunan anlatıları da pas geçer. Bu yüzden Friedrich Nietzsche bilimsel olanın kurmaya çalıştığı ussal uygarlığın barındırdığı tehlikeleri erken bir dönemde öngörebildiğinden poetik bir yol takip ederek *sanatı* öne çıkarmıştır. Ona göre “yaşamın tek yolu sanattan geçer. Düş’ün yok edilmesi, işte bilimin varmak istediği nokta budur. Buna erişseydi her şey susardı, fakat bereket ki sanat var.”

Nietzsche felsefi olanı inşa ederken bütünüyle anlatıdan, yani poetik olandan destek alır. Tragedyanın doğuşu üzerinden Apollon ve Dionysos betimlemeleri, onun felsefi zeminini inşa eder. Nietzsche’nin en temel metni olarak kabul edilebilecek *Böyle Buyurdu Zerdüşt*’teki Zerdüşt karakteri tamamiyle anlatısal bir karakterdir. Zerdüşt poetik olanı temsil eder. Nietzsche’ye göre poetik bilgi, hayatta karşı karşıya kaldığımız hakikatin eziciliği ve yıkıcılığı karşısında insana bir tutamak sunar ve hayatı daha yaşanabilir kılar, çünkü insanı hakikatin ağırlığına ezdirmez. Bu yüzden o ussal olanın karşısında düşsel olanı, muhayyileye müteallik olanı önceleyerek anlatısal bir felsefe kurgusunu benimsemiştir. Nietzsche’nin felsefede diriltmeye çalıştığı “anlatılarla felsefe yapma süreci”, her ne kadar erken modernite ile birlikte sekteye uğramış olsa da postmodern felsefede anlatılar geri gelmiştir. Meta-anlatıların sonu olarak görülen postmodern dönem, anlatının teorisinin karşısında güçlendiği yeni bir döneme tekabül eder. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında genelde varoluşçuların özelde ise Heidegger’in çabalarıyla felsefede anlatısallık ve poetik etki güç kazanarak pozitivist mantalite karşısında anlatının felsefede geri geldiği yeni bir dönemi ortaya çıkarmıştır.

Sosyoloji modern toplumun inşa edildiği bir dönemde felsefeden ayrılarak daha kesin sınırlar çerçevesinde tesis edildiğinden Comte’un pozitivist sosyoloji disiplini için

belirleyici bir rol oynamıştır. Sosyoloji neredeyse postmodern döneme kadar pozitivist belirleyiciliğin etkisinde gelişim gösterdiğinden yorumlayıcı perspektif sosyolojide geç dönemde söz sahibi olmuştur. Son yüzyılda poetik olanı da sosyolojiye katan ve anlatısal bir yol da benimseyen en önemli kişilerden biri Zygmunt Bauman olmuştur. Bauman hemen her kitabında toplumsal olanı irdelerken toplumu inşa edenin insan olduğu fikrinden yola çıkarak mutlaka anlattıklarını bir anlatı ile ilişkilendirerek toplumu anlatı üzerinden anlamlandırmayı amaçlar. Örneğin *Ahlaki Körlük* kitabında insanın dünyadaki rolünü ele alırken Âdem'in halifelğine değinir ve onun varlığı isimlendirmesini epistemik bir role hamlederek varlıkla olan ilişkimizin aslında tanımlama (*defining*) odaklı olduğunu ifade eder. Yahut birçok kitabında insanın insana olan hasımlığını Habil ile Kabil hikâyesi üzerinden ele alır ve anlamaya çalışır.

Hâlihazırda hem felsefe hem de sosyoloji artık anlatının önem arz ettiği birer disipline karşılık gelmektedir. Bugün Hartmut Rosa'dan Byung-Chul Han'a, Svend Brinkmann'dan Wilhelm Schmid'e sosyoloji ve felsefeyle iştigal eden hemen her sosyolog/filozof anlatıları dikkate alan bir metodoloji takip etmektedir. İnsan ve toplum arasında dikotomik bir ilişki tesis edilemeyeceğinden, diğer bir tabirle insan ve toplum et ve tırnak gibi birbirinden ayrılamaz olduğundan felsefede de sosyolojide de ele alıp incelenen konu her ne olursa olsun en nihayetinde hemen her konunun insani bir yönü olacağından mesele dönüp dolaşıp anlatının meselenin anlaşılabilirliğine sunacağı pozitif etkiye gelmektedir. Bu doğrultuda insanın dünyadaki yolculuğunu daha istikrarlı kılacak ve onu anlamlandıracak anlatılar sosyolojiyi ve felsefeyi daha mümbit kılacak bir etkiye sahip olduklarından anlatılara/hikâyelere gereken önemi vermek ilmî sorumluluğun bir gereği olarak görülmelidir.

Kaynaklar

1. Barthes, R. Göstergebilimsel Serüven. Yapı Kredi Yayınları. 1993, sh. 83.
2. Waxler, R.P. Okumanın Riski: Edebiyat Kendimizi ve Dünyamızı Anlamamıza Nasıl Yardım Eder? Epsilon Yayınları. 2022, sh. 21.
3. Jean-Luc Nancy. Noli Me Tangere: Bedenin Kaldırılması Üzerine Deneme. Dergâh Yayınları. 2020, sh. 30-31.
4. Agamben, G. Çıplaklıklar. Alef Yayınları. 2017.
5. Madsen, O. J., & Brinkmann, S. (2012). Lost in Paradise: Paradise Hotel and the Showcase of Shamelessness. *Cultural Studies- Critical Methodologies*, 12(5), 459-467. <https://doi.org/10.1177/1532708612453011>
6. Zikreden: Lasserre, P. Nietzsche'nin Müzik Üzerine Düşünceleri. Pan Yayıncılık. 1997, sh. 19.

ADLARIN YARGILANDIĞI

Cevat İZGİ*

Prof. Dr. Mustafa KAÇALIN
MÜ Atatürk Eğitim Fakültesi Türkçe AD (E)
mskacalin@gmail.com
ORCID 0000-0002-9959-3306

İki adın ben diyeyim yargısı siz deyin yazgısı. İkisi de bir. Değişmez ki. Geçmiş çağların birinde bir bilge, iki dili tartıya vurmuş, dillerden biri dillenip ağır gelmiş, öbürü ağzını açıp da dilini kıpırdatamamış, yeğnilmiş anlaşılabacağı. Bu yazı, biri öz öbürü üvey iki sözün yazısıdır.

Şimdi iki söz yargılanacak. Yargılanma istekleri ayrı. Konu hangisinin ağır hangisinin yeğnik geleceği değil.

Yanı yönü belirsiz bir yargı yerindeyiz. Yargıç oturmuş, savcı ayakta, sanıklar arada, tanıklar orada, yazıcı masasında, nerede kaldı suçlular, hani onlar? Yoklar. Bulunmadan yargılanacaklar. Yargılığı, yargının sonucunu özleyip gözleyenler doldurmuştu. İğne atılsa yere düşmez bir topluluk. Yargıç kürsüye üç kez vurdu, durdu. Duruşma başladı. “Bu duruşmada” dedi, “iki söz enine boyuna ölçülecektir.” Yargılığın bir yanını Kreşliler öbür yanını Yuvalılar tutmuştu. İlk Kreş dinlenecekti. Yargıç sorguya başladı:

– Adın ne?

– Kreş.

– Ne demeğe gelirsin?

– Ahır anlamındayım. Rusçada bu anlamda, ‘yasla’ biçiminde, Almanca da ‘küçük çocuk esirgeme kurumu’ anlamında ‘Kleinkinderbewahranstalt’ [oku. kleinkinderbevâranştalt] biçiminde kullanılırım. Doku taşlarımdan “stalt”ın kökündeki “stala”da ahır anlamı yatar. İsalılara göre İsa yalavaç ahırda doğduğundan, çocuk yuvalarına ad olmuşum.

– Nereden geldin, nasıl girdin bu yurda? Seni tanımıyoruz, yabancı olmalısın.

– Batıdan geldim.

– Girişini kim verdi?

– Beni tanıtanlarınızı bilirsiniz. Beni aydınlarınız aldı. Bana, ayıla bayıla, ‘Buyurunuz, sizi şöyle alalım, oturmaz mıydınız?’ denildi. Kıramadım. Ben de oturdum. Yurduzda tutulup tutundum.

Tanıklar azdı. İçlerinden biri, ayağa kalkarak, “Söz istiyorum, sayın yargıcım.” dedi.

Söz verildi. Sözcü tanık, “Sayın yargıcım dedi, bu söze giriş yolu veren sözde aydınlar yargılanmalıdır. Dilimizin sözlerine kıyanlar, onları öldürüp ak beze saranlardır.” Tanıklardan biri, “Kreş’e söz verilsin, neyin nesi olduğu görülsün.” dedi. Bunun üzerine yargıç:

– Evet Kreş dedi. Konuş, savun kendini.

– Benim suçum yok ki, kendimi savunayım. Bana, ‘Buyurunuz!’ denildi. Ben de buyurdum. Girdim demek istiyorum.

Yargıç:

– A gelinim, seni alanlar kimler, seni beğenen güveğileri tanıyor muyuz? diye sordu.

– Bilemem. dedi Kreş, “Bildiğim onların sizleri tanımadığı. Tanısaldı, sizi bilir, sizin dilinizce söylerlerdi. Demek tanımıyorlar. Beni şimdi yuvanızdan atar, yurdunuzdan kovarsınız.”

– Bu bizim bileceğimiz iş. Dur bakalım, Kreş!” dedi yargıç, “Sana atmaktan, kovmaktan söz eden kim?” Senin kökün derinlere işlemiş, sökülmen öyle kolay mı sanıyorsun?

Bir süre ses soluk kesildi, susuldu. Söz Yuva’nındı. Kendisini sevdirmeye, ısındırmağa çalışacaktı. Bakalım ne diyecekti?

“Kimsesiz kuşun eviyim. Kuşçağızlar, balalarını bende büyütür, bende yetiştirirler.” diye başladı söze. Yuva, şunları eklerken nedense kekeleydi:

– Kimsesiz yavruların barınaklarına da ad olmuşumdur. Koca bir yurda benim adımın takılıp yakıştırıldığı olur. Yer yurt, orun, yuva, ev bark, dam sözleri arasında benim de adım geçer. Bunlar arasında bir olur küçücek, bir olur büyüğüm, kullanılışa özel bir yerim vardır. Kreş geldi, benim yerimi aldı. Doğrusu getirilip alınıldı. Benim adım kaldırıldı. Öz yurdumda yapayalnız kalmış, yabancılanmışım. Ne yapacak, kime dayanacaktım? Ben şimdi üvey, kreş’se öz mü öz gözde mi gözde bir oğul. Biliyorum, azıcık bir kesimin gözünde tütüyorum. Bu beni avutuyor, bu bana yetiyor. N’eyleyeyim, yazgım buymuş. Benden yana çıkmayanlar, beni daracak dağarcıklarından çıkarıp yerime onu oturtmuşlar. Kreş’in ne demeğe geldiğini bilselerdi, kullanırlar mıydı onu? Alırlar mıydı onu? Nesneler bilgiyle değerklenir, bilgiyle ölçülür. Bilgisizlik bütün kötülüklerin kaynağıdır. Bu kaynağın kökünden acı bir su kaynar. İçeni kandıracak gözüdür, kandırmaz, yakar. Bu kreş denilen nesnenin kökü ne, eki ne? Kökünü söktüm, kök anlamını söyledim sizlere. Benden sökmesi, sizden atması. ‘Peki eki ne?’ diye soracaksınız, biliyorum. Ekini, ektiğini, ekeceğini varın siz sökün. Yanınca ayrıklar bitirmeden, başkalarını getirmeden yolun bunu, kesin yolunu! Söyleceklerim bunlar.

Tanıklardan biri kalktı, son sözü söyleyip taşı gediğine koydu.

İster sevin ister yerin,

Yoktur burada senin yerin!

Bundan sonra yargıç önüne üç kez daha vurdu. Oradakiler, olanca ilgilerini yargı sonucunu bildiren sözlere verdiler.

– Gereği düşünüldü. Bu kreşin bu denli barındığı, onun bu denli barındırıldığı artık yetti. Onu geldiği gibi çıktığı yere gönderiyor, ona, ‘Sizi şöyle alalım.’ diyoruz.

Kreşin yuvası yapılmıştı.

Yargıcın bu yargısına sevinenler sevindi, yerinenler yerindi. Özümüzden yuvamızdan koparılan sözümüzü yeniden kazanmıştık. Onu bağrımıza basıp okşayarak kokladık. Aydın geçinenler, karanlıkta gezinenler varsınlar karalara bürünsünler. Bugün bizlere bayram, onlara yas oldu. Yasa battılar. Ağlayıp yaşlandılar. Korkut Ata geldi. Sevinci getirdi, yerinci götürdü. Boy boyladı soy soyladı. Görelim hanım ne dedi. “Yurdu yuvayı tanımayanların karalığı tanda başlasın, tanda bitsin. Tanı tanışınlar, tanı anlayıp tanlasınlar. Tanıyanların önde de sonda da yüzleri ak özlere pak olsun. Böyle olsun!”

Not: Bu yazı 1985 (Nisan 7 Pazar, Kadıköy) yılında kaleme alındı, 1993 (*İslâmî Edebiyat*: İstanbul 21. sy. 85-87. ss.) yılında yayımlandı Eğitimde Hikâyenin Gücü (Malatya) sempozyumunda muhatabını bulacağı düşüncesiyle Malatyalı müellifinin hatırasına bir meslektaş tarafından okundu.

Kaynaklar

1. Nevâyî, Alî Şîr-i [ö. 1501]: Muhâkemetü 'l-Luğateyn [=Adların Yargılanması]. Bk. İshak Refet Işıttan: Ali Şir Nevâî, Muhakemet-ül-lûgateyn: Ankara 1941. Robert DEVEREUX: Muhâkamat al-Lughatain by Mir 'Ali Shîr Introduction, Translation and Notes: Leiden 1966. Agâh Sırrı LEVEND: Ali Şir Nevai IV. Cilt Divanlar ile Hamse Dışındaki Eserler: Ankara 1968, 187-217. sf. Barutçu Özönder, F. Sema: ‘Ali Şir Nevayî Muhakemetü 'l-Lugateyn İki Dilin Muhakemesi: Ankara 1996, X+246+XVI s. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 656. Ali-Şir Nevayî Külliyyatı: 15. [Yazılışı: Hirat 1499]. 58 yaşındayken yazmıştı.
2. Yudahin, K. K.: Kırgız Sözlüğü: Türkçeye Çeviren: Aptullah [Battal] TAYMAS, Ankara 1945, 1. c. 184b. sf.
3. La cherce: Hayvan yemliği; beşik; İsa aleyhisselamın doğduğu zaman içinde konulduğu yemlik; bu durumu temsil eden sahne. [Saraç, Tahsin: Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük: 1976 Ankara 308. sf.]

***Cevat İZGİ** [1955 Ocak 10 Malatya - 1995 Mart 9 İstanbul]: Malatya'nın Pötürge ilçesinin Doğanol bucağının Murat suyu boyundaki Gökçe köyünde doğdu. İlkokulu üçüncü sınıfa değin köyünde okudu. Anadolu Türkçesi'ni Anadolu töresini çocukluk yanında yerinde tanımış oldu. İstanbul Kadıköy'de talimhane semtindeki Gazi Mustafa Kemal Paşa İlkokulu'nu [1968], aynı semtteki Kemal Atatürk Ortaokulu'nu [1968], Haydarpaşa Lisesi'ni [1974] ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Fars Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nü bitirdi [1981]. Konya'daki II. orduda ulaştırma asteğmeni olarak hizmet yaptı [1982]. İslâm Konferansı, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nde Prof. Dr. Ramazan Şeşen'in yanında çalışmaya başladı [1983]. Türkiye genelinde bulunan bazı mühim yazma kütüphanelerinin tarama çalışmalarında bulundu.

Ardından Mısır Kahire Hidiv Kütüphanesi, Kuzey Kıbrıs Lefkoşa II. Mahmud Kütüphanesindeki yazma eserler üzerinde çalıştı. 1990'da dünya evine girdi. Belgü adında bir kızı, Şamil adında bir oğlu oldu. 1995 Mart ayının 9 uncu Perşembe günü elim bir trafik kazası sonucu Hakka yürüdü. 14 yıllık bilim hayatında bir kısmı basılmamış, bir kısmı ölümünden sonra basılmış 3 tez, 8 kitap, 6 bildiri, 21 ansiklopedi maddesi ve 20 makale bıraktı. İmzasını atma gereği görmediği pek çok çalışmanın içinde bulundu. Yarım kalmış birçok yazı ve çalışma bıraktı. Ansiklopedi maddeleri sırası geldikçe, kitap yayınları da üzerindeki çalışmalar bittikçe yayınlandı.

YAŞAMDAN MATEMATİK HİKÂYESLERİ

Prof. Dr. Müge KARADAĞ
İNÜ Fen Edebiyat Fakültesi
Matematik Bölümü
muge.karadag@inonu.edu.tr
ORCID 0000-0002-5722-5441

Hayatımızın her alanında elde edilen tüm bilgi, deneyim ve kültürel aktarımın eğlenceli bir şekilde sunulması aslında hikâye edilmesi değil midir?

O zaman hikâye, gerçek veya tasarımla üretilen yazılı veya sözlü metinlerin bütünü olarak karşımıza çıkmaz mı?

İyi bir hikâye, etkili bir hikâye anlatıcılığı ile başarılı olmaz mı? Akılda kalmak ve anlam yaratmak için her zaman iyi sunulmuş bir hikâyeye ihtiyaç duyulur.

Peki, hikâyeyi iyi kılan nedir? Bizi uğraş alanımız olan bilim dalında en etkin, en doğru, en güzel planlanmış söz veya yazı dizini olarak başarıya götürme yolculuğunda önemli bir süreçtir. Konuya karşı olumlu bir tutum ve merak uyandırmasının yanında gerekli olan bilgiyi de cebinde getirmesi, bezdirmeden ama lezzetlendirerek de hatta bazen içinde kendi çıkarımlarını ve sınavlarını da yaparak, üzerinde bir dolu bilgiyi taşıyıp dozunda sunması değil midir? Eğitimde hikâyeleştirme tekniği ile aslında hikâye, bilgiyi ve kullandığımız yöntemi anlatırken içerisinde barındırdığı etkiyi bir hikâye üzerine kurularak, o verinin daha kolay ve net hatırlanmasını sağladığı gibi beynin karar verme sürecine ve kodlayarak öğrenmesine büyük katkılar sunmaktadır.

Matematiği hikâye edecek olursak pek çok durum karşımıza çıkmaktadır.

İnsanoğlu daire dediğimiz kendine özgü yuvarlak şeklin farkına tekerleğin icadından çok daha önce varmıştır. Bu şekil insan ve hayvanların gözbebeklerinde, güneş ve ayın çehresinde önce ilgilerini çekmiştir. Daha sonra sahilde kum yüzeyine çeşitli düzgün yuvarlaklar çizerken bu dairelerin büyüklüklerini belirleyen şeyin bir ucundan diğer ucuna kadar olan uzaklık, çap, ile orantılı olduğunu keşfetti. Dairenin çevre uzunluğu ile çap uzunluğunun orantısının hep aynı sabiti buldurduğunu yani, π sayısını keşfetti.

Güzellik algısı eğer yalnızca bilinç mekanizmasına dayalı bir kavram olmuş olsaydı göreceli olurdu. Oysa bu kavramın matematiksel bir dayanağı bulunmaktadır. Altın oran denilen kavram; bir doğru parçası bir noktadan ikiye bölündüğünde; büyük parçanın= a , küçük parçaya= b oranı, kendisinin büyük parçaya oranı eşit olsun ve bu oran değeri matematiksel olarak 1.61803 olsun. Buna phi, altın oran denilmektedir. Matematiksel olarak, kendisinden bir çıkarıldığında kendi ters değerine, bir eklendiğinde ise kare değerine ulaşmaktadır.

Doğada örümceklerin ağını logaritmik sarmal şeklinde örüşü, ayçiçeği yaprağının

örüntüsünde gizli olan, deniz kabuklarındaki büyüme durumu gibi tanıklık ettiğimiz pek çok harika durum Fibonacci dizisi olarak 1-1'den başlayarak ve sonraki her iki rakamın toplamından oluşan bir dizi ile matematiksel hikâye edilen bir durum ile eşleştirilir.

Şimdi size birkaç matematiksel hikâye anlatayım:

Bir yüzeyin Gauss eğriliği onu karakterize eden bir sabittir. Ünlü bilim insanı ve matematikçi olan Carl Gauss, Gauss tepecikleri olarak anılan bir çalışmasında bulunduğu bölgedeki üç tepeciğe üç arkadaşını yerleştirerek ölçümler yaptırmış, böylece Gauss eğriliğinin bu bölgelerde hep aynı sonucu verdiğini ispatlamıştır.

Sözgelimi elinizdeki bir kağıdı buruşturarak bir yuvarlak top formunda bir cisim, bir geometrik nesne elde etseniz, bu cismin iç kısımlarında kalan çukurları ile üst kısımlarında bulunan tümsekleri için Gauss eğriliği hesaplandığında hep aynı sabit pozitif sayıyı doğurduğunu dolayısı ile bu cismin bir küre olduğunu kanıtlayabiliriz.

Yine bir başka matematiksel hikâyeyi şöyle kurgulayalım; Elinizde taşlarla dolu bir tarla var. Siz o tarladan ve taşlardan bir matematiksel düzlem, uzay nasıl kurgularsınız? İşe o uzayın bazını kurgulayarak başlayalım. Önce tarlayı bir küme ve taşları da kümenin elemanları olarak kabul ederek kümeyi iyi tanımlarsınız. Sonra bu noktalardan ilkinin başlangıç noktası seçerek, ilki başlangıç noktası olan, her iki nokta ile bir vektör oluşturup vektörlerin kümesi ile bir vektör n-lisi kurgularsınız. Sonra bu vektörler kümesine Afin Uzay aksiyomlarını sağlatarak Afin Uzay-Vektör Uzay eşlemesi ile istenilen düzlem ve uzayı oluşturabiliriz.

Diğer bir matematiksel hikâye şöyledir; uzaklık, uzunluk, açı gibi kavramlar matematikte metrik ile belirlenir daima pozitifdir. Sözgelimi “üç metre kumaş” gibi bir söylem ölçüm aracı olarak anlamsızdır.

Yine yer kabuğunun hareketleri olan depremler matematik açısından bir diferansiyel denklem problemidir, depremin her iki şiddeti Richter ölçeğindeki hâliyle bir üstel fonksiyon olarak değer almaktadır. Tıpta kullanılan hastaya verilecek narkoz miktarı yaş kilo ve basıncın fonksiyonu olur bir diferansiyel denklem problemidir. İnşaat mühendislerinin hesapladığı harçların oluşumundaki difüzyon problemleri birer diferansiyel denklem problemidir.

Geometri ilmi eski Mısır'da ortaya çıkmıştır. Nil Nehrinin her bahar taşması ve yerel halkın tarlalarının her defasında birbiri ile karışması gibi karmaşık ve can sıkıcı olaylar neticesinde sınırları belli etmek amacıyla bilinen geometrik cisimler şekil olarak ortaya konulmuştur. Zamanla geliştirilmiş olmakla birlikte yüzey üzerindeki bölgelerin alanlarının hesabı da integral ile tanımlana bir kavramdır.

Daha pek çok bilimden matematiksel verileri hikâyeleştirerek günlük yaşamla anlamlandırabiliriz. Güçlü bir hikâye anlatıcılığı ile görülen, duyulan, hissedilen ve bilinen her şey bir anda farklı bir boyut kazanıp orda gerçeklik kazanır. Bu gerçeklik bireyde ilhamla birleşip onların değişebilmeleri veya farkındalık kazanabilmeleri konusuna kat-

kılar sunmaktadır.

Eğitimde hikâye etmek veya etkili bir hikâye anlatıcısı olabilmek hususunda hikâyenin iyi kurgulanmasının yanında ses, mimik, göz kontağı, drama ve dönüt gibi pek çok parametre birleştirilerek siz ve kurumunuz adına algıları pozitif yönlendirebilirsiniz. Doğru ve etkin bir hikâye ile biliminizi güçlendirmek adına iyi sunum yapabilmek için gerekli özellikler olarak da şu önemli noktalar ele alınabilir: konuşma hazırlamanın ipuçları, hikâye tasarımı için kılavuz oluşturma incelikleri, anlatım yöntemleri, kurumsal ve bilimsel hikâye kurgusunun aşamaları, alt ve yan hikâyeler arasındaki bağlantılar ve farklılıklar iyi analiz edilerek sunum sürecinin başarıyla yürütülmesinde bu etkenler çok faydalı olacaktır.

Bu bağlamda konuyu büyük çerçevede değerlendirecek olursak; önemli bir bilimsel veriyi eğitimde hikâye etmek yöntemiyle sunabilmek amacıyla yola koyulduğumuzda hedef kitlenizde hazır bulunuşluk ve o bağı kurmada sonrasındaki öğrenme ve kontrol etme süreçlerinde hikâyeleştirme yöntemi hep size doğru rehberlik edecektir.

Kaynaklar

1. Diferansiyel Geometri, Hacısalıhoğlu HH, Gazi Üniversitesi Basımevi, 1983.
2. Sayıların Dili, Karaçay T, Oyun, 2008.
3. “Yüz Analizinde pi—Altınoran Değerlendirme Yöntemi”, hakanbozoğlu.com.
4. Yaşayan Matematik, Pappas T, Doruk Yayınları, 2014.
5. Matematik Hayattır, Pappas T, Doruk Yayınları, 2013.

KUR'ÂN KISSALARININ EĞİTİMDEKİ GÜCÜ

Doç. Dr. Mustafa KARA

OMÜ İlahiyat Fakültesi

Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi AD

mustafakara@omu.edu.tr

ORCID 0000-0002-5497-1131

Yüce Allah (cc) Kur'ân'da insanları eğitmek, onları tevhid ekseninde imanlı ve ahlâklı bir hayat yaşamaya teşvik etmek için farklı yöntemler kullanmaktadır. Bunlardan birisi de kıssa anlatmaktır.

Kur'ân kıssaları, “tevhid inancını pekiştirmek, insanları eğitmek ve böylece onları hidayete kavuşturmak, kulluk bilinci oluşturmak, geçmişten ders çıkarılmasını sağlamak, Kur'ân'ın, Yüce Allah'ın (cc) Hz. Muhammed'e (s) indirdiği ilahi mesajı olduğunu ispatlamak, peygamberlerin amaç birlikteliğini vurgulamak, gelecek nesillerin zihninde örnek bir hatıra oluşturmak, kıyametin geçekliğinden kuşku duyulmamasını sağlamak, insanları imanlı ve ahlâklı bir hayat yaşamaya teşvik etmek, Hz. Peygamber'e ve mü'minlere moral vermek gibi amaçlarla, tarihin bir döneminde gerçekten yaşanmış, kaynağı vahiy olan, çoğunlukla zaman ve mekândan soyutlanmış, önceki peygamberler ve kavimler ya da geçmiş toplumların hayat kesitleriyle ilgili olarak Kur'ân'da anlatılan olaylardır.” Kur'ân'da 27 peygamber, 13 de kişi ve topluluk kıssası yer almaktadır. Bu bağlamda Kur'ân ayetlerinin 1787 tanesi kıssaları konu edinmektedir. Bir başka ifade ile Kur'ân'ın yaklaşık dörtte biri kıssalardan oluşmaktadır.

Eğitime Dair Mesajlar Bağlamında Kur'ân Kıssaları

Tanımında da geçtiği üzere kıssaların en önemli hedeflerinden birisi insanları eğitmektir. Bu doğrultuda Kur'ân kıssaları, eğitime dair çok güçlü mesajlar içermektedir. Bu mesajlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Hız. İbrahim Kıssası

Putperestlik, Yüce Allah tarafından din veya inanç olarak asla kabul edilmeyecektir.

Putperestlikle mücadele etmek, tüm Müslümanların görevidir.

Hız. İbrahim'in, putperest bir topluma tebliğde bulunması ve onlarla çeşitli şekillerde mücadele etmesi, risâlet görevinin tevhidi esas aldığını, tebliğ çalışmalarının hak-batıl mücadelesinden ibaret olduğunu ve bu mücadelenin akıllıca yürütülmesi gerektiğini göstermektedir.

Yüce Allah'ın (cc) elçisinin, bahsi geçen putperest toplum içerisinde yer alan babası Azer'e de tebliğde bulunması, tebliğ çalışmalarına en yakın akrabalarından başlamak gerektiğini öğretmektedir.

Söz konusu putperest toplumun yöneticisi ve avenesi tarafından ateşe atılan Hz. İbrahim'in ateş tarafından yakılmaması, Yüce Allah'ın elçilerini ve mü'minleri, insanların her türlü saldırı ve düşmanlıklardan koruyacağını kanıtıdır.

Kendisini taşıyarak öldürme tehdidinde bulunan babası Azer için Hz. İbrahim'in yaptığı duanın, *“Cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne Nebî'ye ne de iman etmiş olanlara yakışır.”* ayeti gereğince geri çevrilmesi, biyolojik aileden ziyade iman ailesinin önemli olduğunu göstermektedir. Benzer bir mesaj, Hz. Nuh (as) ile oğlu için de söz konusudur.

Ülü'l-'azm (azim ve kararlılık sahibi) peygamberlerden olan Hz. İbrahim'in, yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen tevhid mücadelesinden vazgeçmemesi, ilahi mesajı insanlara ulaştırmak için tebliğ faaliyetlerini sürdürmesi, Yüce Allah'ın Kur'ân'da ondan *“tek başına bir ümmet”* olarak söz etmesi, çoğunluğun hakikat için ölçü olmadığının göstergesidir. Dolayısıyla insan tek başına da kalsa tevhid mücadelesini sürdürmeli, kendisini davasına adanmalı, hak davası uğruna gerekirse tek başına kalmayı göze almalı ve gerçekleri savunmalıdır.

H. Nûh Kıssası

Yüce Allah'ın (cc) elçisini tehdit etmek, delilik, müfterilik, yalancılık ve şaşkınlıkla suçlamak, onunla ve ona inananlarla alay etmek büyük günahdır ve neticesi helaktır.

Yüce Allah'ın elçilerinin görevi, O'nun dinini insanlara ulaştırmak, emrini yerine getirmek, tebliğde bulunmak ve insanlara örnek olmaktır. Bu elçilere muhatap olanların görevi de elçilerin getirdiği mesajın gereğini yapmaktır.

Yüce Allah'ın insanlık ailesine gönderdiği tüm peygamberler de birer insandırlar. Dolayısıyla Allah'ın insanlar arasından bir beşere peygamberlik görevi vermesinde, ona ilahi mesajını ulaştırmasında ve elçinin de bu ilâhî mesajları muhataplarına aktarmasında gariptenecek bir şey yoktur.

İlahi mesaja muhatap olanlar veya kendilerine eğitim verilenler, hakikati tersyüz etmeye yönelik çeşitli çabalara girseler de elçinin ve eğitimcinin doğruları uygun bir şekilde anlatma ve dirayetli bir biçimde doğru yerde durma gibi bir sorumluluğu vardır.

Mü'minler, gündemi belirlenen değil, gündem belirleyen bilinçli insanlar olmak zorundadırlar.

Nûh kavminin, Hz. Nûh'un mesajına inananların ve onun etrafında toplananların, toplumun basit görüşlü insanları olduğu ve dolayısıyla onları yanından uzaklaştırması gerektiği yönündeki telkinlerine Allah Rasûlü'nün itibar etmemesi ve bu mü'minlerle birlikte Yüce Allah'ın emriyle inşa ettiği kurtuluş gemisine binmesi, insanlar arasındaki kıymetin sosyal statülerden değil, takva, duyarlılık ve sorumluluk bilincinden kaynaklandığını göstermektedir.

Hz. Nûh'un tevhid davetini reddedenlerin tufanda boğularak helak olmaları, Yüce

Allah'ı, elçilerini ve mesajlarını inkâr edenlerin, er ya da geç kaybetmeye ve yok olmaya mahkûm olduklarının kanıtıdır.

Korkunç tufanda helak olanlar arasında Hz. Nûh'u inkâr eden eşi ve oğlunun da bulunması, -tıpkı Hz. İbrahim'in babası örneğindeki gibi- kurtuluş için biyolojik ailenin değil, iman ailesinin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Hz. Nûh'un, kavmine tebliğde bulunma karşılığında onlardan dünyalık herhangi bir şey talep etmemesi, risâlet görevinin hasbî olduğunu ve mükâfatının da Yüce Allah tarafından verileceğini göstermektedir. Aslında bu durum, tüm peygamberler için geçerlidir. Söz konusu hasbîlik duygusu, Yüce Allah'ın dinini insanlara anlatmakla mükellef olan herkesi kapsamaktadır. Dolayısıyla insanlara Allah'ın (cc) ayetlerini, Hz. Peygamber'in örnek hayatını anlatanlar da muhataplarından hiçbir dünyevi menfaat beklememelidirler. Zira onların mükâfatını Yüce Allah, hem dünyada hem de ahirette ziyadesiyle verecektir.

Hz. Hûd Kıssası

İnsanın helal yoldan zengin olabilmesi için alın teri ile çalışmaya ihtiyacı vardır. İnsan, çalışabilmek için de sağlıklı bir bedene sahip olmalıdır. İnsana sağlık nimetini veren de Yüce Allah'tır. Nimetlerin artması ve kalıcı olması şükretmeye bağlıdır. Nimetin asıl sahibi olan Yüce Allah'a (cc) şükretmek yerine nankörlük edenler ise nimetleri kaybetmeye ve helak olmaya mahkûmdurlar.

Şımarıklık, felakettir.

Hz. Sâlih Kıssası

Yüce Allah'ın elçilerini ve onların getirdiği mucizeleri inkâr etmenin sonucu helak olmaktır.

İnsanlık ailesi dünya hayatında sürekli bir şeylerle imtihan olmaktadır. Peygamberler de insanların bu imtihanları kazanabilmeleri adına onlara rehberlik eden elçilerdir. Dolayısıyla peygamberlerin, insanları davet ettikleri şeyler, hakikatin ta kendisidir. Onların hikmeti sorgulanamaz ve hafife alınamaz. Zira hikmetin gerçek sahibi Yüce Allah'tır. Bu hakikate rağmen elçilerin davetine muhalif tutum ve davranışlar sergilemek, sonu hüsrarla bitecek bir maceraya atılmaktır.

Hz. Lût Kıssası

Livâtâ yani kadınları terkedip şehvetle erkeklere yanaşma fiili, insanlık tarihinin en çirkin tutum ve davranışlarından. Bu fiili işleyenler de insanlık ailesinin en ahlâksız toplumu kabul edilmektedir.

Ahlâk, bir erdemdir. Ahlâksızlık ise bu erdemden yoksun olmaktır. İnsan doğuştan güzel ahlâklıdır ve dolayısıyla erdem sahibidir. Bu güzel ahlâkı koruyamamak da fitrî olandan sapmaktır. Sapkınlık da sonu helak ile neticelenebilecek çirkin bir davranıştır. İnsanın görevi ise sapkınlık ve çirkinlikten uzak kalmak ve fitrî olan güzel ahlâkı korumaktır.

Hız. Lût'un kavminden helak edilenler, sadece livâtâ fiilini işleyen ahlâk yoksunu kişiler değildir. Hız. Lût'un karısının da aralarında bulunduğu kadınlar ve bazı erkekler de helak edilmişlerdir. Bunların helak edilme gerekçeleri, yaşadıkları toplumdaki bu ahlaksızlığa göz yummak, ses çıkarmamak, tepki göstermemek, onları uyarmamak ve hatta farklı nedenlerle onlara arka çıkmak olsa gerektir. Bugün Lût kavminin işlediği çirkinlikleri yapan, hatta bu tip ahlâksızlıklarla iştigal edenlere evlilik gibi bazı yasal yolları açan/açmaya çalışan milletler ve devletler vardır. Bu insanları güzel bir dil uyarmak, onlara doğruları anlatmak, bu sapkınlıktan vazgeçmeleri için gerekli tedbirleri almak da insanlık ailesinin ortak görevidir.

Hız. Yûsuf Kıssası

İnsanoğlu, karşılaştığı zorluklara göğüs germeyi başarır, sabreder ve iffetini korursa, bu duyarlı duruşuna mukabil, her insana nasip olmayacak dünyevî mükâfatlara kavuşur.

Hız. Yûsuf'un, azizin hanımının zina teklifine, "Allah muhafaza!" diyerek karşı çıkması ve ısrarlı tahrik karşısında gömleğinin yırtılması pahasına da olsa bu namûsait ortamdan uzaklaşmaya çalışması, iffetin ne yüce bir erdem olduğunun kanıtıdır.

Hız. Yûsuf, kendisine zina teklifinde bulunan kadının evinde yaşamaktadır ve o kadının kocası Hız. Yûsuf'la son derece iyi ilgilenmektedir. Yûsuf'un, bahsi geçen kadının bu ahlaksız teklifi karşısında, "Benim efendim, bana çok iyi davranmaktadır! Böyle çirkin bir davranış, aynı zamanda efendime de ihanet olur. Bu zalimlik; vefa gösterilmesi gerek insana vefasızlıktır. Allah da zalimleri iflah etmez!" diyerek uzaklaşması, onun ne denli vefakâr bir insan olduğunu ortaya koymaktadır.

Hız. Yûsuf, söz konusu imtihanlara sabrettiği, iffet ve istikametini korumayı başardığı için Yüce Allah (cc) ona, rüyaların ve olayların içyüzünü yorumlama, tekrar saray dönüp Mısır maliye bakanlığına yükselme, kendisini kuyuya atan kardeşlerinin ona muhtaç olması ve sonunda tekrar ailesine kavuşması gibi nimetler lütfetmiştir.

Hız. Yûsuf'un kıssasında, hayat yolculuğunda zorlu imtihanlarla karşılaşmalar da inanç, vefa, iffet, edep ve dürüstlük gibi erdemlere sadakat gösterenlerin nihayetinde mutlaka kazananlardan olacakları vurgulanmakta ve bu yüce erdemlerin insanlar tarafından içselleştirilmesi ve sosyal hayata aktarılması gerektiği öğretilmektedir.

Hız. Eyyûb Kıssası

Hız. Eyyûb, önceleri varlık ve sıhhat sahibiyken sonradan yokluk ve hastalıkla imtihan edilmiştir. Burada verilmek istenen mesaj şu olsa gerektir: İnsan da dünya malı da gelip geçicidir. Kalıcı olan sadece Yüce Allah'tır. Dolayısıyla dünya malıyla, güç ve kuvvetle, sağlık ve sıhhatle övünüp şımarmamak gerekmektedir. Zira bütün bunlar, insanlarda emanet olarak bulunmaktadır. Bunların gerçek sahibi Yüce Allah'tır.

Yakalandığı hastalık sebebiyle eşi ve çocukları başta olmak üzere insanlar tarafından terkedilen Hız. Eyyûb'un "Allah'ım ben bu hastalığa yakalandım. Ancak gerçek merhametli Sen'sin!" duasıyla Yüce Allah'tan (cc) şifa dilemesi ve sabretmesi, duanın gü-

cünü ve insanın duaya ne kadar muhtaç olduğunu göstermesi açısından çok önemlidir. Gerçekten de mü'minin kalbî duası, çok güçlü bir silahtır ve her insan hava ve su kadar duaya da muhtaçtır.

Hız. Eyyûb, yakalandığı hastalık karşısında ortaya koyduğu takdire şayan sabır nede- niyle Yüce Allah (cc) tarafından Kur'ân'da sabrın simgesi olarak ölümsüzleştirilmekte ve tüm insanlık ailesine örnek gösterilmektedir.

Hız. Şu'ayb Kıssası

Tüm peygamberler gibi Hız. Şu'ayb da tevhid inancını yerleştirmek için mücadelesini sürdürmüştür.

Ölçü-tartıda hile yapmak, insanları aldatmaktır; onları hak ettikleri şeylerden uzak- laştırmaktır. Bu çirkin davranış, aynı zamanda korkunç bir kul hakkıdır. Bu nedenle top- lumun tüm fertleri, bu hastalıklı tutum ve davranışı ortadan kaldırmak ve söz konusu hi- leyi gidermek için mücadele etmek zorundadır. Çünkü insanları aldatmak ve haklarından alıkoymak, toplumsal çürümeye sebep olmaktadır ve sonu felakettir.

Hız. Musa ve Hız. Harun Kıssaları

Firavun II. Ramses ve avenesi örneğinde olduğu gibi yeryüzünde fesat çıkaran, ki- birlenip böbürlenene, haksızlık yapan, zulüm ve işkencede bulunana kim olursa olsun, onlara da Yüce Allah'ın ilahi ve evrensel mesajlarını ulaştırmak bir insanlık ve Müslü- manlık görevidir.

İnsanlara anlayabilecekleri bir dil ve üslup ile hitap etmek çok önemlidir. Bu üslup aynı zamanda mesajın net bir şekilde anlaşılmasını ve muhatapta etkili ve kalıcı olmasını sağlayacaktır.

Yöneticiler, yönettiği insanlar arasında adaletle hükmetmek zorundadırlar. Aynı şe- kilde yönetilenler de yöneticilere karşı adaletli davranmakla mükelleftirler. Onların yö- neticilere karşı adaleti ise yöneticilerin -varsa- yanlışlarını, kendilerine uygun bir lisanla söylemektir.

Yeryüzünde ilahlık iddiasında bulunmak, haddi aşmanın zirvesidir ve bu kişilerin akıbeti kesinlikle hüsrana uğramaktır.

Yüce Allah'a, O'nun peygamberlerine, mesajlarına ve inanılması gereken değerlere imana edenler, mutlaka kurtulanlardan, bu değerleri yalanlayanlar da elbette kaybeden- lerden olacaklardır.

Hız. Davud Kıssası

Hız. Davud, sadece davacıyı dinleyerek verdiği hükmün yanlışlığını anlayınca piş- manlık duyup tevbe etmiştir. Bu durum, insanlar arasında hüküm verme makamında olanların ve özellikle de yargıçların, davaya taraf olanların tamamını dinlemeden bir sonuca gitmemeleri gerektiğini öğretmektedir. Zira üzerinde tartışma yaşanan herhangi bir dava, bir tablo gibidir. Nasıl ki tablonun tüm parçaları bir araya getirilmeden resim

tam olarak ortaya çıkmıyorsa, davalarda da tüm taraf dinlenmeden ve bütün deliller toplanmadan doğru ve hakkaniyetli bir sonuç elde etmek mümkün değildir.

Yüce Allah (cc), tevhid mücadelesine giriştikleri toplumlara karşı elçilerini desteklemek için onlara bazı mucizeler verebilir. Dağların ve kuşların Hz. Davud'un emrine verilmesi, bu kapsamda anlaşılmalıdır.

Hz. Davud da diğer tüm peygamberler gibi ibadete son derece düşkün olan ve günah işlemekten titizlikle kaçınan bir elçidir. Peygamberlerdeki bu duyarlılık, diğer insanlar için de örneklik teşkil etmektedir. Bu durum aynı zamanda uygulamalı eğitimin berceste örneklerindendir.

Hz. Süleyman Kıssası

Hz. Süleyman da diğer peygamberler gibi üstün muhakeme yeteneğine sahip kılınmıştır. Tüm peygamberlerin aynı zamanda birer eğitimci oldukları dikkate alındığında bu durum, eğitimcilerin de söz konusu kabiliyetlerini geliştirmekle mükellef olduklarını göstermektedir.

Rüzgârın onun emrine verilmesi, kendisine kuşların mantığının öğretilmesi, cinler, insanlar ve kuşlardan kurulu bir ordusunun olması gibi olağandışı hususlar, Hz. Süleyman'ın peygamberliğini ispat eden mucizelerdir. Bu durum da Yüce Allah'ın, peygamberlerini toplumlara karşı bazı olağanüstülüklerle desteklediğinin kanıtıdır.

Hz. Süleyman'ın Sebe' Melikesi Belkis'a ve halkına yaptığı tevhid daveti, tüm eğitimcilerin başarılı olma adına uygulaması gereken bir metottur. Zira bu metot, insan ve toplumların özel koşullarını dikkate alan, bu özel koşullara uygun davranışlar belirlemeyi öğreten ve mutlaka başarıyı hedefleyen bir metottur.

Hz. Yûnus Kıssası

Hz. Yûnus, kavminin ilahi mesajı yalanlaması üzerine elçilik görevinden vazgeçmiş ancak bu kararı neticesinde kendisini balığın karnında bulmuştur. Bu durum, eğitim ve tedrisatı ihmal etmenin, insan ve toplum hayatını tehlikeye atabilecek sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

Hz. Yûnus'un yaptığı yanlış anlayıp tevbe etmesi ve yeniden peygamberlik görevine dönmesi, hatadan dönmenin de yüce bir erdem olduğunun kanıtıdır. Bu eğitimciler için çok önemli bir ilkedir. Zira eğitim, dünya var oldukça devam edecek olan dinamik bir süreçtir. Bu bağlamda, eğitimde daha önce kullanılan bir yöntem bugün kullanılamayabilir; dün elde edilen sonuçlar, bugün değişebilir veya yanlışlanabilir. Bu nedenle yeniliklere ve yeni araştırmalara açık olmak, eğitimin ve eğitimcilerin temel vasfı olmak durumundadır.

Hz. Yûnus, yeniden peygamberlik görevine dönmesinin ardından bu sefer muhatapları da iman edince hep birlikte kurtulandan olmuşlardır. Bu durum, şartlar ne olursa olsun eğitim, tebliğ ve tevhid mücadelesinden asla vazgeçmemek gerektiğini göstermektedir.

Hız. Lukman Kıssası

Kur'ân'da Hz. Lukman (as) kıssası, baştan sona eğitimcileri doğrudan ilgilendiren mesajlar içermektedir. Bu kapsamdaki mesajların bir kısmını şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Kur'ân'da Hz. Lukman kıssasının, onun evladına verdiği öğüt ve nasihatlerden oluşması, çocuk ve gençlerin eğitiminden, ana-baba ve eğitimcilerin sorumlu olduğunu göstermektedir.

Hız. Lukman kıssası, “ideal bir çocuk nasıl yetiştirilir?” sorusuna Kur'ân merkezli cevaplar veren ilke ve erdemler barındırmaktadır. Bu kıssadan hareketle, Kur'ân'ın öngördüğü çocuk eğitiminin temel ilkelerini şu şekilde sıralayabiliriz: “Yüce Allah'a şirk koştırmamak, O'na şükretmek, ana-babaya iyi davranmak, şirki öğütleyen ana-babanın bu isteğini yerine getirmemek, Yüce Allah'a yönelenlerin yoluna tabi olmak, iyiliğin karşılıksız kalmayacağını bilmek, namaz kılmak, iyiliği emretmek, kötülüğten vazgeçirmek, musibetlere sabretmek, insanlardan yüz çevirmemek, yüksek sesle konuşmamak, yeryüzünde böbürlenerek yürümek ve yürüyüşünde tabii olmak.” Bu doğrultuda günümüz anne-baba ve eğitimcileri, doğru yerden başlayan ve başladığı gibi de sürdürülebilir olan bir din eğitimi modeli olarak Kur'ân'ın örnek gösterdiği Hz. Lukman'ın rehberliğine müracaat edebilirler.

Hız. Lukman'ın evladına verdiği öğütlerden müteşekkil olan din eğitimi dikkate aldığımızda, söz konusu eğitim modelinin Allah hakkı, ana-baba hakkı, toplum hakkı, ahiret bilinci, ibadetler ve beşeri münasebetler sıralamasını takip ettiğini görmekteyiz. Bu sıralama insana, Yüce Allah'ın yaratmasıyla dünyaya geldiği, ana-babasının kendisi üzerinde haklarının olduğu, içerisinde yaşadığı topluma karşı sorumluluklarının bulunduğu, din eğitimi ile pozitif bilimlerin birlikte öğretilmesi gerektiği, dünyada yapılan ibadetlerin, iyi ve kötü davranışların ahirette mutlaka karşılık bulacağı ve insanın sosyal bir varlık olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır.

Hız. Lukman kıssası, Kur'ân'ın insan hayatının her aşamasını önemsemekle birlikte çocukluk ve gençlik dönemlerine özel bir önem atfettiğini göstermektedir. Bu önemine istinaden ana-babalar, Kur'ân'ın kendilerine yüklediği sorumluluklar doğrultusunda çocuklarını eğitmekle mükelleftirler. Zira çocuk emanetine sahibi olmak, kıymetli bir nimet ve büyük bir imtihandır. Mü'minin hedefi de nimete şükredip imtihanı kazanmaktır. Çocukla imtihanı kazanmak ise ancak ona ideal bir din eğitimi vermekle mümkündür.

Hız. Lukman kıssasının merkezinde inanç, ibadet ve ahlâk yer almaktadır. Bu da inanç olmadan ibadetin, ibadet olmadan ahlâkın, ahlâk olmadan da hiçbirinin anlam kazanamayacağını göstergesidir.

Sözün özü: Kur'ân kıssalarındaki eğitime dair bu mesajlar o kadar önemlidir ki son peygamber Hz. Muhammed (s) de diğer tüm peygamberler gibi ömrünü insanların eğitimine, onların dünya ve ahiret saadetine kazanmalarına yardımcı olmaya adanmış ve bu

doğrultuda “Ben bir muallim olarak gönderildim.” demiştir.

Eğitim, insanlık tarihiyle yaşıt bir uğraştır. Çünkü ilk insan olan Hz. Âdem (as), aynı zamanda ilk peygamberdir. Bu kapsamda Hz. Âdem’den (as) Hz. Muhammed’e (s) kadar tüm peygamberler, muhataplarına Yüce Allah’ın (cc) ilâhî mesajlarını ulaştırmak ve böylece onları eğitmek için mücadele etmişlerdir. Başka bir ifade ile insanların eğitimi, peygamberlere gönderilen ilahi mesajlar aracılığıyla yapılmaktadır. Son peygamber Hz. Muhammed’e (s) indirilen Kur’ân da söz konusu eğitim programının son ilahi mesajıdır. Bu bağlamda Kur’ân kıssaları, başta fitrattan uzaklaşanlar, Yüce Allah’a (cc) karşı görev ve sorumluluklarını unutanlar olmak üzere insanlara doğru yolu göstermek, onları dünya ve ahirette mutluluğa ulaştırmak, sıkıntı ve azaptan kurtarmak amacıyla yapılan peygamber görevlendirmeleri ve bu görevlendirmeler istikametinde ortaya konulan tevhid eğitimini ve tebliğ mücadelelerini konu edinmektedir. Söz konusu kıssalarda hayatın her alanına dair güçlü mesajlar vardır. Eğitim de bu güçlü mesajların verildiği öncelikli alanlardandır. Dolayısıyla insanların yapması gereken, Kur’ân’ı doğru biçimde okumak, anlamak, muhtevastaki evrensel mesajları hayata aktarmak ve böylece kıssaların eğitimdeki gücünü ortaya koymaktır. Nitekim Kur’ân, dünya hayatında yaşamakta olan insanların uyarılması ve onlara hakikat yolunun gösterilmesi için indirilmiştir. Zaten her bir insan ahirette, dünya hayatında iken Kur’ân’a göre yaşayıp yaşamadığından hesaba çekilecektir. Bu nedenle günümüz insanları, insanlık tarihindeki bu mücadelelerden gerekli dersleri çıkarmak, insanları tevhid ekseninde imanlı, ahlâklı ve bilinçli bir hayat yaşamaya teşvik etmek için çalışmak ve şartlar ne olursa olsun eğitim ve tebliğ mücadelesine devam etmek zorundadırlar.

Kaynaklar

1. Kur’ân-ı Kerim.
2. Bayraklı, Bayraktar. “Kur’ân-ı Kerim’de Öğretim Kavramı ve Vahiy”. Diyanet İlmi Dergi 27/4 (1991), 161-189.
3. Bayraklı, Bayraktar. Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2006.
4. Buhârî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İsmâil. el-Câmi’u’s-Sahîh. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
5. Eyüpoğlu, Osman. “Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları”. XI. Kur’ân Sempozyumu -Kur’ân ve Risâlet-. 103-120. Ankara: Fecr Yayınları, 2009.
6. İsfehânî, Ebu’l-Kâsım Huseyin b. Muhammed Râğıb. el-Müfradât fî Ğaribi’l-Kur’ân. Mısır: yy., ts.
7. İbn Manzûr, Ebu’l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem. Lisânü’l-‘Arab. Beyrut: Dar-Sâder, 2000.
8. Kara, Mustafa. “Kur’ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”. İslâmî İlimler Dergisi 9/1 (2014), 69-102.
9. Kara, Mustafa. Bireysel ve Toplumsal Açından Kur’ân Kıssaları. Samsun: Üniversite Yayınları, 2018.
10. Kara, Mustafa. Kur’ân ve Güzel Ahlâk. Samsun: Üniversite Yayınları, 2016.
11. Kara, Mustafa. Kur’ân’da Sevilen İnsan Tipleri. Samsun: Üniversite Yayınları, 2019.
12. Macdonald, D. B. “Kıssa”. İA. 6/771. İstanbul: MEB Yayınları, 1977.
13. Okuyan, Mehmet. Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân-ı Kerim Sözlüğü. İstanbul: Düşün Yayınları, 2015.
14. Okuyan, Mehmet. Kıssalar Ne Söyler -Yaratılış ve Hz. Âdem-. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2017.
15. Şengül, İdris. “Kıssa”. DİA. 25/498-501. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

SAĞLIK EĞİTİMİNDE DİJİTAL HİKÂYE

Prof. Dr. Oya KAVLAK
EÜ, Hemşirelik Fakültesi
Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD
oya.kavлак@gmail.com ORCID 0000-0003-3242-5313

Arş. Gör. Dr. Gülşen İŞİK
İKÇÜ, Sağlık Bilimleri Fakültesi
Hemşirelik Bölümü
Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği AD
glşen@gmail.com ORCID 0000-0002-0270-2415

Hikâye, insanlığın en temel ve en eski iletişim araçlarından biridir. Hikâyeler, olayların anlamını ve bağlamını içeren, belirli bir yapıya sahip anlatılardır. Gerçek veya kurgu, sözlü veya yazılı, basit veya karmaşık olsun, her bir hikâye bize önemli mesajlar iletmektedir. Her hikâye, bir amaç etrafında gelişen bir dizi olayı içerir ve genellikle bir sonuca varır. Hikâyeler bir bilgiyi veya tecrübeyi etkili bir şekilde iletmek için kullanılan araçlardır. Bu anlatılar, insanların dünyayı anlamalarına, deneyimlerini işlemelerine ve başkalarıyla bağ kurmalarına yardımcı olur.

Hikâyeler, bireyler ve topluluklar arasında iletişim kurma, değerleri paylaşma ve kültürel mirası aktarma konusunda kilit bir role sahiptir. Bu anlamda, hikâyeler, bir nesilden diğerine geçen bilgi, değerler ve geleneklerin taşıyıcısı ve bir nevi kimlik koruma aracıdır. Buna ek olarak, hikâyeler, insanların birbirleriyle duygudaşlık kurmalarına, ortak bir anlayış geliştirmelerine ve toplum içinde birlikte hareket etmelerine olanak tanır. Hikâyeler ile;

- Hayal gücümüzü kullanarak başka dünyalara ve zamanlara gidebilir, yeni fikirler ve bakış açıları geliştirebilir, hayal gücümüzü genişletebilir,
- Ortak deneyimler oluşturup duygular aracılığıyla bağlantıları ve aidiyet duygusunu güçlendirebilir,
- Kendimizi hikâyelerdeki karakterlerle özdeşleştirebilir ve onların deneyimlerinden öğrenebilir,
- Doğru ve yanlış, iyi ve kötüyu ayırt etme konusunda yardım alabilir,
- Başkalarının bakış açılarından dünyayı görmemizi sağlayarak empati ve anlayışımızı geliştirebilir, önyargılarımızı yıkabilir ve daha hoşgörülü bireyler olabilir,
- Geleneklerimizi, değerlerimizi ve inançlarımızı aktararak kültürümüzü ve tarihimizi koruyabilir,
- Geçmişten dersler alabilir ve geleceğe dair daha iyi bir vizyon oluşturabiliriz.

Dijital hikâye, geleneksel anlatım biçimlerinin ses, görüntü, metin ve interaktif öğeleri

bir araya getirerek sunulmuş hâli olarak tanımlanabilir. Gelişen teknoloji ile birlikte dijital hikâye, hikâye anlatımını daha etkileyici, kişisel ve interaktif bir hâle getirmiş ve dinleyiciyle daha derin bağlar kurmaya olanak tanımıştır. Bunlara ek olarak bazı dijital hikâyeler, izleyiciyi hikâyenin gelişimine daha aktif bir şekilde dahil etme fırsatı sunarak, hikâyenin daha özgün ve kişisel bir deneyim olmasını sağlar. Dijital hikâyelerin bazı özellikleri ve yetenekleri ile klasik hikâyelere kıyasla daha geniş bir etki yaratma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Dijital hikâyelerin klasik hikâyelere göre farklılıklarından bazıları aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Dijital hikâyeler, metin ötesinde çeşitli medya öğelerini içerebilir. Ses, görüntü, video, animasyon ve interaktif grafikler gibi unsurlar, hikâyenin duygusal etkisini artırabilir ve izleyiciyi daha fazla içine çekebilir.
- Dijital hikâyeler, internet ve dijital platformlar aracılığıyla geniş bir kitleye ulaşma potansiyeli taşır. Sosyal medya, bloglar ve diğer dijital mecralar aracılığıyla hikâye, kısa sürede geniş bir kitleye ulaşabilir. Yorumlar, paylaşımlar ve diğer sosyal medya etkileşimleri aracılığıyla hikâye, bir topluluk etkileşimi platformuna dönüşebilir.
- Dijital ortam, izleyicilerden anında geri bildirim almayı mümkün kılar. Bu, hikâye anlatıcısının izleyicilerinin tepkilerini hızlı bir şekilde anlamasına ve hikâyeyi geliştirmesine yardımcı olabilir.
- Dijital hikâyeler, klasik hikâyelere göre daha az maliyetle ve daha kolay bir şekilde üretilebilir.
- Dijital hikâyeler, izleyicilere etkileşimde bulunma fırsatı tanır. Okuyucular, izleyiciler veya kullanıcılar, hikâyenin gelişimine katılıp kendi deneyimlerini şekillendirebilirler. Bu interaktif özellik, hikâyenin kişiselleştirilmesine ve daha etkili bir şekilde iletilmesine olanak tanır.
- Dijital hikâyeler, eğitim materyallerini daha çekici ve anlaşılır hâle getirebilir. Özellikle karmaşık konuları anlatmak için görsel ve işitsel unsurların eklenmesi, öğrenme sürecini kolaylaştırabilir.
- Dijital hikâyeler, artırılmış gerçeklik (AR) veya sanal gerçeklik (VR) gibi teknolojilerle entegre edilebilir, böylece izleyiciye daha derin, katmanlı ve etkileyici bir hikâye deneyimi sunabilir. Dijital hikâyeleri 7'den 70'e herkes kendisine uygun bir dijital ortam kullanarak kolaylıkla oluşturabilir.

Bu noktada birçok dijital hikâye oluşturma platformu mevcuttur. Bunlardan bazıları, Adobe Spark, Adobe Premiere Pro, Animoto, Articulate Storyline, Biteable, Canva, Camtasia, Final Cut Pro, Inklewriter, Kizoa, Powtoon, Scrivener, Steller, Storybird, StoryJumper, StoryMapJS, Twine şeklinde sıralanabilir. Dijital hikâye hazırlama sürecinde hangi platform veya platformların kullanılacağı senaryo, hedef kitle, beceriler ve

bütçe gibi parametrelere bağlıdır.

Dijital hikâye anlatımı, çeşitli amaçlarla kullanılabilecek güçlü bir araçtır. Günümüzde, dijital hikâyeler, eğitim ve öğrenme, sağlık ve tıp, pazarlama ve reklam, insan kaynakları, sanat ve kültür, girişimcilik ve yenilik, sosyal değişim ve bilinçlendirme, bilim ve teknoloji, tarih, çevre vb. gibi birçok alanda etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Bu bölümde ise dijital hikâyelerin sağlık alanında kullanımına yer verilecektir.

Eğitimde Dijital Hikâye Kullanımı

Dijital hikâyenin kullanım alanlarından belki de en yaygını eğitim ve öğretim süreçleridir. Eğitimde dijital hikâye kullanımı, öğrencilere bilgi iletmek, anlamalarını sağlamak ve öğrenme deneyimlerini geliştirmek için etkili bir yöntem olarak benimsenmiştir. Dijital hikâyenin eğitim ve öğretim süreçlerinde kullanımı, öğrencilerin öğrenme deneyimini zenginleştirir ve öğretmenlere öğretme stratejilerini çeşitlendirme fırsatı sunar

Dijital hikâyelerin eğitim üzerindeki en önemli faydalarından biri öğrenme üzerine olumlu etkisidir. Dijital hikâyeler, metin, ses, görüntü ve videoyu birleştirerek bilgiyi daha ilgi çekici ve erişilebilir hâle getirmektedir. Bu, farklı öğrenme stillerine sahip öğrenciler için faydalı olmaktadır. Her öğrencinin farklı öğrenme tercihleri olduğu düşünüldüğünde, bu çeşitlilik avantaj sağlayacaktır. Bu da öğrencilerin eğitim ve öğretim ortamlarına daha fazla katılmalarına olanak tanır. Dijital hikâyelerin sunduğu interaktif öğrenme fırsatları ile de bu katılım isteği yükseltilebilmektedir. Eğitici ve etkileyici dijital hikâyeler, öğrencilerin merakını uyandırmakta ve motivasyonları üzerinde olumlu bir etki sağlamaktadır. Dijital hikâyeler, öğrencilere soyut veya karmaşık konuları daha anlaşılır ve etkileyici bir şekilde sunma imkânı oluşturmakta ve öğrencilerin konuyu daha iyi öğrenmelerini sağlayarak kolay hatırlamalarını desteklemektedir.

Bunlara ek olarak, dijital hikâyelerin eğitimde kullanımı, öğrencinin yaratıcılığını artırmakta, iş birliğini teşvik etmekte ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmektedir. Ayrıca, öğrencilerin farklı kültürleri, yaşam deneyimlerini ve bakış açılarını anlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu da öğrencilerin empati yeteneklerini geliştirme fırsatı sunmaktadır. Dijital hikâyeler, öğrencilere etkili bir şekilde kendilerini ifade etme ve düşüncelerini iletebilme yetenekleri kazandırmak amacıyla da kullanılabilir. Kısaca, dijital hikâyeler, eğitimcilere daha güncel, ilgi çekici ve etkili bir eğitim sunma imkânı tanımaktadır.

Dijital hikâyelerin eğitim ve öğretim süreçleri üzerinde faydaları oldukça fazladır. Fakat bu faydanın ortaya çıkabilmesi için dijital hikâyelerin tasarlanma süreçlerinin iyi bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Öğrencilerin etkileşimli, ilgi çekici ve anlamlı öğrenme deneyimleri yaşamalarını sağlamak amacıyla dijital hikâye oluşturma süreçleri bir dizi ilkeye dayandırılmalıdır. Bu ilkeler; hedef kitleyi tanıma, öğrenme hedeflerini belirleme, iyi bir senaryo yazımı, ilgi çekici bir başlangıç oluşturma, zengin görsel ve

işitsel unsurların kullanımı, öğrenci katılımını destekleyen etkileşim unsurlarının kullanımı, anlamlı bir bağlam oluşturma, uyumlu bir akış oluşturma, geri bildirim ve değerlendirmedir.

Bu ilkelerin yanı sıra dijital hikâye geliştirilirken öğrencilerin pedagojik parametreleri, öğretim materyali geliştirme ilkeleri ve çoklu ortam tasarım ilkeleri gibi unsurlar da muhakkak göz önünde tutulmalıdır.

Sağlık Eğitiminde Dijital Hikâye Anlatımı

Hikâye anlatımı uzun yıllar boyunca mesaj iletiminde bir iletişim aracı olarak kullanılsa da dijital hikâye anlatımı sağlığın teşviki ve geliştirilmesinde kullanılan güncel yöntemlerden biridir. Teknolojiyi, özellikle savunmasız ve yeterince temsil edilmeyen nüfus üyelerinin sesleriyle birleştirerek sağlıktaki eşitsizlikleri giderir. Hasta eğitiminde başkalarının mücadelelerinden ders çıkarmak ve bu deneyimleri hatırlamak iyileşme için değerli bir araç olabilir. Bu tür mücadeleleri paylaşmak, toplumlar arasında empati oluşturabilir ve insanların birbirlerini daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir. Benzer durumlarla karşılaşan bireyler için rehberlik sağlayabilir. Aynı zamanda bireylerin kendi güçlü yönlerini keşfetmelerine ve bu zorluklarla başa çıkmalarına katkıda bulunabilir.

Sağlık Eğitiminde Dijital Hikâye Nasıl Oluşturulur?

Sağlık eğitiminde dijital hikâye oluşturmak için literatürde yapılmış olan kalitatif çalışmaların sonuçları kullanılarak kurgusal dijital hikâye senaryoları oluşturulabilir ya da toplum temelli katılımcı araştırma yaklaşımı yoluyla tasarlanan çalışmalar planlanabilir. Bu çalışmalardan elde edilen dijital hikâye videoları, sağlığı korumak ve sağlık davranışlarını teşvik etmek amacıyla müdahale çalışmalarında girişim materyali olarak kullanılabilir.

Toplum temelli katılımcı araştırma yöntemi, dijital hikâye üretiminde toplumun doğrudan katılımını ve etkileşimini ön planda tutan bir araştırma yaklaşımıdır. Bu yöntem, araştırmanın odak noktasında olan topluluğun ihtiyaçlarını, deneyimlerini ve bakış açılarını anlamak amacıyla kullanılır. Geleneksel araştırma modellerinden farklı olarak, topluluğun üyelerini araştırma sürecine dahil ederek bilgi üretmeyi amaçlar. Toplum temelli katılımcı araştırma, araştırmacılar ve topluluk arasında güçlü bir iş birliği oluşturarak daha etkili, duyarlı ve sürdürülebilir çözümler üretmeyi hedefler. Toplum temelli katılımcı araştırma programları sağlık sonuçlarını iyileştirmek ve sağlık eşitsizliklerini ortadan kaldırmak için bilgiyi eylemle birleştirir. Yapılan projeler kanser, diyabet, kalp hastalığı ve HIV/AIDS dahil olmak üzere çok çeşitli hastalık ve rahatsızlıkları ele almaktadır. Obezite ve obeziteye bağlı komplikasyonları önlemek veya azaltmak için sağlıklı yaşam tarzı davranışlarını (örneğin fiziksel aktivite, sağlıklı beslenme) teşvik etmeye yönelik müdahaleler, HIV/AIDS ve diğer cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların bulaşmasını önleyen veya azaltan sağlıklı cinsel davranışları teşvik eden müdahaleler ve

kolon kanseri, prostat kanseri, rahim ağzı kanseri ve aşıyla önlenabilir diğer hastalıklar gibi hastalıkların ya da durumların erken tespitine veya önlenmesine yol açan önleyici davranışları (örneğin aşılar, sağlık taramaları) teşvik etmeye yönelik müdahaleler toplum temelli araştırma programları kapsamında yapılabilecek araştırma müdahalelerine örnek olarak verilebilir.

Hikâye anlatımının bilgi işlemenin dört ana adımı üzerine yararları vardır. Hikâye anlatımı yoluyla motivasyon, ilgi duyma, bilgiyi bilişsel olarak işleme, detaylandırma ve sonrasında uzun süreli hafızaya atılması sağlanır. Kişi ilgisini çeken bir hikâye duyduğunda, vücudunda hormonal faaliyetler etkilenecek kortizol ve oksitosin hormonu artar. Bu hormonlar dikkati yoğunlaştırır ve kişinin empati yapmasını sağlar. Araştırmalar, bu kimyasal karışımın bilgi öğrenme sürecinde bireylerin katılımını artırdığını ve onları eyleme geçirdiğini doğrulamıştır. Bilgi, duygularla ilişkilendirildiğinde, hafızaya daha kolay yerleşmektedir.

Dijital Hikâye Anlatımının Sağlık Eğitiminde Materyal Olarak Kullanımı

Literatürde dijital hikâyelerin, özellikle eğitim bilimleri alanında daha fazla kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ancak sağlık eğitimi alanında yapılan çalışmaların çoğunluğu, psikolojik sağlığı iyileştirme, halk sağlığı uygulamaları, kanser hastalarının ve yakınlarının deneyimleri gibi belirli konulara odaklanmıştır. Bu alandaki mevcut çalışmaların çoğunluğu genellikle protokol veya fizibilite çalışmaları şeklindedir.

Dijital hikâye anlatımı sağlık sisteminin farklı paydaşları tarafından kullanılma potansiyeline sahiptir. Eğitim materyali olarak; sağlığın teşviki ve geliştirilmesi, hemşirelik eğitimi, tıp eğitimi, hasta eğitimi, sosyal hizmet eğitimi ve toplum sağlığı eğitimi alanlarında kullanılmıştır.

Dijital Hikâyenin Sağlık Eğitiminde Kullanım Örnekleri

Günümüzde sağlık eğitimi, geleneksel yöntemlerin ötesine geçerek öğrenci ve hasta eğitiminde etkili ve çekici bir öğrenme deneyimi sunmak amacıyla dijital hikâye anlatımının gücünden yararlanmaktadır. Dijital hikâyeler, karmaşık sağlık konularını anlamayı kolaylaştırarak öğrencilerin ve hastaların ilgilerini çekmekte ve öğrenmeyi daha eğlenceli ve etkili hâle getirmektedir. Bu kısımda, dijital hikâye anlatımının hasta eğitimi ve öğrenci eğitimindeki kullanımına yönelik örneklerle yer verilmiştir.

Hasta Eğitiminde Kullanımı

Dijital hikâye anlatımı müdahalesinin uygulanabilirliğinin değerlendirildiği bir çalışmada toplum temelli katılımcı araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmada Tip 2 Diabetes Mellituslu (DM) göçmenler ve mülteciler için bu müdahalenin potansiyel etkinliği değerlendirilmiştir. Çalışmada katılımcılar dijital hikâye anlatımı müdahalesinin dikkatlerini çektiğini, bu yöntemi ilginç ve faydalı bulduklarını ifade etmiştir. Katılımcıların %96'sı Tip 2 DM'lerini yönetme konusunda videoyu izlemeden öncesine göre daha emin

olduklarını ve %92'si videonun kendilerini Tip 2 DM öz-yönetimiyle ilgili belirli bir davranışı değiştirmeye yönelik motive ettiğini belirtmiştir. Sonuç olarak birinci basamak sağlık hizmetlerinde göçmen popülasyonları arasında Tip 2 DM'ye yönelik dijital hikâye anlatımı müdahalesinin uygulanmasının mümkün olduğu belirtilmiş ve glisemik kontrolde iyileşme olduğuna dair bazı kanıtlar olduğu ifade edilmiştir.

Bir başka çalışmada; altı aydan uzun süre kalıcı stomaya sahip olan ve ameliyattan sonra günlük aktivitelerine dönmüş, yüksek öz-yeterliliğe sahip olan hastaların hikâyelerinden dijital hikâye anlatımları oluşturulmuştur. Oluşturulan dijital hikâye anlatımları girişim materyali olarak kullanılmış ve ön test son test tasarımlı bir çalışma yapılmıştır. Müdahale öncesi stomalı hastaların genel öz-yeterlilik düzeyleri değerlendirilmiş ve oluşturulmuş olan hikâye anlatımları 10-15 dk. süreyle hastalara dinletilmiştir. Hastaların dijital hikâye anlatımı öncesi ve sonrasındaki öz yeterlilik puan ortalamalarında anlamlı fark olduğu belirtilmiştir. Başka bir çalışmada da dijital hikâye anlatımının Tip 1 DM'li adölesanların öz-yönetim davranışları üzerindeki etkileri değerlendirilmiş ve dijital hikâye anlatımının uygulanabilir ve Tip 1 DM'li adölesanlar için potansiyel olarak yararlı bir eğitim yöntemi olduğu belirtilmiştir.

Dijital hikâyenin bir sağlık iletişim aracı olarak beğenilirliğinin değerlendirildiği başka bir çalışmada nitel bir araştırma tasarımı kullanılmıştır. İzleyicilerin kanser hakkında insanlarla konuşma konusunda rahat hissetmediklerini ancak kendi kültürüne ait kanserli bireylerin deneyimlerini içeren dijital hikâye videolarını izledikten sonra dijital hikâyelerin 'buzları kırmaya' ve insanları daha fazla sürece dahil etmeye ve daha iyi bilgilendirmeye yardımcı olacak iyi bir yol olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar dijital hikâyelerin kanser farkındalığını artırmada duygusal açıdan ilgi çekici bir yol olduğunu ifade etmişlerdir. Sonuç olarak hasta eğitiminde kullanılan dijital hikâyelerin hastaların hastalık özyönetimi ile ilgili davranış değişikliğini motive ettiği, hastalıkları hakkındaki bilgi düzeylerini ve öz yeterliliklerini artırdığı belirlenmiştir.

Öğrenci Eğitiminde Kullanımı

Teknolojide yaşanan gelişmeler diğer yaşam alanlarını olduğu gibi eğitim bilimleri alanını da derinden etkilemiştir. Bloom taksonomisi, eğitimde hedeflerin ve kazanımların belirlenmesi ile öğrencilerin bilişsel gelişimini ölçme konusunda yaygın olarak kullanılan bir araçtır. Bu taksonomi, teknolojinin getirdiği değişimlerden etkilenerek yeniden düzenlenmiş ve dijital beceri ve eylemleri içeren bir sınıflandırmaya evrilmiştir. Bloom'un dijital taksonomisi olarak adlandırılan bu sınıflandırmada dijital olarak yapılabilecek yeni eylemlere yer verilmiştir. Öğrencilerden, Wiki sayfaları hazırlamaları, blog yazıları kaleme almaları, podcast uygulamalarını kullanarak içerik üretmeleri, çeşitli çevrim içi ve masaüstü uygulamaları kullanarak filmler oluşturmaları ve bu filmlere ses ekleyerek düzenleyip yayınlamaları beklenmektedir. Son yıllarda dijital hikâye anlatımı, Bloom dijital taksonomisinin üst düzey düşünme becerilerinin kullanıldığı, öğretme ve öğrenme için güçlü bir eğitim

teknolojisi hâline gelmiştir. Dijital öykü hazırlayarak öğrenciler; derinlemesine düşünme, fikir paylaşma ve öğrenme toplulukları oluşturma, aktif katılım düzeylerinin artması, anlam oluşturma ve dijital okuryazarlık, küresel okuryazarlık, teknoloji okuryazarlığı, görsel okuryazarlık gibi çoklu okuryazarlıkta ilerleme gösterirler.

Hikâye anlatımı, düşünmeyi sağlayarak derin öğrenmeyi teşvik eder ve yükseköğretimde güçlü bir eğitim aracı olarak literatürde yaygın olarak tanınmaktadır. Özgün öğrenme deneyimleri sunar, böylece profesyonel kimlik gelişimini ve eleştirel düşünceyi geliştirir. Yeni mezun hemşireler tarafından hazırlanan dijital hikâyelerin hemşirelik öğrencilerine klinik uygulamaya başlarken ne beklmeleri gerektiği konusunda değerli bilgiler sağlayabilir. Hikâye anlatımı yoluyla paylaşılan yansıtma (reflection), hemşirelik eğitimindeki klinik yerleştirme çalışmalarında öğrenmenin yerleşik ve iyi belgelenmiş bir yoldur. Yapılan bir çalışmada, klinik yerleştirme çalışmaları sırasında bir yansıtma aracı olarak hemşirelik öğrencilerinin öğrenci tarafından oluşturulan dijital hikâye anlatımıyla ilgili deneyimleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda öğrenci tarafından oluşturulan dijital öykü anlatımının, hemşirelik eğitiminde klinik yerleştirme çalışmalarında yansıtma süreçleri açısından değerli olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, multimedya teknolojisi mesajlarını ekran öğrencilerle paylaşmak öğrencilerin kendilerini daha savunmasız bir konuma yerleştirebileceği o nedenle hikâye anlatıcısının hassas rolüyle ilgili hususların farkında olunması gerektiği ifade edilmiştir. Dijital hikâye anlatımı, kişisel ve duygusal konulara odaklanabilir ve bu nedenle bazı etik meseleleri gündeme getirebilir. Hikâye anlatıcıları ve izleyiciler arasında güven ve saygıyı sürdürmek için bazı gizlilik prensiplerine dikkat edilmesi önemlidir.

Kesitsel tanımlayıcı bir çalışma tasarımı kullanılarak yapılan çalışmada hemşirelik öğrencileri “Psikiyatri Hemşireliği” dersi kapsamında; depresyon, intihar, anksiyete, anoreksia, cep telefonu bağımlılığı, obsesif kompulsif bozukluk, uyuşturucu bağımlılığı ve şizofreni konularında sekiz video hazırlamışlardır. Daha sonra öğrencilerden konuyla ilgili anket doldurmaları istenmiştir. Hemşirelik öğrencilerinin %90'ı video oluşturma hemşirelik bilgi edinimini artırdığını, %91,2'si hemşirelik müfredatındaki diğer konularda da bu yöntemi kullanmak istediğini, %67,8'i klinik becerilerinin olduğunu ifade etmiştir. Öğrenciler bu eğitim etkinliği sonrasında, derse başlarken kendilerini daha hazır hissettiklerini ve konuyu daha iyi anladıklarını belirtmiştir.

Yapılan bir başka çalışmada, hemşire adaylarının dijital hikâye anlatım tahtaları ve elle çizilmiş hikâye anlatım tahtalarının (mevcut yöntem) hastalarla empati kurma ve vakayı analiz etme süreçlerine etkisi değerlendirilmiştir. Türkiye'deki hemşirelik birinci sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmada karma araştırma modeli kullanılmıştır. Deney grubu hikâye anlatım tahtalarını hazırlamak için web 2.0 araçlarını kullanırken, kontrol grubu hikâye anlatım tahtalarını hazırlamak için kâğıt ve kalem kullanmıştır. Öğrencilerin tasarladığı hikâye anlatma panoları hastalarla empati kurma ve vaka analizi

başlıkları altında incelenmiş ve hemşire adaylarının sürece ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir. Deney grubu, kontrol grubuna göre vakaları daha kolay analiz etmiş ve vakaları başkalarının gözünden görmeye çalışmıştır. Sürecin ilginç ve keyifli olduğu belirtilmiştir. Dijital hikâye anlatımı, hemşirelik eğitiminde, öğrencinin eleştirel düşünme becerisini, hazır oluşluluğunu, empati kurma yeteneğini artırdığı ve öğrenmesini kolaylaştırdığı için alternatif ve etkili bir öğretim yöntemi olabilir.

Gelecek Perspektifinde Sağlık Eğitiminde Dijital Hikâye

Teknoloji hızla gelişmekte ve bu gelişme sağlık eğitimini de önemli şekilde etkilemektedir. Gelecekte sağlık eğitiminde dijital hikâyelerin rolünün, teknolojik gelişmeler ve eğitim eğilimlerinin dijitalleşmesi ile birlikte daha da önemli hâle gelebileceği düşünülmektedir.

Teknoloji araçları dijital hikâye formatlarına katkıda bulunmakta ve günümüz dünyasında anlatıları iletmek için birden fazla iletişim modunu kullanmaktadır. Sanal gerçeklik (VR) kullanıcıyı sanal bir ortama sokmak için tasarlanmış etkileşimli 360 derecelik görüntülerden yararlanır. VR gibi dijital teknolojilerin kullanılmasıyla dijital hikâyeler, sürükleyici hikâye anlatımı kavramını içerecek şekilde gelişir. Sürükleyici hikâyeler, hikâye anlatıcının izleyicisine olay yerinde olma hissini sağlar. Bu noktada sağlık eğitiminde dijital hikâye üzerinde en önemli gelişmelerin sanal gerçeklik (VR) ve artırılmış gerçeklik (AR) entegrasyonu konusunda olacağı düşünülmektedir. Dijital hikâyeler, sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojileriyle kolayca entegre edilebilir. Benzer şekilde farklı teknolojilerin dijital hikâyelere entegre edilmesi ile öğrencilere interaktif simülasyonlar ve senaryolar sunabilmektedir. Bu, öğrencilere klinik durumları sanal ortamda deneyimleme fırsatı vererek pratik beceri kazanmalarına yardımcı olabilir. Bu gelişmeler ile birlikte, dijital hikâyeler öğrencilere daha kapsayıcı ve etkileşimli eğitim deneyimleri sunabilmektedir.

Dijital hikâye, kişiselleştirilmiş öğrenmeyi destekleme konusunda çok kuvvetli bir potansiyele sahiptir. Özellikle yapay zekâ teknolojilerinin etkileri ile birlikte öğrencilerin ilgi alanlarına ve öğrenme stillerine göre özelleştirilmiş hikâyeler oluşturularak, eğitim ve öğretim süreçleri daha etkili ve öğrenci merkezli hâle getirilebilecektir.

Bunlara ek olarak gelecekte dijital hikâyeler, gerçek vaka analizleri ve incelemeleri içerebilir. Bu, öğrencilere gerçek uygulamaları anlama ve karmaşık vakaları çözme becerilerini geliştirme fırsatı tanıyacaktır. Ayrıca gelecekte dijital hikâyeler, öğrenci performansını değerlendirmek için veri analizi ve geri bildirim mekanizmaları içerecektir. Anında verilen geri bildirimler ile eğitim ve öğretim süreçlerinin etkililiği de artırılacaktır. Gelecekte dijital hikâyeler, sosyal medya ve çevrim içi platformlarla daha etkili bir şekilde entegre edilebilecek ve öğrencilere sağlık topluluğu içinde iletişim kurma, deneyimleri paylaşma ve profesyonel ağlarını genişletme şansı verecektir.

Sonuç

Bu bölümde, sağlık eğitiminde dijital hikâye anlatımının güçlü bir araç olarak kullanılabilirliği incelenmiştir. Elde edilen bulgular, dijital hikâyelerin öğrenciler, hastalar, sağlık çalışanları gibi paydaşlar için sağlık konularını daha derinlemesine anlamalarına, empati kurmalarına ve öğrenmeyi daha etkili ve zevkli hâle getirmelerine katkı sağladığını göstermektedir. Dijital hikâyeler, soyut konuları somut bir bağlamda sunarak öğrenenlere daha anlamlı bir öğrenme deneyimi sunmuş ve bilgilerin günlük yaşamlarına entegre edilmesini kolaylaştırmıştır. Bunun yanında dijital hikâye kullanımının öğrenenlerin dikkatini çekme ve katılımını artırma kapasitesi, duygusal bağ kurma ve karmaşık sağlık konularını anlamlandırma becerilerini geliştirme potansiyeli de bulunmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, dijital hikâye anlatımının sağlık eğitimindeki rolünü vurgulayarak, bu yenilikçi öğrenme yönteminin daha fazla araştırma ve uygulama için bir temel oluşturmasını amaçlamaktadır. Sağlık eğitiminde dijital hikâye anlatımının potansiyelini tam anlamıyla değerlendirebilmek için, bu alandaki çalışmaların ve uygulamaların artarak devam etmesi kritik öneme sahiptir.

Kaynaklar

1. Cueva M, Kuhnley R, Revels L, et al. Digital Storytelling: A Tool for Health Promotion and Cancer Awareness in Rural Alaskan Communities. *International Journal of Circumpolar Health*. 2015; 74:1,28781.
2. Günaydın S. Bloom Dijital Taksonomisine Genel Bir Bakış. *International Journal of Computers in Education*. 2018; 1:1, 39-48.
3. Işık G. (2024). Gestasyonel Diyabetli Gebe Kadınlarda Dijital Hikâye Anlatımı Müdahalesinin Diyabet Öz-Yönetimine Etkisi. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
4. Mojtahedzadeh R, Mohammadi A, Emami AH, et al. How Digital Storytelling Applied in Health Profession Education: A Systematized Review. *Journal of Advances in Medical Education & Professionalism*. 2021; 9:2, 63.
5. National Institutes of Health (Updated October 2, 2018). Community-Based Participatory Research Program (CBPR). <https://www.nlm.nih.gov/programs/extramural/community-based-participatory.html> access date 13.01.2024.
6. Önder Mert Nİ. Biyokimya Eğitiminde Yeni bir Yaklaşım: Hikâyeleştirme. İçinde; Eğitimde Hikâyenin Gücü, Cengiz Yakıncı, Ahmet Kızılay, Editör, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi. 2019;137-144.
7. Pilgrim J, Pilgrim JM. Immersive storytelling: Virtual Reality as a Cross-Disciplinary Digital Storytelling Tool. In: *Connecting Disciplinary Literacy and Digital Storytelling in K-12 Education*. IGI Global. 2021;192-215.
8. Rodríguez-Almagro J, Prado-Laguna MDC, Hernández-Martínez A, et al. The Impact on Nursing Students of Creating Audiovisual Material Through Digital Storytelling as a Teaching Method. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021; 18:2,694.
9. Tatlı Z, Turan-Guntepe E, Özkan Ç, et al. The Use of Digital Storytelling in Nursing Education, Case of Turkey: Web 2.0 practice. *EURASIA Journal of Mathematics Science and Technology Education*. 2017; 13:10.
10. Turgut G, Kışla T. (2015). Bilgisayar Destekli Hikâye Anlatımı Yöntemi: Alanyazın Araştırması. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*. 2015; 6:2, 97-121.
11. Urstad KH, Ulfby KJ, Brandeggen TK, et al. Digital Storytelling in Clinical Replacement Studies: Nursing Students' Experiences. *Nurse Education Today*. 2018;71, 91-96.
12. Wieland ML, Njeru JW, Hanza MM, et al. Pilot Feasibility Study of a Digital Storytelling Intervention for Immigrant and Refugee Adults with Diabetes. *The Diabetes Educator*. 2017; 43:4,349-359.

13. Zainuddin M, Kadir K, Wijayanti AR, et al. Effect of Digital Storytelling on Self-Efficacy of Patients with a Stoma: Preliminary Study. *Enfermeria Clínica*. 2020;30,229-233.
14. Zarifsaniey N, Shirazi MO, Mehrabi M, et al. Promoting Self-Management Behaviors in Adolescents with Type 1 Diabetes, Using Digital Storytelling: A Pilot Randomized Controlled Trial. *BMC Endocrine Disorders*, 2022; 22:1,1-10.

EDEBİYAT İNCELEMELERİNDE KULLANILAN YAKIN OKUMA TEKNİĞİNİN HASTANE ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİNE KATKISI

Doç. Dr. İlknur Tatar KIRILMIŞ
OMÜ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ilknurtatarkirilmis@googlemail.com
ORCID 0000-0003-2155-7062

Çağdaş dünyada insana dair yaklaşımlar başta felsefe olmak üzere birçok alanda sürekli değişmekte ve bu yeniliklerin birikimi teorik olarak tanımlanmaya çalışmaktadır. Modernizmin keskinleştirdiği sosyal ve fen bilimlerinin birbirinden ayrılan çalışma sahalarında yaşanan bazı açmazlar, bugün bu iki alanı tekrar beraber düşünülmesine sebep olmuştur. Disiplinler arası pek çok yaklaşımın temelinde yer alan bu yönelişin uygulandığı alanlardan birisi de sağlık hizmetlerinde sosyal bilimlerin yer almasına yönelik araştırmalardır. İnsana dair birçok üzüntünün yansıtıldığı temel disiplinlerden birisi olan edebiyat ile farklı sebeplerle hastane ortamında bulunanlar arasında büyük bir benzerlik bulunması bu iki disiplinle ilgili özel bir çalışma sahasının doğmasında müessir olmuştur. Edebiyatın insana dair birikimini hasta hizmetlerinde kullanılabilir bir bilgiye dönüşmesinde önemli bir role sahip olan Rita Charon'un yaklaşımıyla giderek zenginleşen edebiyat ve tıp ilişkisi, dünya literatüründe “narrative medicine” Türkiye’de “anlatısal tıp” veya “tıbbî anlatı” şeklinde isimlendirilmiştir. Bu alanla ilgili hastalara uygulanabilecek etkinliklere yönelik örneklerin azlığı birbirine zıt görünen bu iki disiplinin çalışabileceğine dair kanaatin güçlenmesine engel olmaktadır. Dünyada oldukça zengin birikim oluşturan bu sahanın Türkiye’de henüz bilgi sahasında kalması, ülkemizin sağlık harcamaları bütçesinin dikkat çekmesi ve azaltılması tedbirlerinin henüz yeterince dikkat çekmemesiyle ilişkili olması muhtemeldir.

Sağlık giderlerinin hasta ve hastane iletişiminin güçlendirilmesiyle olan bağı keşfedildikçe disiplinlerin bir araya gelmesi kolaylaşacaktır. Özellikle Covid salgınından sonra sağlık hizmetlerinde bilinçli davranışın topluma etkisi açıkça görülmüş ve sağlık harcamaları dolaylı bir yoldan azaltılmaya çalışılmıştır. Kronik rahatsızlığı olan bireylere yönelik yürütülen hasta eğitim seminerleri neticesi hasta bireylerin kazandığı farkındalık, hastanede kalış süresini kısalttığı gibi sağlık harcamalarında tasarrufa yönelik dolaylı bir netice doğurmuştur. Sağlık okuryazarlığı olarak nitelendirilebilecek bu gelişmeler edebiyat gibi farklı disiplinlerin hastane ortamına ekleyebileceği birikimini güncele taşımıştır. Bu araştırma, edebiyat eserlerini inceleme yöntemlerinden birisi olan yakın okuma tekniğinin hastane ortamına aktarılmasına yönelik etkinliklerden birini burada tanıtarak hâlihazırdaki bilginin uygulanabilir olduğu düşüncesinin görünür olmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Edebiyat sahasına yönelik yazılmış metinlerin anlaşılmasına yönelik felsefeyle para-

lel giden birçok kuram bulunur. Bu yaklaşımlar, metinde yansıtılan dünyayı bazen toplumun menfaatini bazen de bireyin varoluşunu önceler. Bu çerçeveden bakıldığında tıp dünyasında hastalar bazen toplumu yansıtan bir kalabalık bazen de birey olarak görünebilirler. Bu açıdan bakıldığında Türk toplumunun hastanede temsil edilen resmi oldukça karmaşık görünür. Sosyolojik bir olgu olarak incelenebilecek bu kalabalıkta yer alan her bireyi yine tıp disiplinin “hastalık yoktur, hasta vardır” yaklaşımı bu yazının merkezini oluşturmaktadır.

Hasta bir insanın kendi sosyal çevresinden koparak hastanede aynı hastalıktan olanlarla bir arada olsa bile her birisinin hastalığına yönelik yorumları ve kabulleri farklıdır. Türkiye’deki sağlık hizmetlerinde yaşanan yoğunluğa paralel olarak hastaların hisleri çoğu zaman sağlık görevlisinin tolerans kabiliyetiyle sınırlı kalmakta, daha fazlasını talep etme arzusu şiddete dönüştüğünde dikkat çekmektedir.

Benzer hastalıklarla hastaneye gelen bireylerin aynı durumu farklı bir şekilde algılaması ve tepki göstermesi edebiyat dünyasındaki bir çalışmayla örneklendirilebilir. Mehmet Fuat’ın “Şair- Şiir-Okuyucu” başlıklı yazısında Kemal Özer’in “Ağıt” şiiri için yaptığı yorumda şiirin okuru ve şairin şiirinde kastettiği anlamın farklılığı hastalıkların algılanmasının aynı olmamasını görmeyi olanaklı kılar. Özer’in “Ağıt” şiiri şu şekildedir:

*“annem bir kadın
geciken bir kadın gece yatısına
ölüm kendini göstereli babamın saçlarından
günübirlik bir kadın
üsküdar’la istanbul arasında
babamdı sakalıydı babamın
bir akşam göle batırdı
çıkmmamak üzere bir daha
hepsi de ekmek kokardı
sayısı unutilan parmaklarının
akşam bir attır bütün ülkelerde
serin esmer bir attır
terkisine çocukların bindiği”*

Standart imla ve noktalama kurallarının dikkate alınmadığı bu şiire yönelik okurun zihninde oluşan soruları hemen cevaplandırmak gerekir. Çağdaş Türk şiirinde imla ve noktalama işaretlerinin farklı bir niyetle kullanılması edebiyatın dili yabancılaştırma ve okurun dilin kullanımına yönelik alışkanlıklarının dışına çıkarma uğraşısı olarak görülebilir. Bunun yanı sıra dili kurallara tabii kılan sınırların dışına çıkma uğraşısı olarak bazı şairler için dilin ve dolayısıyla düşüncenin sınırlarını genişletme uğraşısı edebiyatın zihinsel özgürlük kurma çabasıdır. Benzer bir kullanımı yapan şairlerden birisi Hilmi

Yavuz'dur. Yavuz'un Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Bursa'da Zaman" şiirinden ilhamla yazdığı "bursa ve zaman" şiirindeki imla kurallarının özel bir niyetle kullanılması "kural ile düşünmeyi parantez içine almak" içindir:

*"zaman balkıyor bursa'ya
bilinen budur ve şiirdir adı...
zaman yoldadır o şiirde
söz'ün yeşili dilin mavisini
düzyazının en hârelisi
geliyor, her yerde zakkumlar vardı."*

Yavuz'un şiirinde büyük harf kuralı özel isimlerin aksine sadece "Zaman" kelimesine uygulanır ve diğer tüm özel isimler büyük harf kuralından muaf tutulur. Kemal Özer'in şiirindeki anlatıcının küçük bir çocuk olması dilin imlasız kullanılışını yadırgatmaz. Büyük harf kuralının ihlal edilmesine rağmen "Üsküdar'la" kelimesinde özel isim kuralının uygulanması ise bu mekânın özel bir anlamı olduğunu, anlatıcı çocuğun ailesinin burada yaşadığını düşündürür. Zira birliktelik anlamı katan "ile" bağlacının İstanbul yerine Üsküdar için tercih edilmiş olması annenin İstanbul'da çalıştığını düşündürür.

Mehmet Fuat, bu şiire dair yazısında şiirin bir çocuk tarafından söylendiğini ve şiirin onun hayatındaki bazı merhaleleri işaret ettiğini belirtir. Buna göre birinci bölümde babasının ölmesi ya da ölüm döşeğine düşmesi üzerine annesinin işe gidip gelmeye başlamasını anlatır. "Üsküdar'da oturuyorlar, annesi İstanbul'da çalışıyor, geceleri eve geç geliyor; gece yatısına gelen bir konuk gibi, sonra sabah erkenden oğlunu, belki de ölüm döşeğindeki babayı bırakıp işe gidiyor." Şiirin ikinci bölümünde hayatı boyunca bir lokma için çalışmış babanın ölümü ve şiirin son bölümünde ise hayatın bütün zorluklarına kafa tutan neşelerini anlattığını belirtir. Mehmet Fuat, Kemal Özer'e de bu şiirinde ne anlattığını sorar. Bunun üzerine şair şu yorumun bulunduğu mektubu eleştirmene gönderir:

"Katılan üç kişi var şiire. Anne, baba, çocuk. Şiir o yüzden üç bölüm. Baba ölü. Anne ve çocuk ölümün ve ölünün ertesinde. İlk bölüm anneyi çiziyor. 'Gece yatısı' ve 'günübirlik' sözleri bu çizimin öğelerinden. Baba yeni ölmüş. Anne ölünün arkasından yaşayışındaki değişimle yer alıyor o bölümde. Mezarlıkla ev arasında gidip gelen bir kadın. Sabah çıkıp mezara gitmektedir. Akşam olunca sanki 'gece yatısına' gelen bir misafir gibi eve dönmektedir. Üsküdar'la İstanbul evle mezarlığı deyimliyor bir bakıma. 'Günübirlik bir kadın' sözü de gene annenin misafir görünümüyle ilgili. Mezardakine göre 'günübirlik bir misafir o. İkinci bölümde babanın nasıl öldüğü çocuğun ağzından anlatılıyor. Üçüncü bölüm ise ilk iki bölümle bir bakıma kontrast yapıyor. Sanki şairin eklediği ve çocuklardan söz açan ilgisiz bir bölüm. Onların akşam olunca dağılışını, babalı ve babasız fark etmeyen evlere dağılışını deyimliyor."

Görüldüğü üzere bir şiir, şairin şiirini yazış süreci bilinmezse başka türlü anlaşılabilir ve şairin yazmasına eşlik eden ilham öğrenildiğinde bazen bir hayal kırıklığı bile yaşa-

nabilir. Zira Memet Fuat “...ben Kemal Özer’in açıklamasındaki duygulara taş çatlasa ısınmam” yorumu şairin açıklamasını benimseyemediğini gösterir. Bu örnek, edebî metinlerin farklı okurlar tarafından aynı şekilde yorumlanamayacağını gösterir. Bazı metinler daha derin anlama sahip olabilir ve bu tip metinler farklı zamanlarda okunduğunda başka bir yönünü okurun birikimi doğrultusunda açabilir. Hastalığın her birey üzerinde başka bir tesiri olabileceği durumu, edebî eserin okurun birikimiyle farklı iletişim kurmasına benzetilebilir.

İnsanlığın hastalığa yüklediği anlamın çok uzun bir geçmişi vardır. Hastalığı bir cezalandırma olarak gören anlayış mitolojide önemli bir yer kaplar. Tepegöz’ün insan ve hayvanlar için bir tehdit hâline gelmesi, hastalığın erken evrelerde yakalanamaması olarak yorumlanabileceği gibi Odipus’un günahının salgın hastalığın sebebi olarak görülmesi bugün de başka hastalıklar için, özellikle kanser için devam etmektedir. Kanser, halk arasında “katil” bir hastalık olarak değerlendirilmekte ve ona karşı yapılan girişimler “savaş” sözcüğüyle ilişkilendirilmektedir. Kanserli hücrelerin istilacı olarak tasvir edilmeleri ve doğdukları yerden çıkıp vücudun en uzak köşelerine metastaz yapmasının “ileri karakol” olarak tarif edilmesi yine bu hastalığın savaşla birlikte düşünülmesini örnekleemektedir. Kanser tedavisi için kullanılan radyoterapide hava savaşından alınan metaforlar devreye girer. Hastalar “toksik ışınlarla bombardımana tutulur.” Kemoterapide de kimyasal bir savaş ima edilir ve bu yöntemde amaç kanserli hücreyi öldürmektir. Ölümcül hastalığa yakalanan hastalara etraflarından gösterilen davranışları kendisi de kansere yakalanan Susan Sontag şu şekilde dile getirir:

“On iki yıl önce kendim de kanser olduğumda beni en çok öfkeliendiren durum, bu hastalığın yaygın ününün ondan mustarip olanların acılarını ne kadar arttırdığını görmektir. Hastaneye yattığım ilk zamanlarda kendileriyle konuştuğum hastaların pek çoğu kendi ülkemde ve Fransa’da çeşitli hastanelere dışarıdan gidip gelen bir hasta olarak kemoterapi tedavisi gördüğüm sonraki iki buçuk yıl boyunca tanıştığım diğerleri gibi kendi hastalıklarından tiksinti ve bir tür utanç duyduklarını belli ediyorlardı.”

Sontag, hastalık dolayısıyla zihni karışmış, üzgün ya da çaresiz hastaların zihnini sakinleştirmek için *Metafor Olarak Hastalık* kitabını yazar. Hasta bir insanın ilaçların yanı sıra belki de en çok ihtiyacı olan “zihninin sakinleşmesi” için edebî bir kaygı olmaksızın yazması bazen hastanın kendisinde olan tecrübeyi ona hatırlatabilir. Türkiye’de hastalıklara dair birçok yazma girişimi yapılır. Bunlardan birisi Hematolojik Onkoloji Derneği’nin desteğiyle düzenlenen öykü yarışmasıdır. 2016’dan bu yana düzenlenen yarışmada dereceye giren metinler *Hayata Tutunma Öyküleri* başlığıyla yayınlanır. Bu eserlerde yer alan öykülerde kanserle ilgili hasta ve hasta yakınlarının tecrübeleri yer alır. Farklı kanser hastaları ve yakınlarının bu hastalığa dair yaşadıklarını yazdıkları bu metinler bir tür “kendi kendine yardım” alanı yaratmıştır. Hastalıklarını veya sevdiklerinin kanserine tanıklık eden hasta sahipleri, bu öyküleri yazdıkları için duygularını ifade etme imkanına sahip olduklarını ve bu durumun onları rahatlattığını ifade ederler. Bu ça-

İşmanın dışında hastalık hikâyelerinin çeşitli yarışma başlıkları altında toplanmasına ve eser hâline getirilmesine büyük bir destek veren İnönü Üniversitesinin katkısının burada hatırlanması gerekmektedir. Üniversitenin öğretim üyelerinden Prof. Dr. Cengiz Yakıncı başta olmak üzere meslektaşlarının gayretleriyle büyük bir birikime dönüşen farklı başlıklardaki bu kitapların her biri bir başka hastalığın hikâyesini farklı bakış açılarıyla (sağlık çalışanı, hasta, hasta yakını) göstermeye çalışır

Türkiye’de hasta hikâyelerinin okurlara ulaştırılmasında önemli bir rol üstlenen bu kurumların desteği neticesi ortaya çıkan kitaplardaki metinleri edebiyatın inceleme yöntemiyle değerlendirmek mümkündür. Buna göre hastalığı bir eser, hasta ve yakınları okur olarak kabul edilebilir “Hayata Tutunma Öyküleri”nde yer alan kanser hastası ve yakınlarının öyküleri bu araştırmaya oldukça elverişlidir. Zira bu hastalık, hasta kadar yakınlarını da derinden etkiler. Hasta yakınlarının yaşadıklarına hasta kayınpalidesine bakan öğretmeni gözlemleyen arkadaşının gözlemleri verilebilir:

“Artık daha az görüşür olmuştuk. Boş derslerde acele eve koşuyor, kayınpalidesinin yemeğini yediriyor, ilaçlarını veriyor, bakımını yapıyor, aynı hızla derse yetişiyor. Çıkar çıkmaz da hemen evin yolunu tutuyordu. Anladığım kadarıyla kocası da tüm sorumluluğu onun omuzlarına yıkmıştı. Evliliğinde yaşadığı olumsuzlukları anlatmaktan çekiniyordu ama ben hissediyordum. ‘Bir bakıcı tutsanız’ önerimi ‘Kocam krediyle okudu, onu ödüyörüz, hem borçla evlendik, gücümüz yetmez’ derken hep aynı çaresizlik oturuyordu gözlerine.”

Annesine kanser teşhisi konulan bir hasta yakınının gösterdiği tepki şu şekildedir:

“Hayır! İzin vermeyeceğim. Test sonucu umrumda değil, ölmeyecek o. Sonuna kadar savaşıcağım. Ne dedi doktor. Moral her şey demektir. Allah’ım bu nasıl bir sınav... Nasıl başaracağım? Ona bir gaye bulmak gerek. Hem ona hem kendime. Onunla geçirecek daha çok yıllarım var benim. Evleneceğim, torun vereceğim. Ben gezeceğim. O bakacak ona. Kolay değil öyle erken bırakıp gitmek.”

Kanserden ölen anne veya babaların geride bıraktıkları çocuklarının bu hastalık yüzünden duyduğu üzüntü ömür boyu onları terk etmez. Bu durumu “kanserin çocukları” şeklinde niteleyen ve bu yüzden psikiyatri doktoru olan bir hasta yakını benzer hastalığı olanlara “Hayata Tutunma Terapileri” uygular:

“Kanserli hastalar için duyduğumuz üzüntü, hepimize kanserin çocuklarını unutturuyor. Annesini, babasını görmek için onkoloji hastanelerinde bekleyen küçük çocuklara ağlamamalarını tembihlemekten öte; tedavi sürecinde yakınlarına nasıl destek olabileceklerini sevgi diliyle öğretmek, onların da hayattan kopmasını önlemek için uğraşıyorum.”

Hayata Tutunma Öyküleri’nde kansere yakalanan hastaların da öyküleri yer alır:

“Kemik iliği kanserine yakalanmıştım ve adım adım ölüme gidiyordum. Doktorumun aylar süren çabaları boşa çıkmıştı. Bir türlü uygun donör bulunamıyordu. Çocuklarımın okul dönüşlerini beklemeden eve gidip yatağıma yorganıma sarıldım. Neden ben?

diye çılgınlık koptu yüreğimde. Yirmi dokuz yaşında, dedemden bile önce yaşama veda etmemi gerektirecek ne yaptım diye sordum kendi kendime. Çocuklarımı kime emanet ederim? Onları benim kadar kim sevebilir? Hastalandıklarında kim bekler uykusuz sabaha kadar? Kafamın içindeki sorulara cevap bulamazken bir yenisi ekleniyordu. Yok diyorum, olmaz, ben ölemem diyorum. Kızım çok başarılı, liseyi üniversiteyi okuyacak, onun hayalleri var, ben bu hayalleri yıkamam.”

Yukarıdaki hikâye, hastaya uygun iliğin bulunduğu sevincinin çocukların annelerine söylemesiyle biter. Kansere ilgili her hasta metni ümitsiz değildir. Bazı metinlerde ümit ışıldar:

*“yazarlar ilanlarda,
acı bir ölüm,
sanki tatlısı varmış gibi,
dilleri varmaz adını demeye...
halbuki kolay, sadece
kansere,
neymiş efendim çaresiz bir hastalık,
yalan, vallahi yalan,
azrailin bir oyunu,
maksat iyi bilmek huyunu...
panzehiri gülmek.
tehdidi...dökerim bak saçını
dök...gülüşümü dökemezsin ki...
seni istiyorum der.
ben seni istemiyorum ki dersin.
üzülür,
tamam kıyamam sevebilirim dersin.
sevinir.”*

Kanser olmayan fakat iyileşemeyen hasta yakınlarının da benzer duyguları vardır. Annesi bipolar olan bir hasta yakınının şu tespitleri dikkat çeker:

“İyileşmeyen ve ölmeyen bir hastanın yakını olmak için insanın ruh sağlığını muhafaza edebilmesi gerek... Psikiyatri koridorlarında volta atarken odalardan dışarıya sızan o dehşetli kokuyu içe çekerken de sağlam durabilmek gerek... Hasta bekleme odasına anneniz ilaçların sararttığı yüzüyle gelirken onu gözler dolmadan dimdik karşılayabilmek gerek...Atlaya atlaya yaptıkları konuşmalarından bir şey çıkarabilmek için zihnin dupduru olması gerek...”

Hastane ortamında hissedilen kaygının doktorlar tarafından da yaşanabileceği ihmal edilen bir yazı alanıdır. Hastalığın güçsüzlüğü karşısında doktordan veya sağlık çalışanlarından beklenen metanet bazen yanlış anlaşılmaktadır. Bu açıdan doktorların kendi düşünce ve kaygılarını yazıya geçirmeleri onların insanî yönünün topluma hatırlatılması açısından elzemdir. Türk Tabipleri Derneğinin desteğiyle *Çağdaş Tıp Şiirleri Seçkisi* başlığıyla yayınlanan eserde doktorların hastaları için kaygılandığını ve sorumluluk duyduğunu gösteren birçok şiir bulunur. “Anestezistlerin Dramı” başlıklı şiirde bunun tipik örneği bulunur:

*“narkoz verdiğin insan
malzeme değil bir can
o yüzden hayatımız
korku, kuşku, heyecan
bir anlık bir dalgınlık
bir yanlışlık, bir ihmal
al başına bir kurban
medyada şok skandal

yalnız bilgi, beceri
yetiştir sanma sakın
hem uyanık bir dikkat
hem eyyüp sabrı gerek
bir de çelikten yürek
sorumluluğu sonsuz
vicdan azabı korkunç
ömrünün sonuna dek”*

Hastane ortamında bulunanların duygularına dair farkındalık ve paylaşımları açısından hastane ortamında da birçok etkinlik yapılabilir. Hastanede uzun süre yatmak zorunda kalan hastalardan başlanarak polikliniklere gelen hastalara kadar yapılabilecek etkinliklere Wisconsin Madison Üniversitesi, Halk Sağlığı kürsüsü tarafından hazırlanmış bazı etkinlikler örnek verilebilir. Hastane tarafından oluşturulmuş bir listede güzel sanatların birçok dalına (resim, müzik, edebiyat, sinema) dair etkinliklerin nasıl yapılacağı da belirtilir. Bu aktivitelerin birisi için sinemaya da uyarlanan Micheal Ondaatje’in *İngiliz Hasta* adlı romanı kullanılır. Romanın ilk iki sayfasının grup tarafından okunması ve burada hasta hemşire ilişkisi üzerinde konuşulması istenir. Burada acı çeken hastaya verilen bakım hakkında görüşler alındıktan sonra etkinliğe katılan gruba “Acı çeken hastanın olduğu bir ortamı” yazmaları istenir. Burada konunun bütünüyle hastanın durumuna uygun olması şart değildir. Hastane ortamında bir şekilde bulunan kişinin

yaşadıklarına metnin bir köprü kurması ve bu yolla kendi düşüncelerinin farkına varmasıdır. *İngiliz Hasta* romanında derin yanıklar neticesi eski hâlimden bütünüyle uzaklaşan karakterin hikâyesi bu yönüyle değil, hemşireden okumasını istediği günlüğü vasıtasıyla hatırladığı eski mutlu günleridir. Hastaneye götürülen karakterin ölmek üzere olması sebebiyle bombalanmış bir evin harabeleri arasında zorunlu olarak beklemek zorunda oldukları ev, hastanın yıkılan dünyasını başka bir boyutta tekrar gösterir. Benzer bir etkinlik Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* romanının ilk iki sayfasıyla yapılabilir. Kurtuluş Savaşı'ndan yaralı olarak getirilen Peyami'nin hastanede yazdığı günlükten oluşan roman sadece hastalığına odaklanmaz:

“Şimdi Ankara Cebeci Hastanesi'nin küçük bir odasından dışarıya bakıyorum. Uzun, sarı toprak yığınları yükselerek, alçalarak nihayetsiz uzanıyor. Fakat arkasında öyle kızıl bir gök var ki... Her şey acayip bir surette kızıl, galiba onun kanı! A... bunu böyle düşünmemek lazım. Doktor ne dedi? Başımdaki kurşun bende hayalât yapıyormuş. “Çıkarınız!” diyorum. Beyaz gömleğinin kollarına ciddi ciddi bakıyor. Bacaklarımı keseli daha kaç ay oldu? Yatağımın alt tarafı gülünç bir surette boş. Kurşun çıkarsa kafam da boşalır diye mi çıkarmıyorlar, ne bileyim... Belki başımdakileri çıkarıp beni yalnız bırakmamak için kafamdaki kurşuna dokunmuyorlar. Bazen başım çok ağırırsa doktor, ‘Bir ay sonra ameliyat yaparım,’ diyor. “Şimdi İstanbul’a, ailene yaz,” diye ısrar ediyor. Ne yazayım? İstanbul’dakileri unutmuş gibiyim. Orada esmer, ince yüzlü, saçları gergin, bir türlü ihtiyar olmayan bir anam var. O da beni bu sergüzeşte atılırken reddetti. Sergüzeşt mi dedim? O hâlde başımdan geçenlerin hepsi doğru. Belki de bazıları değil; fakat ne zararı var?”

Adıvar'ın romanında belirtilen bu hastaya ne tür bakımlar yapılabileceği, hastanın neler düşünebileceği konuşulduktan sonra etkinliğe katılanlara hastane ve belirsizlik üzerine yazmaları istenebilir. Bir diğer örnek David Whyte'ın “Sometimes” başlıklı şiiriyle ilgilidir. Bu etkinlik gerek hastane ortamında gerekse hasta ve aileleri açısından belirsizliğin olduğu durumları deneyimlemek ve bu duruma dair tecrübelerini yazdırmak veya konuşturmak için yapılabilir. Türkçe olarak buna benzer bir etkinlik Orhan Veli Kanık'ın “Kurt” şiiriyle yapılabilir:

“ah! artık benim de benzim sarı,

damar kanımı dolaştırmıyor.

hiçbir kıyıya ulaştırmıyor,

beni sehrazad'in masalları.

anlamıyorum dilinden artık

geceyi saran güzelliğin;

içim, kör bir kuyu gibi derin,

ve sonsuz rüyasında yalnızlık.

susmak istiyorum, susmak bugün.

susmak. hiçbir üzüntü duymadan.

büyük bir kuş iniyor semadan.

sükût, bu indiğini gördüğün.

artık tırtılları beslemiyor

bahçemin orta yerindeki dut.

başıma kondu ebedi sükût.

gün yeniden doğmak istemiyor.

kuşla oldumsa da senli benli,

beynimi kurcalayan bir kurt var:

anlamak istiyorum, ne yapar

rüzgârı boşalınca yelkenli?"

Şiirde yer alan üzüntüden konuşmak istememek ve hüznün sessizliğe hâkim olması, bazı hastalıkların teşhisi sırasındaki kaygılı bekleme ve bazı teşhisler dolayısıyla yaşanan üzüntü gibidir. “Şehrazad’ın masallarının hiçbir kıyıya ulaştırmadığı hayallerle” üzüntülü durumlarda zamanın durmuş gibi olması veya çok yavaş ilerlemesi arasında benzerlik bulunur. Üzüntü ve suskunluk arasındaki ilişki de Orhan Veli’nin şiirinde detaylı bir şekilde verilir. Etkinliğe katılanlar şiiri okuduktan sonra Şehrazad’ın kim olduğu sorulabilir. Bilenlerin bilgisiyle devam edilebilir. Masal ve çocuk ruhu arasındaki ilişki ve yetişkin olunca insanların kaygısız çocuk yönünün yaşayıp yaşamadığı açısından konuşularak etkinliğe katılanların kültürel birikimine bakılarak kendileri için zamanın durduğunu hissettikleri bir anı yazmaları istenir. Buradaki yazma eyleminde plan, güzel ifade ve seçkin bir edebiyat zevki aranmaz. Etkinlikte olanların kalemi ellerinden bırakmadan yazabilmeleri ve bunları okuyabilmeleri önemsenir. Aynı etkinlik sağlık çalışanları için de yapılabilir. Aynı gruplar şeklinde olabileceği gibi birlikte de yapılarak sağlık çalışanlarının duygularıyla yaşadıkları zorluklar hasta yakınları tarafından görünür hâle gelebilir.

Kanada üniversitelerinden Temerty Tıp Fakültesi’nde, “Hikâye Anlatıcılığının Sağlık Hizmetlerine Aktarılması” başlığı altında düzenlenen bir kursta, hastanede oluşan hikâyelerle hastane ortamındaki farkındalıkların artırılması amaçlanmaktadır. Buna göre sağlık çalışanlarının ve hastaların her karşılaşmalarında bilerek ya da bilmeyerek bir anlatı oluşturduğu düşünülmektedir. Bu anlatıların/hikâyelerin çok sayıda karakterleri, çatışmaları ve arzuları, söylemek istediklerinin belirtildiği kurs tanıtım yazısında, hastanede yaşanan iletişim sorunlarının kişilerin yaşamlarındaki sağlık olaylarının doğasını etkilediği ileri sürülmektedir. Hastane ortamını tanıyan, sağlık alanında uzmanlığı olanlar ve yazarlar tarafından yürütülen bu kursta sağlık öğrencilerinin yaratıcı ve yansıtıcı becerilerini geliştirilmesi hedeflenmektedir. Hastanın dikkatle dinlenmesi ve saygıyla

sorularının cevaplandırılması bu kursun amaçları arasında yer alır.

Edebiyata dair metinlerin hastane ortamına transfer edilebileceği etkinliklerin yanı sıra hastanede bulunmaya dair duyguların ifadesine yönelik birçok etkinlikler yapılabilir. Söz konusu etkinliklerde gerek okuma gerekse yazma yöntemiyle grup içi iletişimin başlatılması ve arttırılması hedeflenebilir. Bu tip etkinliklerde kullanılabilecek hastalık hikâyeleri, başta İnönü Üniversitesi Yayınları olmak üzere birçok derneğin desteğiyle oluşturulmuş kitaplardan temin edilebilir.

Bu alana yönelik çalışmalarda edebî bir kıstas kullanılması veya en iyi öykünün seçilmesi gibi iletişimi zayıflatacak hamleler yerine çabanın takdir edilmesi daha önemlidir. Yazabilmek ve yazdıklarını okuyabilmek hasta ve hastane çalışanlarının görünürlüğüne katkıda bulunduğu gibi Türkiye'nin sağlık geleceğini iyi niyet çerçevesinde destekler. Edebiyat disiplininin inceleme yöntemleri hastane ortamındaki hikâyelerin keşfedilmesinde kullanılabilir ve bu çalışmalardan elde edilen veriler sağlık okuryazarlığının iyileştirilmesini sağlayabilir.

Kaynaklar

1. Abak, A. Sen Kimsin Anne. Hastalık Hikâyem. İstanbul. Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi Yayınları.2014:14-20.
2. Adivar, H. Ateşten Gömlek. İstanbul. Can Yayınları.2023.
3. Açar, Ö. Kanserlin Çocukları, Hayata Tutunma Hikâyeleri (Hz. Cengiz Yakıncı, Fevzi Altuntaş, H. İsmail Sarı, Hasan Kavruk) Ankara: Hematolojik Onkoloji Derneği Yayını.2016: 65-71.
4. Bezirci, A. Orhan Veli Bütün Şiirleri. İstanbul: Can Yayınları.1982:19-20.
5. Boztaş, Y. Sağlığımın Bedelini Ödemiştım. Hayata Tutunma Hikâyeleri. Malatya. İnönü Üniversitesi Yayınevi. 2023:49-56.
6. Güneş, G. Azrailin Elçisi Saf Kanser. Çağdaş Türk Tıp Şiirleri, Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları. 2003: 88-89.
7. İssı, C. Hilmi Yavuz'un 'Bursa ve Zaman' Şiirini 'Yeniden Kurma (Reconstruction)' Denemesi. G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi. 5(1), 2004: 25-34.
8. Fuat, M. Düşünceye Saygı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.1994
9. Sontag, S. Metafor Olarak Hastalık- Aids ve Metaforları (Çev. Osman Akinhay). İstanbul: Can Yayınları. 2015.
10. Uğurluel, A. Huysuz'un Dantelleri. Hayata Tutunma Hikâyeleri (Hz. Cengiz Yakıncı, Fevzi Altuntaş, H. İsmail Sarı, Hasan Kavruk) Ankara: Hematolojik Onkoloji Derneği Yayını.2016.
11. Gönülgül, S. Sevdâ Hanım. Hayata Tutunma Hikâyeleri (Haz: Cengiz Yakıncı, Mehmet Ali Erkurt, Fevzi Altuntaş, Sinan Dal). 2023: 57-65.
12. Yükselmiş, A. M. Anestezistlerin Dramı, Çağdaş Türk Tıp Şiirleri, Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları. 2003: 17-18.
13. Foundational Certificate in Narrative-Based Medicine <https://narrativebasedmedicine.ca/foundation/> (09.01.2024'te ulaşıldı)

OL HİKÂYE ECZACILIK

Ecz. Eyüp Talha KOCACIK
Serbest Eczacı Sakarya
eyptalhakocacik@gmail.com
ORCID 0000-0002-6667-1339

İnsanlığın dünyada var olmaya başladığı zamandan itibaren gerek tabiattaki canlıları taklit yoluyla gerekse de deneme yanılma yoluyla kendisi iyileştirmek için birtakım yöntemler kullanmıştır. Eczacılık tarihi içerisinde eczacılık mesleğine ve eğitimine baktığımızda çok çeşitli evrelerin yaşandığı görülmektedir. Şöyle ki; ilk önceleri doğrudan ilaç etken maddelerinin içerdiği düşünülen bitkisel veya hayvansal ürünlerin kullanımında zamanla etken maddelerin ayrıştırılmasına daha sonra sentetik olarak üretilmesine kadar gelinmiştir. Son yüzyılda ise biyoteknolojik içerikli ilaçların üretilmesiyle eczacılık farklı bir aşamaya gelmiştir.

Başlangıcından günümüze kadar birçok aşama kaydeden eczacılık mesleğinin eğitiminde ise gerek tarihsel öğeler gerekse de güncel bilgiler dizgisel olarak öğretilmektedir. Aşağıda farmasötik botanikten, analitik ve farmasötik kimyaya, eczacılık tarihinden fito-farmasiye kadar eczacılık fakültelerinde okutulan zorunlu derslerin konularının içerisine giren bazı bilgiler hikâye formatıyla örneklendirilmiştir. Yapılan bu formatla öğrencilerin hem derse olan ilgisini toplamanın hem de anlatılan konuların akılda kalıcılığını artıracakı düşünülmektedir.

And Dağları'nın Kırmızı Gölü

İnsanoğlunun çok sayıda can kaybı vermesine sebep olan sıtma hastalığına ilk olarak MÖ 2700 yıllarında Çin İmparatoru Shen Nung'un "Tıbbi Bitkiler Kitabı"nda yer verilmiştir. Sıtmayı ayrıntılı olarak inceleyip tanımlanmasını ise MÖ 5. yy.'da Hipokrat yapmıştır. Hipokrat, sıtmayı "Bataklık bölgelerinde görülen, tekrarlayan ateş ve dalak büyümesiyle seyreden bir hastalıktır." diye tanımlamıştır. Hastalığın tanımlanmış olmasına rağmen Amerika'nın keşfine kadar tedavisinde esaslı bir tedavi yöntemi geliştirilememiştir.

Sıtmayı tedavi eden kınakına kabuğunu Güney Amerika'da yaşamış olan İnkalar'ın çok uzun zamandır kullandıkları öğrenilmiştir. Ayrıca Peru ve Bolivya'ya yapılan gezilerde de kınakına kabuklarının kullanıldığını görülmüş ve örnekler Avrupa'ya getirilmiştir. Bunun üzerine Güney Amerika'nın kınakına ağaçlarının kabukları önce Avrupa'ya taşınmış ardından dünyanın farklı bölgelerinde plantasyonlar kurularak yetiştirilmiştir. Daha sonra kınakına kabuğunun içinde bulunan kinin izole edilmiştir.

En son olarak da kinin sentetik olarak üretilmiş ve sıtma tedavisinde kullanılmak üzere ilaç olarak sunulmuştur. Kininin kullanılmasının kısa hikâyesi böyle iken Peru'nun kır-

mızı gölünden, And Dağları'nda dolaşan bir Cizvit papazından ve Kontes Chinchon'dan bahsetmemek olmaz.

Bir İnka hikâyesine göre Peru'da orman içinde bulunan bir gölün çevresindeki ateş ağacı adını verdikleri ağaçlar deprem sonucu gölün içine devrilmiştir. Devrilen bu ağaçlardan dolayı göl kırmızı bir renge bürünmüştür. Bir gün yüksek ateşi olan bir kabile reisi gölün yakınlarından geçerken yorulmuş ve susuzluğunu gidermek için rengi kırmızı olan pek de güven vermeyen göl suyundan içmek zorundan kalmıştır. İçtiği suyun acılı ağzından buruk bir tat bıraksa da ölmediğine sevinmiş ve tanrılarına şükranlarını sunmuştur. Kısa bir süre sonra ateşinin geçtiği fark eden kabile reisi bunu kabilesine duyurulmuş ve bu yerliler ateşli hastalık durumlarında bu gölün acımtırak suyundan içmeye başlamışlar. Suyun etkili olduğu gören yerliler, göl suyuna bu rengi ve acılığı aslından devrilen ateş ağacından geldiğini anlamış ve artık gölden su almak yerine hastalandıklarında bu ağacın kabuklarını ilaç olarak kullanmaya başlamışlar. Amerika'nın keşfinden sonra Cizvit papazları Amerikan yerlilerine kendi dinlerine girmeye ikna etmek için seyahatlere başlamışlardır. Bu seyahatlerin birinde, bir papaz And Dağları'nda ateşlenmiş, bunun üzerine yerliler bir ağacın kabuklarını kaynatıp papaza içirerek ve iyileşmesini sağlamışlardır. Papaz, yerlilerin ilaç olarak kullandıkları ağaç kabuklarından bir miktar toplayıp Avrupa'ya göndermiştir. Avrupa'ya Katolik Cizvitliler tarafından yayılan kabuklar “Cizvit tozu” olarak anılmaya başlamıştır.

Ateş ağacının Avrupa'ya gelişi ve isimlendirilmesi ile ilgili başka bir hikâye de şöyledir: İspanyollar Kont Cinchona Peru'ya genel vali olarak göndermiştir. Eşi Kontes Cinchona 1638'de ateşli bir hastalığa yakalanmış ve hiçbir şekilde iyileştirilememektedir. Günler geçtikçe kötüleşmiş ve ölmek üzere iken dağlardan gelen bir yerlinin getirdiği ağaç kabuklarıyla iyileşmiştir. Daha sonra kontesin hekimi olan Juan del Vigo kabuklarını alıp İspanya'ya getirmiştir. Bu hikâyenin yanlış olduğu ve tarihsel gerçeklerle uyuşmadığı günümüzde anlaşılmıştır. Ancak bu hikâyeden etkilenen İsveçli botanikçi Karl von Linne (1707-1778), 1742'de ağacı kontesin adından dolayı Cinchona olarak isimlendirmiştir. Daha sonra kınakana kabuğu farmakopelerde Cinchonae cortex olarak geçmiştir.

Acımtırak Ağaç Kabukları

Rahip Edward Stone 1757 yılında eşinin vefatının verdiği üzüntüyle sık sık kendini sokaklara atıp dolaşıyordu. Eşinden ayrılmanın verdiği tarifsiz acıyla Chipping Norton'da dolaşırken farkına varmadan merkezin biraz dışına kadar gelmişti. Bir an duraksayıp yalnızlığı hatırladı ve kaderine bir kez daha isyan etti. Günler geçip acısı biraz hafifler gibi oldukça şehir içinde yaptığı kısa seyahatlerde başkalarıyla da iletişim kurmaya başlamıştı. Şehrin biraz dışında kenarı dere ve bataklığa bakan bir tarla eşinden miras kalmıştı. Bazı günler bu tarlaya gelip bir kısmı eşinin sağlığında dikilmiş söğüt

ağaçlarının altında oturup düşünüyordu.

Nasıl oldu, nereden aklına düştü bilinmez bir gün ağaçtan bir dal kırıp dişleyiverince acımtırak bir tat kaldı ağızında. Bu acı tadı duyan Stone kendi içinde biran olsun durup şöyle düşündü: “Ne kadar da kınakına kabuğu kadar acı.”

Stone, Avrupa’nın sıtmadan kırıldığı bu yıllarda Yeni Dünya’dan getirilen kınakına kabuklarının sıtmayı iyileştirdiği çok iyi bilmekteydi. Hatta bu ağaçların İngiltere ve Avrupa’nın çeşitli yerlerinden yetiştirilme denemelerinin başarısızlıkla sonuçlandığından da haberdar olmuştu. Acaba bu acımtırak tadı olan söğüt kabukları sıtmada işe yarar mıydı sorusu düşmüştü aklına.

Hızlıca tarladaki ağaçlardan dallar kesip kabuklarını soymaya başladı. Soyduğu kabukları kasabının değirmenin yanında bulunan fırının üzerine kurumaya bıraktı. Kabuklarının iyice kurduğundan emin olduğunda hepsini toz edip 1,5 gramını sulandırıp sıtma olduğu düşünülen hastalara içirmeye başlamıştır. Beş yıl süreyle birçok hastaya kendi yaptığı ilacı içirip sonuçlarını kaydetti. Beş yılın sonunda keşfini ve yaptığı deneylerin sonucu anlatan makalesini büyük umutlarla Royal Society dergisinde yayınlanmak üzere gönderdi. Makale dergide 1763 yılında yayımlanmıştı ama küçük bir hatayla; yazar olarak Edward Stone yerine Edmund Stone yazılmıştı. Makalenin ardında Stone’un keşfine büyük bir reaksiyon verilmemesi mi daha dayanılmazdı yoksa adının yanlış yazılması mı? Edward Stone sıtma için bir ilaç bulduğunu zannederken aslında sıtmanın bazı belirtilerini ortadan kaldıran bir ilaç bulmuş olduğunu fark edememişti. Dahası aslından keşfettiği şey sıtma ilacı değildi ama ileride ağrı kesici, ateş düşürücü gibi birçok durumda kullanılabilecek mucizevi ilacı bulmuştu. Stone, aslında tam olarak neyi keşfettiğini anlayamadan 26 Kasım 1768 tarihinde vefat etmiştir.

Stone’dan çok sonra Avrupa’da kurulacak olan kimya laboratuvarlarında önce söğüt kabuğundaki etken maddenin salisilik asit olduğu anlaşılacak ve daha sonra da sentezlenebilecektir. Sentezlenen bu yeni etken madde yüzyılı aşırp hemen her eve girip her yerde kullanılabilecek olan “Aspirin”e dönüşecektir.

Ya Titanik Geç Kalksaydı?

Dünyanın en büyük ve batmaz gemisi olarak tanıtılan Titanik, 10 Nisan 1912’de ilk seferine çıktıktan beş gün sonra bir buzdağına çarpıp batmıştır. Dr. Besim Ömer [Akalin] Paşa, Amerika’daki bir kongreye katılmak için Titanik’e bir bilet almıştır. Fransa’dan yola çıkan Besim Ömer Paşa Southampton limanına kötü hava şartlarından dolayı geç kalmıştır. Limana geldiğinde Titanik çoktan Yeni Dünya’ya doğru yola çıkmıştır bile.

Besim Ömer Paşa gemiyi kaçırarak kazada ölmekten kurtulmuştur. Kadın-Doğum uzmanı olan Paşa, tıp ve eczacılık eğitimine kızların alınması için mücadele etmiş ve ilk olarak 1922 yılından tıp fakültesine 1926 yılında da eczacı mektebine kız öğrencileri alarak ilk kadın hekim ve eczacıların yetişmesini sağlamıştır.

Lityazol Cemil

Dr. Cemil Şener binbaşı rütbesiyle Manisa’da orduya hizmet ettiği sırada alaydaki birçok askerin böbrek sancısını alayın revirindeki tek hekim olarak tedavi etmeye çalışmaktadır. Eldeki imkânlarının azlığı tedaviyi uzatmakta kimi zaman da imkânsız hâle getirmekteydi. Bir gün böbrek sancısı iyice artmış bir subayın tedavi etmeye çalışırken tabur komutanı Binbaşı Mehmet Bey revire çıkagelir. Subayın durumunu sorar ve Doktor Cemil’e dönerek devam eder: “Yöre halkı bu gibi şikâyetlerde bir otu kaynatıp içiyormuş, siz doktorsunuz, bu otun ne olduğunu araştırır mısınız? Belki de gerçekten işe yarıyordur.” Cemil Bey, binbaşının verdiği bu bilgi üzerine köye giderek ne otu kullandıklarını sorar. Köylüler Cemil Bey’e: “Komutanım biz buna ‘şevketi bostan’ deriz, kökünden zeytinyağlı veya etli yemeğini yapar ve yeriz, belimiz ağrıdığında da kökünü kaynatıp suyunu içeriz.” derler. Cemil Bey köylülerden adını ilk kez duyduğu şevketi bostan bitkisinden toplayıp alayın revirine getirir.

Revirde şevketi bostanın kökünün kaynatılmış ekstresini hazırlar. Böbrek sancısı çeken askerlere hazırladığı ilâcı düzenli olarak verirken klinik ve laboratuvar çalışmalarına da devam eder. 1931 yılında 600 vaka üzerinde yaptığı klinik ve laboratuvar çalışmalarını içeren raporu Sağlık Bakanlığı’na sunup Lityaliz adını verdiği ilâcına ruhsat ister. Bakanlık, Cemil Bey’in kendi başına yaptığı çalışmanın yeterli olmadığı daha yetkili bir yerde ilâcın araştırılmasını ve raporlanmasını tavsiye eder.

Dönemin Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam ilâcın Ord. Prof. Dr. Akil Muhtar Özden’in kliniği ve laboratuvarında araştırılması için bir tavsiye mektubu yazar. Bunun üzerine Akil Bey iki yıl boyunca klinik ve laboratuvarında ilâç üzerine araştırma yapar. İki yılın sonunda bakanlığına Lityaliz’in böbrek taşı olan hastalarda fayda ettiği ve hiçbir yan etkisinin olmadığı beyan eder raporunu gönderir. Bu rapordan sonra 1934 yılında bakanlık ilâcın adının Lityazol olarak değiştirmiş ve ruhsat vermiştir. Lityazol Cemil olarak ilâç kodeksine giren bu bitkisel ilâç 1998 yılına kadar üretilmeye devam edilmiştir. İlâcın ülkemiz açısından en büyük ve önemli özelliği ise yerli olarak Türkiye’deki bir bitkiden yola çıkılarak elde edilen ve uzun yıllar tedavide kullanılan tek ilâç olmasıdır.

Lityazol Cemil’in hikâyesi bize halkın geleneksel bilgi birikimiyle kullandığı bitkisel ilâçları bilimsel yöntemlerle araştırılarak bunlardan faydalanılması gerektiğini göstermektedir.

Eczacılık Tarihi Laboratuvarı

Eczacılık teorik derslerin yanında yoğun bir laboratuvar eğitiminin de veriliği bir müfredata sahiptir. Hatta kimya ağırlıklı bu eğitiminde laboratuvarlar geleceğin eczacılarını adeta şekillendirilmesini sağlar. Öğrenciler bu laboratuvarlarda eczacılık teknolojilerinin yanında disiplini, hassasiyeti, yardımlaşmayı öğrenirler. Analitik kimya ve farmasötik botanik laboratuvarlarıyla başlayan zincir farmasötik kimya, teknoloji ve

farmakognoziyle devam eder.

Eczacılık fakültelerinden zorunlu ders kategorisinde bulunan ve meslek tarihinin anlatıldığı “Eczacılık Tarihi” dersi de bulunmaktadır. Bu ders farklı üniversite deontoloji ve/veya etikle birleştirilerek anlatılmaktadır.

Beş yıllık eczacılık eğitiminde öğretilen hemen tüm derslerin laboratuvar eğitimi olur da eczacılık tarihinin laboratuvarı olmaz mı? Açık hava müzesi olan Anadolu’nun her yerinde tıp ve eczacılık tarihi öğelerini barındıran ören yerleri mevcuttur. Dünyada eczacılık mesleğinin babalarından sayılan Dioscorides Adana Anavazarlı, Galen ise İzmir Bergamalıdır. Dünyanın ilk tıp fakültesi olarak gösterilen yer Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası’dır. Bu ve buna benzer tüm yerler eczacılık tarihi dersinin laboratuvarı olarak değerlendirilmelidir.

Bu sebeple 2013 yılında eczacılık fakültesi öğrencileriyle Anavarza, Bergama, Efes, Kayseri ve Edirne’ye tarih gezileri düzenlenmiş Dioscorides, Galen, Asklepios ve darüşşifalar anlatılmıştır.

Bergama’ya yapılan gezide Bergama tarihinden parşömenden Galen ve Galen’in tıp ve eczacılık mesleğine yaptığı katkılar bahsedilmiştir. Bergama Aslepion’unda tiyatrosunda “Ey Yüce Aelius Galenus! 1884. Yaş Gününde Seninleyiz” yazılı bir pankart açılmıştır. Fotoğrafın çekildiği sırada Marmara ve İstanbul eczacılık öğrencilerinin olduğu bu grup bir sloganla Galen’i şöyle anmıştır: “Bergama’da doğdu, Eczacı da oldu, Helal olsun sana, Galenus Baba...” pankart geziyi düzenleyen Eyüp Talha Kocacık ve Mert Sandalcı tarafından hazırlanmış olmakla birlikte slogan kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen bu geziye katılan eczacılar bir araya geldiklerinde hâlâ Galen’i, Bergama’yı, Galen’in lejyoner hekimliğini, Grek sağlık tanrısı Asklepios’u birbirlerine anlatmakta, eczacılık mesleğinin kurucusu sayılan Galen’in Anadolu’nun bir parçası olduğunu sosyal ortamlarında paylaşmaktadırlar.

Kaynaklar

1. Emre Dölen, Eczacılık Tarihi Ders Notları İstanbul: Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, 1995.
2. Edward Stone, “An Account Of The Success Of The Bark Of The Willow In The Cure Of Agues,” Philosophical Transactions, 53 (Royal Society Of London, 1763): 195-200.
3. Afife Mat, Bitkiden İlaça Hepsinin Bir Öyküsü Var İstanbul: PharmaVision Kültür Yayınları 2, 2010.
4. Mert Sandalcı, “Dalya deme Öncesinde Bahar Şenliği” Eczacı 8, 100 (Haziran 2013): 74-75.
5. <https://en.wikipedia.org/wiki/Titanic> Erişim, Erişim 16 Aralık 2023.
6. Kamile Şevki Mutlu, “Hekimlik Mesleğinde Türk Kadını” İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 16, 1 (1953): 98-100.
7. K. Hüsnü Can Başer, “60 Yıllık Bir Türk Bitkisel İlacı: Lityazol Cemil” Tıbbî ve Aromatik Bitkiler Bülteni 7-9 (Ocak 1993): 13-18.
8. Ali Haydar Bayat, Necdet Okumuş, “Lityazol Cemil ve Dr. Cemil Şener” IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı (4-5 Haziran 1998; İstanbul) Bildirileri (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayın No: 657 Eczacılık Fakültesi Yayın No: 15, 2000): 357-366.
9. Turhan Baytop, Laboratuvar’dan Fabrikaya Türkiye’de İlaç Sanayii (1833-1954) İstanbul: Bayer, 1997.
10. Diarmuid Jeffreys, Aspirin: Mucize İlacın Çarpıcı Öyküsü İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005.

MÜZİK EĞİTİMİNDE ÖĞRETİM ARACI OLARAK HİKÂYE

Dr. Öğr. Üyesi Olcay KORKMAZ
MTÜ Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
Müzik Bölümü, olcay.korkmaz@ozal.edu.tr
ORCID 0000-0003-4864-0069

Eğitim, yaşamda doğum ile birlikte başlayıp, ömür boyu devam eden bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Aile ve çevreyle birlikte başlayan eğitimin en önemli ve öğretici araçlarından biri de hikâyelerdir.

Eğitim sisteminde günümüze doğru köklü değişiklikler olup, öğretme yöntemleri ve araçları değişse de ortak bir unsur olan hikâye hem eğitim sisteminde hem de hayatın içinde öğretim aracı olarak sürekli var olmuştur. Modern eğitim sistemiyle birlikte farklı öğretme araçları ortaya çıkmıştır. Öğrenci merkezli olan yeni öğretim sisteminde yaparak yaşayarak konunun içinde öğrenmek esastır. Tam da bu noktada hikâye anlatmanın bir öğretim aracı olarak geleneksel eğitimde bile modern eğitimin özelliklerini taşıdığına görmekteyiz. Hikâye, sadece belirli bir yaş aralığındaki çocuklar için değil, her yaş grubu için etkili bir öğrenme aracıdır.

Hikâyeler, insanoğlunun varoluş serüveniyle başlamış, sadece yazıyla değil, kulaktan kulağa anlatılarak, müzik, şiir, edebiyat, plastik sanatlar gibi sanat dallarının hepsiyle birlikte, bu sanat dalları sayesinde farklı diller yaratarak var olmuştur. Hikâyeler, yaşanmamış birçok hayat yaşatarak hayata dair zengin deneyimler kazandırır. Hikâyedeki olay örgüleri, yer, zaman ve karakter unsurları insanoğlunun yaratıcı zekasıyla çeşitlenerek yaşanmış ya da yaşanmamış zengin anlatımlara dönüşür. Bu zengin anlatımlar sayesinde dinleyici, hikâyedeki karakterlerin hislerini, yaşanmışlıklarını benimseyerek bir nevi empati duygusunu geliştirmiş olur. Okuyucu ya da dinleyici, hikâyenin içinde kendine yakın bulduğu karakterin rolüne bürünerek olay örgüsüyle birlikte hikâyenin sonuçlarını birlikte yaşar. Bu sonuçlar, olaylar iyi birer ders niteliğinde olabilir.

Hikâye anlatımı müzik eğitiminin de birçok alanında etkili öğrenme araçlarından biri olarak kullanılabilir.

Temel Müzik Eğitimi Dersinde Hikâye

Temel müzik eğitimi dersi müziğe yeni başlayanlar için nota okuma ve yazma, temel müzik teorisi gibi konuları içeren bir derstir. Nota süreleri, müzikte tartım, armoni kuralları gibi soyut kavramların öğretimi, özellikle ilkökul döneminde öğretmenin bazı zorluklarıyla karşı karşıya bırakmaktadır.

Bir konunun soyut biçimde anlatılması ya da soyut kavramların yine soyut olarak anlatılması, bir diğer ifadeyle anlatılan konunun yaşanılabilir nitelikte örneklendirilmeden sunulması, öğrenmeyi geciktirir. Özellikle gelişim evrelerine göre anlama ve öğrenme

seviyesi bu durumu daha belirgin hâle getirir. Bu yüzden hikâye hem soyut kavramların anlaşılması hem de anlatılan konunun somut örneklerle ifade edilmesi açısından farklı bir önem taşımaktadır.

Hikâyeleştirilerek konunun anlatımı, kavramları somutlaştırarak çocuğun aklında daha rahat şekillenmesini sağlamaktadır. Nota süreleri ilgili, hikâye anlatımı kullanılarak ders işleyiş yöntemini örneklendirecek olursak;

Öğretmen hikâyeyi anlatmaya başlar... “Günlerden bir gün, bir çocuk nota sürelerinin olduğu bir ülkeye gitmiş orada dört nota süresiyle karşılaşmış. İlk karşılaştığı nota süresi birlik notaymış. Birlik nota çok kibirli bir notaymış;

– Merhaba benim adım birlik nota. En büyük ve en uzun süren nota benim. Tam dört vuruşum. O kadar uzun sürerim ki beni dinleyenlerin uykusu bile gelir demiş”.

Öğretmen bu sırada renkli kartondaki birlik nota resmini öğrencilere gösterir ve birlik nota süresini çalar. Öğrencilerden, daha önce dağıtmış olduğu, ellerindeki vurmali orff çalgılarla çalmalarını ister.

Daha sonra hikâyeyi anlatmaya devam eder. “Birlik notayla tanışan çocuk onunla sohbet edip yürürken ikilik notayla karşılaşır. Öğretmen ikilik notanın olduğu kartonu öğrencilere gösterir. İkilik nota toplam iki vuruş olduğunu söylerken birlik notaya selam verir. Öğretmen ikilik vuruşu çalarak çocuklardan tekrar etmelerini ister. Birlik ve ikilik nota hakkında konuşularak öğrencilerden hikâyeyi genişletmeleri istenilebilir. Daha sonra dörtlük nota ve onun ikiz çocukları olan sekizliklere rastlarlar. Öğrencilere dörtlük ve sekizlik notaların olduğu kartonlar gösterilir. Dörtlük notaya selam verir ve dörtlük nota kendisini tanıtır;

– Merhaba ben dörtlük nota. 1 vuruşluk sürem var. Ülkemize hoş geldin. Bunlar benim çocuklarım sekizlik. Onlar ikiz. Her biri yarım vuruş, tıpkı bir elmanın yarısı gibi... der ve gülümser. Sekizlik notalar çok yaramazdır ve etrafta koşuşturup dururlar. Bu yüzden anneleri dörtlük nota, kaybolmamaları için elele tutuşmalarını ister”. Hikâye anlatılırken dörtlük ve sekizlik nota öğretmen tarafından çalınır ve öğrencilerden tekrar etmeleri istenir.

Dersin sonunda sınıf 4 gruba ayrılır ve birinci gruptan birlik notaları çalmaları istenerek yer davulları, ikinci gruptan ikilik notaları çalmaları istenerek tefler, üçüncü gruptan dörtlük notaları çalmaları için çelik üçgenler, dördüncü gruptan sekizlik notaları çalmaları için boomwhackerslar dağıtılır. Öğretmen hikâyeyi anlatır ve sırası geldikçe gruplar vurmali çalgılarıyla süreleri çalarlar ve hikâyeyi seslendirmiş olurlar (Korkmaz, 2019).

Hikâye, tasvirlerle olay örgüsü ve karakter yapılarının detaylı anlatımlarıyla akılda kalıcı hâle getirilerek, ya da yarım bırakılıp öğrencilerin tamamlaması istenilerek zenginleştirilebilir.

Çalgı Eğitimi Dersinde Hikâye

Çalgı eğitimi dersi çocuk yaşlarda başlayıp, müzik eğitimi dersinin bütün boyutlarını

kapsayan, çok fazla çalışma gerektiren uzun ve meşakkatli bir süreçtir. Bu süreçte öğrencinin çalgısını sevmesi ve duygusal olarak bağlanması, bu süreçteki motivasyon kaynağı olarak önemlidir. Yorumcunun müzik anlatımını hissettirebilmesi için müzikte ifade gücü ve beraberinde tüm bunlar için çalgısında iyi bir teknik seviye geliştirmiş olması gerekir. Müzikal anlatımın sınırlarını zorlamak isteyen yorumcunun çalgısıyla tek vücut olması, yıllarca yoğun ve doğru bir çalışma süreci gerektirir.

Bu zorlu çalışma sürecinde dönem dönem motivasyon kaybı, performans kaygısı, günlük pratik yapma disiplindeki kayıplar, eseri yorumlama sıkıntısı gibi problemlerle karşılaşmaktadır. Bu noktalarda derslerde öğretim aracı olarak hikâyeye başvurmak faydalı olabilir. Örneğin bir bestecinin ya da virtüözün hayat hikâyesi veya çaldığı eserin ortaya çıkış öyküsü, öğrencinin müziğe duygusal olarak bağlanmasına ve daha iyi yorumlamasına yardımcı olabilir. Bir başka ifade aracı olan müzik eserini, çalgıyla yorumlarken çalınan eserin hikâyeleştirilmesi, anlatımı ve ifadelendirmeyi güçlendirecektir.

Araboğlu (2009) tezinde Chopin'in eşiyle tanışma o yıllarda yazdığı eserler ve ölümlüyle ilgili bir hikâyeye yer vermiştir.

“Bir davette Fransız yazar George Sand olarak tanınmış Barones Aurore Dudevant ile tanışır. Yakınlaşmaları büyük bir aşka dönüşür. George Sand, döneminde Fransa'nın çok meşhur ve ilerici görüşlü kadın yazarıdır. Demokrasiye inanmış Sand, kadınların hakları konusunda cesurca mücadele vermiş ve tavırları rahat bir kadın olarak tanınmıştır. İkisi arasındaki aşk besteciye yeni eserler için ilham olmuştur. Bu dönem Chopin'in en verimli dönemidir. 1838'de İspanya'nın Mallorca Adasına giderler, terk edilmiş bir manastıra yerleşip kendilerini adanın egzotik güzelliğine bırakırlar. Bu duygular içinde Chopin en güzel eserlerinden birkaçını bestelemiştir: Mazurka mi minör Nr.2, Polonaise La Majör-ve Op. 28 Prelude'lerini tamamlar. Bu 24 Prelude, kendilerine mahsus zengin içerik ve gösterişli ifade zenginlikleriyle piyano sanatının incileri olarak kabul edilmişlerdir. Bazı takipçileri onun yapıtlarını asılsız olarak programlanmış eserler olarak atfederler ancak Chopin asla programlı müzik yazmaz. Kendisi “Müzik sözlerin bittiği yerde başlar” der. Adanın olumsuz hava koşullarından dolayı Chopin akciğer kanaması geçirir, sağlığı iyice bozulur. George Sand anne şefkati ile hasta Chopin'e bakar. Sağlığının kötüye gitmesi üzerine adadan ayrılıp Sand'ın Noan'daki konağına yerleşirler ve tatillerini orda geçirirler. Bu arada babası ve en yakın dostu olan Jan Matuszyński vefat eder. Paris'e en büyük kız kardeşi gelir, sadakat ve şefkat ile büyük acılardan yıkılmış kederli moralini düzeltmeye çalışır. Hummalı çalışmaları verdiği yoğun özel dersler, babasının vefatı, işgal altındaki vatanının üzüntüsü ölümcül hastalığı tetikler. Son olarak 1847 yılında George Sand'dan ayrılması Chopin'i tamamen mahveder. Bu ruhsal çöküntü ve sağlığın bozulması ile Chopin İngiltere'de konser turnesi düzenler, fakat adanın kötü iklim koşullarında sağlığı tamamen bozulur. Tekrar Paris'e döner ve Polonya göçmenleri adına bir yardım konseri düzenler. Hastalıktan iyice zayıflamış, son Mazurka'sını besteler, artık notaları yazacak gücü bile kalmamıştır. “Nerede benim sanatım? Vatanımda nasıl şarkı

söylendiğini unutmaya başladım, dünya kayıyor elimden, kendimden geçiyorum, gücüm kalmadı” gibi ifadelerle yakın çevresindeki dostları tanık olur. Hayatının sonunun yaklaştığını hisseden Chopin kız kardeşine: “Naaşımın Varşova’ya taşınmasına izin vermezler, fakat en azından kalbimi oraya taşıyın!” diye vasiyet eder. Ölüm döşeğinde son feryadı: “Annem, benim zavallı annem” olur.

Beethoven’ın Ay Işığı ya da Fırtına Sonatı çok bilinen herkesin severek dinlediği eserlerdir. Beethoven’ın müziğinin betimleyici gücü dinleyenlerin hayal dünyasında kolayca hikâyeleştirilebilir. Tam olarak yayımcısına da böyle bir etki yaratarak eserler hikâyeleşmiş ve isimlendirilmişlerdir. Say, Fırtına sonatını yorumlarken ilk bölümünün gök gürültüleri, şimşekleri ve rüzgâr uğultuları benzeri tınılarıyla gerçekten bir Fırtına’yı çok andırıldığından bahseder. Ay ışığı sonatıyla ilgili birçok hikâye vardır ama en yaygın ve ilgi çekeni kör kızın hikâyesidir. Hikâyeyi Seyman (2019) köşe yazısında kendi ifadeleriyle anlatır; “Bir gün Beethoven, bir arkadaşı ile birlikte Viyana sokaklarında dolaşmaktadır. Tam bu sırada bir apartmandan piyano sesi geldiğini duyar ve kafasını kaldırıp bakar. Apartmanın ikinci katındaki cam açıktır ve büyüleyici ses oradan gelmektedir. Arkadaşına, bestesinin muhteşem bir duygusallıkla çalındığını ve çalanı muhakkak görmesi gerektiğini söyler. İkisi birlikte ikinci kata çıkıp kapıyı çalarlar. Kapıyı açan kadın, Beethoven’i hemen tanır ve şaşkınlık içinde kalır. Beethoven, piyano sesine geldiğini ve muhakkak çalan kişiyi görme istediğini söyler. Kadın, büyük besteciye evlerinde görmekten mutlu, hâlâ şaşkın, heyecanla piyanoyu çalanın kızı olduğunu ve tanışmaktan büyük bir mutluluk duyacağını belirterek onları içeri alır. Beethoven, piyano çalan kızın olduğu odaya girer. Annesi Beethoven’ın geldiğini söyler ve kız çok heyecanlanır, hemen ayağa kalkar ama tavırlarında bir gariplik vardır; genç kız kördür. Beethoven bunu fark edince, bestesini bu kadar duygulu çalan genç kıza karşı duyduğu hassasiyetle “Lütfen benden bir şey isteyin” der, maddi bir şey isteyeceklerini düşünerek. Ama genç kızın yanıtı maddiyattan çok uzaktır. Zarif, duygulu, utangaç bir sesle dileğini fısıldar: “Ben hiç ay ışığı görmedim, bana ay ışığını anlatır mısınız?” Kulakları işitmemesine karşın, içinde esen duygu fırtınalarıyla bestelerini yapan Beethoven için bu özel dilek onun ruhunu konuşturmaya yeter. Piyanonun başına geçer ve ay ışığını hiç tanımadan özleyen genç kıza, ay ışığını anlatmak üzere parmakları tuşlarda dolaşmaya başlar.

Müzik Tarihi Dersinde Hikâye

Müzik tarihi dersi müzik eğitiminin önemli boyutlarından biri olmakla beraber mesleki müzik eğitiminde, diğer bütün dersleri tamamlayıcı nitelikte olan bir derstir. Müzik tarihi dersinde sadece dönemin müzik sanatı anlatılmaz, dönemin tarihi, sosyolojik, siyasi, felsefi, bilimsel ve diğer toplumsal olaylarla birlikte bütün sanat kollarının ortak etkileşimi ve özellikleri konu alınır. Tarihi dönemde yaşanan tüm toplumsal olaylar ve gelişmeler sanatı etkilemektedir. Tarihi dönemdeki tüm gelişme ve olayları sadece bilmek değil anlamak da önemlidir. Müzik, her dönem toplumu ve sanatçıyı, kendi diliyle anlatan tarihi bir belge niteliği de taşımaktadır. Bu dersin ezber bilgilerden çok, derinle-

mesine ve sindirilerek öğrenilmesi, anlaşılması özellikle müziğin doğru ifadelendirilmesi ve anlaşılması açısından çok önemlidir.

Tarih dersinin verimli geçmesi ve öğretme hedeflerine ulaşabilmek için öğrencinin meraklı ve hevesli olması önemli bir noktadır. Öğrenci için derse karşı ilgi ve merak uyandırmak, derse başlarken yapılması gereken en önemli öğretme hedefleri arasında olmalıdır.

Tarihin geçmişten haber vermesi, çocuklar için masal kadar ilgi çekicidir. Tarihsel hikâyeler ile çocuk imgelemde bulunarak tarihsel kişilerle kafasında canlandırabilir (Baymur, 1949:8). Tarihi dönemde yaşayan insanlara empati ile yaklaşabilmek, tarih sahnesindeki olayları daha iyi anlayabilmek açısından önemlidir. Hikâye ile kurulan duygusal yakınlık olayların daha iyi anlaşılabilmesini ve hafızada kalıcı hâle gelmesini olanaklı kılmaktadır. Müzik tarihindeki dönemler, dönem özellikleri, insanların yaşam tarzı, tarihi olayları da içine alan konu, olay karakter örgüsüyle beraber hikâyeleştirilerek anlatım, dersi zenginleştirmekle beraber dönemin zihinde daha iyi canlandırılmasını, duygusal yakınlık kurulmasını, dönemle ilgili merak uyandırmasını sağlayacaktır. Derslerimde hep şu örneği veririm; Avrupa'daki herhangi bir konservatuarın müzik bölümünde okuyan öğrenciye bağlama dersi verdiğimizizi düşünelim. Neşet Ertaş'ın herhangi bir türküsünü notasıyla öğretilim. Öğrenci notanın üzerinde yazan bütün çalma kurallarını ve tekniğini kusursuz bir şekilde uygulamış olsun fakat, Neşet Ertaş, bölge, bölge kültürü ve tarihi geçmişi hakkında hiçbir bilgiye sahip olmamış olsun. Daha önce bu yörenin müziğini de dinlememiş olsun. Çaldığı eseri ne kadar iyi yorumlayabilir? Teknik bilgiler yeterli midir? Neşet Ertaş'ın hislerine tercüman olan müzik burada doğru tercüman olacak mıdır? Tartışılır.

Romantik dönemin öncüsü olarak görülen büyük üstad Beethoven'un hayatı, eserlerinin oluşum hikâyeleri dönemin özelliklerini ve ruhunu yansıtır niteliktedir. Özellikle 9. Senfoninin yazılma ve seslendirilme hikâyesi çok çarpıcıdır. Arı (2017) gazetedeki köşe yazısında bu hikâyeyi kendi diliyle şöyle anlatır;

..... Artık, hiç duymuyordu... Zorluklarla geçmiş bir yaşamın, işte en zorlu günlerine gelmişti. Bir müzisyen için hiç duyamamak, ne demek? O yaşamının bütün anlamını sesler ve onlardan çıkan melodiler üzerine kurmuşken, koyu bir sessizliğin içine gömülürmek!

Oysa bu bu lanet hastalık kulaklarını kemirircesine çınlamalar ve hışırtılar biçiminde başladığında, inatla ona karşı direnmek istemişti. Kimi zamanlar bir yastık altına kafasını koyuyor, saatlerce o hâlde kalarak, her şeyden uzaklaşmak, o çınlama ve hışırtılardan kurtulmak istiyordu. Sanki, artık yaşam onun için bitmiş gibiydi... Hırçındı. Beklenmedik anda kırıncı olabiliyordu. Sanki uzun süre çaresiz biçimde, kendi canavarını beklemiş gibi bir duygu içindeydi. Geçmiş bir serencam hâlinde gözlerinin önünden akıp gidiyordu. Zor bir yaşamın içinden bu günlere gelmişti. Artık bütün insanlardan kaçıyor. Evine kapanıyor, günlerce sessizliğin üzerini, yalnızlığıyla örtmeye çalışıyordu. Hayır,

o müzik yapmadan duramazdı. O zamana dek, duyu yetisini elinden alan canavarın onca baskısına, zorlamasına karşın, inatla müziğini yapmış, en güzel besteleri insanlığın önüne sunmuştu. Örneğin, tam sekiz senfonisi ve ille de 5. Senfoni. Yine örneğin, “Für Elisa”... Eroica... Napolyon’a adanmışken, sonradan kızıp geri çektiği eseri... Bir konser anında, bir kontun, “Hadi müzisyen çal!” ukalalığı üzerine, her şeyi orada bırakıp çekip gidişi ve birkaç gün sonra konta yazdığı mektup: “Siz kontsunuz. Bugün varsınız, yarın olmayacaksınız. Ancak Beethoven bir tanedir ve hep olacaktır!” Şimdi duymuyor diye böyle bir adam nasıl durabilirdi ki! Sessizlik onun düşmanıydı, tamam. Ancak o teslim olmaya hiç niyetli değildi. Tuttu, bu aşamada yaşamının en önemli kararını verdi: Belki yirmi yıldır uğraştığı ancak bitiremediği; notalarını o deftere bu deftere kaydettiği bir senfonisi vardı. Gittikçe kulağına çarpan sesleri duymaz bir hâle doğru ilerlerken, son bir çırpınıyla bu 9. senfonisini bitirecekti. Ve günlerce, aylarca uğraştı. Gittikçe kulakları devreden çıkıyor; yalnız parmaklarının sihirli uçuşu ve tuşların ritmik hareketi eserine son şeklini veriyordu.

Bazen tek bir notayı, bir başkasından ayırabilmek için uzun süre emek harcamak zorunda kalıyordu. Kim bilir, belki sesler üzerinden, bilinmez matematik problemler ve algılamalar kurgulayarak, senfonisinin notalarını önündeki kâğıtlara döküyordu. Ve eserini tamamladı...9 Senfoni... Ludwig von Beethoven, eserini icra etmek için, toplam on bin kişinin izleyici olarak bulunduğu büyük bir salonda, tam 300 kişiden oluşan orkestrasıyla eserini icra edecekti. Ve o an geldi: Senfonisini bitirmişti. Artık Beethoven, hiç duymuyordu, hiç... Şimdi 9. Senfoni müzik severlerin önüne çıkacak; ilginç tonların, hatta insan sesinin bile eklenmesi için uğraştığı bu yapıt, insandan tanıya uzanan bir köprü olacaktı. Senfonisi’ni kendisi yönetmek istedi. Ancak hiç duymadığı bir dünyada, seslerin inişini ve çıkışını, notaların yükselişini ve düşüşünü nasıl bir kuyumcu hassasiyetiyle takip edebilirdi ki! Buna karşın, orkestranın tam karşısına yürüdü ve Orkestra Şefi’nin yerini alacağı halkanın üzerinde durdu. Senfoniye yönetmek için hazırlanmış olan Umlauf, ünlü besteciye hayranlık ve büyük bir saygı duyuyordu. Beethoven’e hiç müdahale etmedi. Gitti, başka bir noktada yerini aldı. Beethoven yönü orkestraya dönük, büyük bir zafer kazanmış kahraman gibi ayakta duruyordu. Duymuyordu; ama senfonide yer alan kişilerin üflemlerinden, yanaklarının şişmesinden, her bir enstrümana vuruş biçiminden, kendi senfonisini okumaya çalışıyordu. Sessiz dünyasında, kendi kafasının içine nakşettiği eserine ait melodileri belleğinde yarattığı kurgu üzerinden iç dünyasında yaşıyordu. Beethoven’ın senfonisi, onun sessiz dünyasından taşıyor, nice sesleri, melodileri, tınıları dinleyenlerin kulaklarına taşıyordu. Onun işitemediğini bilen izleyenler, önlerinde dimdik ayakta duran yüzyılların kahraman adamına hayranlıkla bakıyor; orkestra azıcık nefes aldığı anda bu kahramanı deli gibi alkışlıyorlardı. Senfoni yarılamaştı. Bir anda herkes ayağa fırladı, müthiş uğultular arasında salonu bir alkış tufanı doldurdu. O anda Beethoven kendi sessiz dünyasında alkışları hiç duymamıştı. Hâlâ orkestraya bakıyor, alkış tufanı karşısında susup kalmış orkestranın neden öylece bakakaldığına anlam veremiyordu. Biri koştu. Onu kollarından tutup, yönünü ve bakışlarını alkış tufa-

nına doğru çevirdi... O şimdi ancak eserini izleyenlerin birbirine inip kalkan el vuruşlarından alkışlandığını anlamıştı... Nefesini tutmuş, bu hareketlerin bitmesini bekliyordu. Eser kaldığı yerden sürdü. Ve muhteşem final: Beethoven, eseri bittiği yerde, gözyaşları içinde, kendini tutamayarak, bayılır gibi orkestranın en önüne kendini bırakıvermişti. Zaferinin gücü, onun bile ayaklarını yerden kesmiş, yüreğini duracak ölçüde heyecanlandırmıştı. Başarmıştı...

Türk Halk Müziği Derslerinde Hikâye

Türk halk müziği dersleri; türk müziği teorisi, repertuar çalışmaları, türk müziğinin tarihçesi, kültürel bağlamı ve türk müziği enstrümanlarının tanıtımı gibi konuları kapsamaktadır. Repertuar çalışmalarında türküler seslendirirken, türkülerin konusunu ve yazılış hikâyelerini anlatmak, araştırmak da dersin önemli bir parçasıdır. Türkülerde anlatılan hikâyeler genellikle günlük yaşam, aşk, ayrılık, özlem, doğa sevgisi, vatan sevgisi, toplumsal olaylar gibi konuları işler. Bu konular, türkülerin duygusal derinliğini ve toplumsal bağlamdaki önemini yansıtır. Türk halk müziği geçmişten günümüze kültürel mirasımızın bir yansımasıdır. Türküler bir bakıma yaşanmış toplumsal olayları ve duyguları canlandırıp yaşatarak toplumsal hafızayı diri tutar. Cenazedeki ağıtlar, bu dünyadan göç eden kişiyi ve onun hikâyelerini, acısını anlatmanın en iyi yoludur. Kahramanlık türkülerinde sadece yapılan kahramanlıkları değil, kahramanlıkların en erdemli, onurlu yanlarını da anlatır. Aşk türkülerinde ayrılık acısı da vardır. Uzun havaların ardından mutlaka ritmik yapısı daha hareketli ve sözleri neşeli türkülerin okunmasıyla hüznü ve acılı duygular yerini neşeye bırakır. Bu da aslında hayatın acı ve tatlı yönlerinin birbirini tamamladığını anlatan bir öğreti gibidir. Türküler aslında hayatın kendisidir ve toplum tecrübelerinin, yaşamışlıklarının bir yansımasıdır. Türkülerin anlattığı hikâyelerde dil saf ve yalındır. Kaynağı belli olmaya anonim türküler oldukça fazla olmakla beraber halk ozanlarının da türk halk müziğine katkısı büyüktür. Türkülerle geçmişten günümüze kulaktan kulağa anlatılan hikâyeler, her anlatıcının belki de her dönemin duygularıyla yoğrulmuş, zenginleştirilmiş ya da tam tersi özünden uzaklaştırılmış olsa da yine halkın ortak ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Seslendirilen ya da dinlenen türkünün hikâyesini bilmek türküyü daha anlamlı kılmaktadır.

Güven (2005), “Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma” konulu doktora tezinde türküler ve hikâyeleri üzerine örnekler vermiştir. Bu hikâyelerden “Fırat Kenarında Yüzer Kayıklar” türküsünün hikâyesi örnek bir anlatım olabilir;

Kuzeyden doğru kıvrıla kıvrıla Güneye, Doğu ve Güney ovaları topraklarına hayat ve bereket veren, boz bulanık akan Fırat Nehri ile kaderlerini birleştiren Anadolu insanının öyküsüdür. Öykü şöyle başlar: Fırat Nehri Elâzığ ve Malatya illerini birbirinden ayıran tabii bir sınırdır. Elâzığ ve Malatya ovalarında kıvrıla kıvrıla akarken insanların kaderini de etkiler. Çünkü bu nehrin kıyısında küçük köyler ve yerleşim yerleri vardır. Fırat, bu insanların kaderidir, suyudur, ekmeğidir, kısacası hayatıdır. Bahçeler onunla sulanır. Aşlar onun suyuyla pişer. Esvaplar (çamaşır) onunla yunulur... Hayat, güneşin

doğuşuyla başlar ve yine batışıyla Fırat da uykuyu dalar. Fırat bu ovalardan geçerken kıyısında küçük çapta ağaçlar, çiçekler ve yaban gülleri açar. Tek yapraklı, sarı, beyaz, pembe güller... Bu çalı gülleri, çevreye güzel kokular ve görünümüyle de renk verir. Fırat nehri bu güzelliğe boz bulanık suyuyla hayat vererek akar gider... İnsanlar, küçük kayıklarla Fırat'ın bir kıyısını öbür yakasına bağlarken, bu kayıklarla yük taşır, hayvan taşır, gülen ve ağlayan, kaderine boyun eğmiş insanlar taşır. "Fırat Kenarında Yüzer Kayıklar" türküsünün öyküsü de bu çevrede başlar. Küçük şirin köylerin birinde bir ailenin yüksek tahsil yapan oğlu vardır. Oğlanın ailesi köyün en güzel kızını, örf ve anane gereği oğullarına ister ve gençten habersiz nişan takılır. Genç, köye döndüğünde nişanlısını görür, fakat küçük yerlerin dedikodusu da başlamıştır. (Güya oğlan kızı görmüş ve sevmemiş diye). Genç delikanlı, güzel kızı beğenmez ve sevmediğini söyler. Bu yeni dedikodular da kızın kulağına gider. Artık dedikodulara dayanamayan kız kendini Fırat nehrine atarak intihar eder. İntihar haberi duyulunca tüm köylü, yaşlısı genci, çocuğu kızın cesedini aramaya başlar. Bu aramalar günlerce sürer. Fakat Fırat kurbanını tekrar vermemede kararlıdır. Tüm aramalar rağmen genç kızın cesedi bulunamaz. Pişmanlık içinde olan genç ve yöre halkı, bu olayı ölümsüzleştirmek için bu türküyü yakar.

Fırat kenarında yüzer kayıklar ölem

Anam ağlar bacım beni sayıklar oy

Başına toplanmış bağı yanıklar ölem

Nettim size verin benim yarimi ölem

Fırat kenarında esvap yumuşlar ölem

Yuyup yuyup gül dalına koymuşlar ölem

Sevmediğim yare sevdi demişler ölem

Nettim size verin benim yarimi ölem

(Yöresi: Malatya; kaynak kişiler: Mustafa CAN, Mehmet Ali IŞIK; derleyen: Mehmet TUĞRUL; yayımlayan: Mediha DEMİREL)

Kaynaklar

1. Araboğlu, A., (2009). Frederic Chopin'in Nocturne'lerinin Form, Teknik ve İcra Yönünden İncelenmesi. Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
2. Arı, K., (2017). Beethoven'ın Gözyaşları, 9. Senfoninin Sırrı. Önce Vatan Gazetesi Köşe Yazısı. Erişim Linki: <https://www.oncevatan.com.tr/beethovenin-gozyaslari9-senfoninin-sirri>
3. Güven, M., (2005). Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
4. Korkmaz, O., (2019). Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Özsayı Düzeylerine Etkisi. Yayımlanmış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
5. Okumuşlar, M., (2006). Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olan Hikâye. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21(21), 237-252. Erişim Linki: <https://dergipark.org.tr/pub/neuifd/issue/19699/210415>
6. Seyman, Y., (2018). Ay Işığı Sonatı. İstanbul Gerçeği Gazetesi Köşe Yazısı. Erişim Linki: https://www.istanbulgercegi.com/yazarlar/yasar-seyman/ay-isigi-sonati_167717.html

PEYZAJ TASARIMINDA HİKÂYENİN YERİ

Doç. Dr. Sima POUYA

İNÜ Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

Peyzaj Mimarlığı Bölümü

sima.pouya@inonu.edu.tr

ORCID 0000-0001-6419-1756.

Tasarım stüdyoları çoğu mimarlık ve peyzaj mimarlığı müfredatının temelini oluşturmaktadır. Alanda yaygın olan “yaparak öğrenme” eğitim felsefesine dayanan stüdyo çalışması hem bir mekân hem de pedagojik bir araç olarak gelişmiştir ancak tasarım stüdyonun içeriği ve metodolojisi okullar ve öğretmenler arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Seçilmiş örneklerle uygulanan ilkeler aracılığıyla normatif öğrenme modeli Ecole des Beaux Arts'ta uygulanmaya başlamıştır. O zamandan bu yana tasarım metodolojisi, taklitçi çalışma tarzlarından daha çok yaratıcı olanlara yer verilmiştir. Akın (2002), diğer akademik disiplinlerden farklı olarak tasarım talimatlarının ilkeler veya teorilerden ziyade istenilen sonuçların bir bütününe yönelik olduğunu savunmuştur. Uluoğlu (2000) yaygın stüdyo tasarım yöntemlerinin başka bir yönünden memnuniyetsizliğini ifade etmektedir. Uluoğlu'na göre bu yöntemlerin çoğunun özelliği, tasarımla ilgili kişisel unsurların göz ardı edildiği ve tasarım sürecinin rasyonelleştirilmesi olmuştur ve bu yöntemlerin tasarımcının bireysel eğitimine gerçek bir katkı olarak değerlendirilmesi mümkün olmamıştır. Peyzaj mimarlığı müfredatındaki tasarım stüdyoları, mimari stüdyolardan çok fazla farklılık göstermiyor ve bu nedenle her iki disiplinde de aynı tasarım metodolojileri yapılmıştır. Buna rağmen, peyzaj tasarımından peyzaj planlamasına ölçek değişikliği, McHarg (2007)'in ufuk açıcı çalışmasından Steinitz (1990)'ın altı adımlı modeline kadar benzersiz tasarım metodolojileri geliştirmiştir. Ancak orta ve küçük ölçekli tasarım düzeyinde hem mimarlar hem de peyzaj mimarları hâlâ öğrencilerinin tasarım yeteneklerini ve eğitimlerini ilerlemeleri için yeni yollar bulma arayışındadırlar. Son yıllarda yaratıcılığı ve analitik becerilerin yanı sıra bütünleştirici becerileri de teşvik eden çeşitli modeller önerilmiştir. Araştırma literatürü stüdyo çalışmalarını zenginleştiren çeşitli modellerle doludur bunlardan biri tasarım aracı olarak çizimler ve grafik ifadeler olmuştur. Stüdyo pedagojisi alanındaki bu değişikliklerin ışığında hikâye yaklaşımının araştırılması, stüdyo çalışmasını yenilemek için ilham verici bir fırsat olarak savunmaktadır.

Peyzaj Mimarlığında Hikâye Yaklaşımı

Peyzaj mimarları, bahçıvanlar ve mimarlar medeniyetin ilk günlerinden bu yana peyzaj hikâyeleri yazıyorlar. Açık ve örtülü hikâyeler, ortaya çıkarılmayı bekleyen doğal ve inşa edilmiş manzaralarda gömülüdür. Bu peyzaj hikâyeleri diğerlerinin yanı sıra Duncan (1990), Daniels & Cosgrove (1993) gibi kültürel coğrafyacıların yanı sıra Geertz

(1973) ve diğerleri gibi antropologlar tarafından incelenirken, 1990 yılların sonuna kadar peyzaj mimarlığı alanındaki akademisyenler kendi çalışmalarında hikâye ve anlatı yöntemini savunmuşlardır. Yeni Zelanda'daki Lincoln Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 1995 ve 1998 konferansları peyzaj mimarlığı dilleri üzerine çalışıp ve bunları Landscape Review dergisinde yayınlamışlardır ve Peyzaj kavramını mesleğin bilimi kapsamında bir dil olarak tanıtmışlardır. A. Spirm'in Peyzajın Dili (A. Spirm's The Language of Landscape) ve Potteiger & Purinton'un Peyzaj Anlatıları (Potteiger & Purinton's Landscape Narratives), 1998'de eş zamanlı olarak yayınlanan kitaplardır ve peyzaj mimarlarının araştırma ve uygulamaları için zengin olan bu düşünce alanını açığa çıkarmıştır. İlk yazılar peyzaj ve dili karşılaştırırken, aralarındaki farkları ve benzerlikleri vurgularken ve peyzaj öğeleri ve tasarımlarının bilimsel yorumlanmasına yönelik bir modele doğru ilk adımları atarken Spirm (1998) açıkça peyzajın bir başlangıç dili olduğunu iddia etmiştir. O “peyzaj dilin tüm özelliklerini taşır, kelimelerin ve konuşma bölümlerinin eşdeğerlerini şekil, yapı, malzeme, oluşum ve işlev kalıplarını içerir” demiştir. Bütün peyzajlar bunların birleşimidir. Kelimelerin anlamları gibi, peyzaj öğelerinin (örneğin su) anlamları da yalnızca bağlam onları şekillendirene kadar potansiyel olarak görülürler. Spirm (1998) “Dil bilgisi kuralları, peyzajların nasıl oluştuğunu yönetir ve yönlendirir; bazıları yerlere ve yerel lehçelere özgü, bazıları ise evrenselidir.

Peyzaj pragmatiktir, şiirseldir, retoriktir, polemiktir. Peyzaj yaşam sahnesidir, işlenmiş yapıdır, anlam taşıyıcısıdır. Bu bir dildir.” demiştir.

Spirm (1998), çalışmalarında peyzaj dilini kullanmanın yollarını araştırıyor ve peyzajı yorumlamak ve aynı zamanda bir eylem çerçevesi olarak kullanmak için çalışmıştır. Konuşma sanatlarını ve retorikini analiz ediyor ve yaklaşımını Batı Philadelphia toplumunu rehabilite etmek için güçlendirici bir araç olarak kullanıyor. Potteiger ve Purinton (1998), Peyzaj Anlatılarında bir anlatı olarak peyzaj kavramını tercih etmiş ve çeşitli uygulama araçları ile onun doğasını detaylandırmıştır. Yazarlar, de Holdcroft (1991), Levi-Strauss (1969) ve Barthes (2004)'in edebi eserlerine dayanarak, çağdaş anlatı kuramından uyarlanan ve benimsenen temel kavramları detaylandırırlar. Spirm (1998) gibi onlar da metafor, metonimi, söz dizimi ve ironi gibi konuşma figürlerinin veya kinayelerin rolünü vurguluyorlar ve peyzaj anlatılarının anlaşılmasında hayati önem taşıyan bileşenler olarak hikâye, bağlam/metinler arası ve söylem alanına ilişkin fikirleri tartışmışlardır.

Kültürel Miras Konusunda Peyzaj Anlatıları

Kültürel mirasın bireylerin ve genel olarak toplumun kimliği açısından önemli bir rol oynayabileceği yaygın bir bilgidir. Kültürel miras bir yandan topluluk, kimlik ve aidiyet arasındaki ilişkiyi harekete geçiren bir araçtır. Eğer insanlar ve gelecek nesiller benzersiz bir kültürün ve mirasın farkında olursa, ona sahip olmaktan ve ona değer vermekten daha fazla gurur duyabilecekleri anlamına gelir. Bu da topluluk üyelerinin ortak kültürlerini öğrenme konusunda daha istekli olmalarını ve onları koruma konusunda sorumluluk duygusuna sahip olmalarını sağlayabilir. Öte yandan kültürel miras,

önemli ve eğitici anlamı olan fiziksel bir olgu olarak kabul edilmektedir. Miras alanları yerel halk ve ziyaretçiler tarafından ziyaret edilebilir ve yerel geleneklerle ve kişiler arası iletişimle bağlantı kurulmasına yardımcı olabilir. Başka bir deyişle kültürel miras alanı, insanlara duygu ve sevgi sağlayan deneyimsel bir yer olarak kabul edilmektedir. İnsanlar ve miras arasındaki ilişkiyi tanımlamak için Simon Thurley (2005) bir “miras döngüsü”nü açıklamıştır. Ona göre önemli bir anlayışla başlayarak, insanların mirasa değer vermesi sağlanabilir ve daha sonra onu önemsemek ve korumak isteği oluşur. Bu miras değerlerin koruma sürecinde insanlar kültürel mirastan keyif almaya başlar ve bu anlayış döngü hâline dönüşüp ve giderek daha fazla zevkle, insanlar daha fazla kültürel miraslardan bilgilenebilir ve korumaya devam edeceklerdir.

Miras, insani gelişmedeki değişikliklerin kaydedilmesine yardımcı olur ancak miras alanlarının bazı kısımları halka somut unsurlar veya işaretler bırakmaz. Kamusal alanda dolaşırken geçmişte ne olduğu merak edilebilir ve kaybolan bir kimlikten endişe duyulabilir ancak mevcut kalıntıların anlamı hakkında bilgisiz kalınabilir. Macdonald (2013), kültürel farkındalığın dünyada giderek yaygınlaşan bir kamusal tema olmasına rağmen insanların “hafızalarını” ve kimliklerini kaybetmekten korktuklarını ileri sürmüştür. Tarihsel görgü tanıklarının olayları yavaş yavaş yok olurken, nesiller arası bilgi geçiş de bu anlamda azalıyor. Özellikle son yıllarda bu nedenle modern gelişmelerin hızlı temposu, nüfus artışı ve sürekli değişen yaşam tarzları nedeniyle kültürlerin somut ve somut olmayan kültürel mirasları konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. Kültürel miras kalıntıları, değerlerinin ve kolektif kimlik ve benlik duygusu açısından öneminin yeterince bilinmemesi nedeniyle tehdit altındadır.

Aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra ekonomi ve kültürün gelişmesiyle birlikte birçok ülke, insanlık tarihi ve kültürünün gelişimini kaydeden ve miras değerlerinin yeri doldurulamaz önemli rolünü derinden fark etmiştir. Sonuç olarak, mirasın korunmasına yönelik faaliyetler, birçok ülkede giderek daha aktif hâle geliyor. Yavaş yavaş kaybolan miras nedeniyle, miras alanlarının yeniden düzenlenmesi, tarih müzeleri ve anıtların inşa edilmesi gibi değerli tarih ve mirasın toplanmasına yönelik bazı yaygın örnekler bulunmaktadır. Bunlar halkın kültürel miras kalıntılarının mevcut kimlikleriyle nasıl ilişkilendirilebileceğini hatırlamasına yardımcı olur. Ayrıca giderek daha fazla insan, neredeyse unutulmuş tarihi hikâyelerle yeniden bağlantı kurmak için kültürel miras alanlarını ziyaret etmeyi ve keşfetmeyi tercih ediyor. Kültürel miras peyzajının tanımı böyle açıklanmıştır. “Kültürel miras peyzajı, görünür ve görünmez kimliğe sahip karmaşık bir olgudur. Görünmez unsurlar, peyzajın algılanmasını ve şekillenmesini etkileyen düşüncelerden ve etkileşimlerden kaynaklanır. Kültürel peyzajlar, onları yaratan kültürü yansıtır.”

Halkın kültürel miras alanları hakkında bilgi edinmesi ve bunları keşfetmesi sırasında algı ve duyguların kullanımı önemlidir. Algılar ve duygular, insanların kültür ve kültürel miras alanlarıyla iletişim kurmasına yardımcı olacak bir köprü olarak daha de-

rin etkileşime dönüşecektir. Bununla birlikte, kültürel miras peyzajında, peyzajın sadece oradaki bir nesne ortamı değil aynı zamanda geçmiş hikâyelerin bir ifadesi olduğundan emin olmak için halk için detaylandırılması gereken bazı görünen ve görünmeyen unsurlar vardır. Bu nedenle birçok tarih araştırmasında anlatısal-betimsel yaklaşım daha çok tanınır hâle gelmiştir. Hikâye anlatımı, kısaca 'peyzaj anlatıları' soyut nesnelerin özgün varoluşa aktarılmasını sağlar. Geçmiş ile gelecek arasındaki boşluğu kapatabilmek için peyzaj tasarımcılarının kültürel mirası ve tarihi hikâyeyi mekânsal planlara dönüştürmeleri, kültürel mirasın toplum için değerinin anlaşılmasını geliştirmeleri gerekmektedir. Hikâye bilimi, kültürel mirasın halk için okunaklı ve dolayısıyla daha somut bir hikâyeye dönüştürülmesini sağlayan soyut bir yöntemdir. Hikâye anlatma yöntemi, yerel halkın kültürel miras alanlarında kendilerini tanımlayabilecekleri bir deneyimi desteklemekte, aynı zamanda deneyimleyenlere anlamlı, zorlayıcı ve benzersiz bir his sunmaktadır. Buna ek olarak, peyzaj anlatıları görünen ile görünmeyen, mekânlar ile kimlik arasında bir ilişki kurar; bu da manzarayı belirli olaylara, karakterlere ve ortamlara kaydırmanın bir yöntemidir. Bu nedenle, kültürel mirasın peyzaj anlatıları yoluyla keşfedilmesine, bireylerin ve aynı zamanda benzer düşüncelere sahip grupların kültürel miras öykülerini keşfetmesine olanak sağlanmasına ihtiyaç vardır.

Potteiger ve Purinton (1998), Peyzaj Anlatıları-hikâye anlatmak için tasarım uygulamaları kitabında, insanların bir hikâyenin içinde yaşadıklarını ve bu hikâyeleri bu dünyayı şekillendirmek için kullandıklarını belirtiyorlar. Anlatı yöntemleri de tarihin katmanları olarak özümşenen peyzajlardır. Peyzaj anlatıları hikâyenin ayrıntılarını içermesinin yanı sıra peyzajların anlatmanın da aracıdır. “Hikâyeler” çeşitli şekillerde gerçekleşir. Ann Winston Spirn (1998), insanlar peyzajı bir hikâye olarak okuduğunda peyzajı bir edebiyat olarak da görülebileceğini iddia eder (Yu, 2019).

Peyzaj anlatıları peyzajda anlam oluşturmaya yönelik bir yaklaşım sağlar. Anlatı terimi hikâye ve onu anlatılan tüm yönleridir. Anlatı, içerik ve ifade arasındaki ilişkidir. Potteiger ve Purinton (1998), “peyzaj anlatısının, peyzaj ile anlatı arasında gelişen etkileşimi ve karşılıklı ilişkiyi belirlediğini” belirtmektedir. Anlatı, mekânların oluşturulmasında kritik bir rol oynar. Mekânın süreçlerini ve olaylarını anlatı yoluyla yorumlanır ve peyzajla ilgili farklı düşünme biçimlerini yansıtır. Potteiger ve Purinton (1998) tarafından tanımlanan dokuz tip peyzaj anlatı biçimi vardır bunlar aşağıda açıklanmıştır.

Anlatı deneyimleri: anlatı yapılarını destekleyen veya bunlara uyan rutinleri, ritüelleri veya olayları gerektirir. Çağrışımlar ve referanslar: peyzajlar deneyim, olay, tarih ve dini alegori ile bağlantılı hâle gelen unsurlardır. Hafıza peyzajları: hem kamusal hem de özel hafızanın somut mekânı olarak hizmet veren yerlerdir. Anlatı ortamları ve topografyalar: bir anlatının mekânsal ve zamansal koşullarının ortamlarıdır. Potteiger ve Purinton’a göre, “anlatı, bir kültürün anlatılarında tekrar tekrar çağrılan, belirli olaylarla bağlantılı oldukça gelenekselleştirilmiş bir ortamdır”.

Peyzaj anlatılarının türleri, efsaneler, mitler ve destanlar gibi kültürel olarak tanım-

lanmış anlatı biçimleriyle şekillenen noktalar. Süreç anlatıları: bazı faillerin neden olduğu ve ardı ardına meydana gelen veya belirli bir amaca doğru aşamalar hâlinde ilerleyen eylemler veya olaylardır. Yorumlayıcı peyzajlar: Yorumlayıcı peyzajlar bir yerde olup bitenleri rapor eden ögeler ve programlardır. Amaç, mevcut veya devam eden anlatıları anlaşılır kılmaktır. Biçim oluşturma olarak anlatı, tasarım sürecinde hikâyeleri ardışıklık verme veya imge geliştirme aracı olarak kullanmayı ifade eder. Hikâye anlatma ortamları olay örgüsüne, sahnelere, olaylara ve karaktere açık göndermelerle belirli hikâyeleri anlatmak için tasarlanmış yerlerdir.

Potteiger ve Purinton (1998), peyzaj ile anlatı arasındaki etkileşimi görmenin en doğrudan yolunun, açıkça bir hikâye anlatmak için tasarlanmış mekânlar olduğunu düşünüyor. Hikâye anlatımı aynı zamanda her bahçenin yer, kültür, emek, para ve zamanın ayrıntılarına dönüşüm ve uyum sağlama konusunda kendi yaratım hikâyesini başlatmasına da olanak tanır. Bir anlatıyı aynen peyzaj biçiminde yeniden üretmek imkânsız olsa da, isimler, referanslar, çağrışımlar ve semboller yoluyla etkili bir şekilde anılabilir. Önemli sorunlardan biri, belirli semboller ve referanslar bağlama özel olduğundan ziyaretçilerin anlatılan hikâyeyi anlayıp anlayamayacaklarıdır. Referanslar yalnızca belirli gruplara tanıdık gelebilir; bunların kullanımı insanları peyzajı okumalarında zorlaştırabilir. Peyzaj anlatılarını tasavvur etmek, genellikle maddi veya görsel bir sahne olarak ele alınan şeyi, daha az somut olan ancak daha az gerçek olmayan anlatılar ağıyla ilişkilendirmeyi gerektirir. Peyzaj anlatıları deneyime, bilgiye ve peyzajın başka yollarla elde edilemeyen diğer yönlerine erişim sağlar. Peyzaj, hikâye anlatmanın insani özelliğiyle birleşiyor.

Örnek Bir Çalışma

Peyzaj bileşenleri, tasarım ilkeleri aracılığıyla peyzaj ve hikâye arasında ilişki kuran faktörlerdir bunlar: Hikâyenin anlamı, hikâyeyi geliştiren olaylar, hikâyeyi geliştiren karakterler, ayar ve hikâyede zamanın ilerleyişi olmuştur. Tasarımda yönergelerin kullanılması, peyzaja anlam kazandırmaya yardımcı olmuştur. Hikâyenin bu parçaları hikâyeyle alakalı nesneler, fikirler veya peyzaj özellikleridir. Peyzaj, peyzaj bileşenleri aracılığıyla tasarım yönergelerini gösterir bunlar hareket, görüntüleme ve peyzaj malzemeleri olmuştur. Hareket, kişinin peyzaj içinde nasıl hareket ettiği. Farklı ilerleme biçimlerini ve hareket etmeyi tamamen bırakma şansını içerir. Hareket, ziyaretçinin manzara içindeki hareketini etkileyerek hikâyedeki fikirleri veya hareketleri temsil eder. Örneğin yukarıya doğru dik bir eğim sert ve zorlu bir tırmanışı temsil edebilir. Görünümler yakın, uzak, gizli veya açık olabilir. Bunlar manzarayı veya yakın bölgeyi ve bağlamını gözlemleme fırsatlarıdır. Örneğin, bir nesnenin doğrudan görünümü, bir karakter ile hikâyedeki önemli bir varlık arasındaki doğrudan ilişkiyi temsil edebilir.

Peyzaj malzemeleri iki kategoriye ayrılır: duyuşsal deneyim ve zaman dizisi. Duyuşsal deneyimler beş duyuyu içerir. Beş duyu, karakterlerin kurallarının ve duygularının özelliklerini iletir. Örneğin mutlu bir duyguyu temsil eden tatlı bir çiçek kokusu olabilir. Zaman dizisi, hikâye boyunca zamanın geçişini göstermeyi ifade eder. Örneğin dairesel

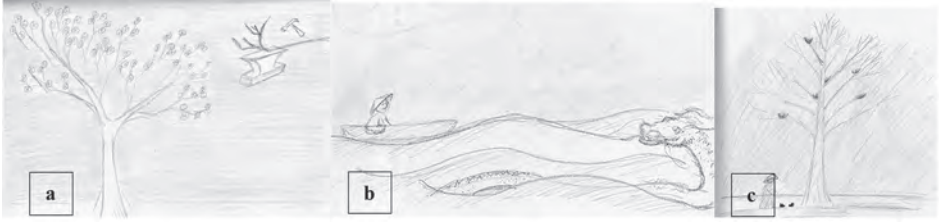
Görsel 1. Washington Anıtı, Washington DC (URL 1).

bir yol dört mevsimin döngüsünü temsil edebilir. Hikâyenin önemli yönlerini fiziksel olarak tasarlamak için o yönün niteliklerini gözden geçirmek önemlidir. Bir karakteri, bir yeri, bir nesneyi temsil edebilmek için onun özelliklerini veya niteliklerini belirlemek gerekir. Her ne kadar bir kişi bir karakterin, bir yerin veya bir nesnenin ne olabileceği konusunda farklı bir görüşe sahip olsa da kişinin kendi düşüncelerini değil, hikâyeyi en iyi temsil eden bir açıklama yapması önemlidir. Kalite, tasarım yönergeleri aracılığıyla peyzajı yeniden ifade edilmeye çalışılan şeydir.

Burada bir tasarım projesi, hikâye anlatımının anlamlı bir peyzajı nasıl tasvir edebileceğine dair bir örnek oluşturmaya çalışmıştır. Proje, tasarım yönergelerini kullanıyor ve bunları tasarımcının seçtiği bir hikâyeye dayalı olarak bir siteye uygulanmıştır. Bu örnek çalışma Garman, (2006), çalışmasından alınmıştır. Proje, Japon peyzajları ve Japon kültürü ile ilgili olmuştur. Hikâye kendisi bir Japon halk masalıdır. Tasarım projesi, Japon kültürünün önemli bir parçası olan Fuji Dağı'na dayanan bir hikâyeden esinlenerek hikâye anlatım yönteminden yararlanmıştır. Alan, Washington DC'deki Tidal Havzası'nın batısında, Potomac Nehri ile Tidal havzası arasındaki Batı Potomac Parkı'nın küçük bir bölümüdür. Daha spesifik olarak, giriş Washington DC'deki West Basin Drive'da yer almaktadır. Site iki ana nedenden dolayı seçilmiştir (Görsel 1). Öncelikle kiraz ağaçlarının varlığından dolayı Tidal havzası alanıyla bağlantı bulunmaktadır. Kiraz ağaçları çiçek açtığında bir kutlama zamanının göstergesi olur. Bu dönemde Japon festivalleri ve etkinlikleri Tidal havzasını çevreliyor. İkincisi, alan Washington Anıtı manzarasına sahiptir. Washington Anıtı Washington DC'de güçlü bir varlık olduğundan hikâyenin peyzaj sembolü olarak önemli bir rol oynamıştır. Çünkü bu projenin amaçlarından biri Japonların manzara ile ilişkisini öğrenmektir.

Görsel 2. a). Bambu Prenses Hikâyesi'ndeki Bambu kesici Bambu Prensesi bulduğunda, b). Bambu Prenses Hikâyesi'ndeki ilk talibin meydan okuması c). Bambu Prenses Hikâyesi'ndeki İkinci talibin mücadelesi.

Görsel 3. a). Bambu Prenses Hikâyesi'ndeki Üçüncü talibin mücadelesi, b). Bambu Prenses Hikâyesi'ndeki dördüncü talibin mücadelesi, c). Bambu Prenses Hikâyesi'ndeki beşinci talibin mücadelesi.

Tasarımcı çok sevdiğim bir Japon halk masalından esinlenerek projesini çizmiştir. Bu en eski masalardan birisidir. Hikâyenin birkaç başlığı var: Bambu Prenses, Ay Prensesi ve Bambu Kesicisi

Uzun zaman önce Japonya'nın bambu ormanlarıyla kaplı bir bölgesinde yaşlı bir bambu kesici ve karısı yaşırdı. Bir gün bambu ormanında yürürken bambu kesici gizemli, parlak bir bambu sapına rastlamıştı. Kütüğü incelediğinde, içinde küçük bir kızın yuvalandığını fark etmiş ve onun ormanda bırakılmaması gerektiğine karar vermiş ve evine götürmüştü. Adam ve karısı çocuğa çok iyi bakmış ve ona kendi çocukları gibi davranmışlardır. Beş talip, evlenme teklifi için babanın evine gelmişler. Onlarla evlenme konusunda isteksiz olduğundan bambu prensesi, erkeklere başarmaları imkânsız olan görevler vermiş. İlk talipten, Buda'nın dilencilik tasını Hindistan'dan getirmesi istemiş. Ancak adam Hindistan'a girmeye çalışanlar hakkında pek çok kötü şey duymuştu ve bu yüzden Buda'nın dilencilik tasını almaya kalkarsa işlerin daha da kötüleşeceğini düşünmüş ve bu işten vazgeçmişti. Bunun üzerine Japon dağlarında eski bir kâse bulmuş ve onu Buda'ya ait olduğunu iddia etmeye karar vermişti. Ancak bambu prensesi ona aldanmamış ve ona ret cevabı vermişti. Bir sonraki talipten, efsanevi bir ağaçtan mücevherle dolu bir gümüş dal almasını istemiş. Bunun yerine talip gümüş bir dal yapmak için iki Koreli ustayı işe almış ve prensese götürmüş. Prenses dalın görünce şaşmış ve ona inanmıştı ancak dalı yapan ustalar emeklerin karşısını almadıkları için ona her şeyi anlatmışlar ve böylece ikinci talipte utanarak ayrılmıştır. Bambu prensesi üçüncü talibine, özel yapılmış yangına dayanıklı bir ceket alma görevini vermişti. Ancak talip onun benzer bir

Görsel 4. a). Bambu Prenses Hikâyesi'ndeki Bambu Prenses ve İmparator arasındaki dostluk, b). Bambu Prenses Hikâyesi'ndeki Baba ve Bambu Prensesi arasındaki konuşma c). Bambu prenses hikâyesindeki Bambu Prenses evine, aya geri dönmek için ayrılır.

ceketi almış ve bambu prensesi paltoyu aldığı anda hemen ateşe vererek test etmiş ve sahte olduğunu anlamıştı ve talip, başarısızlığı nedeniyle bambu kesicinin evini terk etmişti.

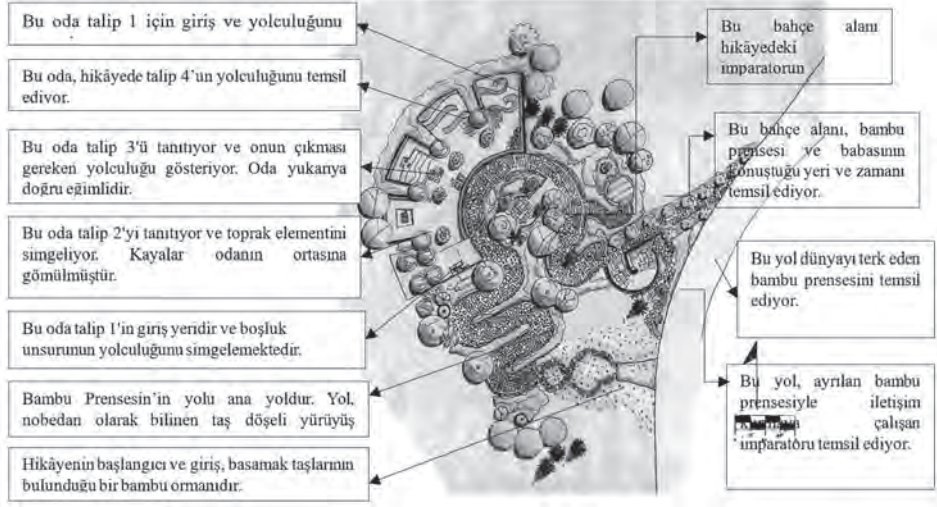
Dördüncü talip, ejderhanın başında bulunan yedi mücevherden birini almak için gönderilmişti. Bunun üzerine adam bir tekne kiralamış ve denizin ejderhasını bulmak üzere yola çıkmıştı. Ancak deniz ejderhasının çok kurnaz olduğu ortaya çıkmış ve talip eli boş geri dönmüştü.

Beşinci ve son talip, kırlangıcın deniz kabuğunu bulması için gönderilmişti. Kırlangıçların normalde toplandığı bir ağaç bulan talip, tepeye doğru tırmanmaya başlamış ancak ağacın tepesinde deniz kabuğu içeren bir yuva bulduğunda yere düşmüş ve uğraşmaktan vazgeçmişti. Bütün bunlar olurken imparator bambu prensese âşık olmuş ve ona evlenme teklif etmişti. Bambu prenses yargılanmamasına rağmen onun isteklerini reddediyormuş ama arkadaşlık teklifini kabul ediyormuş ve böylece arkadaş olmuşlar ve mektuplaşmışlar. Birkaç yıl sonra bambu kesici, bambu prensesin artık mutlu olmadığını, aslında çok üzgün olduğunu fark etmiş ve ona sorduğunda bambu prensesin kendisinin gerçekten Ay'dan geldiğini ve Dünya'ya gönderildiğini ve bir sonraki dolunayda aya dönmek zorunda kalacağını öğrenmiş. Daha sonra bir sonraki dolunayda, aydan Dünya'ya inen küçük bir bulut görülmüş. Bulut Dünya'ya ulaştığında prensese sessizce ona binmiş ve yola çıkmıştı. Ayrılmadan önce, bambu prensesi imparatora teşekkür amacı onu sonsuza dek yaşatacak bir hap vermiş. İmparator, mektubu ve hapi almak için aya bakan dağa yani Fuji Dağı'na tırmanmış. Uzun duman dalları gökyüzüne, aya doğru yükselmişti.

Bugün bazen Fuji Dağı'ndan aya doğru yükselen duman görülmektedir. Hikâyenin amacı Fuji Dağı ortaya çıkışından sonra Dağın ilk patlamasını anlatmaktır. Fuji kutsal bir dağ olarak tapınılmıştır. Japonya'nın en yüksek dağı olarak konumlandırılan en önemli unsurlarından biridir. Japonya'nın iyi bilinen bir sembolüdür. Hikâyenin anlamı peyzaj malzemeleri aracılığıyla peyzajda ifade edilmeye çalışılmıştır.

ALAN TASARIMI

Tasarlanan proje, hikâyenin sembolik bir tasviridir ve Peyzaj bileşenleri aracılığıyla: Peyzajda hareket, peyzajda görünüm ve peyzaj malzemeleri iletilen tasarım ilkelerinin bir derlemesidir (Görsel 5).

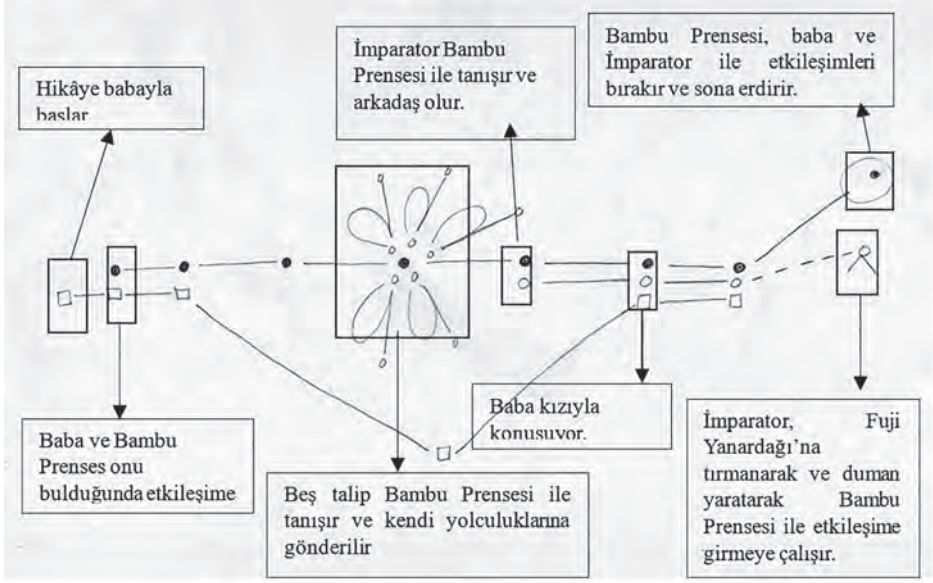
Görsel 5. Tasarlanmış plan ve açıklaması

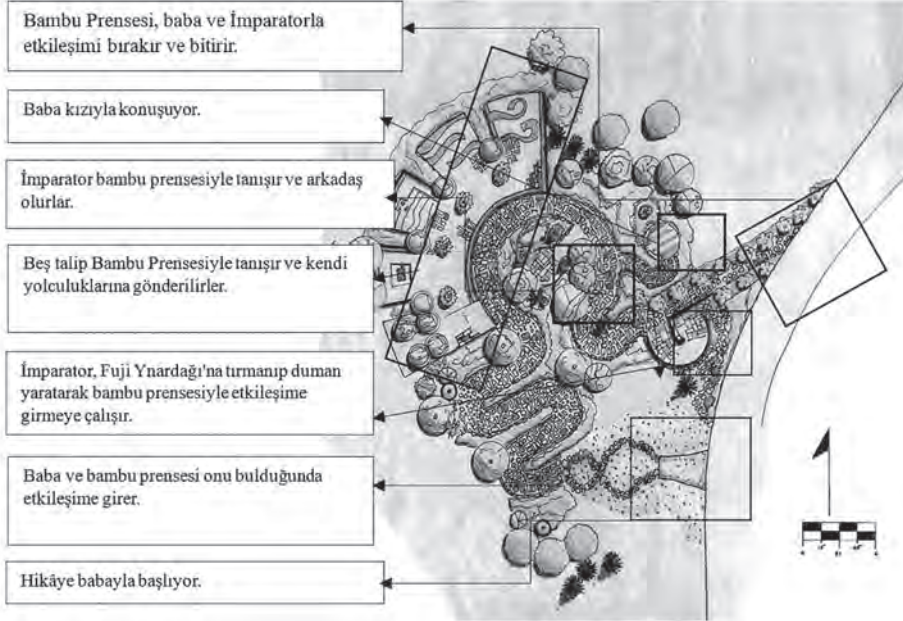
Görsel 6. Görüntü, manzarayı Washington Anıtı ile ilişkili olarak gösteriyor. Kırmızı çizgiler, ziyaretçilerin hangi noktada

Peyzajın gece kullanımına uygun olması gerekmektedir. Hikâyede dolunay, bambu prensesinin geceleri izlediği önemli bir manzara özelliğidir. Aydınlatma planı peyzajdaki aydınlatmanın noktalarını ve yarıçapını gösterir. Peyzajdaki aydınlatma manzarayı etkiler.

Hikâyede üç temel peyzaj özelliği var: bambu ormanı, ay ve Fuji Yanardağı. Bu peyzaj özellikleri hikâyedeki önemli yerlerdir. Peyzajdaki görünüm ve peyzaj malzemeleri bu peyzaj özelliklerini aktarır. Hikâyenin açılış sahnesindeki bambu, ziyaretçiyi Japonya'da kutsal bir sınır olarak kabul edilen bir bambu ormanına yerleştiriyor. Ay, görülsün ya da görülsün, her zaman mevcuttur ve odaklanılan bir nesnedir. Washington

Görsel 7. Karakterlerin birbirleriyle etkileşimini gösteren diyagram

Görsel 8. Hikâyedeki olaylar plan üzerine yapılması

Anıtı ayı temsil ediyor. Hikâyenin ana odağı bir yanardağı olan Fuji Dağı'nın yaratılışıdır. Fuji Dağı, Japon sanatında sıklıkla tasvir edilen kutsal bir dağdır (Görsel 6). Tasarım kılavuzu, olaylar, hikâyenin ana olaylarını karakterler arasındaki etkileşimler aracılığıyla aktarır. Bu etkileşimlere bakılarak peyzajdaki hareket tasarlanır.

SONUÇ

Birçok araştırmacı tarafından belirtildiği gibi bilim kuramında da görsel anlamda imge oluşturan öğeler, alfabe, ikon, resim veya mekân, anlamsal açılardan değerlendirilebilir. Düz anlam, öğenin, biçimin, ikonun veya sembolün herkes tarafından anlamlandırıldığı imgedir. Diğer yandan yan anlam, kişilere, kültürlere, mekâna, gelenek-görenek veya yaşanmışlıklara göre değişim göstererek öznel bir hâl alır. Bu durum çağrışım yetisi, kamusal veya öznel bilinç ve algılama kapasitesi ile değerlendirilebilir. Peyzaj mimarları olarak peyzajın anlamı sürekli araştırılan bir konudur. Marc Treib (2011)'ın "Peyzajların anlamı olmalı mıdır?" peyzajdaki anlamı tasvir etmek için farklı yaklaşımlar göstermiştir. Mark Francis ve Randolph T. Hester Jr.(1990)'ın Bahçedeki anlamları, manzaradaki anlamı tasvir eden fikir, yer ve eylem olmak üzere üç faktörü incelemiştir. Peyzaj bileşenleri aracılığıyla kılavuz ilkeler uygulandığında hikâyenin özellikleri peyzaja yansıtılır. Yaklaşım zorlayıcı olsa da ziyaretçilerin hikâyeyi anlayıp anlamayacakları bir sorundur. İnsanlar peyzajın kültürel anlamını somutlaştıramayabilirler ancak peyzaj aracılığıyla kendi içlerinde bir anlam uyandırabilirler. Peyzajın diğer kısımlarını, çiçekler, peyzajdaki hareket ve genel deneyim olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek mimar gerekse peyzaj mimarı olsun, tasarımcı kimliği, mekânın hikâyesini kurgulayarak kullanıcılara sunan, yeni kurgular ve anlamlar yaratarak, mekâna kimlik kazandıran, bir anlamda mekândan talep edilen beklentileri karşılarken, mekânın ruhunu da oluşturan kimliklerdir. Bu bağlamda sadece fiziksel veya sosyal anlamlarda değil, mana ve anlam arayışıyla oluşturulan mekânların toplumsal etkilerinin ve çağrışımlarının çok daha güçlü olabileceği düşünülmektedir. Tasarımda bir anlık karşılaşma/yüzleşme seyredenleri mekânın hikâyesini dinlemeye yöneltir. Michel de Certeau (1985)'na göre, hikâyeler mekânsal analizler için çok zengin bir kaynaktır; her hikâye bir gezi, bir mekânsal uygulama/pratik, bir yer düzenleyicisidir. Her tanım, kültürel bir yaratıcılık biçimi/davranışdır. Sheldrake (2011), tasarımların tarih içermeyen bir yaklaşımla insan hikâyelerinin yok sayıldığını, hâlbuki gündelik hayatta mimarlık ve planlama kadar bu hikâyelerin de insanlar tarafından yerleşmelerin-kentin- yaratıcı yaşam biçimleri için kullanıldığını belirttiğine işaret eder. Ayrıca Paul Ricoeur da hikâye olmazsa iki tehlike ile karşı karşıya kalacağımızı aktarır bunlar; "...insan dayanışmasının çökmesi (hikâye paylaşımı insanları kaynaştırır/ birbirine kenetler), ve statüko değişiminin veya yenilenmesinin önemli bir itici gücü olarak ortadan kalkması" olmuştur. Yine Sheldrake, (2011) aynı şekilde "... Hikâyeye yer verilmesinin kentin bir yapılar ve mekânlar birikimi değil bir sosyal topluluk olarak oluşmasında hayati önemi olduğunu ve hikâye anlatımının bir "yerin" tarihini kucakladığını; geçmişe saygı duyulmadığında bir kent işlevsiz ve tehlikeli olacağını" söylemiştir. Tasarım eğitiminin amacı, öğrencilerin belirli bir düzeyde tasarım becerisine ulaşmasını sağlamaktır. Anlatı yaklaşımının böyle bir yeteneği geliştirmede etkili olduğu gösterilmiştir. Yine de geleneksel tasarım stüdyosuna yeni "dünyalar" ve taze fikirler getirdiği için sürekli araştırılmaktadır. Bu yaklaşımın gücü, tasarım ürününden ziyade tasarım sürecine vurgu yapması ve bu nedenle tasarım için bir dizi temeldan ziyade

genel bir yaklaşım olmasıdır. Ayrıca yaklaşımın esnekliği, tasarım stüdyosunda problem çözme, emsal araştırma ve uygulama veya yaratıcılığın teşvik edilme gibi stüdyonun diğer hedefleri ile bütünleşmesini sağlar.

Kaynaklar

1. Acar H, Bekar M, Peyzaj Mimarlığı Eğitiminde Bir Stüdyo Çalışması Kıyı Alanı Peyzaj Tasarım Projesi. Megaron, 2017; 12(2).
2. Akın Ö, Case-based instruction strategies in architecture. Design Studies, 23(4), 2002;407-431.
3. Alon-Mozes T, From 'reading'the landscape to 'writing'a garden: The narrative approach in the design studio. Journal of Landscape Architecture, 1(1), 2006; 30-37.
4. Garman K L, The Art of Designing a Meaningful Landscape through Storytelling (Doctoral dissertation, Virginia Tech). 2006
5. Gölbey AG, Peyzaj Tasarım Mekanlarını Anlamlandırma Süreci: İzmir Konak Meydanı ve Çevresinin Göstergebilimsel Analizi. Turkish Journal of Forest Science, 6(1), 2022; 209-228.
6. Lévi-Strauss C, Charbonnier G, Entretiens avec Claude Lévi-Strauss. Union générale d'éditions.
7. Macdonald S, Memorylands: Heritage and identity in Europe today. Routledge. 2013
8. McHarg IL, The essential Ian McHarg: writings on design and nature. Island Press. 2006
9. Pottleiger M, Purinton J. Landscape narratives: Design practices for telling stories. John Wiley & Sons. 1998
10. Sheldrake R, The presence of the past: Morphic resonance and the habits of nature. Icon Books Ltd.
11. Sporn AW, The language of landscape. Yale University Press. 2011
12. Steinitz C, A framework for theory applicable to the education of landscape architects (and other environmental design professionals). Landscape journal, 9(2), 1990; 136-143.
13. Uluoğlu B, Design knowledge communicated in studio critiques. Design studies, 21(1), 2000; 33-58.
14. URL 1. <https://washington.org/DC-guide-to/accessibility-monuments-memorials-national-mall>
15. Yu L, Landscape Narrative Design Approaches., 2019

SAĞLIK VE HASTALIK ANLATILARI

Prof. Dr. Deniz SEZGİN
AÜ İletişim Fakültesi
Halkla İlişkiler ve Tanıtım
dsezgin@media.ankara.edu.tr
ORCID 0000-0002-6136-5244

Son yirmi yıl içinde hastalık, sağlık ve tedavi konularının gündemde yerinin hızla arttığı bilinmektedir. Bu niceliksel artış ile birlikte tamamlayıcı ve alternatif tedavilerin de gündemde yerini artırmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Sağlık içerikli paylaşımlarda Covid-19 pandemisi ile büyük bir artış yaşanmıştır. Beraberinde yaşanan infodemi kişilerde kafa karışıklığına neden olmuştur. Pandemiye bağlı olarak gündem uzun dönem bulaşıcı hastalıklar yönünde dolu olsa da bulaşıcı olmayan hastalıklar açısından yaşam tarzı faktörlerinin oynadığı başat rol önemini korumaktadır. Günümüz dünyasında bireyler daha önce erişilemeyen bilgi kaynaklarına internet aracılığıyla erişmekte, daha fazla bilgiyle ve yeni taleplerle doktorlarına ulaşmaktadır. Bu değişikliklerin bir parçası olarak, bir yanda hasta ile hastalığı arasındaki ilişki, diğer yanda geleneksel bilimsel tıp ile hastalıklar arasındaki sorunlarla ilgili sorulara ilgi duymaya başlamaları sağlık ve hastalık anlatılarının incelenmesini gerekli kılan bir konum kazanmıştır.

Anlatılar, bir olayı veya seriyi belirli bir sırayla ifade eden öyküler veya hikâyelerdir. İnsanlar binlerce yıldan beri anlatılar aracılığıyla deneyimlerini paylaşmış, bilgi aktarmış ve kültürel değerleri iletmışlerdir. Anlatılar, bir olayın, deneyimin veya konunun anlamını oluşturmak ve paylaşmak için kullanılan güçlü bir iletişim aracıdır. Bir bağlam içinde anlatıldığında anlatılar, olayların ve deneyimlerin daha derin bir anlam kazanmasına yardımcı olarak olayları ve deneyimleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Tarih, efsaneler, mitler ve masallar gibi anlatılar, kuşaklar arasında bilgi transferini sağlamıştır. Aynı zamanda anlatılar duygusal bağ inşa etmeye, duygular ve deneyimler hakkında empati kurmaya imkân vermektedir. Bunun yanı sıra insanlar arasında duyguları, düşünceleri ve deneyimleri paylaşmanın bir yolu olarak hizmet etmektedir. Kültürel boyutta ise değerlerin, normların, inançların iletilmesinde önemli bir rol oynamakta, toplulukların kimliklerini ve mirasını yansıtabilmektedir. Kısacası bireylerin deneyimlerini ifade etmenin ve paylaşmanın bir yolu olarak kullanılmaktadır.

Anlatılar geniş sosyokültürel ve yakın kişisel bağlam içinde yer almakta ve oluşturulmaktadır. Bu nedenle bağlamdan soyutlanamazlar. Fisher *Anlatı Paradigması*'nda, insanların doğaları gereği birer hikâye anlatıcısı olduğunu ifade etmektedir. Erken mağara resimlerinden halk masallarına, uyumadan önce anlatılan hikâyelere kadar, bireyler hikâyeleri dünyamızı anlamak, tehlikeyi bildirmek ve dersler vermek için kullanmaktadır. Tarihsel olarak dünya genelinde hikâye anlatmak kültürlerin bir parçası olmuş ve nesilden nesile aktarımla öğretimin parçası olmuştur. Hikâyeler, izleyicinin dikkatini

çeken, duyguları tetikleyen ve bireyleri bir mesajla güçlü bir şekilde bağlayan ikna araçlarıdır. Anlatılarda, tutarlılık ve bağlantı içeren bir hikâye, bir başlangıcı, ortası ve sonu olan; kişiler ve olaylar hakkında bilgi veren, soruları cevaplayan, çatışmayı çözen ve çözüm yolları sunan bir akış bulunmaktadır.

Sağlık Anlatıları

Modern yaşamın birbirine bağlı ağında, sağlık anlatıları bireysel, toplumsal ve küresel manzaraları şekillendiren önemli bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bilimsel gelişmelerin, teknolojik yeniliklerin, kültürel normların ve sosyoekonomik eşitsizliklerin birleşimi, sağlık ve zindeliği çevreleyen karmaşık bir anlatıyı beslemiştir. Sağlık söyleminin yörüngesi, geleneksel paradigmalardan daha kapsayıcı ve bütüncül bir yaklaşıma doğru evrilen derin bir dönüşüm geçirmiştir. Tarihsel olarak, sağlık anlatıları öncelikle hastalığın yokluğuna odaklanmıştır. Bununla birlikte, çağdaş söylem, fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal refahı kapsayan bu dar tanımı aşmaktadır. Tıptaki gelişmeler, halk sağlığı girişimleri ve bilgiye erişimin artması, sağlık tartışmalarını demokratikleştirmiştir. Sosyal medya platformlarının ve dijital bağlantının yükselişi, bu anlatıları daha da güçlendirerek bireylerin kişisel deneyimlerini paylaşımlarına, tavsiye almalarına ve sağlıkla ilgili sayısız bilgiye erişmelerine olanak tanımıştır. Sosyal medya platformları, çevrimiçi forumlar ve sağlık merkezli uygulamalar, sağlık bilgilerinin yayılmasını demokratikleştirmekle birlikte, yanlış bilgilerin ve sansasyonel içeriklerin çoğalması, kamuoyu algısını ve karar verme süreçlerini etkileyen zorluklar doğurmaktadır. Tıbbi araştırmalardaki atılımlar ve teknolojik yenilikler, sağlık normlarını, tedavileri ve önleyici tedbirleri sürekli olarak yeniden tanımlamaktadır. Bu gelişmeler, sağlığa ve esenliğe yönelik toplumsal tutumların ve beklentilerin değişmesine katkıda bulunmaktadır. Kültürel algıların ve toplumsal normların da sağlık anlatılarında rolü büyüktür. Kültürel uygulamalar, inançlar ve sosyoekonomik faktörler sağlık davranışlarını, sağlık hizmetlerine erişimi ve belirli koşullarla ilişkili damgalamayı etkilemektedir. Hükümet politikaları, sağlık altyapısı ve sigorta sistemleri, bakıma erişimi tanımlayarak, halk sağlığı kampanyalarını teşvik ederek ve sağlık eşitsizliklerini ele alarak sağlık anlatılarını şekillendirmektedir.

Sağlık hizmetlerinin temelde bir endüstri olarak görüldüğü, hizmetlerin kâr odaklı bir şekilde sunulduğu toplumlarda sağlık anlatıları tüketmeye, bireylerin kendilerini korumasına ve yanıltıcı veya yönlendirici sağlık içeriklerinin sunumuna dayalıdır. Kısacası günümüz sağlık anlatısı tıbbileşmekte ve ticarileşmektedir. Sağlık sisteminin tüm öğelerinin pazarlama ve kâr odaklı faaliyetlerini kapsayan kapitalist sağlık anlayışı yoğun bir rekabete dayanmaktadır. Sağlık sigortaları ve özel sağlık hizmetleri sunumlarında yaşanan artış hizmet fiyatlarını yukarı çekmekte, bazı sağlık hizmetlerine yalnızca yüksek gelire sahip bireylerin ulaşmasına neden olmaktadır. İlaç ve tıbbi teknoloji endüstrisinin rekabeti ve kâr amacı da fiyat artışlarına neden olmakta, alandaki ilerlemeler gelişmiş bir sağlık anlatısını beraberinde getirmesinin yanı sıra ekonomik sebeplerle çaresiz kalan bireylerin anlatısına da dönüşmektedir. Bu noktada, geliştirilecek ve geliştirilen sağlık

politikaları çok önemli bir role sahiptir. Bireylerin ve toplumların sağlığını merkeze alan politikalar sağlık anlatılarını farklı yöne taşıırken, ticarileşmeyi ve kârlılığı merkeze alan politikalar sağlık anlatılarını bambaşka bir yöne taşımaktadır.

Özetle, mevcut sağlık anlatılarında çeşitli zorluklar devam etmektedir. Bunlardan birincisi, çevrimiçi ortamda yanıltıcı veya yanlış sağlık bilgilerinin yaygınlığı karar vermeyi zorlaştırmaktadır, yerleşik sağlık uygulamalarına ve kurumlarına olan güveni aşındırmaktadır. Sosyoekonomik eşitsizlikler, yetersiz sağlık hizmetlerine erişim ve eşitsizlikler, farklı popülasyonlar arasında farklı sağlık sonuçlarına katkıda bulunarak sağlık eşitsizliklerini sürdürmektedir. Yeni hastalıkların, antimikrobiyal direncin ve küresel sağlık krizlerinin ortaya çıkması, sağlık söylemlerinde ve uygulamalarında sürekli adaptasyon ve yeniliği zorunlu kılmaktadır.

Günümüz dünyasında sağlık söyleminin karmaşıklığını ele almak çok yönlü bir yaklaşım gerektirmektedir. Sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi, bireyleri eleştirel düşünme becerileri ve doğru sağlık bilgileriyle güçlendirmek, yanlış bilgilerin etkisini azaltabilir ve bilinçli karar vermeyi teşvik edebilir. Teknolojik gelişmelerden, yapay zekadan ve dijital sağlık çözümlerinden yararlanmak, sağlık hizmeti sunumunda katkı sağlama, erişimi iyileştirebilme ve önleyici tedbirleri geliştirebilme potansiyeline sahiptir. Hükümetler, sağlık hizmeti sağlayıcıları, teknoloji şirketleri ve topluluklar arasındaki iş birliğine dayalı çabalar, sağlık eşitsizliklerini ele almak ve daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir sağlık sistemini teşvik etmek için çok önemlidir.

Hastalık Anlatıları

Hastalık anlatıları geniş bir anlamda hastalık dönemlerini veya hastalık deneyimlerini kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle, bireylerin kendi sağlık deneyimlerini ifade etmek ve paylaşmak için kullandıkları hikâyeleri ifade etmekte; bireylerin hastalık, tedavi, iyileşme ve sağlıkla ilgili deneyimlerini dile getirirken kullandıkları dil, anlam ve yapıları içermektedir. Hastalık anlatıları, bir kişinin sağlık durumuyla ilgili duygusal, fiziksel ve zihinsel deneyimlerini anlatma şeklidir; hasta birey, ailesi veya sağlık profesyoneli tarafından oluşturulabilmekte veya sunulabilmektedir. Ortak nokta, anlatının temasının hastalık olmasıdır. Hastalık anlatıları, özellikle tıp alanındaki araştırmalarda ve sağlık iletişimi literatüründe yer almaktadır. Hastalık anlatıları, bireylerin kendi sağlık deneyimlerini paylaşmalarına, duygusal deneyimleri ifade etmelerine ve sağlık profesyonelleri ile iletişim kurmalarına olanak tanıyan önemli bir araçtır. Bu tür anlatılar, hem bireyin kendi sağlık anlayışını derinleştirmesine hem de sağlık profesyonellerinin bireyleri daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir. Anlatılar, bireylerin farklı deneyimlerini anlaşılır kılarak ve anlamlı bir bütün hâline getirmeye katkı sağlamaktadır. Bu nedenle anlatılar, başta bağlantılı gibi görünmeyen olayları ve deneyimleri birbirine bağlayarak anlaşılır olmayı mümkün hâle gelmektedir. Bağlantı, hastalığı açıklamak için de kullanılabilir.

Hastalık anlatıları araştırmaları 1980'li yıllardan itibaren hızla artmıştır. Teorik perspektifler ve yöntemsel çeşitlilik ile gelişimi belirginleşmiştir. Hastalık anlatıları, hastala-

rın hastalıklarına dair anlatılarının görüşme çalışmalarını, sağlık çalışanları ile hastalar arasındaki etkileşimde anlatıların nasıl kullanıldığını inceleyen çalışmaları ve doktorların hastalarla iletişimlerinde anlatıları nasıl kullanabileceğini inceleyen çalışmaları içeren geniş bir alandır. Yazılmış ve/veya yayımlanmış hastalık anlatılarının incelenmesi ise bir başka çalışma alanıdır. Teorik olarak, anlatı hastalığın bireysel deneyimini inceleyerek, hastalık karşısında bireyin kimliğinin nasıl yeniden inşa edildiğini, sağlık profesyonelleri ile hastalar arasındaki iletişimi nasıl etkilediğini ortaya koymak için bir fırsat olarak görülmektedir. Bu süreç hastaların da sesinin duyurulması açısından rol oynaması nedeniyle, araştırmalar anlatının yapısına ve tutarlılığına, aynı zamanda anlatıların çeşitli sosyal bağlamlardaki işlevlerine odaklanmaktadır.

Hastalık anlatıları üzerine birçok çalışmanın odaklandığı temel sorun alanını, Elliot *Mishler Discourse of Medicine* (1984) adlı eserinde yer verdiği “yaşam dünyasının sesi” ile “tıbbın sesi” kavramları arasındaki ilişki ile açıklamaktadır. Yaşam dünyasının sesi olarak adlandırdığı şey, hastaların yaşamlarındaki olayların ve sorunların biyografik bağlam içinde ele alınmasıdır. Problemlili konular ve sorunlar doğrudan ele alınmakta ve hastaların davranışları ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Buna karşılık olarak, tıbbın sesi olarak adlandırdığı bilimsel ve eleştirel bir tutumla karakterizedir; olaylar ve sorunlar biyografik bağlamdan çıkarılır ve daha genel ve soyut tıbbi hastalık teorileri ile ilişkilendirilmektedir. Bu iki tutumun aynı söylem veya konuşmada bulunduğu, tıbbın sesinin baskın olması yerine sesler arasında bir çatışma görülebildiğini iddia etmektedir. Bu mücadelenin, söylemin akışının bozulmasına neden olduğunu hastanın bakış açısını dile getirmeye çalışırken, doktorun bunu görmezden geldiğini ve tıbbın sesine tutunmaya çalıştığını söylemektedir. Bu ise, hastanın bir nesne gibi görülmesine ve hastanın yaşadığı problemlerin bağlamının tamamen ya da büyük ölçüde göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Frank (1993, 1994, 1995), hastalık anlatılarını kaos, arama ve iyileşme olarak sınıflandırırken, Robinson (1990), *istikrarlı, ilerleyici ve regresif* üç yaşam seyri olarak sınıflandırmaktadır. Hyden ise, biçimsel yönleri olan *hastalık olarak anlatı, hastalık hakkında anlatı ve anlatı olarak hastalık* şeklinde anlatıcı, anlatı ve hastalık arasındaki ilişkiye dayandırarak tanımlamaktadır. Anlatılar hastalığın ortaya çıkmasında ve kişilerin yaşamında nasıl bir etki yarattıkları konusunda merkezi bir rol oynamaktadır. Kişisel deneyim anlatıları, kişilerin deneyimlediği, kendileri için sorun olan olayları betimlemektedir. Burada anlatı kişilerin karşı karşıya kaldıkları sorunları yaşama ve çözme yolu olarak işlev görmektedir. Bu süreç aynı zamanda hastanın acı çekme süreçlerini de anlamlandırdığı bir süreçtir. Sadece hastalık deneyimini yansıtmakla kalmaz, yeni bir sosyal gerçekliğin anlaşılmasına da katkı sağlar. İkinci durumda hastalık hakkında bilgiler ve fikirler iletilmektedir. Hastalığın belirli tipleri ve bunların ortaya çıkma biçimleri çerçevesinde hastalığı tanımlama ve çeşitli yönlerini ortaya koymakla dikkat çekmektedir. Üçüncü durumda ise, hastanın hastalığı nedeniyle hastalık deneyimini anlatamaması, bağlantı kurma yeteneğinin engellenmesidir. Başka bir sınıflandırma ise, hastalık dene-

yimlerinin aile içindeki ilişkiler ve etkileşimlerle birlikte anlatılmasıdır. Aile içindeki etkileşimin hastalık deneyimini farklılaştırdığı üzerine odaklanmaktadır.

Hastalıklar hakkında hastalar tarafından anlatılan hikâyeler genellikle yaşamı tehdit eden veya kronik hastalıkları kapsamaktadır. Bu tür anlatılar hastaların kendilerine dair algılarını etkilemektedir. Bireylerin hastalıktan önceki durumlarını da kapsayan yeni bir forma dönüşmesine neden olmaktadır. Amerikalı sosyolog Kathy Charmaz'a (1983) göre, kronik hastalık bireyin kimliğini ve öz algısını azaltmaktadır. Bu değişen öz algısı, temel olarak hastalıkla ilişkili olan sosyal etkileşimsel bir süreç olarak tanımlanabilir; bu süreç, hastalığın içsel olarak taşıdığı sosyal bağlantıların kaybindan ve diğer insanların hastalıklı kişilere nasıl baktığından ve onlara nasıl davrandığından kaynaklanmaktadır. Anlatı anlamının ve iletişimin kültürel bir kaynağı olarak düşünüldüğünde, hastalık anlatılarının incelenmesinin kimlik ve dönüşüm süreçlerini anlamak için katkısı önemli hâle gelmektedir. Kronik hastalıklar her zaman istenmeyen bir durumdur ve muhtemelen bir kişinin hayal ettiği yaşamın ötesindedir. Beklenmedik ve istenmeyen olarak hastalıklar, “neden ben?” ve “neden bu?” gibi soruları gündeme getirmekte ve bu sorulara genellikle net ve açık bir şekilde cevap bulunamamaktadır. Zaman, kronik hastalık için merkezi bir konudur.

Belirli bir toplum ve kültür içindeki kültürel normlar, inançlar ve değerler ile sağlık deneyimlerini ele alan toplumsal ve kültürel anlatılar da büyük öneme sahiptir. Bununla birlikte bireylerin toplumlarında belirli bir hastalık veya sağlık sorunu hakkındaki farkındalıklarını ve bu konudaki toplumsal değişimi sağlama çabaları da hastalık anlatılarında önemli bir yere sahiptir. Son olarak bireylerin sağlık profesyonelleriyle iletişimlerini ve bu etkileşimlerin nasıl bir sağlık anlatısı oluşturduğunu ifade eden anlatılar hasta-hekim ilişkisinin önemini vurgulamaktadır.

Son Söz Yerine

Sağlık ve hastalık anlatıları, bireysel veya kolektif sözlü anlatılar, yazılı anlatılar gibi farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Anlatıların biçimleri ve bu biçimle ilişkili anlatımlar, tarihsel olarak değişmektedir. Tarihsel süreç kadar anlatının ve anlatmanın sosyal ve kültürel bağlamlarla bağlantılı olduğunun altı çizilmelidir.

Sağlık ve hastalık anlatılarının incelemenin avantajı her bir konuyu bir dizi bakış açısından inceleme olanağının olmasıdır. Toplumsal, kültürel, ekonomik yönleriyle konunun nasıl inşa edildiği ve kişiler veya toplumlar tarafından nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymak aydınlatıcı bir niteliğe sahiptir. Sağlık ve hastalık anlatıları, sağlık konularında ve hastalık deneyimlerinde farkındalık yaratmaya yardımcı olabilecek özelliktedir. Bu, bireyleri sağlıkla ilgili konularda bilinçlendirmek ve eğitmek açısından önemli bir role sahiptir. Hastalık anlatıları, diğer kişilerin deneyimlerine dair empati ve anlayış geliştirmeye yardımcı olabilir. Bu, toplumda daha güçlü bir dayanışma ve destek ağının oluşturulmasına katkı sağlamak açısından önemlidir. Bazı sağlık durumlarıyla ilişkili olan toplumsal damgalanma ve ayrımcılıkla mücadelede, hastalık anlatıları insanların gerçek deneyimlerini paylaşarak damgalamanın azaltılmasına katkı sunmaktadır. Sağlık

ve hastalık anlatıları, sağlık profesyonellerinin hastaların deneyimleri hakkında daha fazla bilgi edinmelerine ve bu sayede sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesine yol açabilmektedir. Böylece hastaların bakım ve tedavi süreçlerine daha etkin bir şekilde katılmasını da teşvik edebilir. Sağlık anlatılarının yaygınlaşması politika yapıcılara ve sağlık uzmanlarına toplumun ihtiyaçları konusunda farklı açılardan fikir vermesi ile sağlık politikalarının ve programlarının şekillendirilmesinde katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

Özetle toplanacak olursa, hastalık anlatıları bireylerin deneyimlerini paylaşma, anlamlandırma ve başkalarıyla iletişim kurma biçimlerinde farklılıkları yansıtmaktadır. Anlatılar bireylerin başkalarıyla etkileşiminde ve sosyal gerçekliklerin inşasında, hastalık dünyası oluşturmak ve dönüştürmek; kronik bir hastalık durumunda tarihsel süreci yeniden inşa etmek; hastalığı açıklamak ve anlamak, kimliği yansıtmak üzere stratejik etkileşim biçimi olarak kullanmak; hastalığı bireysel bir olgudan kolektif bir olgu hâline getirmek gibi sonuçları beraberinde getirmektedir.

Sonuç olarak, günümüz dünyasındaki sağlık söylemi, sağlık ve esenliğe yönelik algıları, tutumları ve eylemleri şekillendiren birbirine bağlı sayısız faktörü kapsamaktadır. Sağlık anlatılarının gelişen ortamında gezinirken, kapsayıcılığı teşvik etmek, eşitsizlikleri ele almak ve kanıta dayalı bilgileri teşvik etmek, herkes için daha sağlıklı ve daha adil bir geleceği şekillendirmede çok önemli olmaya devam etmektedir.

Kaynaklar

1. and illness. *Nordic Journal of Nursing Research*, 2016. 37(2): p. 85-89.
2. Dudley M.Z. et al., The Use of Narrative in Science and Health Communication: A Scoping Review. *Patient Education and Counseling*, 2023. 112: p. 107752.
3. Hyden L.-C. Illness and narrative. *Sociology of Health & Illness*, 1997. 19(1): p. 48-69.
4. Sell S.K. 21st-century capitalism: structural challenges for universal health care. *Globalization and Health*, 2019. 15(1): p. 76.
5. de Lacy-Vawdon C. and C. Livingstone, Defining the commercial determinants of health: a systematic review. *BMC Public Health*, 2020. 20(1): p. 1022.
6. Caulfield, T. et al. Health Misinformation and the Power of Narrative Messaging in the Public Sphere. *Can J Bioeth / Rev Can Bioeth* 2019. 2(2): p. 52-60.
7. Farsi, D. et al. Social Media and Health Care (Part II): Narrative Review of Social Media Use by Patients. *J Med Internet Res*, 2022. 24(1): p. e30379.
8. Han J. and J. Wiley Digital Illness Narratives: A New Form of Health Communication Transactions of the International Conference on Health Information Technology Advancement, 2013. 2(1): p. 47-52.
9. Rubeis G. Liquid Health. Medicine in the age of surveillance capitalism. *Social Science & Medicine*, 2023. 322: p. 115810.
10. Kennedy P. The Contradictions of Capitalist Healthcare Systems. *Critique*, 2015. 43(2): p. 211-231.
11. Boeijinga A. H. Hoeken and J. Sanders, Storybridging: Four steps for constructing effective health narratives. *Health Education Journal*, 2017. 76(8): p. 923-935.
12. Skultans V. Narrative illness and the body. *Anthropology & Medicine*, 2000. 7(1): p. 5-13.
13. Yamasaki J. P. Geist-Martin and Sharf B.F. *Storied Health and Illness: Communicating Personal, Cultural, and Political Complexities*. 2017, Illinois, USA: Waveland.
14. Bálint K.E. and H. Bilandzic Health Communication Through Media Narratives: Factors, Processes, and Effects *International Journal of Communication*, 2017. 1: p. 4858-4864.
15. Frank L.B. et al. Telling Stories, Saving Lives: Creating Narrative Health Messages. *Health Communication*, 2015. 30(2): p. 154-163.

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE HİKÂYE ANLATICILIĞIYLA AFET EĞİTİMİ

Öğr. Gör. Dr. Gülseren ERHAN
İNÜ Eğitim Fakültesi
Temel Eğitim Bölümü
Okul Öncesi Öğretmenliği
gulseren.sagsoz@inonu.edu.tr
ORCID 0000-0002-5655-039X

Erken çocukluk dönemi, çocukların tüm gelişim alanlarının desteklendiği önemli bir gelişim dönemidir. Bu gelişim döneminde çocukların bilişsel, dil, sosyal-duygusal ve motor becerilerini desteklemek için çeşitli yaklaşımlarla yapılandırılmış eğitim ve öğretim programları uygulanmaktadır. Bu programların, çocukların gelişimleri üzerine olumlu etkileri olduğu, araştırmalarla ortaya konulmuştur. Erken çocukluk döneminde, çocukların gelişimlerini desteklemesi ve öğrenme yaşantılarının zenginleştirilmesi öncelikli amaçlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle gelecekte iklim değişikliği ve buna bağlı oluşabilecek afetlerin etkilerinin erken yaşlardan itibaren eğitim programlarına alınması önemlidir. Çünkü gelecekte çocukları bekleyen koşulların neler olabileceği göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Alanyazında çocukların geleceğin bireyleri olmaları ve 21. yüzyıl becerilerini edinmeleri üzerine çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Ancak gelecekle ilgili bugünün çocuklarını diğer bir yandan da yarının yetişkinlerini nelerin beklediği üzerine düşünmekte yarar vardır. Geleceği tahmin etmek oldukça zor olabilmektedir. Ancak yaşananlardan yola çıkılarak da çeşitli çıkarımlarla, gelecekte neler olabileceği üzerine tahminler yürütülebilir.

Yaşanılan çağda çevre sorunları, iklim değişikliği ya da kısacası doğal ve beşerî afetler, dünya üzerinde yaşayan tüm canlıları ve de insanları olumsuz yönde etkilemektedir. Sürdürülebilir çevre eğitimi, çevresel duyarlılık, iklim değişikliklerini anlama, iklimin insan ve diğer canlılara etkisi ve göç gibi özel konulara yönelik çocuklara evde ve okulda eğitimler verilmelidir. Bu özel konular arasında afet eğitimi de planlanmalı, hazırlanmalı, zengin materyallerle desteklenmeli ve çocukların yaşamlarını zenginleştirerek onları geleceğe hazırlayacak nitelikte olmalıdır.

Afet Eğitimi

Türkiye'nin jeolojik yapısı nedeniyle depremler başta olmak üzere birçok doğal afet yaşanmaktadır. Doğal afetler jeolojik-jeomorfolojik, hidrolojik, atmosferik ve biyolojik kökenli olarak sınıflandırılmaktadır. Beşerî diğer bir anlatımla insan kaynaklı afetler ise sosyal (açlık/kıtlık, savaşlar, salgın hastalıklar, zoraki göçler/ mülteciler, yangınlar vb.) ve teknolojik afetler. (maden, sanayi, ulaşım kazaları, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların kullanılması ve ekonomide yaşanan büyük krizler vb.) olarak nitelendirilmek-

tedir. Türkiye’de afetlerin yaşanma oranına bakıldığında en yüksek oranda heyelanlar görülmektedir. Deprem ile su baskını (sel) da yine yaşanan afetler arasındadır. Ancak maddi ve manevi hasar açısından bakıldığında depremler, bireylerin en fazla deneyimlediği afet olarak öne çıkmaktadır.

Afetler, insanlık tarihiyle birlikte var olan bir olgudur. Toplumlar afetleri geçmişte yaşadılar, günümüzde yaşıyorlar ve gelecekte de yaşayacaklardır. Ancak alınacak önlemlerle afetlerin neden olduğu maddi ve manevi zararları en aza indirilmesi olası görülmektedir. Afetler, zamansız ölümlere, sağlık ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Önemli olan afetler yaşanmadan gerekli önlemlerin alınması ve sonuç odaklı bir anlayıştan uzaklaşıp, sürece odaklanılmasıdır. Çünkü afetleri tanımak, bilmek ve anlamak bir süreçle gerçekleşebilmektedir. Bu sürecin başarılı bir biçimde yönetilmesi, afetleri önleyememekte ancak zararlarını daha da aza indirebilmektedir. Afetlerin meydana geldiği toplumlarda, hemen hemen her bireyin güçlü bir biçimde etkilendiği önemli bir gerçekliktir. Bu konuda yapılan araştırmalar, afetin zararlı etkilerini azaltmak için toplumun bilinçlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Küresel düzeyde yaşanan ve gün geçtikçe artan afetler, bireylerin yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bireylerin bu tür yaşamı tehdit eden olaylara nasıl tepki vereceklerini bilmeleri, zorunlu bir hâl almıştır. Afet eğitimi; okullarda öğretilir, kongreler/seminerler aracılığıyla yaygınlaşabilir, medya aracılığıyla edinilebilir ya da afet yaşayan bireylerin aktarımlarıyla informal olarak aktarılabilir. Ancak okullarda afet eğitim programının planlanıp uygulanmayışı çocuklarda, farklı ya da yanlış kanıların oluşmasına neden olabilir. Çocuklar yaşadıkları doğal ya da beşerî afetleri (deprem, sel, yangınlar vb.) yetişkinlerden oldukça farklı deneyimlemektedirler. Bunlarla baş etme süreçleri de yetişkinlerden farklı olabilmektedir. Afetlere eğilimli bir ülkede yaşayan çocuklar ve gençler üzerindeki psikolojik etkilerini inceleyen bir araştırmada, çocukların gelişim özelliklerine uygun eğitim verilmediğinde, çocukların tehlikeli durumları gerçekçi olarak algılamadıkları ve kendilerini de daha az güvende hissettikleri sonucuna varılmıştır. Uygun afet eğitimi çocukların, zorluklarla nasıl daha güvenli bir biçimde başa çıkabileceklerini öğrenmelerine katkı sağlayabilir. Aynı zamanda çocukların gelecekte daha dirençli bireyler olabilmelerini sağlayacak duygusal dayanıklılık ve öz yeterlik gibi psikolojik temelli kazanımları elde edebilmelerine olanak verebilir.

Afet eğitimi ile çocukların gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik bir anlayış benimsenmeli ve verilen eğitimin onların gelişim düzeylerine ve yeteneklerine uygun olmalıdır. Çocuklara erken yaşlardan itibaren afet eğitimi verilmeye başlanmalıdır. Araştırmalar afet eğitimi gibi özel içerikli eğitimlerin ideal yaş grubunun erken çocukluk dönemi olduğunu göstermektedir. Afet eğitiminin okullarda eğitim müfredatlarına bütünleştirilmesi ile çocukların afetleri öğrenmeleri amaçlanmaktadır.

Afet eğitimleri öncelikle toplumun en savunmasız grupları (yaşlılar, engelli bireyler,

kadınlar ve çocuklar) olmak üzere tüm bireyleri, kurum ve kuruluşları, toplumları ve ülkeleri afetlere karşı hazırlar, korur ve bilgilendirir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de afetlerin oluşum sıklığı giderek artmaktadır. Ülkemiz deprem başta olmak üzere heyelan, sel, erozyon gibi doğal afetler ile karşı karşıyadır. Afet eğitimi bu afetlere karşı hazırlıklı olmak için verilen eğitimidir. Afet eğitimlerinin amacı, afet öncesinde, afet sırasında ve afet sonrasında afete müdahil olabilecek her birimin (birey, aile, kurum vb.) gerekli olan en doğru bilgiye sahip olması ve bu bilgiyi doğru zamanda en iyi biçimde kullanabilmesidir. Afetler oluşmadan önce önlem alma etkinliklerini içeren “risk azaltma” ve “hazırlıklı olma” çalışmaları afet eğitimi uygulamalarının en önemli bileşenleridir.

Çocuklara verilen afet eğitiminde odaklanılan konular arasında afetler hakkında genel bilgiler sunulması, etkili müdahale için afet hazırlıklarını yapma, acil yardım, iyileştirme ve yeniden yapılanma yer almaktadır. Çocukların deprem gibi maddi ve manevi kayıplar yaşanan afetler sırasında yapacakları bu durumları yaşanmadan çok önce yaşantılarının önemli bir parçası olmalıdır. Örneğin, deprem çantası hazırlama, **çök-kapan-tutun** gibi kendini koruma becerisi kazanma, afet eğitimi kapsamında uygulamalı olarak verilmelidir.

Erken yaşlarda çocuklara verilen afet eğitimlerinde birçok yöntem ve teknik kullanılmaktadır. Örneğin; afet eğitiminde çizgi romanların kullanıldığı bir araştırmada, çocukların afet bilinci kazandıkları ve afet sırasında neler yapıp nelerden kaçınmaları gerektiği üzerine olumlu kazanımlar elde ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir araştırmada da kasırga ile ilgili bir afet farkındalık eğitiminde sanat temelli bir anlayış benimsenerek şirirler yoluyla eğitimler gerçekleştirilmiştir. Hikâye anlatıcılığı ile afet eğitiminden tayfun konusunun ele alındığı araştırmada da hikâye anlatıcılığının çocuklarda tayfun gibi bir afette yapılması gerekenlerini sıraladıkları saptanmıştır. Afet eğitimi kapsamında benzer şekilde orman yangınlarıyla ilgili farkındalık çalışmasında da hikâye anlatıcılığından yararlanıldığı görülmüştür.

Bu çalışmada erken çocukluk dönemi çocuklarının gelişimlerine uygun bir eğitim anlayışını oluşturmak için araştırmalar incelenmiştir. İncelenen bu araştırmalarda hikâye anlatıcılığının çocukların afet gibi özel konularda onların anlam dünyalarını zenginleştirebileceğini ve çeşitli kavramları da hikâye anlatımı yoluyla edinilebileceklerini göstermektedir. Hikâye anlatımı, seslerin ve sözcüklerin güçlü kullanımıyla zengin uyarınlı bir aktarım sağlamak ve böylece çocuklar duygu ve düşüncelerini kendi dünyasında akla uygun biçime dönüştürebilmekte ve çevrelerindeki olay ya da durumları anlamlarına yardımcı olabilmektedir.

Hikâye Anlatıcılığı

Hikâye anlatıcılığı, sözlü edebiyatın içinde yer alan önemli bir insan deneyimi aktarımı ve iletişim aracıdır. Hikâye anlatıcılığında dil, konuşma ve sözcükler etkili olarak kullanılmakta ve sözlü anlatılar, insanın yaşam deneyimlerine dayanmaktadır. Gündelik

yaşamda beş duyu ile elde edilen birçok bilgi çoğu zaman kullanılmadan unutulup gidebilmektedir. Ancak bir kişi tarafından bu duyularla elde edilen bilgiler, sözel olarak anlatılmaya başlandığında, dinleyenler üzerinde etki oluşturmakta ve kendi deneyimleri dahi olsa yeniden duygularını deneyimlemelerini sağlamaktadır. Kısacası, hikâye anlatıcıları yaşamı, dünyayı ya da evreni sözel olarak aktarmaya çalışmaktadır.

İnsanlık tarihinde en eski mesleklerden birinin hikâye anlatıcılığı olduğu düşünülmektedir. İlk çağlarda insanlar, deneyimlerini aktarmak, yaşamı anlamlandırmak ya da inançlarını yaymak için sözcükleri kullanmışlardır. Günümüzde anlatıcılığın biçimi değişmekle birlikte yine de kitlesel bir anlatım ister sosyal medya aracılığıyla ister diğer medya araçlarıyla devam etmektedir. İnsanlar tarih boyunca hikâyeler kullanarak bilgi aktarımı yapmışlardır. Hikâyeler, karmaşık konuları anlamamıza ve hatırlamamıza yardımcı olabilmektedir. Anlatılar, çoğunlukla yaşantılardan geldiği için olayların bağlamlarının görülmesine ve duygusal bir bağ kurularak birçok boyutlu görmeye olanak sağlamaktadır. Hikâye anlatıcıları, bilgiyi yalnızca bilişsel/ mantıksal düzeyde değil, aynı zamanda duygusal ve duyusal düzeyde de iletmeyi amaçlamaktadır.

İngilizce'de storytelling olarak adlandırılan ve dilimize hikâye anlatıcılığı ya da masal anlatıcılığı olarak geçen bu kavramı tanımlamak gerekirse; anlatıcının olayları ya da çeşitli durumları sözlerle, jest ve mimiklerle, görüntülerle, doğa seslerinin taklidiyle ve çoğunlukla doğaçlama yaparak ve abartılarla süsleyerek anlatmasıdır. Anlatımlar her kültürde eğlence, eğitim, kültürel aktarım ve ahlaki değerleri öğretim aracıdır. Hikâye anlatıcılığında anlatılacak hikâyelerde genellikle karakter gelişimi, olay örgüsü, gerilim ve çözüm gibi temel unsurları içermektedir. Bu unsurlar, hikâyenin dinleyicide ya da okuyucuda bir etki bırakmasına yardımcı olmaktadır.

Hikâye Anlatıcılığı ile Afet Eğitimi

Hikâye anlatıcılığıyla afet eğitimini bütünleştirmek, çocuklara afet durumlarını anlama, afetlere hazırlıklı olma ve bu durumlarla baş etme becerilerini kazandırmada etkili bir yöntem olabilir. Hikâyeler, çocukların soyut kavramları somut olaylarla ilişkilendirmelerine ve bu bağlamda afet durumlarını daha iyi anlamalarına olanak sağlayabilir. Çocukların afetlerle baş etme stratejilerini geliştirmek amacıyla uygun karakterler, olaylar, çatışmalar ve çözüm yollarıyla bezeli anlatılar/hikâyeler seçilmelidir.

Çocukların gelişim düzeyine uygun olarak hazırlanmış dikkat çekici hikâyeler, afet eğitimi kapsamında yer verilen etkinliklerle bütünleştirilebilir. Birden fazla etkinliğin uygun geçişlerle bir araya getirilmesiyle oluşturulan bütünleştirilmiş etkinlikler kapsamında da hazırlanan hikâyeler, çocukların yaşam deneyimlerini zenginleştirerek, onların gelişimlerini desteklemektedir.

Çocukların hayal gücüne katkı verir. Hikâyeler, çocukları büyümlü bir evrene taşıyarak onların hayal gücünü harekete geçirir. Anlatımlardaki ayrıntılarla açıklanan be-

timlemeler, hareketli, sorun çözme becerisine sahip karakterler ve birbirini izleyen olay örüntüsü ile çocuklar hayali maceralara katılmalı ve dünyayı anlama olanağı bulmalıdır.

Hikâyeler çocukların dil gelişimini destekler. Hikâyeler çocuklara dil açısından zengin bir dünya yaratmalıdır. Sesler, ses yinlemeleri, duygu ifadeleri ve ünlemler gibi çeşitli dilbilgisi ve sesbilgisini içeren anlatımlar, çocukların dil edinim becerilerini desteklemektedir. Çocukların gündelik yaşamda kullandıkları sözcükler ya da yeni ve farklı sözcükler, hikâyelerde mutlaka kullanılmalıdır. Çocukların yeni ve farklı sözcüklerle karşılaşmaları onların hem iletişim becerilerinin gelişmesine hem de erken okuryazarlık becerilerini kazanmalarına olanak sağlar.

Çocukların toplumsal ve kültürel farkındalık becerileri için hikâyelerden yararlanılır. Hikâyeler toplumsal değerleri, gelenekleri, yaşantıları ve farklı kültürleri aktarabilme gücüne sahiptir. Farklı kültürlerle ait hikâyeleri paylaşmak, çocuklara farklı kültürler hakkında bilgi edinme olanağı sunar. Böylece bu hikâyelerde yer alan konular çocukların empati, hoşgörü ve farklılıklara saygı gibi kişilerarası ilişkilere ilişkin konularda duyarlılık edinmelerine imkân verir.

Hikâye anlatıcılığı günümüzde her yaş grubunda ve eğitim kademesinde uygulanan önemli bir yöntemdir. Afet eğitiminde de hikâye anlatıcılığı yöntemiyle hikâyelerden yararlanılabilir.

Hikâyeler çocukların;

- Hayal gücünü arttırmakta ve merak duygusunu etkinleştirmekte,
- Toplumsal yaşam örnekleriyle toplumsal yaşam deneyimleri kazanmalarını sağlamakta,
- Anlamlandırma süreçlerini bozan travmatik yaşantılara karşı sağlamlılık kazandırmakta,
- Olumsuz duygularla (korku, üzüntü vb.) başa çıkma stratejilerini geliştirmelerine yardımcı olmakta,
- Beden ve ruh sağlığının önemli olduğunu fark ettirmekte,
- Bilişsel gelişimlerini desteklemekte,
- Dil gelişimi kapsamında, dilin kullanımına ilişkin (dilbilgisi vb.) örnekleri işitmelerine olanak vermekte,
- Erken okuryazarlık becerilerinin gelişimine katkı sağlamaktadır.

Hikâye anlatıcılığıyla gerçekleştirilen afet eğitiminin çocuklara sağladığı yararlar

Hikâye anlatıcılığı, tarih boyunca kültürlerin önemli bir parçası olmuştur. Bireyler bilgi, değer ve deneyimlerini bir nesilden diğerine iletmek için bir araç olarak hep hikâyelerden yararlanmışlardır. Afet eğitiminde de hikâyelerden yararlanma, karmaşık kavramların basitleştirilerek çocukların anlam evrenine katılmasına olanak vermektedir.

Farkındalık kazandırma: Öğretmenler, afet eğitimi kapsamında hikâyelerden yararlandıklarında, çocukların afet kavramına ilişkin bir farkındalık kazanmalarını amaçlanmaktadır. Bunun için öğretmenler, hikâye seçimlerinde çocukların hayal güçlerini zenginleştirmenin yanı sıra onların afet kavramını da öğrenmeleri için bir planlama yapmaları gerekmektedir. Sorunlara çözüm bulan karakterlerle ve bu karakterlerin anlatıldığı etkileyici hikâyelerle çocuklar deprem, sel ya da yangın gibi doğal ve beşerî afetleri kavrayabilirler.

Empati geliştirme: Hikâyeler, afetlerden etkilenen kişilerin ve çocukların duygularını açığa çıkarmada yardımcı olabilir. Kurgusal bir karakterin başından geçen olay ve daha sonrasında bu olayın üstesinden gelme çabası ile dinleyici arasında bir ilişki kurulabilir. Böylece yaşanan benzer olay ve durumlar gözden geçirilerek sohbet edilebilir.

Afetlere hazırlıklı olma: Hikâyelere acil durum kitleri hazırlama, tahliye planları yapma ve güvenli alanları belirleme gibi afet hazırlığına ilişkin uygulamalı içerikler eklenebilir. Öğretmen hikâyeye bu konuları eklerken afet eğitim programı kitapçıklarından yararlanmalı ve uzmanların hazırladığı bilgileri kullanmalıdır. Afet eğitiminde yararlanılan ya da kurgulanan hikâyeler, çocukların deprem ve sel gibi kavramları öğrenmelerine ve bu kavramları somutlaştırmalarına olanak verebilir. Coğrafya ve çevre, yerel alanlardaki alışveriş ve dükkânlar, mahalle parkları, spor ve oyunları, harita kullanma, hava ve iklimler gibi temalara yönelik hikâyeler, çocukların yaşam deneyimlerini çeşitlendirmek amacıyla kullanılabilir. Bu hikâyeler aynı zamanda afet eğitimiyle bütünleştirilerek çocukların afet farkındalıkları kazanmalarına olanak verebilir. Örneğin, bu hikâyelerle çocuklara deprem anında neler yapmaları gerektiği konusunda bilgi verilebilir ve onlara güvenli davranışlar anlatılabilir. Hikâyelerle çocuklar, gerçek yaşamda karşılaşılabilecekleri durumlarla baş etme stratejilerini öğrenir ve bu bilinci gündelik yaşamlarına bütünleştirebilirler.

Duygusal iyi oluş: Tüm bireyler için afetler korkutucu olabilir ve özellikle çocuklar bu durumda kaygı ya da korku yaşayabilirler. Hikâyeler çocukların bu duyguların üstesinden gelebilmeleri için çeşitli stratejiler geliştirmelerine yardımcı olabilir. Hikâyedeki karakterler, stres ve belirsizlikle başa çıkma konusunda çocuklara olumlu örnekler sunabilir, böylece çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri desteklenebilir.

Duyguları sözcüklerle, hikâyelerle ya da sanatla ifade etme: Çocuklar kendilerini güvende ve kabul edilmiş hissettiklerinde duygularını ifade etme olasılıkları daha yüksektir. Uygun ortamlarda çocukların konuşmaları için onlara destek verilmelidir. Bazen çocukların travmatik deneyimlerinden sonra kendilerine acı veren olaylar hakkında konuşmayı istememeleri doğal bir durumdur. Bu durumda çocukların öz düzenleme geliştirmelerine, öfke ya da hayal kırıklığı gibi duygularını yönetmelerine ve öfkeli hissetmenin sorun olmadığı konusunda yetişkinlerin yardımcı olmalarına gereksinimleri vardır.

Hikâye Anlatıcılığıyla Afet Eğitimi: Uygulama Önerisi

Afetler ve afetlerden korunma bilinci eğitici eğitimi el kitabında yer verilen bilgilere göre bir afet eğitimi planlanmalıdır. Bu el kitabında eğitimle ilgili ifadeler dikkat çekicidir. “Bir acil durum süresince eğitim, yüksek önceliğe sahiptir çünkü başta çocuklar olmak üzere bireyler ve gelecekleri risk altındadır. Çocukların eğitime yönelik temel hakkı vardır. Acil durumlardaki eğitim programlarının afet durumunda bile bu önemli hakkı koruması ve yerine getirmesi gerekir. Afet eğitimi çocukların sosyal ve zihinsel gelişimlerinin desteklenmesinin yanı sıra afet ortamının tehlikelerinden koruma sağlar, afetin psikososyal etkilerini hafifletir.”

Erken çocukluk döneminde çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun olarak afet eğitimleri hazırlanmalıdır. Afetlerin konularına göre bir planlama yapıp o konuları içeren hikâyeler kurgulanmalıdır. Örneğin, depremlerle ilgili bir hikâye önceden oluşturulabilir. Eğitimci/öğretmen çocukların daha önce bildiği bir hikâye ya da masal ve masalda yer alan karakterlerden yararlanabilir. Hikâyedeki karakterler, çocukların duygusal bağ kurabileceği ve olayları basit bir biçimde anlatabilecekleri karakterler olmalıdır. Hikâyeye başlamadan depremin nasıl meydana geldiğine ilişkin kısa ve basit bir açıklama yapılmalı ve baş ya da yan karakterlerin bu durumla baş etme süreci hikâyenin gelişme bölümüne eklenmelidir. Hikâyelerin en güçlü yönlerinden biri karakterler aracılığıyla anlatıcının (öğretmenin/yetişkinin ya da bir çocuğun) dinleyenle/çocukla duygusal bir bağ kurmasıdır. Hikâye anlatıcılığı sırasında anlatıcının sesi, jest-mimiği ve çeşitli doğaçlamaları bu duygusal ilişkinin kurulmasına katkı verebilmektedir. Bu nedenle anlatılacak bir kurgu içinde deprem gibi özel bir konu eklendiğinde çocukların duygusal durumları göz önüne alınmalıdır. Hikâye anlatıldığında çocuklara travma yaratacak bir durum yaşatılmamalıdır. Tam tersine onların kaygılarını aza indirecek, cesaret verecek ve yaşadıkları durumları duygusal olarak anlamalarını sağlayacak; korku, endişe, dayanıklılık ve dayanışma gibi duygu ve düşünceler, anlaşılır bir biçimde hikâyenin içine eklenmelidir.

Öğretmen, hikâyeye başlamadan önce iyi bir planlama yapmalıdır. Hikâye öncesinde, hikâye sırasında ve sonrasında neler yapacağına ilişkin notlar almalıdır. Öğretmen önceden temayı belirlemeli ve hikâyede nasıl yer vereceğini ayrıntılı olarak yazmalıdır. Tüm bu süreci açıklayacak bir çalışma şeması hazırlamalıdır. Hikâyede yaşanan zorlu bir durum karşısında nasıl üstesinden gelebildiğini açık ve net bir biçimde gösteren güçlü bir karakter belirlemeli ve karakter ya da karakterler aracılığıyla etkileyici bir kurgu oluşturmalıdır. Çatışmalarla, ikilemlerle ve sorun çözme senaryolarıyla bezeli bir anlatı, çocukları acil durumlara karşı farkındalık kazanmalarına olanak sağlar. Öğretmen, hikâyeyi anlatacağı sırada kullanacağı oyuncacı, başlığı ya da maskeyi önceden hazırlamalı, müzik kullanacaksa hangi müziğin kullanılacağı belirlenmeli ya da ritim araçlarını yanında bulundurmalıdır. Öğretmen aşağıda yer verilen örnek izlekten yararlanarak bir hikâye kurgulayabilir.

Hikâye kurgulama

Hikâyeye başlama:

Hikâyedeki karakterleri tanıtmak, özelliklerini açıklama:

Hikâyeyi kurgularken sorun oluşturma ve sorun çözme aşamalarından yararlanma:

Hikâyede karakterler sorunları nasıl çözüyor?

Hikâyede belirgin olmayan durumları açığa çıkarma (tutarsız noktaları belirleme ve çözüme kavuşturma)

Hikâyeye nasıl bitiyor?

Hikâyeye yeniden kurgulanır ve depremle ilgili çeşitli konular eklenir. Önce depremle ilgili kısa bir bilgi verilir (Afetler ve afetlerden korunma bilinci eğitici eğitimi el kitabı kullanılır).

Hikâyeye başlama: Bir kurt ve üç keçi oyuncakları hazırlanır.

Hikâyedeki karakterleri tanıtmak, özelliklerini açıklama: Kurt ve üç keçi karakterlerine adlar verilir. (Çocuklardan da oyuncaklara adlar verilmesinin istenebilir). Oyuncak kurt ele alınıp çocuklara gösterilir ve önce bir örnek tümce söylenir. “Kitap okumayı çok seviyorum ve her zaman kütüphanemde zaman geçiriyorum.” Diğer oyuncaklar elde tutularak onların da sevdikleri ve sürekli yaptıkları anlatılır. (Kurt karakteri iyi bir kişilik özelliğine sahiptir ve çok kitap okuduğu için bilgilidir.)

Zamanın birinde üç küçük Keçi varmış. Gün gelmiş bu keçilerin evden ayrılma vakti gelmiş. Evden ayrılırken anneleri onlara tek bir şey öğütlemiş: “Ne yaparsanız yapın ama en iyisini yapmaya çalışın.” demiş.

Her biri valizlerini hazırlamış ve farklı yerlere dağılmışlar. Kendilerine ev yapmaya başlamışlar. En küçük Keçi, yeniliklere pek açık değilmiş. Geçmişte gördüğü ev yapma modellerini taklit etmek ona daha kolay geliyormuş. Hemen kerpiçten bir ev yapmaya koyulmuş. Toprak, su ve azıcık samanı karıştırıp bir güzel kerpiçler yapmış ve kerpiçleri üst üste koyarak ev yapmış kendine hemencecik. Ortanca kardeşi gelmiş ve ona, bu evin hiç sağlam olmadığını söylemiş. Yağmur yağınca ıslanıp tüm kerpiçlerin suyla akıp gidebileceğini ya da bir sallantı da yıkılabileceğini kardeşine haykırarak. Küçük kardeş onu dinlemedi ve abisine “anlattığın hiçbir olayı yaşamayacağım. Sen çok korkaksın. Benim evim çok sağlam.” demiş.

Ortanca Keçi küçük kardeşinin yanından ayrılmış ve gitmiş kendisine ahşap bir ev yapmış. Ona göre buranın doğasına en uygun ev, ahşap bir evmiş. Ancak etrafta yeterince yaşlı kütük yokmuş. O da bambaşka bir yerden kütükleri taşımış. Birkaç gün içinde evini bitirmiş. Bu kez en büyük kardeş ona gelip bu evin küçük bir rüzgârda bir kıvılcımla tutuşup yanabileceğini ve evinin küçük bir sarsıntıda yıkılabileceğini söylemiş ama abisine işine karışmamasını söylemiş. En büyük Keçi, kardeşinin yanından ayrılmış ve kendi

yaşayacağı evi düşünmüş.

Büyük Keçi günlerce beton ve tuğlayla bir ev yapmış. Bu sırada iki küçük kardeş oyunlar oynuyor onunla dalga geçiyor ve çok korkak olduğunu söylüyorlarmış. Büyük Keçi onları hiç dinlemeden evini yapmaya devam etmiş.

Yağmurlu bir gün yolu oralardan geçen bir Kurt, küçük Keçinin kapısında belirivermiş ve evi görünce onu uyarmak ve kurtarmak istemiş. Ev nehir kenarına çok yakınmış ve o gün çok yağmur yağıyormuş. Aniden bir sel olmuş ve kerpiçten evi önüne katıp sürüklemiş. Erken davran Kurt, Küçük Keçiye yakaladığı gibi kurtarmış. Keçi bu olay karşında şaşırmış ve korkmuş hemen oradan koşarak uzaklaşmış. Nereye gideyim diye düşünürken ortanca kardeşi aklına gelmiş. Hemen ortanca kardeşin kapısında belirmiş. O sırada Kurt, takip ediyormuş onu. Kurt, Keçinin ondan korktuğunu anlamış. Ancak Kurttan korkmaya gerek yokmuş. Kurt okumayı seven, kendini geliştiren, iyi kalpliymiş. Keçilerin durumunu bildiği için, yardım etmek istemiş. Sözü uzatmayayım! Ortanca keçinin evine ne oldu dersiniz. Yağmurdan ıslanan Keçiler ısınmak için ateş yakmışlar. Ateşin bir kıvılcımı odundan yapılan evin bir anda alev almasına neden olmuş. Kurt evi söndürmeye çalışmış. Ama o da ne! Bizim iki kardeş pek korkmuşlar ve panikle hemen koşup uzaklaşmışlar oradan.

İki kardeş korkuyla en büyük Keçinin kapısını çalıp içeri girmişler. Kurt onları takip edip kapıya gelmiş. Kurt bu evin de sağlamlığından şüphelenmiş. Kapıyı çalmış. Kapıyı açan büyük Keçi, Kurt'un onlardan ne istediğini sormuş. Kurt ise daha sağlam evlerin nasıl yapıldığını bildiğini onlara yardım edebileceğini söylemiş. "Binalar işin uzmanları tarafından yapılmalıdır. Sağlam yapılan evler depreme dirençli olurlar. Demiş ve eklemiş dere kenarına evler yapmayın ya da kolay yanacak malzeme kullanmayın demiş. Güvenli zemin yoktur, güvenli bina vardır sözünü defalarca söylemiş. Sonra Keçilere unutmayın! Her zemine ve iklime uygun evler teknoloji sayesinde yapılabilir Demiş. Keçi kardeşler meğer annelerin "Ne yaparsanız yapın ama en iyisini yapmaya çalışın." sözünün doğaya uyumlu, teknoloji destekli bir ev ve yaşam olduğunu anlamışlar. Keçi kardeşler evine gitmek için hazırlanan Kurda teşekkür etmişler. Kurt onlara uygun bir zamanda deprem olduğunda evde nasıl korunacaklarını anlatacağını söyleyerek oradan ayrılmış.

Kaynaklar

1. Çeker, S. (2020). Günümüzde hikâye-masal anlatıcılığı eğitimi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Tiyatro Anasanat Dalı
2. Ebbeck M. Yim H. Y. B. & Wei T. (2020). Preparing children for an uncertain future: the role of the early childhood teacher. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 41(3), 223-240.
3. Hadzigeorgiou Y. Prevezanou B. Kabouropoulou M. & Konsolas M. (2011). Teaching about the importance of trees: A study with young children. *Environmental Education Research*, 17(4), 519-536.
4. Haring U. Sorin R. & Caltabiano N. (2018). Circling the cyclone: Children's understanding of natural disasters through the arts. *International Journal of Pedagogy and Curriculum*, 25, 1-15.
5. Lenox M. F. (2000). Storytelling for young children in a multicultural world. *Early childhood education journal*, 28, 97-103.
6. Mızrak S. (2018). Eğitim, afet eğitimi ve afete dirençli toplum. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 56-67.
7. Milli Eğitim Bakanlığı ve Türk Kızılay (2019). Afetler ve afetlerden korunma bilinci eğitici eğitimi el kitabı. https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_12/02210452_Afetler_ve_Afetlerden_Korunma_Bilinci_EYitici_EYitimi_El_KitabY.pdf
8. Öcal A. Çakır U. & Özelmacı Ş. (2016). İlkokul ve ortaokul ders programlarında afetten korunma ve güvenli yaşam. *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 71-83.
9. Özey R. (2011). Afetler Coğrafyası. İstanbul: Aktif Yayınevi
10. Sharpe J. & O. Izadkhah Y. (2014). Use of comic strips in teaching earthquakes to kindergarten children. *Disaster prevention and management*, 23(2), 138-156.
11. Sunal C. S. & Coleman J. M. (2013). Social studies beginnings: Investigating very young children's prior knowledge of a disaster. *Social Studies Research and Practice*, 8(3), 21-41.
12. Tolentino M. A. Vergara H. Albor R. G. Dy M. F. Sanchez R. Bulasag A. & Pelegrina, D. (2017). Storytelling: A disaster awareness tool among kindergarten pupils. *Journal of Human Ecology*, 6(1).
13. Topçam S. (2019). Masal anlatıcılığı ve günümüz masal anlatıcılığında hazırlanma süreçleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sahne Sanatları Anasanat Dalı.

NASREDDİN HOCA FIKRALARINDA ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİNİN KULLANIMI

Prof. Dr. Ayşe Nur Sır DÜNDAR
DPÜ Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
aysenur.sir@dpu.edu.tr
ORCID 0000-0002-3240-3539.

XIII. yy. Anadolu coğrafyası; sosyal, siyasi, ekonomik ve dinî yönlerden oldukça karışık bir dönemdir. Anadolu Türk tarihinin bu sıkıntılı döneminde başta Mevlâna Celâleddin Rumî, Hacı Bektaşî Veli, Yunus Emre olmak üzere devrin önemli şahsiyetleri, bu kaos ortamının yarattığı huzursuzluğu ortadan kaldırmak, bu toprakları yeniden bayındır kılmak ve Türk boylarının acılarını dindirmek için önemli adımlar atmıştır. Savaslar, yenilgiler, ağır vergiler altında ezilen, her geçen gün çeşitli zorluklar karşısında tükenen ve yüzyılın sonunda yoksullukla mücadele eden Anadolu insanına kucak açmış; İslami eğitim, gelenek ve İslam felsefesinin ışığında onların ruh yapısını yeniden inşa etmiş; dinî-tasavvufî görüşlerle onlara yaşama gücü vermiştir. Derin ızdırapların yaşadığı bu dönemde Türk halkının yaralarını sarmaya çalışan şahsiyetlerden biri de yaşadığı devir aydınlarınca “Hâce Nasreddin” diye anılan Nasreddin Hoca’dır.

Nasreddin Hoca, Türk mizahının en önemli temsilcilerindendir. Nükteleriyle güldüren, güldürürken düşündüren, düşündürürken öğreten bir gülmece ustasıdır. Zamanın dinî ve müspet ilimlerine vâkıf bir halk bilgesidir. Yaşam biçimi, dünya görüşü, inancı, hayat felsefesiyle yüzyılların ötesinden dünyaya sesini duyuran bir halk kahramanıdır. Türk’ün zekâ inceliğini ve nükte gücünü yansıtan, fıkralarıyla her zümreye mensup olan ve her seviyedeki halka hitap eden babacan, nüktedan, kendisine danışılan, görüşlerine değer verilen aklıselim bir Anadolu insanıdır. Zaafları, sıkıntıları, korkuları, mutlulukları, latifeleri, kusurları kısacası bütün insanî hâlleriyle bir halk adamıdır.

Halkın içinden doğan, halkla el ele yaşayan, dertlerine kederlerine ortak olan, kimi zaman gülen kimi zaman ağlayan halkın kendisidir. Abdülbaki Gölpınarlı’ya göre “*Her ne olursa Hoca, perdecileri olan, harem ağalarının dolaştığı haremelerde, beyaz topuklu, yalın yüzlü hizmetçilerin, naz ile hıraman olduğu saraylarda yaşamış bir tip değildir. Hoca, dert çeken, acıkan, ağlayan, bezen, uman, isteyen, inanan ve sırasında inancıyla alay eden, eşkârlanan ve sırasında eşkârını bir nüktede boğan halktır; hem de tarih boyunca halk.*”

Hoca’nın kimliğinde yaratıcı ve yaşatıcı halkı görmek mümkündür. Çünkü o, hep hayatın ve olayların içindedir. Aramızda bizimle, herkesle beraberdir. Bir taraftan imamlık, müderrislik, kadılık gibi asli görevlerini yaparken bir taraftan da tarlada, bahçede, camide, kahvede, çarşıda, pazarda diğer insanlarla sürekli ilişkiler içinde bulunmuştur. Halkın neşesine ve kederine katılmış, kendisini halktan ayrı görmemiş, onlardan biri

olarak yaşamıştır. Bazen dağa gidip odun kesmiş bazen bağda bahçede çalışmış bazen pazarda alışveriş yapmış bazen de hukukî ya da toplumsal meselelere çözüm bulmak için çabalamıştır.

Bu çalışmada, Nasreddin Hoca ile fıkraları bir eğitimci ve kişisel gelişimci olarak alınmış ve eğitim açısından değerlendirilmiş, fıkraların eğitici, öğretici ve düşündürücü yönleri üzerinde durulmuştur. Amaç, Nasreddin Hoca'yı hazırcıevaplığı, felsefesi, inanışları, görüşleri kısacası tüm çizgileriyle ele alarak önce insanımıza daha da önemlisi çocuklarımıza tanıtmak sonra da onun eğitimci yönünü fıkralarında ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda "Nasreddin Hoca'nın eğitimci yönü var mıdır? Varsa, bu eğitimci yönünü fıkralarında ortaya koyarken hangi öğretim yöntem ve teknikleri kullanmıştır?" sorularına cevap aranmıştır.

Nasreddin Hoca Fıkraları

Nasreddin Hoca'nın fıkraları, kıvrak bir zekânın ve keskin bir dehanın mahsulü; hazırcıevaplığının bir göstergesidir. Bir bakıma Hoca'nın günlüğü ve biyografisidir. Hakiki hayat sahnelerinin dramatize edildiği kısa öykülerden oluşur. Hepsinde asıl kahraman Hoca'nın bizzat kendisidir. Olaylar, Nasreddin Hoca etrafında cereyan eder ve günlük hayatta her an karşılaşılabilecek örgüdedir. Bu örgü içerisinde yer alan kişiler ve çevre hakkında da bilgi verilir. Sonunda Nasreddin Hoca'nın olaylarla ilgili mesaj niteliğinde nüktesi bulunur. Nükteler, sıradan komik söyleyişler değildir. Anlatılardaki olayların mahiyetini, oluş sebebini, doğuracağı sonuçları özetleyici nitelikte hikmetli sözler şeklindedir.

Fıkralarda işlenen konular; yüzyılların eskitemediği, değiştiremediği yaşanan gerçekleri kapsar. Her zaman vuku bulması muhtemel olan sade olaylar, karşılaşılan durumlar konu edilir. *"Cahillik, bencillik, hırsızlık, dünyaya aşırı bağlılık gibi zaafların yanı sıra yöneticilerin baskıcı tavırları, adaletten yoksun yönetim anlayışları, devlet görevlilerinin rüşvet almaları, çeşitli yolsuzluklara bulaşmaları gibi tutumlar, aydınların halktan kopukluğu, bazı din adamlarının bağnazlığı ve gerçek bir din adamında bulunması gereken özellikler, iman ve ibadet esasları, ahlaki kurallar fıkraların konuları arasında yer alır."* Bunlar; zamanı, mekânı, kişileri değiştirseniz bile hayata uygulanabilir niteliktedir. Bu sebepten nüktelerdeki mesajlar eskimez, hep gündemde yer alır. Günlük değil, kalıcıdır. Dün olduğu gibi bugün de Türk halkının bilinç, bilinçaltı, bilinç ötesi sezgisel yetilerini belli ölçüde yansıtacak özelliktedir.

Nasreddin Hoca, fıkralarında insanı merkez kabul eder. Bu bakımdan nüktelerin özünde de insana açılım vardır. İnsanın psikolojisi ve ruh hâlleri çeşitli yönleriyle işlenir. Onun gülünç tarafları, sakarlıkları, yanlışları, zaafı, sıkıntıları, hastalıkları, çaresizlikleri ele alınır. İnsanla hoş geçinme, akla, zekâyâ, uyanıklığa öncelik tanıma, kadere güler yüz gösterme, mücadele etme gibi insana özgü hâl ve tavırlar üzerinde durulur. Bazen de insanların birbiriyle olan ilişkilerinden doğan sorunlardan bahsedilir.

Nasreddin Hoca, fıkralarında farklı mizaçlarda yaratılan, çeşitli tabiat ve huylara sahip olan, duygusal olarak karmaşık bir yapıda bulunan insana karşı her zaman duyarlı

davranır. Kimi zaman onlara bir psikolog gibi yaklaşır, onların âdetâ ruhlarına nüfuz eder. Kimi zaman bir tasavvuf ehlinin hassasiyeti ile onlara kucak açar, hoşgörüyle bir yaşam biçimi olarak ortaya koyar. İnsanları asla aşağılamaz, yermez, hicvetmez; onların hatalarını aramaz, eksik ve kusurlarını yüzlerine vurmaz. Hiçbir zaman karamsarlık, kötümserlik ve umutsuzluğa düşmez.

Hoca, fıkralarında özeleştiriyi de kullanır. Kendisini karşısına alıp kıyasıya eleştirmekten çekinmez. Başkasının arkasından konuşmaz. İnsanları birbirine düşürmez. Boş inançlara kıymet vermez, kapılmaz. Gergin ilişkileri yumuşatır. Övünmelere yer vermiyip bilgiçlik taslamayı sevmez. İkiyüzlülük, düzenbazlık, yaltaklık ve dalkavukluktan hoşlanmaz. Dinî kurallara ve ahlaki değerlere hep saygılıdır. Cimrileri sevmez. Canlandırdığı tiplerin insani olmayan yanlarını asla benimsemez.

Dönemin kültürel unsurlarına da fıkralarında sıkça yer verir. Bu unsurların temelinde olan misafirperverlik, dürüstlük, dindarlık, hoşgörü, mertlik, hayırseverlik, saygı, sevgi, şefkat, tok gözlülük, tutumluluk, temizliğe dikkat, aile düzeni, iyi komşuluk, akrabalık vb. olumlu değer yargılarını; güvensizlik, kurnazlık, tembellik, cimrilik, cahillik, gururlu olmak, ihmalcilik, bencillik, hırsızlık, rüşvetle iş yapma, insanlarla alay etme, dalgınlık, insanın dış görünüşüne önem verme, hukuktan ve adaletten sapma, aile geçimsizliği vb. olumsuz değer yargılarını en ince ayrıntısına kadar ele alıp esprileriyle işler. Bu değerler vasıtasıyla da temsil edilen Türk kültürünün, nasıl bir insan tipini ne şekilde yetiştirmek istediğini ortaya koyar.

Nasreddin Hoca Fıkralarında Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Nasreddin Hoca fıkralarında toplumun hemen her kesimiyle ilgili anekdotlar mevcuttur. Genel fıkra özelliklerinin yanı sıra halkın günlük hayatını konu alan ve eğitici yönüyle ön plana çıkan bir yapısı vardır. Olayların geçtiği yere ve kişilere göre sınıflandırıldığından bunların önemli bir bölümünün “Nasreddin Hoca ve Çocuklar” hakkında olduğu görülür.

Çocuklarla ilgili latifelere bir eğitimci gözüyle yaklaşıldığında Nasreddin Hoca ile ilgili şu yargıya ulaşılır: “Çocukla çocuk olan, çocuğa şefkat ve merhametle yaklaşan, onlarla şakalaşan, hatalarını yüzlerine vurmayan ama aynı zamanda için doğrusunu da kendine mahsus mizahi üslupla anlatan bir hoca.” Bu bağlamda Hoca’nın kavuğu ile ilgili fıkrası hemen akla gelir.

“Bir gün sokakta oynayan çocuklar Hoca’nın çok hoşuna gitmiş. Onları seyretmeye başlamış. Çocukluk günleri aklına gelmiş. Derken yaşını başını unutup o da çocukların oyunlarına katılmış. Fakat yaramazlardan biri, Hoca’nın başından kavuğunu kaptığı gibi arkadaşlarına atmış. Kavuk, bohça niyetine elden ele dolaşmaya başlamış. Hoca, ne yaptıysa da kavuğunu ele geçirememiş. Sonunda nefes nefese: “Çocuklar, etmeyin. Sizin yaptığınız çok ayıp dese de kim diler? Çocuklar oralı bile olmamışlar. Kavukla oynamaya devam etmişler. Tabi kavukta kavukluk hâli kalmamış. Hoca, bakmış ki kavuğu kurtaramıyor. Çaresiz oradan uzaklaşmış. Eşeğine kavuksuz binmiş. Hoca’yı yolda bu durumda görenler sormuşlar: “Hayrola Hoca! Kavuğuna ne oldu?” Hoca, gülerek şu

cevabı vermiş: “Ne olacak, çocukluğu aklına geldi. Mahalledeki çocuklarla oyun oynuyor” demiş.”

Nasreddin Hoca, eğitimde sadece insan psikolojisine önem vermekle kalmaz, insan ve toplum gerçeğine de fazlasıyla önem verir. Eğitimle insan ve hayat arasında sürekli ilişkiler kurar. Gerek fertlerin gerek toplumların eğitiminde belli ilkelerin bulunması gerektiğini savunur. Bu ilkelerin çerçevesinde insanları eğitirken de kendine özgü yöntemleri kullanmaktan çekinmez. Bunlar; bugünün eğitimcileri tarafından da istifade edilebilecek özelliktedir.

Anlatım Yöntemi

Anlatım yöntemi, işlenmekte olan konuların bir sıra ve düzene göre konuşma yoluyla açıklamasına ve öğretilmesine denir. Sunuş yoluyla öğretim stratejisinde daha ağırlıklı kullanılır. Öğretmen merkezlidir, öğretmenin konuyu öğrencilere aktarması esasına dayanır. Bu yöntemin iyi kullanılabilmesi, öğretmenin bilgisine, ses tonuna, konuşma gücüne diyalektik yöntemi iyi kullanmasına, jest ve mimiklerine bağlıdır. Uzun süreli anlatımlar çok sıkıcı olacağından mümkün olduğu kadar kısa süreli anlatımlar yapılması gereklidir. Anlatımı sıkıcılıktan kurtarmak için harita, model, grafik, slâyt gibi materyaller kullanması oldukça önemlidir.

Nasreddin Hoca, yüzyıllar önce bu yöntemi kullanarak günümüz eğitimcilerin de dikkatini çekmek istemiştir. Bu bağlamda aşağıdaki fıkra dikkate değerdir.

Fıkra: *Hoca Nasreddin Efendi Akşehir’de bir gün vaaz için kürsüye çıkıp: “Ey müminler! Benim size ne söyleyeceğimi bilir misiniz?” demiş. Cemaatin: “Bilmeyiz.” demeleriyle Hoca: “Siz bilmeyince, ben size ne söyleyeyim?” deyip kürsüden iner, bırakır gider. Yine bir gün evvelki sualini tekrar edince, bu sefer de cemaat: “Biliriz.” derler. Hoca: “Mademki biliyorsunuz o surette benim söylemekliğime ne lüzum kalır?” der, yine bırakır gider. Cemaat hayrette kalarak: “Efendi bir daha kürsüye çıkarsa kimimiz biliriz, kimimiz bilmeyiz.” demeğe karar verirler. Hoca yine bir gün kürsüye çıkıp her zaman olduğu gibi ahaliye sual edip de: “Kimimiz biliriz, kimimiz bilmeyiz.” cevabını alınca Hoca, ciddiyetini hiç bozmayarak: “Ne kadar iyi, öyle ise bileniniz bilmeyeninize öğretsin.” demiş.*

Bu fıkra da Nasreddin Hoca’nın din adamı kimliğiyle karşımıza çıktığı görülür. Burada Hoca, Kur’an ve hadislerin ışığında dinî sohbetler yaparak cemaati bilgilendiren bir vaizdir. Ondan beklenen, herkesin ya da bazılarının bilmediği bir dinî mevzu hakkında kendilerine bilgi vermesidir. Bu durum, eğitimcinin öğretimde anlatım yöntemini kullanması gerektiğine işaret eder. Ancak son yıllarda öğretmenden ziyade öğrenci merkezli öğrenme yöntemlerine ağırlık verilmektedir. Hoca, çok önceleri bunun farkına varmıştır. Bu gerçeği, mizah yoluyla fıkrasında dile getirmiştir.

Soru-Cevap Yöntemi

Soru-cevap yöntemi, en eski öğretim yöntemlerinden biridir. Anlatma metodunun sıkıcılığını gidermek ve öğretimi daha etkili bir şekilde gerçekleştirmek isteğine dayalı olarak geliştirilmiştir. İnsanı düşünmeye, tasavvura ve araştırmaya yöneltir. Bu yöntemle

konular hem ilgi çekici hâle gelir hem de soruyu soranın cevabını bizzat kendisinin bulabilmesinin yolunu açar. Üstelik soruyu sadece kendisi de sormaz. Muhatabının da soru sormasına imkân verir.

Nasreddin Hoca, çoğu zaman bu yöntemi anlatım yöntemine tercih eder. Amacı, bir eğitmen olarak muhatabını araştırmaya, düşünmeye, dikkatini bir noktaya yoğunlaştırmaya sevk etmektir. Soru-cevap yöntemiyle ilgili olarak birkaç satırdan oluşmasına rağmen verdiği mesaj bakımından Hoca'nın şu fıkrası kayda değerdir:

Fıkra: *Bir gün bir papaz: “Sizin peygamberiniz miraca nasıl çıktı ve gökleri gezip dolaştı?” diye sormuş Hoca'ya. Ardından da eklemiş: “Bu nasıl oldu? Çok merak ediyorum.” demiş. Hoca, bu sorudaki alayın farkın varmış hemen papaza şu cevabı vermiş: “Sizin İsa'nın bıraktığı merdivenle...”*

Günümüzde eğitimcilerin sıkça başvurdukları bu yöntemi Nasreddin Hoca yüzyıllar öncesinde kullanmıştır. Bu yöntemle, yaratıcı düşünmeye imkân vermiş, konuyu ilgi çekici hâle getirmiştir. Ancak onun asıl amacı, gerçeğin soru yoluyla karşısındaki kişinin bulmasını sağlamaktır.

Problem Çözme Yöntemi

Problem çözme, istenilen hedefe ulaşabilmek için etkili ve yararlı olan araç ve davranışları türlü imkânlar arasından seçme ve kullanma yöntemidir. Anlaşılmayan bir problemin çözülebilmesi oldukça güçtür. Sınama yanılma, içgörü kazanma, neden-sonuç ilişkileri kurma, aktif düşünme ve akıl yürütme gibi etkinlikleri kapsar. Bunun için önce problem belirlenir, tanımlanır, sınırlandırılır sonra problemle ilgili bilgiler toplanır. Müteakiben probleme çözüm getirecek hipotezler ileri sürülür, uygulanır ve sonuca varılır. Bu yöntemin, öğrencilerin zihinsel gelişimlerini sağlamada birçok yararları olduğu belirlenmiştir.

Nasreddin Hoca gerek bireysel gerek toplumsal problemlere bu yöntemin ilkeleri doğrultusunda yaklaşır. Yaşadığı dönemin en zor problemlerini bile bu sayede çözümler. Bir eğitmen olarak insanların kişisel gelişimlerini tamamlamaları noktasında da bu yöntemi kullanmayı tercih etmiştir. Bununla ilgili olarak Hoca'nın şu fıkrası zikredilebilir.

Fıkra: *Bir gün Nasreddin Hoca oğlunun eline testi vermiş. Testiyi eline verdikten sonra da yüzüne iki tokat vurmuş. Ardından da: “Sakin testi kırma!” diye tembihlemiş. Bu durumu görenler: “Hoca! Ne yapıyorsun böyle. Çocuk testi kırmadı ki sen onu dövüyorsun.” Hoca şöyle demiş: “Anlamadığım iş şudur: Testiyi kırdıktan sonra dövsen ne olacak.”*

Bu fıkrada, her ne kadar dayak bir sorun çözme yöntemi olarak görüne de aslında vurgulanmak istenen sorunların ortaya çıkmaması için önceden gerekli tedbirlerin alınmasıdır. Zira çocuk eğitiminde esas olan, çocukların zararlı davranış modellerini öğrenmelerini önlemektir. Bunun için de zamanında onlara yararlı olan davranış modellerini kazandırmak gerekir.

Buluş Yoluyla Öğrenme Yöntemi

Buluş yoluyla öğretime göre öğrenme bireyin zihninde oluşan bir süreçtir. Birey dış uyaranların edilgen bir alıcısı değildir. Onların özümleyicisi ve davranışların aktif oluşturusudur. Öğrenci belli bir problem veya konuya ilişkin gerçekliği görmek, anlamak, algılamak, veriler elde etmek, aralarındaki ilişkileri keşfetmek, sonucu sentezlemek ve bir bütüne ulaşma çabası içindedir. Bu yöntem, öğrencinin yeni bilgiye ulaşmasında bir pekiştireç vazifesi görür.

Nasreddin Hoca, insanın öğrenme sırasında başarı sağlaması için mevcut problemle karşı karşıya kalmasını, onu tanımlamasını sonra da kendi başına çözüm yolu geliştirmesini ister. Bunun örneğini de şu fıkrasıyla sunar:

Fıkra: *Hoca merhum bir gün mahalle mescidinde halka vaaz u nasihat etmek üzere kürsüye çıkar. Halk toplanıp “Hoca Efendi ne diyecek?” diye beklerler. Hoca merhum kürsüde bir zaman oturur, hatırına söyleyecek bir şey gelmez. Cemaatin bekleyişini gördükçe bütün bütün sıkılmaya başlar. Sıkıldıkça nutku tutulur. Sözün kısısı bir şey söylemeyeceğini aklı kesince cemaate, “Ey ahali, siz benim söz söylemekten aciz olmadığımı bilirsiniz. Hâl böyle iken bugün kürsüye çıktığım gibi hatırıma bir ey gelmese beğenir misiniz?” dediği sırada meğer merhumun oğlu kürsü dibinde oturmuş. Pederinden bu sözün işittiği gibi başını kaldırıp, “Baba, hiçbir şey hatırıma gelmiyorsa kürsüden inmek de mi gelmiyor?” deyip bu kelimeler ile hem sahihan babasının oğlu olduğunu ispat etmiş, hem de Hoca’yı büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştır.*

Bu fıkrada toplumda önemli görev ya da sorumluluk yüklenen insanların başarısız duruma düşünce kendiliklerinden çekilmeleri gerektiği belirtilir. Ancak Hoca’nın karşılaştığı problemin oğlu tarafından tanımlandığı, çözümüne dair verilere ulaşmaya çalıştığı sonunda çözümü ortaya koyduğu görülür. Bu aşamalar, buluş yoluyla öğrenme yöntemiyle uyusmaktadır.

Gösterip Yaptırma Yöntemi

Gösterip yaptırma (uygulama) yöntemi daha çok fiziksel becerilerin kazandırılmasında kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemin işleyişi, bilen birinin eylemi adım adım göstermesi, açıklaması, öğrenenlerin de bunları dikkatle izlemesi ve yapması, yeterli düzeye gelinceye kadar tekrar etmesi şeklindedir. Bu yöntem daha çok uygulama düzeyindeki bilişsel davranışlar ile psikomotor becerilerin kazandırılmasında kullanılır.

Nasreddin Hoca, sorulan her soruyu cevaplandırırken muhatabını ciddiye alır. Düşündüklerini kısa ve özlü bir şekilde ifade eder. Asıl amacı karşısındakini eğitmektir. Bunu yaparken kimi zaman gösterip yaptırma yönteminden de istifade eder. Aşağıda yer verilen fıkra bu hususa örnek teşkil eder.

Fıkra: *Hoca çift sürerken bir kaplumbağaya tesadüf etmiş. İpe takıp kuşağına bağlaya koymuş. Kaplumbağa çabaladıkça “Ay oğul, ne telaş ediyorsun. Fena mı sen de çiftçilik öğrenirsin.” demiş.*

Gösterip yaptırma yönteminde, gösteri bölümünde öğretmen, yapma bölümünde ise öğrenci aktiftir. Bu fıkrada gösteri bölümünde Nasreddin Hoca’nın yapma bölümünde

ise kaplumbağanın aktif olduğu görülür.

Ezbere Dayalı Öğrenme

Ezbere dayalı öğrenme, öğrenilecek bilgiyi parçalara ayırarak bütünsel düşünmeden ve karşılaşılan bilgiyi var olan bilgiler üzerine yapılandırmadan yapılan öğrenmedir. Bu tür öğrenme, öğrencilerin öğrenilecek konuyu bir zorunluluk olarak görmesine, konuyu bütünüyle değil de parçalara ayırarak algılamaya çalışmasına ve parçalar arasında ilişki kuramamasına neden olur.

Nasreddin Hoca, ezbere dayalı öğrenmenin karşısındadır. Bireyin öğrenilen konuya karşı ilgili bir tutum içerisinde bulunmasını, konunun derinlerinde yatan anlamı öğrenmesini ister. Bu da ancak anlamlı öğrenme ile gerçekleşebilir. Bu düşüncesini de şu fıkrasında görmek mümkündür.

Fıkra: *Hoca'nın annesi bir gün çamaşır yıkayacak olur. Hoca'dan kül getirmesini ister. Hoca külhane varır ama kül bulamaz. Eve dönerken yolda o zamanlar “ekser” denilen paslanmış çiviler görür. Bunları annesine getirir. Annesi çivileri görünce şaşırır. Ekser değil kül istediği söyler. Hoca hemen cevabı yapıştırır: “Sen de benim gibi medreseye gidip Arapça okusaydın “ekse için kül hükmü vardır” kuralını bilir, böyle konuşmazdın” der.*

Bu fıkrada Hoca'nın yaşadığı dönemin bilim anlayışına dair eleştirel bir yaklaşımı vardır. Medreselerdeki yabancı dil öğretiminin ezberciliğe önem vermesini kabullenemez.

Çağrışım Yöntemi

Çağrışım yöntemi, düşünceler arasındaki yer, zaman, sebep, sonuç ilişkileri ve benzerlik, benzerlik, zıtlık gibi bağlar dolayısıyla birbirini hatırlatması, uyandırması olayıdır. Nasreddin Hoca'nın kimi fıkralarında bu yöntemin kullanıldığı görülür. Bunlardan biri de şu fıkradır:

Fıkra: *Hoca'nın komşularından birinin kocası ölmüş. Cenaze evden çıkarken kadın ver yansın etmiş feryadı: “Evimin erkeği, geriye dön, nereye gidiyorsun; gittiğin yerde ne od var ne ocak!” Hoca bu feryadı duyunca: “Hanım, tamam, cenaze bizim eve geliyor!” demiş.*

Bu fıkrada ölen kişinin gömüleceği “mezar” kavramı, “Hoca'nın yoksul ev”ini çağrıştırmakta ve hatırlatmaktadır.

İnsan yetiştirme yollarından biri, kültürel değerlerimiz arasında yer alan en iyi örnekleri gösterip benimsetmektir. Nasreddin Hoca bu anlamda ön planda yer almaktadır. Yetişmesine, hayatına ve mesleğine bakıldığında onun tam bir halk eğitimcisi olduğu görülür. Medrese tahsili yapmasına ve bir tekkede irfan eğitimi almasına rağmen kendini ilim ve sofî sınıfında görmemiş hayatın içinde halktan biri olarak yaşamıştır.

Bir eğitimci olarak Nasreddin Hoca; insanı tanımak, insanların yaratılışındaki kişisel farklılıkları görmek, onların hayal dünyalarını genişletmek, estetik zevklerini geliştirmek, akılları ölçüsünde onlara seslenmek, kabiliyetlerine göre onları eğitmek gibi gü-

nümüz eğitimcilerinde olması gereken pek çok özelliğe sahiptir. Bu vasıfları sayesinde Hoca, yaşadığı dönemin olumsuz şartlarına rağmen en zoru başarmıştır. Mizahi unsurlarla örülü birtakım ahlaki bilgiler, dinî öğütler ve kültürel mesajlarla insanı eğitmiş; onlara yeni ve olumlu değerler kazandırmış, onların kişisel gelişimlerine ve kendilerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmuş; çalışkan, hoşgörülü, alçakgönüllü, duyarlı, vicdanlı, sözüne güvenilir, yardımsever bir birey olarak toplumda yer almalarını sağlamıştır. Bu bağlamda insanın sadece sağduyulu ve erdemli insan olmasını değil, sürekli kendini yenileyen bir düşünce yapısına sahip, kendisinde var olan kapsama gücünü en verimli biçimde geliştiren, tedbirli ve temkinli hareket eden, dengeli bir hayat yaşayan, biz bilincine ulaşan kişiler olması için de çabalamıştır.

Kaynaklar

1. Çatındağ Sümeyye Gülde, “Bütünlüğe Ulaşma Yolunda Nasreddin Hoca ve Eşliği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29(1), 2019, 49-57.
2. Dedeabağı, Hakan, Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Yönünden Değerlendirilmesi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2007.
3. Güldiken, Kadir, Nasreddin Hoca fıkralarındaki hikmetli sözlerden sosyal açıdan ahlaki dersler. 21. Yüzyılı Nasreddin Hoca ile Anlamak Sempozyumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Akşehir, 2008, s. 351-356.
4. Gürsoy Sevinç, “Nasreddin Hoca’nın Düşünce Sistemi”, Uluslararası Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türk Dili Semineri Bildirileri, 10-12 Haziran 1977 Konya Mevlana Enstitüsü, Konya Turizm Deneği Yayınları, Konya, 1977.
5. Kabacalı Alpay, Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca: Hayatı, Kişiliği, Fıkraları. İkinci Basım. Özgür Yayınları, İstanbul, 2000.
6. Karakaya Selman, Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Değeri ve Fıkraların Benlik Durumlarına Göre Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
7. Köprülü M. Fuat, Nasreddin Hoca. Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
8. Nühket Tör (1991). “Nasreddin Hoca’nın Hayatı ve Eğitimseliği”, Fikri ve Felsefi Yönüyle Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri, 11 Temmuz 1990, Akşehir, Konya İl Kültür Müd. Yayını, Konya, s. 26-30.
9. Özçelik Mustafa, Nasreddin Hoca, Odunpazarı Belediyesi Yayınları, Eskişehir, 2005.
10. Saim Sakaoğlu, Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
11. Seratlı T. Galip, Mizahımızın Üç Ustası: Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Selis Kitaplar, İstanbul, 2004.
12. Tokmakçioğlu Erdoğan, Bütün Yönleriyle Nasrettin Hoca, KB Yay., Ankara, 1981.
13. Ziya Şakir, Nasreddin Hoca Halk Klasikleri ve Nasreddin Hoca’nın Lâtifeleri, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2012.

MESNEVÎ HİKÂYELERİNİ DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER
SÜ Edebiyat Fakültesi
Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü
n.simsekler@gmail.com
ORCID 0000-0001-7502-6801

“Mesnevi, masal diyene masaldır;
fakat bu kitapta hâlini gören,
bu kitapla ‘kendini anlayan-tanıyan’
kişi de er kişidir.”
Mevlâna

Mesnevi’nin Yazılışı

Yaşadığı müddetçe herhangi bir eser yazma endişesinde olmayan, vaaz, meclis ve sohbetlerle irşat vazifesi gören Mevlâna (öl. 1273), özellikle hemhâlî Şemsî Tebrizî (öl. 1247?) ve sonrasında dostu ve dünürü Selâhaddin-i Zerkûb’un (öl.1258) ardından kendisine halife seçtiği, yanından hiç ayrılmayan Çelebi Hüsameddin’in (1225-1284) ısrarlarına dayanamayarak Mesnevi’yi söylemeye, Çelebi de yazmaya başlar. Mevlâna’nın vefatından 45 yıl sonra onun ve ailesinin menkıbelerini yazmaya başlayan Ahmed Eflâkî Dede (öl. 1360), Mesnevi’nin yazılmaya başlanmasını Dergâhın Mesnevihânı Sirâceddin’in dilinden şöyle anlatır:

“Çelebi Hüsameddin, bir gece Mevlâna’ya gelerek onunla baş başa kaldığı sırada baş koyup dedi ki ‘Gazel divanı çoğaldı, bunların sırlarının nurları deniz ve karaların, Doğu ve Batı’nın her tarafını kapladı. Allah’a hamdolsun bütün söz söyleyenler, bu sözlerin yüceliği karşısında şaşakaldılar. Eğer Senâî’nin İlâhînâme (Hadika) tarzında ve Mantıkü’t-tayr’ın vezninde bir kitap yazılsa bu, bütün insanlar arasında bir hatıra olarak kalır; âşıkların ve dertlilerin can yoldaşı olur. Bu son derece büyük bir merhamet ve inayet olacaktır. Bu kulunuz da ister ki, değerli dostların yüzlerini sizin kutlu yüzünüze çevirip başka bir şey ile meşgul olmasınlar. Artık bundan sonrası Hüdâvendigâr (Mevlâna) in lütuf ve inayetine kalmıştır.

Bunun üzerine Mevlâna, hemen mübarek sarığının içinden küllî ve cüz’î bütün sırları açıklayan bir cüz çıkartıp, Çelebi Hüsameddin’in eline verdi. Bunda Mesnevi’nin başında bulunan on sekiz beyit yazılı idi:

Bi’şnev in ney çun şikâyet mî-koned

Ez-cüdâ’ihâ hikâyet mî-koned

(...)

Der-ne-yâbed hâl-i puhte hiç ham

Pes suhen kûtâh bâyed ve’s-selâm” (II, 155-156)

(Bu Neyi’ dinle, nasıl şikâyet ediyor;

Ayrılıkların macerasını nasıl anlatıyor.

(...)

Ham kişiler, hiç olgunların hâinden anlar mı?

O hâlde sözü kısa kesmek gerektir, vesselâm)

Mevlâna da Çelebi Hüsameddin'e cevapla, böyle bir eser yazmasının Allah'ın gayb âleminden kendisine ilham olunduğunu belirtir ve böylece Mesnevî'nin söylenmesi ve Çelebi vasıtası ve ricasıyla yazılmasına başlanmış olur.

Mevlâna'nın diğer eserleri gibi Farsça söylenip yazılan VI ciltlik Mesnevî'nin I. Cildine 1259 yılında başlanıp 1263 yılında tamamlanmıştır. (Furûzânfer: 1990, 212) II. cilde başlanmak üzere iken Çelebi Hüsameddin'in eşi vefat eder ve Mesnevî'nin yazılması iki yıl kadar beklemede kalır.

Çünkü; Mesnevî, Mevlâna tarafından sabah-akşam, semâ-sohbet, otururken-ayakta demeden söylenmekte ve Hüsameddin Çelebi tarafından da yazılmaktaydı.

Çelebi Hüsameddin, eşinin ölümünden iki yıl sonra tekrar Mevlâna'nın huzuruna gelerek vazifesine devam etmek istediğini belirtir. Böylece 14 Mayıs 1264 günü tekrar başlanan (Mesnevî, II, 7) Mesnevî'nin kalan V cildi, hiç ara vermeden 1268 tarihinde tamamlanmış olur. Her cilt bittikten sonra Çelebi bunları gözden geçirerek Mevlâna'ya okur, kontrol ettirirdi. Mesnevî'nin tamamı yazıldıktan sonra da Mevlâna'nın huzurunda VI defteri de yedi kez okuyarak kontrol ettirir. (Eflâkî, I, 538)

Mesnevî Nelerden Bahseder, Amacı Nedir?

Mesnevî'nin konuları hakkında birkaç cümleyle fikir beyan etmek oldukça zordur. Çünkü Mesnevî'de hemen hemen akla gelebilecek dini, insani, sosyal, kültürel, tarihi her konuda bilgi verilmiş; Âyet, Hadis ve hikâyeler yoluyla da bu bilgiler daha iyi aktarılma-ya çalışılmıştır. Ancak Mesnevî'nin ana teması ve anafikri konusunda bir cümle söylemek gerekirse; insanca yaşamının, Allah'ın insanı yaratmasındaki gayesi doğrultusunda hayat sürmenin bir 'el kitabıdır' diyebiliriz.

Mevlâna kendi ifadesi ile 'Kur'an'ın tefsiri', "Ruhların cilâsı" ve 'Allah âşıklarının kitabı' olarak nitelendirdiği Mesnevî'sinde, (Mesnevî, I, Mukaddime) hikmetli sözleri ve gizli sırları açarken sıkça hikâyelere başvurur; bu hikâyelerin arasında başka bir konuya girer, sonra tekrar başladığı hikâyeye geri dönerek öğütler içeren beyitleri sıralar; bununla da yetinmez, Âyet ve Hadis-i şeriflerden delil getirerek vermeye çalıştığı fikirlerin iyice anlaşılmasını amaçlar. Bütün bunlarla birlikte Mesnevî'yi anla-manın öyle ucuz olmadığını da belirtir. Mesnevî'deki hikâyeye, temsil, örnek aktarımını şüphesiz Kur'an-ı Kerim'den alan Mevlâna;

"And olsun ki, biz bu Kur'an'da insanlar için her misalden nice türlüünü açıklamışızdır. Fakat insanların çoğu kabulden yüz çevirmiş ve inkârı seçmiştir." (İsra, 17/89), "Bu temsiller yok mu, işte biz onları insanlar için veriyoruz, gerekki, düşünsünler." (Haşr, 59/21), "Ey Muhammed! İşte sana böylece geçmişin mühim haberlerinden kıssa kıssa naklediyoruz." (Tâhâ, 20/99), "Ey Resûlüm! Kıssayı onlara anlat, belki düşünür"

ibret alırlar.” (A’râf, 7/176) tarzı Âyet-i Kerimelerden de etkilenecek ‘öğüt-mesaj’ için ‘hikâye ile eğitim-irşâd’ üslubunu benimsemiştir. Yine Mevlâna’nın tahkiye (hikâye ile anlatım, eğitim) usulünü tercih etmesi de hikâyenin daha kolay akılda kalması, unutulmaması ve ayrıca pedagojik sistemde ‘dolaylı anlatım’ yolunun daha sonuca yakın olduğunun ve ikna gücünün daha fazla olmasından kaynaklandığı bir gerçektir.

Mevlâna’ya göre; bütün ilimlerin özü ‘ben kimim, mahşerde ne hâle geleceğim?’ ilmini bilmek, bu sorunun cevabını bulabilmektir. İşte bu konuyla ilgili olarak da eserini insanın kendini tanıması için önemli bir vasıta olarak nitelendirir; Mesnevî’yi masal olarak algılayan kişinin, masal kitabı olarak okuduğunu; bu eser aracılığıyla kendini tanıyıp anlayan kişinin ise er kişi olduğunu belirtir ve;

“Bu kitap, masal diyene masaldır; fakat bu kitapta hâlini gören, bu kitap vasıtasıyla kendini tanıyan, anlayan da er kişidir.

Mesnevî, Nil ırmağının suyudur; Kıpti’ye kan görünür ama Musa kavmine sudur. Bu sözün (Mesnevî’nin) düşmanı, gözüme cehennemde tepe taklak olmuş bir hâlde görünüyor” der. (Mesnevî, IV, 32, 34)

Mevlâna, Mesnevî’sini aydın gönüllü, görüş sahibi ve ciğeri yanmış âşıklar için süslenmiş bir bahçe ve lezzetli bir rızık olarak nitelendirir ve Mesnevî’nin konularını anlama hususunda da şu öğütleri dile getirir:

“Mesnevî’nin nurlarla dolu sırlarını ve inceliklerini anlamak, Âyetlerin, Hadislerin ve hikâyelerin düzeninden aralarındaki ilgiyi kavrayabilmek için büyük bir itikat, daimî bir aşk, tam bir doğruluk, selîm bir kalp, kıvrak bir zekâ ve anlama gücü ve bazı ilimleri bilmek gerekir ki, insan onun (Mesnevî) sırrının sırrına ulaşabilsin. Eğer doğru bir âşıkta bu özellikler olmadan da Mesnevî’yi anlama hususunda aşkı ona kılavuz olabilir ve bir menzile erişebilir.” (Eflâkî, II, 182 vd)

Mesnevî’ye bakıldığında aynı konu hikâye olarak da Âyet ve Hadislerle de manzûme olarak da anlatıldığı görülür. Burada Mevlâna’nın şu özelliği öne çıkıyor; eğer ilahiyatla ilgili biriyse dini iyi biliyor, Âyet ve Hadislerden haberdarsanız açıkladığı Âyet ve Hadislerden etkilenip, yorumlarını değerlendirep alacağınızı alıyorsunuz. Eğer dinî referanslardan anlamıyorsanız manzumelerle, şiirler anlatıyor, kıssadan hisselerle anlatıyor, bunlardan bir şeyler alıyorsunuz. Veciz ifadelerden, manzûmelerden de anlamıyorsanız çocukların bile kolayca anlayacağı hikâyelerle vereceğini veriyor Mevlâna okuyucusuna. Yani her kesimden insanın anlayacağı şekilde, aynı konuları farklı üsluplarla ve kolaylaştırarak anlatıyor. Belki de Mevlânâ’nın bu kadar anlaşılıp sevilbilmesi bu özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Hikâyeler ve bunların anlatma amacı, mesajı, formasyonu bir kenara bırakılıp Mesnevî’nin satır aralarına dikkatlice bakıldığında da farklı konularda ilginç bilgi ve tespitlere ulaşabilmek mümkündür. Bebeklerin mutlaka anne sütüyle beslenmesi gerektiği, çocukların oyuncaklar vasıtasıyla eğitildiği, yemeğin daha lezzetli olması için kısık ateşte pişirilmesi, bazı hastalıklar ve bitkisel tedavi yöntemleri, psikoterapi ile tedavi, dünyanın yuvarlak olduğu ve ayın onun etrafında döndüğü, yerçekimi, insanların hücrelerden

meydana geldiği ve bu hücrelerin de bal peteği şeklinde olduğu, yönetici-halk, öğrenci-öğretmen, karı-koca, evlat-ebeveyn ilişkileri gibi yüzlerce farklı başlık Mesnevî'nin satır aralarında yer alır. Bu başlıklarla ilgili olarak Mevlâna'nın söylediği ve önerdiği bilgilerin de günümüz bilim dünyası tarafından kanıtlanan bilgiler olması onun ve eserinin gizemini bir kez daha artırmaktadır.

Yine Mesnevî, kapsadığı bilgi ve örneklemeler açısından da sosyolojik, psikolojik, kültürel, etnografik, gastronomi ve tarihî olaylarını yansıtan XIII. yüzyıl Konya ve Anadolu'sunun 'kaynak' bir eseridir. Mesnevî'de verilen bu bilgileri, Mevlâna'nın gözlem gücünü yansıtmaları ve bakış açısının değerlendirilmesi bakımından da işlemek ve eserin malzeme zenginliğini müşahade edebilme açısından önemlidir.

Daha genel bir anlamda söylenirse bütün bu anlatım ve aktarımların merkezinde Mevlâna'nın insanın duygularının, hislerinin, huylarının, davranışlarının, sebep-sonuç ilişkili davranış biçimlerinin Mesnevî'de "MR"nın çekilmiş hâlini ve Mevlâna tarafından dini referanslar, atasözleri, güzel sözler, kıssadan hisseler ve hayvan-gerçek-kurgu hikâyeler ile 'rapor'u çıkarılmış ve 'reçete'sinin yazılmış hâlini bulmak mümkündür.

Mevlâna'ya Göre Mesnevî Hikâyeleri Nasıl Okunmalı?

Doğu edebiyatlarında yazar ve şairlerin eserleri arasında naklettiği -özellikle hayvan-hikâyelerin temelini Beydaba'nın Sanskrit diliyle kaleme aldığı *Kelile ve Dimne* oluşur. Binlerce edebi, tasavvufi esere kaynaklık eden *Kelile ve Dimne*, şüphesiz İslami edebiyatla birlikte özellikle Fars ve Türk edebiyatlarındaki eserlerde de önemli bir yer edinmiştir. Bununla birlikte söz konusu eserlerde direk alıntılar yanı sıra *Kelile ve Dimne*'den esinlenerek yeni hikâyeler de oluşturulmuş, yazar ve şairler insanlara vermek istedikleri mesajları hayvan karakterlerini hikâyelerine malzeme edinerek vermeye çalışmışlardır.

1259 yılında söylenmeye-yazılmaya başlanan Mevlâna'nın Mesnevî'si de kendinden önceki onlarca tasavvufi eserde olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamber hikâyeleri, gerçek tarihi, siyasi kişiler ve kurgu karakterlerin hikâyeleri ile birlikte Kelile ve Dimne'den alarak "fabl" üslubunu da benimsemiş, tavşanı, aslanı, timsahı, tilkiyi, kuzgunu, bülbülü, tavusu, akbabayı, doğanı, karıncayı... bilinen özellikleriyle insanların hâlini anlatmak için eserindeki hikâyelere bir sebep, bir 'baş rol oyuncusu' kılmış, hikâyenin sonunda ise bu başrolleri insanın iyi-kötü bütün huyları ile eşleştirerek anlamlı bir pedagojik başarı ile okuyucuya mesajını vermiştir. Tabi ki Mevlâna, hikâyenin şekline takılıp kalınmaması gerektiğini söyleyerek, örnek olmak üzere bu misalleri naklettiğini belirtir ve asıl amacın hikâyedeki mesajın alınması gerektiğini söyler:

"Eski vakaları bilip söyleyenden bir hikâye dinle de bu üstü örtülü sırdan bir koku al." (Mesnevî, III, 976)

"Misal getirmek, Allah'ın bir de O'nun gizli ve aşikâr bilgisine bir delil olan kişinin hakkıdır. Söz arasında misal getirme bir vasıttır. Herkesin anlaması için vasıta şarttır." (Mesnevî, V, 228)

"Ey dostlar! Bu hikâyeyi dinleyiniz. Hakikatte o bizim bu günkü hâlimizdir."

(Mesnevî, I, 35)

“Haşa, bu hikâye değil, kendine gel! Bizim ve senin bugünkü hâlimizdir, dikkat et!”
(Mesnevî, I, 2900)

“Onun için bu sözü bırakıp ona başlamak hâli anlatmak için o hikâyeyi söylemek icap ediyor. Şimdi hikâyenin zahirini dinle, fakat taneyi samandan ayır ha! Doğru kişilere anlattığımız hikâyedeki ahmağa benzeme.” (Mesnevî, II, 199, 202, 452)

“Bir misal ister doğru olsun ister yanlış; doğruları aydınletsin yeter. Kardeş, kıssa, hikâye bir ölçeğe benzer; mânâ ise içindeki taneye. Akıllı kişi taneyi alır, ölçek var mı yok mu, ona bakmaz.” (Mesnevî, II, 1046, 3622, 3623)

Mevlâna, hikâyeleri okurken hikâyede yer alan hayvan karakterlerinin gerçek hayat-taki ‘mantık’ çerçevesinde değerlendirilmemesi gerektiği, hikâyelerde anlatılan kurgu kişiliklerin de gerçekte o kişiler olmadığı ve insanın kendi içindeki duygular, hisler, hırs-lar, şehvetler... olduğunun dikkatini çeker, hikâyelerden sıkılanlar olduğunu da bilerek bazen özet olarak anlatır ve hikâyelerin nasıl okunması ve anlaşılması gerektiğini oku-yucularına hatırlatır.

“Dilsiz Dimne, Kelile’ye nasıl söz söyler? Söz söylemekten aciz Dinme, Kelile’ye me-ramını nasıl anlatırdı? Tatalım, bunlar, birbirlerinin sözlerini anladılar, söz söylemeden meramlarını ifade eden bu hayvanların ne demek istediklerini insan nasıl anlayabilir?”

Dimne, aslanla öküz arasında nasıl bir elçi oldu, ikisini de nasıl kandırdı?

O akıllı öküz nasıl aslana vezir oldu. Fil ayın yansımasından nasıl korktu?”

‘Bu Dimne ve Kelile hikâyesinin hepsi yalan. Yoksa karganın leylekle ne alışverişi olur, nasıl leylekle savaşı?’ deme!” (Mesnevî, II, 3617-3621)

“Aralarında sözden eser yok, fakat bülbülle gülün macerasına dinle! (Mesnevî, II, 3624)

“Bazılarının da bu hikâyelerden canı sıkılır, çünkü her kuşun kafesi başkadır.

Bu hikâye pek uzundur, sen de usandın, bari tamamını bırakayım da özetini söyleye-yim.” (Mesnevî, IV, 2015, 3172)

“Birinin gönlü, o karı ve koca hikâyesinin neticesini istemekte.

Karı-koca hikâyesi, bir masaldan ibaret. Fakat onu nefsinle aklının misali bil.

Bu kadınla erkek nefisle akıldır. İyi kişiye de mutlaka lâzımdır, kötü kişiye de.”
(Mesnevî, I, 2616-2618)

Mevlâna Mesnevî’yi söylediği (yazıldığı) dönemlerde henüz bitmeden fasiküller hâlinde ya da ezber şekli ile yayılıyor, çeşitli kesimler arasında da okunuyordu. Bazı kişiler okudukları ya da işittikleri Mesnevî’yi eleştiriyor, ‘basit, ulu sözler yok, hikâyeler ile dolu’ olarak görüyorlardı. Tabi ki bu eleştiriler Mevlâna’nın kulağına kadar geliyor o da sonraki Mesnevî beyitlerinde-ciltlerinde bu eleştirilere cevap vermeye çekinmiyordu:

“Eşek yurdundan adamın biri şunu bunu kınayıp duranlar gibi itiraz ederek dedi ki;

Bu sözler aşağılık bir söz; Peygamber’in hikâyesi ve ona uymayı anlatıp durmada.

Mesnevî’de öyle velilerin at koşturdukları makamlara ait yüce bahisler; yüksek şey-ler yok vs...” (Mesnevî, III, 4232-4234)

“(Ne diyeyim) lâhavle çekiyorum; ama kendi söylediğim sözlerden değil! O kötü düşüncelinin vesveselerinden lâhavle çekiyorum.

Lâhavle diyorum; yani çaresi yok; çünkü onun gönlünde benim sözlerimin zıddı olan düşünceler ve sözler var.” (Mesnevî, IV, 765, 767)

“Sanır mısın ki Mesnevî sözlerini okuyasın da ucuzca, bedavaca duyasın, anlaysın;

Yahut hikmet sözleri ve gizli sırları kolayca kulağına girsin, ağzına gelsin!

Duyarsın, duyarsın ama sana masal gibi gelir. Dış yüzünü duyarsın, iç yüzünü değil!” (Mesnevî, IV, 3459-3461)

Sözümüzü kabul edecek yahut etmeyeceksiniz, biz buna aldırış etmeyiz. Aldırış ettiğimiz şey Yüce Allah’a teslim olmak, O’nun fermanını yerine getirmek... (Mesnevî, III, 2927)

“Daha hikâyem (Mesnevî) sona ermeden hasetçilerden bir kötü dumandır geldi.

Ben, bundan korkmam ama bu tekme, belki bir gönlü sâf kişinin ayağını çeler.” (Mesnevî, III, 4227-4228)

Bize bu kulluğu O buyurdu; bu söz söylememiz, kendiliğimizden değil ki!

Canımız, O’nun emrini yerine getirmek için; bunun için yaratıldık, bunun için yaşıyoruz, “Kuma tohum ek!” dese bile, biz ekeriz.

Biz neye bu derecede söze daldık? Hikâye söyleyelim derken hikâye olduk gittik! (Mesnevî, III, 2928, 2929)

Ben yokum zaten, ağlayıp sızlayarak masal oldum gitti. Bu suretle secde edenler arasına katılayım, onlarla beraber yatıp-kalkayım bari.” (Mesnevî, III, 1148)

Mesnevî Hikâyelerinin Kaynağı, Üslubu ve Karakterler

Mesnevî, çoğunu hayvan hikâyeleriyle birlikte; belki de insanlıkla ilgili ilk hikâye, ilk vaka olan Hz. Adem ve İblis’in hikâyesi de olmak üzere Hz. İsa ve Çoban, Hz. Musa ve Firavun, Hz. Süleyman ve Belkıs, Hz. Yunus, Hz. Peygamber ve süt annesi Halime gibi birçok peygamber hikâyesi; Kur’ân-ı Kerim’de geçen Zerdüşt dönemine ait sihir üstatları Hârut ile Mârût hikâyesi, Şeytan’ın Allah’a samimiyetini kıskanarak kötülüğe meylettirdiği İslâm öncesi Rahip Barsisa hikâyesi gibi dini karakterleri, Eflâtun (öl. M.Ö. 347) ve Câlinus (öl. 200 ?) gibi antik Yunan filozof ve doktorlarını; Gazneli Mahmud (öl. 1030) ve sâdık hizmetçisi Ayaz, İbrahim b. Edhem, Ebu’l Hasan-ı Harakani (öl. 1033), Hâtem-i Tâî (öl. 578 ?), Zünnûn-i Mısri (öl. 859 ?), Üveysi (Veysel) Karanî (öl. 657), Cüneyd-i Bağdâdî (öl. 909), Hallâc-ı Mansûr (öl. 922), Beyazıd-ı Bistamî (öl. 848 ?), Tirmiz padişahı Seyyid ve Delkak, Gazneli Şeyh Muhammed-i Serrezi gibi mutasavvıf ve tarihi kişilikleri hikâyelerine malzeme edinir. Ayrıca, Çinli ve Anadolu ressamı, Buharalı âşık, Türk, Rum, Arap, Hind ve Acem ırkları, Seba halkı gibi topluluklar; sahte şeyhler, bedevi ve karısı, Hindistanlı tâcir, gramer üstadı ile gemici, köylü ve şehirli arkadaşlar, sağır, kör, güzel, çirkin gibi çeşitli vasıflarıyla öne çıkardığı farklı karakterleri ‘Mesnevî filmi’nin içine yerleştirerek bazen gerçek olayları anlatarak, bazen sadece hatırlatarak, bazen de kurguladığı olay-hikâyelerle okuyucusuna öğüt vermeyi amaçlar.

Yine Mesnevî’de sıkça ve detaylıca işlenen mü’min-münkir, mürit-müşrik, rahip-sâcid, fakih-fâsik... gibi zıt karakterler ise dikkatlice incelendiğinde iyi ve kötü kişiliklerin, sevdiren ve nefret ettiren hareket tarzının, düşünce ve inanışın hep bir mücadelesini görmek mümkündür. İşte belki de Mevlâna’nın amacı siyah olmazsa beyaz olmaz, her şey zıddı ile bilinir açıklanır, insan da bu bilinçle kıyas yaparak ‘beyaz’ımı (temiz, iyi insan), ‘siyah’ımı (günahkâr, kötü insan) tercih edecek, hikâyelerdeki karakterleri ve sonlarını gözlemleyecek, tefekkür edecek ve ne olacağına kendisi karar verecek:

“Bunun hakkında sen bir hikâye dinle de sözümden hisse al!” (Mesnevî, I, 1389)

“Ey gevher tanıyan kişi, bir hikâye dinle de meydanda ve apaçık olan şeyi kıyastan fark et.” (Mesnevî, II, 111)

Mesnevî’deki aşağıdaki beyitler de belki de Mevlâna’nın hikâyeleri içselleştirme ve okuyucunun kendine uyarlaması gerektiğine dair en belirgin ifadeleri içerir:

“Musa’nın anılışı, hatırları oraya bağlıyor, bu hikâyeler evvelce olup biten şeylere aittir zannını veriyor. Halbuki Musa’yı anmamız işi gizlemek için. Yoksa Musa’nın nuru, ey iyi adam, senin bugün elinde.

Musa da sensin, Firavun da. Bu ikisini de kendinde ara sen.

Musa, kıyamete kadar vardır. Nuru hep o nurdur, başka nur değil, değişen yalnız kandildir.

Bu kandille fitil başka, fakat nuru başka nur değil, hep o âlemden.

Kandile bakarsan kayboldun gitti. Çünkü ikilik ve sayıya sığış, kandile göredir.

Fakat nura baktın mı ikilikten de kurtulursun, başı, sonu olan cisim âleminin sayısından da kurtulursun.” (Mesnevî, III, 1251-1257)

Mesnevî’nin hikâye kaynaklarından bir diğeri de hemdemi Şems-i Tebrizi’nin *Makâlât*’ından, üslup olarak oldukça etkilendiği Fars edebiyatının önemli simalarından Mevlâna’nın bizzat etkilendiğini belirttiği Attâr-ı Nişâbüri’nin (öl. 1221 ?) *İlâhînâme* ve *Esrâr-nâme*, Senâ’î-yi Gaznevî’nin (öl. 1131 ?) *Hadikatü’l-hakika* adlı mesnevilerinden, Arap âlimi ve müfessiri Sa’lebî’nin (öl. 1035) *Kıyasü’l-enbiyâ*’sından, yine Arap edebiyatının en tanınan ve istifade edilen yazarlarından Kelâmcı Câhiz-i Basrî’nin (öl. 869) *Kitâbü’l-hayevân* adlı zooloji ve iklim konularında yazılan eserinden, Gazzalî’nin (öl. 1111) *İhyâ’u ulûmi’d-dîn* adlı en yaygın okunan eserinden ve halk arasında anlatılanlardan oluşur. Ayrıca babası Sultânü’l-Ulemâ Bahâeddin Veled’in (öl. 1231) tek eseri *Ma’ârif*’inden de hikâyeler alır. Mevlâna alıntı yaptığı hikâyeleri naklederken bazen ilgili yerlere atıfta bulunur ve *“bir de benden dinle de o hikâyeler masal gibi gelmesin sana. Dış yüzünü okudun, iç yüzünü de benden dinle...”* diyerek bu hikâyeleri kendi üslubuna göre yansıtır. Mevlâna genel anlamda da -özellikle şüirlerinde- başta divanını çokça okuduğu Mütenebbî (öl. 965), sahabilerden İmr’ül-Kays (öl. 645) gibi Arap edebiyatının önemli şairlerinden etkilendiği bir gerçektir. Mevlâna’nın Arapça yazdığı gazellerinde bu havayı ve kokuyu gözlemlemek Abdülbaki Gölpınarlı’nın deymi ile ‘çöl havası’nı teneffüs etmek mümkündür.

Zaman zaman eleştiri konusu olan Mesnevî’deki ‘müstehcen’ hikâyeler konusuna da

bakıldığında bu tarz sadece 10 küsur hikâye (hatta bazıları sadece birkaç beyit) olduğu ve bu hikâyelerin de Mesnevî'nin 4. cildinden sonra nâdir olarak kullanıldığı göz önüne alınırsa buraya kadar geline Mesnevî okuma ve anlamalarından elde edilecek 'zâhir' algının yerine 'mânâ' algısının ön planda olması gerektiğinin artık bilinmesi gerektiği, bu hikâyelerin sadece bir 'araç' olarak kullanıldığı, merkeze alınmadığı, insanda var olan 'nefs' ve 'şehvet'e uyulması hâlinde ne tarz 'aşağılık' durumlara düşüleceği vurgusu açıkça görülür. Tasavvufi eserlerde bu tarz bir üslubun eserlerin geneline oranla az sayıda örneklerle dile getirildiği Mevlâna dönemi, öncesi ve sonrası mutasavvıflarda görülen bir tercih olduğunu da belirtmek gerekir. Çünkü 'insan'ı işleyen bu tarz eserler insanda ne varsa, hangi tabiat ve huylara sahipse mutlaka işlenir, sebep ve sonuçları hikâyeler yoluyla ortaya konur, Mesnevî örneğinde de görüleceği gibi hikâyelerin sonlarında mesajlar sıralanır.

Mesnevî Hikâyelerinin Yorumlanması

Yirmi altı bin beyite yakın Mesnevî'nin daha 36. beyitinde başlar Mevlâna'nın ilk hikâyesi ve devam eder son beyite kadar; hattâ son cildin (VI. Cilt) sonunda da tamamlanmaz hikâye ve yarım kalır. Mesnevî'de bir hikâye diğerini izler; hatta daha biri bitmeden diğer hikâyenin kahramanları girer başka bir hikâyeye. Böylece iç içe geçmiş yüzlerce hikâye, yüzlerce kahraman, film karakterleri gibi canların gözü önünde okuyucunun. Mesnevî'de münferit başlayıp bitirilen veya birbiri içinde nakledilip sonradan tekrar yarım kalan hikâyeye dönüş şekli ile birbiri içine girmiş 350 kadar hikâye nakledilir.

Padişah vardır, güzel bir cariyeye vardır, kuyumcu yakışıklı bir genç vardır; tıp doktoru vardır, ilâhi hekim vardır. Aslında bütün bu kişilikler gerçek değildir. Bir insanın kendi içindeki iyi kötü huylardır. Nefsidir insanın, hep dünyalık mala talip olan. Gönüldür insanın, nefse karşı aşk kılıcı ile savaşmış kişiyi ondan kurtaran. Bu arada ilâhi hekim de vardır bu hikâyede. Gönül sahibi değilse insan ona yardımcı olacak, 'kötü adam' nefsin bertaraf edilmesi için ona yol gösterecek. O hekim de 'aşk'tır.

Hileci Yahudi bir vezir vardır. Hristiyanların arasına girip, kendisini onlardan gösterip, bilinçli olarak onlara yolunu saptıran. Hükümdarı da yardımcı olur onun bu 'kutsal hizmet'ine. Ve sonunda bu bozgunculuğu netice verir ve Hristiyanları düşürür birbirine. Aslında gerçek anlamda ne o vezir vezirdir ne o hükümdar hükümdar. Bir insanın içine sızıp onu dünya nimetleriyle kandırmaya çalışan 'maddiyat avcısı'dır. Bir insanın gönlüne sızıp onu yanlış yönlendiren ve hattâ hiç düşünmezken, o kişiye 'liderlik, şeyhlik' mücadelesi başlatıp diğer insanlarla bir kavgaya düşüren 'nefs'tir.

Ayı da vardır bu hikâyelerde insanın dost edindiği. Ancak bu 'dost' olmadık yerde iyilik yapma yerine dostunun ölümüne sebep olur. Cahil arkadaşdır o ayı, gerçek ayı değil.

Tavus da vardır, insanın 'gösteriş'e düşkünlüğünü temsil eden; kaz da vardır içimizdeki 'hırs'a dikkat çeken.

Aslan da vardır o hikâyelerde 'lider' sıfatıyla âdil olması gerektiği hâlde adaleti terk eden. Bunun karşısında 'eşkiya'yı temsil eden kurt da vardır. Ama bu senaryoda 'hile' yapmaya çalışan tilki de vardır ki, onun sonu da adaletsizliği 'adalet' olarak gördüğün-

den dolayı canını kaybetmesidir. Aslan, kurt, tilki; kimdir bunlar? Bir ülkedeki âdil olmayan yöneticilerdir, hep şiddete ve yıkmaya yönelik çalışmalar yapan muhaliflerdir, âdil olmayan yöneticiye ‘yağdanlık’ yapan menfaatçilerdir.

Tavşan da vardır Mesnevî hikâyelerinin birinde. ‘Aklını kullanarak’ gücü ile yene-meyeceği aslanı dokunmadan yok eden, öldüren. İnsanın maddi-manevi kuvveti ile galip gelemeyeceği düşmanına karşı aklını kullanarak onu mağlup edebileceği öğüdünü verir bu ‘tavşan karakteri’ de.

Bütün bu hayvanlar, bendeki ‘ben’i, bizdeki ‘biz’i; iyi-kötü insanda ne varsa tüm huy ve karakterlerini, davranış biçimlerini temsil eder, kendilerine verilen rol ile ‘bize bizi anlatır’ bu Allah’ın insanlar için yarattığı mahlûkât. Mesnevî’de hepsinin rolü anlatılır, özelliklerinin altı çizilir ve sonra rolünü tamamlayan bu hayvanlar bir kenara konulur ve o hayvanların rollerini oynayan ‘insan’ sahneye çıkarılır ve ‘senin gerçek rolün bu hayvanların gibi mi olmalı? Sen eşref-i mahlukâtsın ve Yaradan’dan bir parça taşıyorsun, bu özelliğine göre hareket etmelisin’ mesajı verilir. Bu kez ‘insan’ cephesinden bakalım Mesnevî’deki hayvanlara:

- Gücüne güvenip kibre kapılan insan ‘fil’ ile kıyaslanır;
- Nefsine ve dünya malına tabi olan kişi ‘öküz’ rolündedir;
- ‘Köpek’ ise hem öfkeli hem vefalı, işi düşünce sahibini hatırlayan ‘bir yaptığı bir yaptığına uymayan, sıkışınca Allah’ı anan menfaatçi’ insandır;
- Yaradan’ın makamından, huzurundan ayrılınca rezil rüsva olacak olan ‘kul’ ise ‘Doğan’dır Mesnevî hikâyesinde, Padişahın kolu yerine yaşlı yol yolak bilmeyen ihtiyar bir kadına (dünyalık istekler) sığınan;
- ‘Papağan’ ise saf, taklitçi, kendince alâkasız kıyas yapan ama bazen de söz dinleyen bir ‘mümin’dir bu senaryoda;
- Aslan ise birkaç rolü olan bir oyuncudur Mesnevî hikâyelerinde. Bazen bir ‘mürşit’, bazen bir ‘nefis’, bazen de hırsı yüzünden küçücük bir tavşana mağlup olabilen ‘akl etmeyen’ ‘hâris kul’dur;
- ‘Ceylan’ ise bu dünyada güvendiği kimsesi olmayıp ‘âlem-i bekâ’ya yönelen tehlikelerin (hırs, şehvet, dünya malı) içerisinde hayatını devam ettirmeye çalışan ‘sâf kul’dur;

– ‘Balık’ın ise birçok rolü vardır Mesnevî senaryosunda. Bazen bir Peygamberi temsil eder, bazen ‘değerli bir ruh’ taşıyan bedeni, bazen de büyüklerin sözlerini dinlemeyip gaflet ile dünya işlerine dalarak hayatını tehlikeye atan ‘tedbirsiz insan’ı.

Bitmez hayvan örnekleri Mesnevî’de; ‘cahil dost’u temsil eden ‘ayı’ vardır, insanın en önemli duyguları ve gereksinimleri olan ‘akl’ı, ‘aşk’ı, ‘tövbe’yi bir kenara atıp, ‘nefis’i, ‘şehvet’i, ‘cehalet’i seçen ‘eşek’ karakteri de...

Sadece hayvan hikâyeleri mi vardır Mesnevî’de, tabi ki hayır...

– Güzel sesli bir müezzin de vardır bu hikâyelerde. Sesiyle etkilediği Hristiyan bir kızı İslamiyet’e ısrırdan. Ancak çirkin sesli müezzin de var bu senaryoda. Çirkin sesiyle okuduğu ezan sebebiyle Müslüman olması ‘an’ meselesi olan o kızı bu yoldan alıko-

yan. Hikâyedir bunlar ancak bir sebeptir, bir vesiledir, kendini duyup anlayana. Aslında İslamiyet’i güzel temsil edendir o güzel müezzin, diğeri de Kur’ân-ı Kerim’i ezbere bilse de “...sevdireniz nefret ettirmeyiniz” hadis-i şerifinden gâfil olan din adamıdır.

Bitmez Mesnevî hikâyeleri;

– Bazen tencereden kaçmak isteyen bir ‘nohut’ misaliyle pişip olgunlaşmak için dertle yanıp kavrulmayı ve sabrı öğütler;

– Bazen birbirlerinden ayrılmaları sebebiyle oltaya tutulan balıklar aracılığıyla bize birlik ve beraberliğin önemini hatırlatır;

– Bazen namaz için camiye giren ancak konuşmaları neticesi birbirlerinin namazının bozulmasına sebep olan dört Hintli Müslüman’ın diliyle bizlere başkalarının kusurunu ararken kendimizin de kusur işlediğini hatırlatır;

– Bazen başına kocaman bir sarık sararak kendini gerçek şeyh gibi göstermeye çalışan bir fakihin hâliyle bize ilmin sarıkta değil, beyinde, gönülde olduğunun mesajını verir;

– Bazen hırsından dolayı olayları apaçık göremeyen bir kadının şehvet peşinde hayatını kaybetmesi örneğiyle bizlere hırs ve şehvetin insanı kör ettiği, nefsinin emrine giren kişinin bir gün gelip zarar göreceği hatta helâk olacağı ikazında bulunur;

– Bazen de bir farenin deveye kılavuzluğa yeltenmesi sebebiyle yarı yolda nasıl kalakaldığı hikâyesini anlatarak kendimizi ölçüp tartarak boyumuzdan büyük işlere kalkışmamızı, eğer böyle olursa mutlaka bir gün mahcup olacağımızı hatırlatır.

Hikâye Değil Bunlar Kendi Hâlimiz...

Hikâyedir bunlar zâhirde ama Mevlâna’nın deyişiyle içindeki anlam ‘kendi hâlimiz’dir, insanoğlunun hâlidir. Terazi kefesi gibidir bu hikâyeler, manası da içindeki dane. Bunları hikâye gibi okuyan ve içindeki gerçek manasını kavrayamayan ise ancak kefeye bakar içindeki daneden istifade edemez.

Evet; Mesnevî hikâyelerle doludur ancak Mevlâna’nın da dediği gibi o hikâyede kendini görüp anlayan ve eksikliğini gidermeye çalışan kişi de ‘er kişi’dir. Bunları hikâye gibi okuyan ancak masal dinlemiş olur. İçindeki gerçeğe ulaşır bu hikâyeleri içselleştirip hayatına uygulayan kişi de manevî gıdaya kavuşmuş olur.

“Mesnevî’deki sözlerden maksadım senin sırrındır; onu şiir hâlinde söylemekteki muradım senin sesindir.” (Mesnevî, IV, 758)

“Biz neye bu derecede söze daldık? Hikâye söyleyelim derken hikâye olduk gittik!” (Mesnevî, III, 1147)

“İş bilen, söz anlayan adama bu söz, hikâye değil. Hâlimi anlatıyorum ben, Sevgili’nin huzurundayım ben!” (Mesnevî, III, 1149)

“Söylenenler; hikâyenin suretinden ibarettir, sureti anlayabileceklerin anlayışına, onların tasavvur aynalarına göre söylenmiştir.

Bu hikâyenin Hak katındaki mukaddesliğe iner de söylemeye kalkışsam utancımдан baş da kaybolur, sakal da, kalem de. Akıllı olana bir işaret yeter.” (Mesnevî, V, 1892,1893)

“Ey can o hikâye, Allah hükmüne razı olasın diye sana ibrettir.”
(Mesnevî, III, 3255)

Mesnevî Hikâyeleri Tasnifi

Tarihi süreç içerisinde daha çok dini, felsefi ve ahlâki tespitleri ile İslâmî referanslar çerçevesinde işlenen, merkez alınan Mesnevî, son 50 yıldır hayvan hikâyeleri ve diğer gerçek ve kurgu kişi hikâyeleri çerçevesinde işleniyor, okunuyor, ilgi görüyor. Bu konuda ülkemizde yapılan ilk Lisansüstü çalışma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi öğretim görevlisi Özgün Baykal’ın Doktora çalışmasıdır. (*Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde Hayvan Hikâye ve Motifleri*, Ankara, 1958). Mesnevî’ye genel olarak bakıldığında 1500 kadar Âyet-i Kerimenin iktibas ya da mânen alıntılanarak işlendiği görülmektedir. Bu da yaklaşık Kur’ân-ı Kerim’in 4’de biri kadarının bizzat teknik anlamdaki şerhi-tefsiri anlamına gelir. Yine Hadis-i Şerifler, Peygamber öyküleri ve Kur’ân-ı Kerim’de geçen hikâyelerin alınması ve işlenmesi ile de Mesnevî’nin büyük bölümünün İslâmî referanslı bir eser olduğunu ortaya koyar. Aslında Mevlânâ’nın Mesnevî’si hakkında “Kur’ân’ı apaçık bir hâle koyar” demesi de eserinin temel görevini açıklar.

Oldukça zengin olan Mesnevî malzemelerinin içerisinde günümüz ‘çağdaş’ manevi ihtiyaçlarının, günlük yaşam içerisinde hep ertelenen manevi gıda ihtiyacı ve sorunlara çare aramada ‘temsîl’ ve ‘hikâye’ ile örnekleme sunmanın somut delil ve malzemeleri tespit edilince Mesnevî araştırmaları farklı (ama faydalı da) bir boyuta girmek durumunda kaldı. İhtiyaçların doğurduğu bu araştırmalar çerçevesinde, psikolojik terapiden eğitim metodolojisine kadar; değerler eğitiminden kuantum fiziğine-kelebek etkisine kadar birçok farklı disiplinde Mesnevî dükkânına başvurulup çalışmalar, araştırmalar yapıldı. Bu çalışmaların merkezinde ise ‘hayvan hikâyeleri’ başta olmak üzere daha az sayıda kahramanları kurgu kişilikler olan farklı tabiatlara sahip insanlar ya da hayvan ve insan karşılaştırmalı kurgusal hikâyeler işlenmeye, kategorileştirilmeye başlandı.

Günümüz ‘çağdaş’ sorunlarına çare olabilecek, insan fitratında olan ve terkedilen ‘dini ve ahlaki’ değerlerin neler olduğu ve hangi hikâyenin bu ihtiyaçlara cevap vereceği konusu da artık lisansüstü çalışmaların ana temaları arasına girmiş durumda. “Geldiğin yer ve gideceğin yol aklında bile kalmadı, işte biz sana bunu anlatacağız, hatırlatacağız...” diyerek Mesnevî’sini oluşturan Mevlânâ’nın eserindeki asıl amaç buydu belki; biz insanlara ‘aslı mekânımızı’ hatırlatmak, gidilecek yolda bize ‘rehberlik’ etmek. Bu çerçeveden bakıldığında son dönemlerde yapılan ‘tasnif’ edilerek işlenen Mesnevî hikâyelerini anlamlı bulmak gerek diye düşünüyoruz. Peki Mesnevî hikâyeleri ne tarz ve sistemle tasnif edilmekte, işlenmekte ve mesajları ön plana çıkarılmaya çalışılmakta?

Günümüzde Mesnevî hikâyelerini merkez alan 20’ye yakın Lisansüstü çalışma ve hikâyelerden öğüt çıkarma amaçlı da bazıları anlamlı birçoğu ise maalesef çocukların okumalarına yönelik sadece kes-yapıştır mantığı ile hikâye aktarımından ibaret olan 50’yi aşkın yakın yayın bulunmakta. Bunlar tabi buradaki değerlendirmemiz dışında olacak, aşağıda sadece bazı Lisansüstü çalışmaların yaptıkları tasnifler aktarılmaya çalışılacaktır.

Üniversitelerimizin ilgili filoloji ve dini bilimler gibi bölümleri haricinde İlköğretim Eğitimi, Türkçe Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler, Halkla İlişkiler, Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji, PDR, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, Medya ve Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı ve hatta Tıpta Uzmanlık Anabilim-Bilim Dallarında da çalışma konusu olan Mesnevî hikâyeleri, bazen dini ve manevi değerler, bazen sosyal yaşam içerisinde değerler eğitimi, bazen hikâye karakterlerinin tasnifi ile ‘iyi-kötü’ karşılaştırmalı eğitim, hikâye kurgusundaki neden-sebep-sonuç ilişkili kıssadan hisseli mesajların eğitimde kullanımı, psikoterapi, bibliyoterapi (kitap ile eğitim) ve çocuk-geçen gelişiminde hikâyelerden istifade ve yönlendirim, bipolar bozukluklarda Mesnevî hikâyelerindeki örnekler ile tedavi yöntemi gibi alanlarda işlenmekte.

Söz konusu tezlerde ve kendi çalışmalarımız ve bakış açımız çerçevesinde Mesnevî hikâyelerini birkaç yönlü tasnif etmek mümkün olabilir. Bu tasnifler aşağıda örnek olmak üzere bazı ana başlık ve maddeler hâlinde ‘seçki’ olarak verilmeye çalışılmıştır. İstenildiği takdirde bu ana başlıkların ve maddelerin çoğaltılması mümkündür. Ya da bu şekilde bir tasnifin doğru olup olmayacağı, hikâyelerin tek merkezli bir anafikre-mesaja sahip olmadığı, bir hikâyede birçok mesaj ve ara-ana başlıklı konu çıkarılabileceğini de dikkatlere sunmak gerekir. Yine bu tarz çalışmalarda ‘çocuk, genç veya farklı yaş ve gruptaki insanlar için de Mesnevî hikâyeleri tasnif edilebilir mi?’ sorusu da yeni çalışma, bakış açısı ve değerlendirmelere muhtaç görünmektedir.

Mesnevî hikâyeleri ‘örnek’ tasnifi:

1. Hikâye türleri açısından

Kur’ân ve Peygamber hikâyeleri, Gerçek tarihi kişilerin hikâyeleri, Kurgu kişilikler ve karakterler hikâyeleri, Farklı din-meslek-makam-millet, cinsiyet gurubunda olanların hikâyeleri, Hayvan (fabl) hikâyeleri

2. Hikâyelerin aktarılma-verilme usulü açısından

Bir konuya başlarken kullanılan hikâyeler, Konunun ortasında konuyu ‘destekleme’ amaçlı nakledilen hikâyeler, Konunun sonunda ‘ders’ amaçlı verilen hikâyeler, Konunun bütünü kapsayan hikâyeler, Konu içerisinde nakledilen bazı beyit ve anlatımlara açıklık kazandıran hikâyeler, Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şerifleri açıklayan, tefsir eden hikâyeler, Tasavvufi ve ahlâki konuların aktarımı için ‘örnek’ kişiliklerin (rol model) kullanıldığı hikâyeler, Okuyucunun ilgisini devam ettirmeye yönelik sonu merak edilen parça parça aktarılan hikâyeler

Metaforik anlatımlar arasında konunun daha da iyi anlaşılmasını sağlamak için nakledilen hikâyeler

Yönetim, üretim, yeme-içme, konuşma-susma, misafir ağırlama-ikram gibi bazı dünya işleri ile ilgili hususlarda bilgi ve eğitim (âdâb-erkân) vermeye yönelik hikâyeler

Konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacı ile konuyu işleyen ve somutlaştıran hikâyeler

Bazı yanlış gelenek ve inanışları eleştirmek için anlatılan-alıntılanan hikâyeler

3. Ana temalar açısından

Dini, Ahlâki, Psikolojik, Eğitimsel, Sanatsal, Sosyolojik, Yönetimsel Yaşama dair

4. Konular ve kavramlar açısından

Adalet ve Zulüm, Ahmaklık, Aile, eş, çocuklar ve evlilik Akıl ve İlim, Alın Yazısı ve Özgür İrade Allah'ın iradesi ve kudreti, Aşk, Benzetme, Bilgi, Bilgisizler, cahiller, Birlik ve beraberlik, Dostluk ve arkadaşlık, Dua, Ecel ve ölüm, Gönül gözü, Gurur ve kibir Hayır ve şer, Hırs ve kanaat, Hile İhlas ve riyâkârlık İhtiyarlık, gençlik, İhtiyat ve tedbir, İnsanın kişisel kusurları, Karşılaştırma, Kavramları zıtlarıyla açıklama, Kaza ve kader, Kıyamet günü, Mucize ve keramet, Nefs ve Edep, Olaylardan ders çıkarma, Ölüm, Sabır ve zaman, Sahtekârlık, Sıkıntılar ve sabretme, Şerdeki hayır, Şeytanın hileleri, Taassup, Tahlil etme, Taklit, Tevazu ve Kibir, Tevekkül ve gayret Tövbe ve Dua vb benzer birçok başlıklar...

5. Değerler eğitimi açısından

Adil olma, Aile birliği, Çalışkanlık, Duyarlılık, Dürüstlük, Estetik değerler, Farklılıklara saygı, Hak ve özgürlüklere saygı, Hoşgörü, Misafirperverlik, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımseverlik vb. benzer başlıklar...

6. Çıkarabilecek konu başlıklı mesajlar açısından

Adab, erkân, görgü kuralları, Adaletli olmanın gerekliliği, Akıllı ve dikkatli olmanın faydası, Akrabalık hakları, Başarılı olmaya odaklanma, Beden ve ruh sağlığını koruma, Çalışkanlık ve yardımlaşma, Doğru, objektif bakış açısına sahip olabilmek, Dostluk, şekli ve önemi, Empati kurmak, Fedakâr olmak, İş ahlâkı ve yöneticilik, Kibir ve zararları, Kul hakkının önemi, Muhtaç olanlara yardım ve iyilik, Pişmanlık ve tövbenin erdemi, Sadakat ve samimi olma, Sorunların çözüm yöntemleri, Süreklilik ve sürdürülebilirliğin gerekliliği, Takdir ve teşekkür etmeyi bilmek, Tedbiri olma gerekliliği, Yalan ve sonuçları, Zamanı doğru kullanabilme vb birçok başlık...

750 yıl öncesinde ait bir eser olmakla birlikte günümüze kadar ve dahi günümüzde en çok okunan, araştırma yapılan, gündemde olan eserlerin başında gelen Mesnevî dine, kültüre, eğitime, âdâb ve erkâna... kısaca insan yaşamı ile ilgili her konuda gerek dini referans ve gerekse tarihi olaylar, kişiler ve özellikle hikâyeler ile aktarmak istediği konuyu 'eksiksiz' ve 'ikna ederek' verebilen bir eserdir. Mesnevî yine eğitim seviyesi, yaşı, sosyal ve kültürel durumu, dini, milleti ne olursa olsun vermek istediği mesajı bir şekilde vermeyi başaran ve okuyucusunu çok farklı yöntemlerle 'avlayan' kolektif, kapsamlı, belki tek amaçlı ama çok amaçlı bir kaynak olarak alanında önemli bir vizyonu da yerine getiren 'evrensel' bir değer olmuş durumda.

Mesnevî'nin 'kişisel' olarak bir bütün hâlinde baştan sona okunmasında ve anlaşılmasında birçok zorluk olduğu âşikârdır. İşte bundan dolayı Mevlâna zamanından itibaren bu konuyu üstlenip insanlara, tâliplere aktaran, açıklayan 'Mesnevîhânlık' geleneği oluşturulmuş ve bununla birlikte gelenekten gelen kişiler tarafından Mesnevî'yi şerh eden, açıklayan yüzlerce eser kaleme alınmıştır. Bu tarihi, kültürel gelenek günümüzde farklı şekilde devam etmekle birlikte son 30-40 yıldır üniversitelerimizin ilgi alanına girmiş, öncelerinde ilgili filoloji, ilahiyat alanlarında çalışma konusu olan Mevlâna ve özellikle Mesnevî'si son yıllarda bu çalışmada da belirtildiği gibi Halkla İlişkiler'den Felsefe ve Sosyoloji, Psikoloji Anabilim Dalı'na; Eğitim Yönetimi'nden Medya ve Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı'na ve Sağlık Bilimlerine kadar ele alınmış durumda.

Gerek akademik çalışmalarda ve gerekse araştırma yayını veya ticari amaçla yazılan Mevlâna

konulu eserlerin ilk sırasında ‘Mesnevî’ yer almakta, Mesnevî de daha çok ‘hikâyeler’ bazında işlenmekte, bu işlenen hikâyelerin de ‘fabl’ tarzı olanlar daha çok kullanılmakta. Bu veriler çerçevesinde bakıldığında ise Mevlâna’nın benzer tasavvufi eserlerde de gelenek olduğu üzere ‘dolaylı anlatım’ ve ‘başka karakterler üzerinden mesaj verme’ tekniği bir hayli ilgi görmüş, başarılı olmuş durumda. Ancak açık olarak belirtmek gerekirse günümüzdeki somut gözlemlerden ve yayınlarından da anlaşılacağı üzere göre her yaştan her kesimden, hayatın her döneminde ve her içinde bulunan durumda Mesnevî hikâyelerinden istifade edilebileceği bir gerçektir. Yine ‘okuma ve yorum tercihi’ne göre aynı hikâyenin farklı yaş ve guruplar için ‘farklı’ mesajlar içerebileceği de dikkatlerden kaçmamalıdır.

Kaynaklar

1. Âyât-ı Mesnevî, Haz. Mahmûd-i Dergâhî, Tahran, 1370 hş./1991.
2. Can Şefik, Cevâhir-i Mesneviyye, I-II c., Ötüken Yay., İstanbul, 2001.
3. Doğan Süleyman, “Mesnevî’de Eğitim Yöntemi ve Pedagojik Yaklaşımlar”, Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması (26-28, Mayıs 2014, Eskişehir), Bildiriler, Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB) Yay.,Eskişehir, 2014, c. III, ss. 345-369.
4. Eflâkî Menâkıbü’l-ârifin, Çev. Tahsin Yazıcı, Âriflerin Menkıbeleri, I-II c., İstanbul, 1989.
5. Ehâdis-i Mesnevî, Haz. Bediüzzaman Furûzânfer, Tahran, 1348 hş./1969.
6. Furûzânfer Bediüzzaman, Mevlâna Celâleddin, Çev. F. Nâfız Uzluk, İstanbul, 1990.
7. Güleç İsmail, Mesnevi Üzerine Araştırmalar, H Yay., Ankara, 2010.
8. Güllüce Hüseyin, “Mesnevî’de Temsili Anlatım ve Hikâye ve Temsillerle Kurân Âyetlerinin Açıklanması”, Erdem, Sayı: 50, 2008, ss. 129-160.
9. Gürer Dilâver, Fusûsü’l-hikem ve Mesnevî’de Peygamber Öyküleri, İnsan Yay., İstanbul, 2002.
10. Karaismailoğlu Adnan, Mevlânâ ve Mesnevî, Akçağ Yay., Ankara, 2000.
11. Konularına Göre Mesnevî’den Özdeyişler, Haz. Yakup Şafak-Nuri Şimşekler, Akçağ Yay., Ankara, 2011 (2. Baskı).
12. Mesnevî, I-VI c., Çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2013.
13. Mesnevî, I-VI c.,Çeviren: Derya Örs, Hicabi Kırlangıç, Ekim Yay., İstanbul, 2007.
14. Mesnevî, Mevlâna Celâleddin Rûmî, Çev. Veled İzbudak, I-VI c., MEB. Yay., 3. Baskı, İstanbul, 1995.
15. Mesnevî, Mevlâna Celâleddin Rûmî, Tercüme: Adnan Karaismailoğlu, I-III c., Konya İl Kültür ve Turizm Müd. Yay., Konya, 2017.
16. Mesnevî ve Şerhi, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, I-VI c., Kültür Bak. Yay., Ankara, 2000 (III. Baskı).
17. Şafak Yakup, Mesnevi’den Seçmeler, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya, 2003.
18. Şimşekler Nuri, “Mesnevi’ye Göre Konya’da Yaşam, Milletler-Meslekler”, III. Uluslararası Mevlâna Kongresi-Bildiriler, Konya, 2004, ss. 177-192.
19. Şimşekler Nuri, Ruhların Cilasası Mesnevî, Mesnevî Tahlili, Mesnevî Araştırmaları, Mevlâna Bibliyografyası, Altı Ciltten Seçmeler, Rûmî Yayınları, İstanbul, 2022.
20. Türkmen Erkan, The Essence of Rumi’s Masnavî, (I. Baskı) Konya, 1992
21. Ürün A. Kâzım, “Mevlâna’da Arap Dili ve Edebiyatının İzleri”, NÜSHA, 2021; (53), ss. 155-186.
22. Yardım Ali, Mesnevî Hadisleri, Damla Yay., İstanbul, 2008.
23. Yeniterzi Emine, “Hz. Mevlânâ’nın Diliyle Mesnevî-i Şerif”, Tarihî Süreçte Mevlâna ve Eserleri Sempozyumu (9-10 Aralık 2011, Konya), Bildiriler, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya, 2014, ss. 165-179.

Mesnevî hikâyeleri ile ilgili yazılmış bazı makaleler-eserler

“Mesnevî Hikâyelerindeki Temalar”, Musa Kazım Yılmaz, Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu (26-28 Ekim 2007, Harran Üniversitesi), *Bildiriler*, Şanlıurfa, 2007, ss. 241-246

“Mesnevî’deki Hikâyelerin Eğitimde Örnekolay Yöntemi ve Bağlam Temelli Öğrenme Yaklaşımı Kapsamında Değerlendirilmesi (Yönetim Bilimi İçin Seçilmiş Örnekler)”, Cemalettin İpek, *AV-RASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Mayıs, 2018, Cilt: 6, Sayı: 13, ss. 63-79

“Mesnevî’deki Hikâyelerin Kaynakları ve Tesirleri”, Saim Sakaoglu, Selçuk Üniversitesi I. Milli Mevlâna Kongresi, *Tebliğler*, Konya, 1985, ss. 105-113

“Mesnevide Hayvan Karakterleri (Metaforları)”, İsmail Hakkı Nur, *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi* (TURKSOSBİLDER), Cilt 02, Sayı 01, 2017, ss. 29-47

“Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde Hayvan Hikâyeleri”, Özgün Baykal, *Erdem*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Basımevi, Yıl: 1985, Sayı:3. Cilt:1, ss. 601-620

“Modern Öyküleme Teorileri Açısından Mesnevî”, Selami Ece, Atatürk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 20, Erzurum, 2002, ss. 99-105

Bütün Öyküleriyle Mesnevî-i Şerif, Boğaç Babür Turna, Özgür Yay., İstanbul, 2002

Çocuklar İçin Mesnevî’den Hikâyeler, I-III c., Haz. Gülşen Aslan, Ayşe Aslan, Karatay Belediyesi Kültür Yay., Konya, 2001-2003

Çocuklara Mevlâna’dan Hikâyeler, Mevlâna, Haz. Mehmet Önder, Damla Yay., İstanbul, 1975

Hayvanların Dili - Mevlâna, Haz. Yüksel Kanar, Zafer Matbaası, İstanbul, 1982

Hiz. Mevlâna’nın En Büyük Eseri Mesnevî’de Geçen Bütün Hikâyeler, Haz. Mehmet Zeren, Hazen Yay., İstanbul, 1996

Mesnevî Hikâyeleri, Haz. Şefik Can, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003

Mesnevî Hikâyeleri’nden Dersler-40 Hikâye 40 Yorum-, Haz. Mehmet Demirci, Rûmî Yay., Konya, 2007

Mesnevî Terapi, Nevzat Tarhan, Timaş Yay., 2012

Mesnevî’den Büyüklere Masallar, Seçen ve Yayına Haz. Hamza Tanyaş, İstanbul, 2016

Mesnevî’den Hikâyeler ve Öğütler, Mürşide Uysal, Uysal Yay., İstanbul, 2004

Mesnevî’den Hikâyeler, Çev. Tahirü’l Mevlevî, Haz. Recep Kibar, Kırkambar Yay., İstanbul, 2013

Mesnevî’den Hikâyeler, Haz. ve Farsça’dan Çeviren: Mehmet Kanar, Say Yay., İstanbul, 2014

Mevlana’dan 100 Bilgelik Hikâyesi, Haz. İdris Shah, çev. Meral Bolak, D&R Yay., İstanbul, 2007

Mevlânâ’dan Düşündürülen Hikâyeler, Şaban Karaköse, Yakamoz Yay., İstanbul, 2007

Mevlâna’dan Gençlere Hikâyeler ve Sorular-I-II, Semih Yolaçan, Erkam Yay., İstanbul, 2007

Rumi Aşkın Terapi, Faik Özdengül, Karatay Yay., I-II c., Konya, 2016

Mesnevî hikâyeleri inceleme, eğitim aracı olarak kullanımı ve tasnifleri konusunda yapılmış Tezlere örnekler (YL-DR) (Tarih sırasına göre)

Çiçek, Hasan, “Mevlâna’nın Mesnevî’sinde Eğitime İlişkin Bir Yöntem (Örnekle Eğitim)”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YL Tezi, Van, 1996, Danışman: Prof. Dr. Necmettin Tozlu

Bayram, Ahmet, “Mesnevî’de Mevlâna’nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayışı Bir Karşılaştırma Denemesi”, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi Teftiş Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, YL Tezi, Sakarya, 2001, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sait Başer

Çomaklı, Kübra, “Mevlâna’nın Mesnevî Adlı Eserinde Yer Alan Hikâyelerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Değerlerin Öğretiminde Kullanımının İncelenmesi”, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, YL Tezi, Erzurum, 2005, Danışman: Doç. Dr. Ahmet Nalçacı

- Coşkun, İbrahim, “*Mesnevî Örneğinde Yetişkinler Din Eğitiminde Kıssa Kullanımı*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı (Din Eğitimi), YL Tezi, Ankara, 2006, Danışman: Prof. Dr. Cemal Tosun
- Tok, Mehmet, “*Mevlâna’nın Mesnevî’sindeki Hikâyelerin Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi*”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, YL Tezi, Çanakkale, 2007, Danışman: Prof. Dr. Kemal Yüce
- Erkek, Gülten, “*Mevlâna’nın Mesnevî’sinden İlköğretim Okulları İçin Seçilen Öykülerin Eğitsel Yönünün İncelenmesi*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Öğretmenliği Programı, YL Tezi, İzmir, 2008, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akkaya
- Keskinöglü, Muhammet Şerif, “*İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Mesnevî Temelli Değerler Eğitimi Programının Ahlaki Olgunluğa ve Saldırganlık Eğilimine Etkisi*”, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı, YL Tezi, İstanbul, 2008, Danışman: Doç. Dr. Halil Ekşi
- Sancak, Yusuf, “*Mevlâna’nın Mesnevî Adlı Eserinin Sosyal Bilgilerde Değer Kazanımındaki Rolü (Nitel Bir Araştırma)*”, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretimi Bilim Dalı, YL Tezi, Niğde, 2011, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şaban Bayrak
- Yılmaz, Serpil, “*Mesnevî’de Geçen Hayvan Metaforlarının Tasavvufî Yorumu*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, YL Tezi, Konya, 2011, Danışman: Prof. Dr. Bilal Saklan
- Yüksel, Ayşe Şule, “*Psikoterapötik Bir Teknik Olarak Hikâye ile Tedavi: Mevlânâ’nın Mesnevî’si Örneği*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, YL Tezi, İstanbul, 2011, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Atalay
- Köroğlu, Uğur, “*Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde İnsan Tipleri*”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, DR Tezi, Erzurum, 2014, Danışman: Prof. Dr. Hasan Çiftçi
- Taş, Halil, “*Mesnevî Destekli Değerler Eğitiminin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Tutumlarına Etkisi*”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Eğitimi Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi Bilim Dalı, DR Tezi, Samsun, 2016, Danışman: Doç. Dr. Kasım Kiroğlu
- Kaya, Ümmügülsüm, “*Mesnevî ve Bibliyoterapi*”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, YL Tezi, Çorum, 2018, Danışman: Prof. Dr. Muammer Cengil
- Eğridere, Zeynep Zuhul, “*Mevlâna’nın Mesnevî’sinden Seçmelerin Bulunduğu Çocuk Kitaplarının Çocuk Eğitimi ve Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi*”, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, YL Tezi, Bursa, 2019, Danışman: Doç. Dr. Kelime Erdal
- Koç, Gülcan, “*Mesnevî-i Şerif’te Ulü’l-Azm Peygamberler*”, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları Anabilim Dalı Mevlâna Mevlevîlik Araştırmaları Bilim Dalı, YL Tezi, Konya, 2019, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nurgül Sucu Köroğlu
- Usta, Ayşe Güler, “*Mevlâna’nın Mesnevî’sindeki Seçme Hikâyelerin Laswell Kuramı Işığında İncelenmesi*”, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı, YL Tezi, İstanbul, 2019, Danışman: Prof. Dr. Emine Yeniterzi

ANATOMİDE MİTOLOJİK KAVRAMLAR VE ANLATILAR

Prof. Dr. Ozan TURAMANLAR
İKÇÜ Tıp Fakültesi Anatomi AD
ozanturamanlar@hotmail.com
ORCID 0000-0002-0785-483X

Tıbbi terminoloji, Latince ve Grekçeye dayanan uzun bir geçmişe sahiptir. Genellikle anatomi terimleri için Latince ve klinik terimler için Grekçe terimler kullanılmaktadır. Dilbilimsel bir bakış açısıyla özel isimlerden türetilen sözcükler ya da mitolojiden ilham alan ifadeler eponim olarak isimlendirilir. Tüm tıbbi terimlerin yaklaşık yüzde 15'inin eponimler oluşturur. Küçük bir grup tıbbi eponimler, Grek, Roma veya diğer mitolojilerden gelen mitolojik isimlerdir. Tıp alanında ilk eponimler, anatomi sahasından kaynaklı olup anatomik eponimler, Grek mitolojisinden gelmektedir. Anatomik Terminoloji Federasyon Komitesi tarafından benimsenen anatomik terminoloji, eponimleri neredeyse tamamını ortadan kaldırıp yerine ortak terimleri yürürlüğe koysa da mitolojik kaynaklı anatomik terimler pratikte kullanılmaya devam etmektedir. Grek ve Roma tanrıları, sadece yazılarda ve müzelerdeki heykellerde değil, aynı zamanda anatomide de belli başlı terimlerin içinde yaşamış ve yaşamaktadırlar.

Mitoloji, efsane bilimi anlamına gelir ki, insan düşüncesinin ve insanlığın geçtiği aşamaları ve yaptığı atılımları ortaya koyan bilginin en önemli kaynağıdır. Tıpta kullanılan ifadeler ve isimlendirmelerin çoğu Latince kökenli olup bazı kelime ve ifadeler Grek mitolojisinden gelmektedir. Mitoloji, doğa güçleri ve doğaüstü yaratıklarıyla ilgili kurgu ürünü olan “mitos” ile bilim anlamına gelen “logos” kelimelerinin birleşiminden türetilmiştir. Mitoloji olarak da tanımlanabilecek insanın doğasına özgü semboller topluluğu, din, bilim, sanat gibi kültürün temel dinamiklerin gelişmesinde öncü bir rol oynamıştır. Mitolojinin temel taşı olan mitler, binlerce yıldır kuşaktan kuşağa aktarılan ve bugüne kadar ulaşan hikâyeler ve efsanelerin anlatısıdır. Mitler içinde, insanlığın geçmişi ve geleceği arasındaki köprüyü oluşturan semboller ise ön plandadır. Bilimsel terminolojideki mitolojik unsurların kullanımı çeşitli faydalar sağlar. Bunlar arasında, ifade kolaylığı, ortak dil kullanımı, olguları somutlaştırma sayılabilir.

En sıklıkla kullanılan anatomik mitonimler; Tendo calcanei (Aşıl tendonu), Arachnoidea mater, Atlas, Cupid bow (Aşk tanrısının yayı), Hippocampus ve Cornu ammonis (Ammon'un boynuzu), Hymen (kızlık zarı), Iris, Lymph, Mons pubis, Pterion, Thalamus ve pulvinar thalami'dir.

Tendo calcanei

Tendo calcanei (Aşıl tendonu) bacak arka tarafındaki kas grubunu topuğa bağlayan ve bu kaslar aracılığı ile ayak bileğinde ayağın plantar fleksiyonu (ayağın ayak tabanına doğru aşağıya hareketi) ve dizde fleksiyon (bükülme)'dan sorumlu olan ve insan vücudunun en kalın tendonudur. Bu tendonu tanımlarken Akhilleus Efsanesi'nden sıklıkla

Resim 1. Thetis, Aşil'i Styx Nehri'ne batırıyor (*Karenberg*)

bahsedilir. Aynı zamanda birçok batı dilinde Aşil topuğu ifadesi, bir kişinin ağırlı noktası veya zayıf tarafı için kullanılır. Zira bu ifade, genel güce rağmen en zayıf kısım veya en savunmasız bölge için bir metafordur.

Grek mitolojisinin en önemli kahramanlarından biri olarak kabul edilen Akhilleus, efsaneye göre, aynı zamanda Akhilleus'un annesi olan Tanrıça Thetis, oğlunu ölümsüz kılmak için doğduğunda Kutsal Nehir Styx'e götürür ve yıkamak ister. Tanrıçaya suya dokunmaması tavsiye edildiği için küçük Akhilleus'i sol topuğundan tutarak nehir suyuna daldırır. Böylece Akhilleus, sudan korunmuş olur. Ancak topuğu hariç (Resim 1).

Truva Savaşı sırasında, Helena'yı geri almak için savaşan Akhilleus'a, Helena'nın sevgilisi Paris tarafından zehirli bir ok fırlatır. Bu ok, Akhilleus'un en zayıf yeri olan topuğuna isabet eder ve Akhilleus ölür. Bu efsane, Aşil tendonu olarak kullanılan tıbbi terimin kaynağıdır (Resim 2).

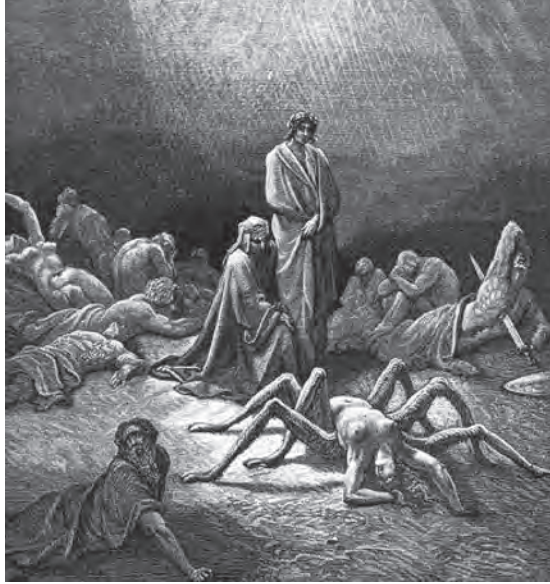
Zaman içinde aşil tendonu adının kullanılıp kullanılmaması yönünde gel-gitler olsa da günümüzde genel kullanımda ve hatta akademik ortamlarda tendo calcanei, mitolojik kahramanın adı ile de anılmaktadır.

Arachnoidea mater

“Arachnoid” terimi, merkezi sinir sistemini saran zarlardan biri olup örümcek ağı

Resim 2. Bir anforada ayak bileğinde bir okla yere düşmüş olan Aşil gösteriliyor. (Jackowe)

Resim 3. Grek mitolojisinde Arachne, bilgelik ve zanaat tanrıçası Athena'ya meydan okuyan ve bir örümceğe dönüşen ölümlü bir kadın ve yetenekli bir dokumacıydı (Ökten)

benzeri görünümünü vardır. Terminolojisi örümcek anlamına gelen Arachne efsanesinden gelir. Arachne dokuma üzerine özel bir yeteneğe sahip bir Lidyalı kızdır. Birden fazla versiyonu olan efsanelerden birinde, Arachne Athena'yı bir yarışmaya davet edecek kadar cüretkardır. Atina'nın koruyucu azizinin kim olacağı konusunda yapılan bir dokuma yarışmasında Athena, Arachne'nin ne kadar yetenekli olduğunu fark eder ama ona

Resim 4. Dünya'yı kaldıran Atlas'ın tasvir edildiği bir Rönesans sanatı (Woo et al.)

daha alçakgönüllü olmayı ve tanrılara saygı duymayı öğretmek ister. Yarışmayı Athena kazanır ve Arachne artık örgü yapamayacağı için yıkılır. Aşağılanmayla baş edemeyen, Arachne kendini asar. Athena ona acıyarak diriltir ama Arachne'yi küçültür ve dokuma-ya devam edebilmesi için onu bir örümceğe dönüştürür (Resim 3).

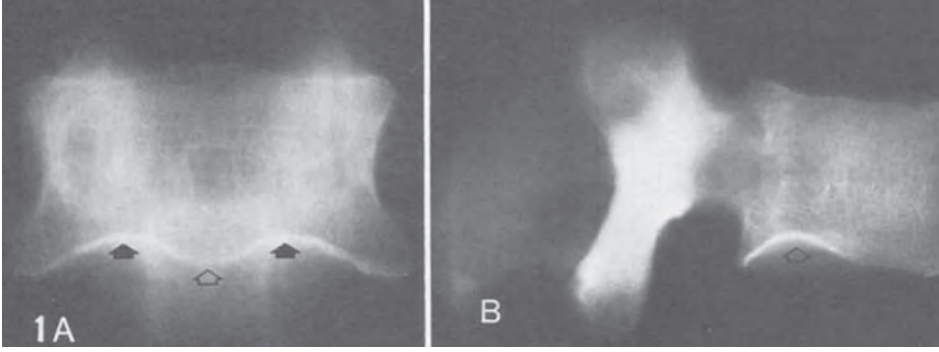
Atlas

Başın dönme ve baş sallama hareketlerinden sorumlu olan Atlas, omurganın ilk boyun omurudur. Atlas ve axis (omurganın ikinci boyun omuru) birlikte kafatasını ve omurgayı birbirine bağlar.

Efsaneye göre Atlas, Zeus'a karşı ayaklanan bir Titan'dır. Mağlubiyetin ardından sonsuza kadar gökyüzünü elinde tutmaya mahkûm edilir. Başka bir hikâyeye göre Perseus, Atlas'ı muazzam bir taşla, Atlas dağlarına dönüştürür. Geç Rönesans döneminden bu yana, Dünya'nın küreselliği bilindiği için Atlas, küreyi tutan bir adam olarak tasvir edilir (Resim 4).

Resim 5. Üst dudakta “Cupid bow” (Wikimedia Commons)

Resim 6. Radyografide alt bel omurlarında “Cupid bow” (Dietz ve Christensen)

Resim 7. Elinde yayı ile Cupid (Karenberg)

Cupid bow

Üst dudağın yay şeklinde biçiminden dolayı Cupid bow (Aşk tanrısının yayı) ismini almıştır. Ayrıca radyolojik görüntülemelerde alt bel omurlarının alt uç plakaları da kavisli bir kontur oluşturduğu için bu isimlendirme kullanılır (Resim 5 ve 6).

Grek aşk tanrısı olan Eros'un Romalı eşdeğeri Cupid'dir. Cupid yay şeklinde kanatlı ya da elinde yay tutan bir çocuk olarak tasvir edilir (Resim 7).

Resim 8. Sağ hippocampus'un şeması (a) ve mitolojik karşılığı, Grek deniz tanrısı Poseidon'un atı (b), cornu ammonis'i ortaya çıkaran koronal kesit şeması (c) ve mitolojik karşılığı, Ammon'un kendine özgü boynuzlarıyla (d) (Woo et al.)

Hippocampus

Serebral korteksin altında yer alan bir parçası olan ve hafıza ve oryantasyondan sorumlu olan hippocampus, üst gövdesi bir at, alt gövdesi ise bir balık olarak tasvir edilen mitolojik bir yaratıktır. Hippocampus ayrıca 50'den fazla küçük deniz balığı türünün adıdır (Resim 8a ve 8b).

Cornu ammonis

Serebral korteksin altında yer alan ve beynin önemli bir bileşeni olan hippocampus'un bir parçası cornu ammonis (Ammon'un boynuzu), bilginin kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe doğru pekiştirilmesine katkıda bulunur. Bu yapı, genellikle bir koç ya da koç başlı, kavisli boynuzlu bir adam olarak tasvir edilen Mısır Tanrısı Ammon'un boynuzlarına benzetilir (Resim 8c ve 8d).

Hymen

Dış vajinal açıklığı çevreleyen veya kısmen kaplayan bir zarıdır. Efsaneye göre ise Hymen (kızlık zarı), evlilik törenlerinin, şarkı ve şölenlere ilham veren erkek tanrısıdır. Antik Grek'te erotik şiirin bir türü olan hymenaios'a ait olan şarkı, gelinin damadın evine

Resim 9. Hymenaios (ortada)’u gösteren taş lahit üzerinde mermer kabartma (Karenberg)

kadar eşlik ettiği sırada söylenen şiirlerden oluşur (Resim 9).

Iris

Göz bebeğinin çapını ve boyutunu ve dolayısıyla retinaya ulaşan ışık miktarını kontrol eden zar olan iris kelimesi Grek gökkuşağı tanrıçasından türetilmiştir.

Altın kanatlı güzel bir genç kız olarak tasvir edilen İris, gök ile yer arasında bir yayı (gökkuşağı) gerebildiği için tanrıların habercisidir. Ayrıca denizden çıkardığı ibrik ile yağmur bulutlarını suyla doldurduğuna inanılır. Elbisesi gökkuşağının yedi rengiyle parlak (Resim 10).

Lymph

Lympha (çoğul Lymphae), eski bir Roma tatlı su tanrısıdır. Lenfler genellikle çeşmelerin ve kuyu başlarının tanrısı “Kaynak” anlamı ile ilişkilidir. Edebi kullanımda, “lenfae” yaygın bir isim olarak, çoğul veya daha az sıklıkla tekil olarak, tatlı su kaynağı veya basitçe “su” anlamına gelebilir. Lenf adı, “nimf” anlamına gelen peri olarak da kullanılır. Eski Roma şairleri şiirlerinde sıklıkla lenfa’yı hem “su kaynağı” hem de “su perisi, nympha” olarak iki şekilde kullanmışlardır. Bir sıfat olarak kullanılan “lymphaticus” ise klasik Latince anlamıyla “çılginca” veya “deli” olarak ifade edilir (Resim 11).

Mons pubis

Pubik (kasık) kemiklerinin üzerinde yuvarlak bir kütle olan mons pubis, mons Venus

Resim 10. Gökkuşağı tanrıçası Iris'in mermer heykeli (www.worldhistory.org)

veya mons Veneris olarak da adlandırılır. Venüs (veya Venera), Roma'nın aşk, seks, güzellik, doğurganlık ve zafer tanrıçasıdır.

Pterion

Pterion, frontal, temporal, sfenoid ve parietal kemikler arasındaki kesişme noktasıdır. Zeus'un oğlu Pterion Hermes, Olimpiya tanrılarının habercisi ve gezginlerin koruyucusu olarak kabul edilir. Hermes'in petasos (güneş şapkası veya miğfer)'unun kanatlarının, antik Grek veya Roma sanat eserlerinde tasvir edildiği gibi kafatasının bu bölgesine bağlı olduğu tasavvur edilmiştir (Resim 12).

Thalamus ve pulvinar thalami

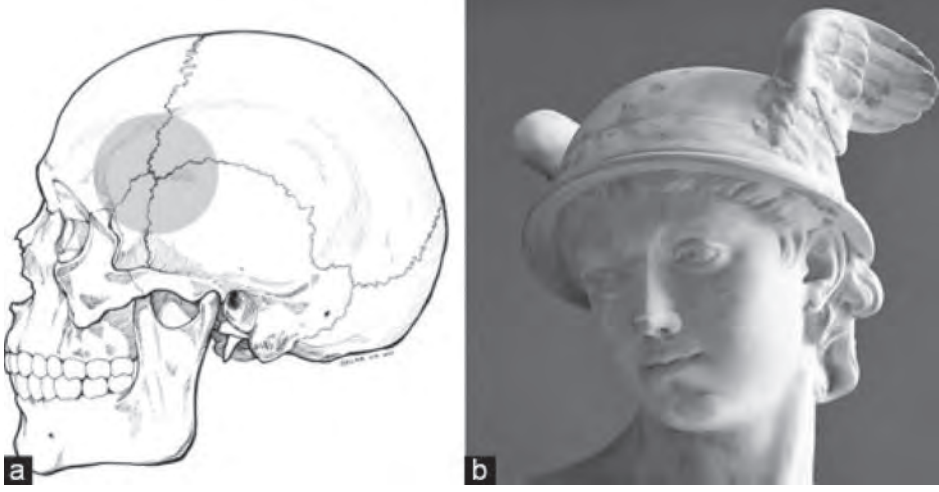
Ara beyinin en büyük parçası olan thalamus, beyini uyanık vaziyette tutar ve koku

Resim 11. Syrinx Pan'dan kaçarken ve babası Ladon'un kollarına koşarken gösterilen bir tablo. Ayrıca Syrinx'in kız kardeşleri nehir perileri (nympha) korkuyla olayı izliyor (Okten)

duyusu hariç diğer tüm duyuların toplandığı ve düzenlendiği yerdir. Galen olarak bilinen Claudius Galenus, 2. yüzyılda Grekçe “uyku odaları” anlamına gelen thalamos kelimesinden türetilen “talamus” terimini ilk kez ortaya atan kişidir. Thalamus'un arkadaki yuvarlak çıkıntısına Latince pulvinus'tan gelen pulvinar thalami adı verilir ki iki thalamus'a arka taraftan bakıldığında bir sandalyenin yastıklı kol dayama yerlerine benzetilmiştir (Resim 13).

Anatomide terimlerin mitolojik karşılıklarının yanında mitolojik bazı simge ve sembollerin de tıpta bir karşılığının olduğunu görebilmekteyiz. Örneğin, anatomi ve mitolojinin sanatsal sembol ve figürlerle bütünleştirilmesinde ustalaşan eski Mısır'ın en tanınmış mitolojisi Horus'un gözü, farklı bir dönem ve farklı medeniyetin mitolojik tasviridir. Bu sembolün nöroanatomik yapı ve fonksiyonu arasında şaşırtıcı bir bağlantısı vardır. Horus'un Ay'ı simgeleyen sol gözü Set'le yaptığı savaşta yaralanır ve böylece bu durum ayın çeşitli evrelerini açıklamak için kullanılmıştır. Mitolojik açıdan Göz'ün her bir kısmı bireysel bir sembol olarak kabul edilir. Araştırmacılar koku, görme, düşünce, duyma, tatma ve dokunma olmak üzere gözün her bir parçasının altı duyudan birini temsil ettiğini öne sürmüştür. Buna göre 1/2 koku duyusunu, 1/4 görmeyi, 1/8 düşüncüyü, 1/16 işitmeyi, 1/32 tadı ve 1/64 dokunuşu temsil etmektedir. İlginç şekilde bu temsil, insan

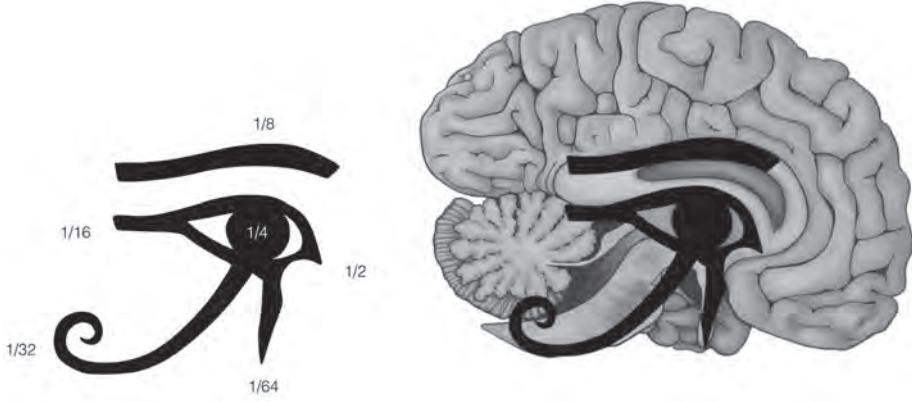
Resim 12. Antropometrik bir nokta olan pterion (a) ve mitolojik karşılığı, Hermes (Woo et al.)

Resim 13. Thalamus ve pulvinar thalami (yıldızlı), tipik bir Roma villasının mimari planı içinde talamos'un, ana yatak odası (b), Yastıklı boş taht pulvinus, dini törenlerde sıklıkla kullanılan ritüel bir nesne (Woo et al.)

beyninin orta sagittal görüntüsünün üzerine bindirildiğinde her bir duyu bileşeninin insan nöroanatomik özelliklerinin bölümlerine karşılık geldiği görülmüştür (Resim 14).

Özellikle Rönesans döneminde anatomik terimlerin eponimleri üzerinde oldukça fazla durulmuştur. Bunun nedeni Rönesans'ın temel özelliklerinden birinin klasik temalara dönüş olmasından kaynaklıdır. Zaten bu dönem için anatomistlerin ve ressamların altın çağı olarak nitelenmek yanlış olmasa gerek. Anatomik terimler ile benzetildikleri mitolojik öğelere bakıldığında adlandırmalar çoğunlukla şekil benzerliklerine göre yapılmıştır.

Resim 14. Altı kısmı ile Horus'un gözü ve gözün insan beyninin orta bölümüne yerleştirilmesi (ReFaey et al.)

Ayrıca bu dönemde antik mitolojik terimlere yeni isimler vermek de bir moda hâline gelmiştir.

Anatomik terimlerin isimlendirilmesinde yapılan yenilik ve değişikliklere rağmen mitolojik kişiler ve kavramları ifade eden isimlendirmeler günümüzde sıklıkla kullanılmaktadır. Mitolojik karakterlerin ve olayların anlatılması, anatomik terimleri özümsemede zorluk çeken birçok öğrenciye kolaylık sağlamaktadır. Çünkü bir kavramı, bir olguyu ya da bir düşünceyi anlatmanın en etkili yolu, onu yaşanmış olaylarla bağdaştırmak ya da öykülemektir.

Kaynaklar

1. Dietz GW, Christensen EE. Normal "Cupid's bow" contour of the lower lumbar vertebrae. Radiology. 1976;121(3 Pt 1):577-9.
2. Jackowe DJ, Biener MG. Atlas and Talus. Journal of Anatomy 2022; 240 (6):1174-1178.
3. Karenberg A. The world of gods and the body of man: mythological origins of modern anatomical terms. Anatomy. 2013; 7(1): 7-22.
4. Okten AI. Mythology and neurosurgery. World Neurosurgery 2016; 90: 315-321.
5. ReFaey K, Quinones GC, Clifton W, Tripathi S, QuiñonesHinojosa A. The eye of horus: The connection between art, medicine, and mythology in ancient Egypt. Cureus. 2019;11:e4731.
6. Woo PY, Au D, Ko NM, Wu O, Chan EK, Cheng KK. et al. Gods and monsters: Greek mythology and Christian references in the neurosurgical lexicon. Surgical Neurology International. 2022; 13(67).
7. www.worldhistory.org (Erişim 05. 04. 2024 saat 09.30)

KADIN DOĞUM KORİDORLARI

Prof. Dr. Ayşe Filiz YAVUZ
AYBÜ Tıp Fakültesi
Kadın Hastalıkları ve Doğum AD
afy60@hotmail.com
ORCID 0000-0003-3699-7757

Kadın Hastalıkları ve Doğumda hikâye hem hasta açısından hem hekim açısından önem arzeder. İçinde özel hayat, cinsellik, mahremiyet ve dedektiflik yaparcasına şikâyetin altında yatan hikâyeyi bulma, asıl sorunu çözmeye yönelik soruşturma bu konunun önemini gösterir. Hasta hikâyeleri kadın doğumda çok karakterli sahnelerdir. Koca (nın istekleri, beklentileri), çocuklar (hasta olunca onların bakımı veya çocuk sahibi ve istenen cinsiyette doğurma beklentisi), kaynana (baskısı), komşular (önerileri) ve internet...

Diğer yandan şikâyetler de her zaman ve her yerde dile geirilmesi zor olan konulardır. Hastanın tansiyonun çıkması, şekeri, akciğer ve kalbine dair şikâyetleri her yerde anlatılabilir veya mazeret gösterilirken kadın hasta kanamasını, idrar kaçırmasını, doğum sonrası yırtıklarını, çocuk sahibi olamayışını söyleyemez, dile getiremez, mazeret olarak sunamaz. Çocuk sahibi olmak için yapılan denemeler müstehcen, olmaması ise bir kusurdur ve çoğunlukla kadın suçlanır. Eğer tetkiklerde erkek kusurlu bulunursa o zaman ise “Çocuk sahibi olmayı istemiyoruz.” denir ve konu kapatılma yoluna gidilir.

Kadın-doğumda hastanın hikâyesinin alt metinleri çoktur. Edebi olarak kaliteli hikâyelerde “metin altı satır” olarak adlandırılan özellik (gizli mesaj) kadın-doğum hekimliğinde çoktur ve hekimin hastaya sorduğu incelikli sorular (polisye) ile hasta çözülmesinde kullanılır. “İlişkide ağrınız oluyor mu?, âdet öncesi dönemde baş ağrısı, gerginlik yaşıyor musunuz?” sorusunun arkasından koital ve dolayısı ile eş ile ilgili hikâyeler çıkacaktır.

Sık yaşanan enfeksiyonlarda eşin yaptığı iş, kaçamakları ortaya dökülür. Kronik (6 aydan uzun süren) pelvik bölge ağrıları altından kötü bir olayın yaşanması hikâyesi çikabilmektedir.

Hikâye anlatımı ‘öğrenci-doktor’ eğitiminde de karşımıza çıkar. Dismenore (sancı- lı âdet görmenin etyolojisindeki hikâyeler), zor doğumların arkasından meydana çıkan travmalar, gebe kalma mekanizmasındaki sperm mobilitesinin öneminin anlatılmasında kullanılacak hikâyeler gibi.

Kadın-doğumdaki hastalıklarda yazılan hikâyelerin farklı safhalarını hatırlamak ve ona göre hastalığı değerlendirmek gerekir:

- Prodrom dönemi hastalık hikâyesi
- Hastalık dönemi hastanın hikâyesi

– Hekimin anlatılanlardan çıkardığı sonuçlar üzerine yazdığı-tahmin ettiği hastalığın senaryosu ve yazması gereken iyi sonuç için yapacakları

– Hastalığın tedavi-takip sonucuna göre (iyi-kötü) hem hastanın, hem yakınlarının hem hekimin yazdığı hikâye.

Bu hikâyelerin içindeki karakterler ise belli etmeseler dahi bazen çok önemli roller üstlenebilirler: Eş, kaynana, komşular, arkadaşlar, elti ve hastane elemanları (hemşire, teknisyen, konsey üyeleri ve hatta cihazlar).

Bütün hikâyede temel özellik iletişimdir ve hikâyeyi yönlendiren (her zaman olmasa dahi) kullanılan dildir (hasta ve hekim dili).

Hikâye, hayatın kendisidir. İnsanoğlu hep anlatır. Kimi zaman sözlerle kimi zaman duruşuyla. Kimi zaman suskunluğuyla.

Hastalıklar ve hastalar da öyle.

Ateşi olduğunu yandığını söyler. Ya da... Söylemez, susar; hâli yoktur konuşacak ama yüzü kırmızı, dokunduğunuz karnı sıcaktır. Ağrısı olduğunu söyler veya susar. Ağrılı yerini eliyle tutar veya oturuşunu, yürüyüşünü değiştirir. Karnını, vücudunu elleyince yüzü değişir.

Bazen hiç anlatmaz gerçek derdini. Başka şikâyetle gelir. Sizin anlamınızı veya sormanızı ister.

Bir yaşlı hastama sordum:

“Neyin var teyzeciğim?”

“Kadın hastalığı.” dedi.

“Biliyorum, zaten bana onun için geldin. Şikâyetin nedir demek istedim.”

Cevabı şu oldu. “Sen hoca değil misin? Onu da sen bileceksin.”

“Evren atomlardan değil, hikâyelerden meydana gelmiştir.” Muriel Rukeyser

Gerçekte hikâye sadece hastanın anlattığı hikâye olarak alınırsa eksik olur. Hikâyelerin farklı açı ve durumu vardır:

1. Hastalık başlar, hastayı etkiler, durumu, hâli değişir. Bu bir zaman çizelgesi içinde ilerlemektedir. Tıp anlamında “prodrom dönemi-hastalık dönemi gibi” yerini alır.
2. Hastalık hastanın hayat hikâyesinde bir yer alır; hastanın hayatının bir parçası olur. Ya da tersi. Performansı, kazandığı paranın miktarı, çevresi ile olan ilişkileri, hatta aile içindeki değeri değişir.

Hasta iyileşince de sonu masal olur, onlar çıksın tahtına, biz çıkalım kerevetine (bir başka hastanın tedavisine); hastalık kronikleşirse sonu kötü biten bir hikâye, bir dram hâline gelir.

3. Hasta şikâyetlerini hekime anlatırken kendince bir hikâye yazar. Bu hikâyenin içinde bolca yan sahneler vardır. Akrabalar, eş, çocuk, ana-baba-komşu. Yedikleri, giydiği, hava şartları, kendi tahminleri, duydukları, komşu tecrübeleri ve tavsiyeleri, yedikleri, yemedikleri... Yazdığı hikâyeyi hekim dinler ve bundan sonuç çıkarmaya çalışır.

Burada işin içinde edebiyatın hikâyeye dair koyduğu özellikler girer. Yani anlaşılacak, gerekli bilgileri öğrenecek kadar uzun, gereksiz her kelime, cümleden, ayrıntıdan uzak.

“Hayal gücü bilgidен daha önemlidir. Çünkü bilgi sınırlıyken hayal gücü tüm dünyayı kapsar.” Albert Einstein

Hastanın anlattıklarından gereksiz olanları ayıklamak, içinden önemli olanları seçmeye çalışmak hekimin işidir ve hikâyenin uzun, sıkıcı bölümünü oluşturur. Keçi boynuzundan bir kaşık bal almak için bir çuval çiğnemeye mecbur kalmak gibidir. Bazen veya çoğu zaman hasta en önemlileri atlar, gereksiz dedikodularla vakit alır. Ama bu onun yazdığı bir hikâyedir. İçinde hayal gücü, tahminler vardır. En kötü senaryoları yazar:

“Ultrasonda, uterusu heterojen, nonspesifik görüntüler vardır. Sağ overde hemorajik olduğu düşünülen 3 cm kist, Douglas’ta minimal sıvı tespit edilmiştir.”

Hasta telaşla arar. *“Kanser miyim?”* diye sorar. Ağlamaktadır. Oysa bu bulguların hepsi fizyolojiktir. Ovülasyon olmuştur.

Hastanın hastalığına dair anlattıkları ve hekimin bunlardan sonuç çıkarması ve takip-tedavi için kafasında kurguladığı iki hikâye çıkar ortaya.

4. Hastalık, tetkik, tedavi, sonuç aşamasını geçirir. Bu da bir hikâyedir. Hemşirenin, doktorun, teknistenin davranışları, fikirleri, beklediği sıralar, tanıdık arayışları...

Ayrıca bu hikâye bölümünün iki tarafı vardır. Hastanın acı, yorgunluk, beklentileri ile ilgili hikâyesi-tarafı.

Diğer taraf ise hekimin hastalığın durumu, geleceği, sonucu ile ilgili hikâyesi. Karşılaştığı zorluklar, tedaviye cevap alma veya dirençli olması. Ameliyatta çıkan zorluklar, komplikasyonlar, yan etkiler vb. Ummadık bir tablo ile karşılaşma ihtimali veya karşılaşması vb.

5. Ayrıca hekimin hastalığı hastaya ve yakınlarına anlatırken kullandığı bir hikâye daha vardır:

– Kısa yoldan. *“Geçmiş olsun. Geçti, veya sonuç iyi.”*

– Uzun yoldan. Hastalığı anlatma. Sonuçlarını belirtme. Süreci tarif etme. Kanser veya kronik hastalığın hastaya ve yakınlarına söylenme şekli.

– Hastalığı kapalı yoldan ima etme. *“Allah’tan ümit kesilmez.”*

6. Hastanın kaybedildiyse hikâye romana bile dönüşebilir. Hasta yakınlarının hikâyesi, hastanın bilmediğimiz hayat hikâyesi, hasta yakınları sağlık çalışanlarına şiddet uyguladıysa bunun hikâyesi.

7. Belki son hikâye ise hastanın bu süreçten sonrasında yaşadığı ve çevresine anlattıklarıdır.

Mahmut Şevket Esendal'ın "hasta" hikâyesi buna en güzel örnektir. *Düşme olayını her gelene ballandırarak anlatan Maliye Veznesinden Tevfik Efendi, hasta olmasının adeta nimetlerini kullanmış ve çevresinde gördüğü ilgiyi daha da arttırmanın yolunun hastalıktan geçtiğini farketmiştir.*

Amerika'daki Ensefalit derneği başkanı Eva Easton ve sosyolog Karl Atkin'in yazdığı kitaptaki hastalara sorduğu soruların önemini Mahmut Şevket Esendal daha Cumhuriyet'in başında hastasına farkettilererek "Hastalığı hikâye etme"nin önemine dem vurmuştur. Aklın yolu birdir.

Hikâyenin Tıp Eğitimindeki Gücü

Tıp talebesine hastalığı öğretirken yazılan hikâye.

Biz hastalığı öğretirken hikâyeden yararlanabiliriz. Sonra o anlatılan hastalık hikâye olmaktan çıkar, hekim için hastanın hikâyesi olur.

"Vajen anatomik olarak ruga adını verdiğimiz katlanmalardan-pilelerden oluşur. Normalde bir kuyu-boru gibi dar olan alan, hekimin iki elinin girmesine ancak izin verir. Hatta darlığına göre üç boy spekulum kullanılır.

Ama doğumda bu iki parmağın anca girdiği yerden 2-5 kiloluk bir bebeğin başı geçebilir. Pileler açılır, sonra yeniden katlanır.

Eğer zaman içinde bu katlanmalar iyi olmaz, hastada KOAH, öksürük, ıkınma vs. olursa basınca bağlı genişler ve sistosel, rektosel, enterosel vs. ortaya çıkar.

Bu pileli etek örneği, doğumda işe yaraması ama eğer bu yapı kaybolursa ortaya çıkan sistosel-rektosel vb. eğitimin hikâyesidir.

Sonra hasta hekime gelir ve üstte bahsettiğimiz hikâyeler başlar:

Muayenede hasta eline şişlik geldiğini söyler, kabızlık, idrar zorluğu vs. Ama siz sormazsanız koital problemini söylemez.

"İlişkiye dair şikâyetiniz var mı?"

Hasta utanır, sıkılır ve ağzından kaçırır.

"Beyim artık bana montofon ineği gibi oldun, bollaştı, ne işe yararsın ki diyor. Benimle mutlu olmuyormuş."

Mesele ortaya çıkmıştır. Gevşemiş dokulardan kaynaklanan gevşek vajen!

Kaç doğum yaptın (?) diye sorarsınız.

"Beş kız. Bir oğlan."

"Sonuncu mu oğlan?"

"Evet; beyim 'oğlan doğana kadar devam' dedi."

Dünyada çok rastlanan bir durumdur bu. Kadını erkek bebek doğana kadar doğurtur.

Sağlığını önemseme. Çok doğumdan gevşeyen organları sonra bahane et ve hatta boşanma sinyalleri ver.

Ameliyat yapar, düzeltirsiniz. Hasta bir süre sonra tekrar gelir. Yine benzer şikâyetleri vardır. Kocasını mutsuzluk şikâyetleri yapıyordur. Derine biraz inince, biraz fazla sohbet için vakit ayırınca halk arasındaki söylentilerden bahseder. “Kocam dost tutmuş. Benim bu hastalığım yüzünden herhalde.”

Aslında hastanın ikinci gelişinde muayenesi normaldir. Kocasını bu yüzden dost tutmamıştır. Dost tuttuğu için bu bahaneyi yaratmıştır.

Hasta hikâyeyi kapalı anlatır. Hekim hikâyesinin altından gerçeği çıkarmaya çalışır. Artık hikâyesinin türü dedektif filmi, polisiye olmuştur.

Hasta cinsel yolla bulaşan hastalıklar arasında sayılan Trikomonas vaginalis olmuştur. Tedavi verilecektir ama tedaviyi eşi de yapmalıdır. Yoksa sonuç alınamaz. Kadın eşinden tekrar tekrar hastalığı alır.

Kadına “bu tedaviyi eşiniz de alsın.” denir. “Birbirinize bulaştırırsınız mikrobu.”

Hasta eşinin “Ben niye alayım? Hasta olan sensin.” diyeceğini ve umursamayacağını söyler.

Hastayı dışarı çıkarırsınız. Kocasını içeri tek alırsınız.

“Bu hastalık cinsel yolla geçer. Yani siz taşıyıcısınız. Sizin de tedavi olmanız gerekir.”

“Niye alayım. Hasta değilim ki.”

“Kadınlar bu mikrobu çoğunlukla eşlerinin başka kadınlarla olan ilişkisinden alırlar. Yani kadınlar suçsuzdur. Siz ona taşıyıp hasta ettiniz.”

“Ne münasebet. Benim öyle bir şeyim yok.”

“Hatta bu tedaviyi birlikte olduğunuz kadın da almak zorunda. Yoksa esiniz, siz mikrobu her getirdiğinizde tekrar tekrar alacak..”

“Benim birlikte olduğum bir kişi yok.”

“Emin misiniz? Ben eşinize bu mikrobu nereden aldım diye sorduğunda ‘hamam, deniz, havuz’ dedim konuyu kapadım. Bir daha düşünün bence.”

“Bir kere olmuştu ama... Sonra devam etmedi. O da eskiden.”

“Ben hekimim. Beni kandıramazsınız!”

“Peki peki. Nasıl alacağım bu ilacı? O bayan arkadaş nasıl alacak? Tarif edin.”

Biraz sonra içeri çağrılan hasta kadına eşinin ilacı alacağı söylenir. Bir aile faciası engellenir

Bu da bir dedektif hikâyesi-polisiyedir.

Agatha Christie polisiye yazarıdır. Bir romanını filme çekerken başrolde Elizabeth Taylor oynar. Film, yine bir film platosunda geçmektedir. Platoda bir cinayet işlenir. Üstelik filmi seyretmeye gelen yakındaki kasabadan sade bir genç kadındır kurban.

Öldürülme sebebi olarak hiç bir şey bulunamaz. Dedektif Hercule Poirot filmin sonuna doğru katili tespit eder. Menekşe gözlü güzel yıldızdır katil. Heyecanla onu görmeye gelen hayranlardan olan o kadın, yıldızın elini sıkarken der ki: “Biliyor musunuz? size daha önce sarılmıştım. Çocuktum. Yine film çevirmeye gelmiştiniz. O gün ben kızamıkçık geçiriyordum. Anneme çok ısrar ettiğim için size getirmişti beni.”

O ilk film sırasında yıldız hamiledir. İlk üç-dört ayında, o küçük hayranından mikrop kapmıştır. Çocuğu kızamıkçığın yaptığı sekel ile doğmuştur. Zeka geriliği başta olmak üzere diğer bulgular.

Bu sözü hayranından duyan yıldız, o hayranını zehirleyerek öldürür. Çünkü zaten zor gebe kalmıştır; bir daha anne de olamamıştır ve bu olayın depresyonundan yıllardır muzdariptir.

Bu filmi (*The Mirror Crack'd-Ayna Kırıldı*) ben derste anlatıyorum. Her öğrenci hekimin eli hemen cep telefonuna gidiyor ve araştırıyor, daha konu bitmeden. Kızamıkçık ve sekelleri unutulmuyor.

İbni Sina'nın bin yıl önce “Önce hastalığı değil, hastayı tedavi ediniz.” dediği durum günümüzde “Hastayı tedavi ediniz, tetkikleri değil”e dönüştü.

Hasta kontrol amaçlı hekime gider. Tetkiklerin sayısı belli olmaz. Bir kısmı hastanın komşusundan duyduğu test, bir kısmı hekimin istediğidir. Ve şikâyeti olmayan hastanın bozuk çıkan ve izah edilemeyen bir testi için araştırmalar başlar. Gelen kişi gerçekten bu uğraş sırasında hasta olur. Psikolojisi, bedeni, ailesi, hastalığın ve hikâyesinin birer sahnesini oluşturur.

Kaynaklar

1. Avşar Yavuz Filiz. Doktor Hanımın Çeyiz Sandığı. Türkiye Klinikleri Yayınevi. Ankara.
2. Charon R. Narrative Medicine: The Essential Role of Stories in Medical Education and Communication, Creative Dialogues: Narrative and Medicine, Cambridge Scholar Publishing, New Castle, United Kingdom. 2015^[1]_{SEP}.
3. Esenal MŞ. Bütün Eserleri-4. Mendil Altında. Hikâyeler 2. Altıncı Basım 2001. Bilgi Yayınevi. Ankara.
4. Easton E. Atkin K.: Understanding Narratives: A Beacon of Hope or Pandora's Box?, Narrative Approaches to Brain Injury, Karnac Books London. ^[1]_{SEP}2013.
5. Christie A. Ayna Kırıldı. 2022, Altın Kitaplar.

ACİLDE HASTA HİKÂYELERİ

Prof. Dr. Cuma YILDIRIM
GAÜN Tıp Fakültesi Acil Tıp AD.
yildirimca412@gmail.com
ORCID0000-0002-3504-8771

Doktor Annesi

Bir cumartesi günü acilde nöbetteyiz. Nöbet sakın. Öğle arası acilin yemekhanesinde yemek yiyoruz. O sırada personellerden birisi odaya daldı. “Trafik kazası var. Durumu ağır” bilgisini verdi. Hemen bir ekip yemeği bıraktı ve hastaya müdahale etmek için servise geçti.

O aralar hastanede çalışan Yardımcı doçentler idari nöbetler tutuyor. Başka bir servisten bir öğretim üyesi (OB) nöbetçi idareci nöbetinde. Bu sırada OB’nin telefonu çaldı. Eşinin trafik kazası geçirdiğini, araçta annesi ve çocuklarının da olduğunu öğrendi. Meğer içerideki hasta OB’nin eşi (EB) imiş. Bunu öğrenince hepimiz yemeği bırakıp servise geçtik. EB şoför, iki çocuk ve OB’nin annesi de araç içindeymiş. Araç içi trafik kazası. Araç takla atmış. Anne hasta EB’nin başında panik hâlde. EB ve çocuklara yardım ediyor. Anneyi de muayene etmek istedik. Ancak kabul etmedi.

Bir saat sonra: Anne müdahale odasında bir anda yere yığıldı. Anneyi de kırmızı alana aldık. İlk stabilizasyonu sağladık. Beyin BT’de annede beyin içi kanama tespit edildi.

İki saat sonra: EB ve çocukları acilden taburcu ettik. Anneyi entübe ettik. Beyin cerrahisi yoğun bakıma yatırdık. Yaklaşık 2 ay yoğun bakımda kalan anne vefat etti.

Arabada Unutulan Hasta

Saat sabahın 04.00’ü. Acilde herkes yorulmuş. Bir kısım personel sandalyede uyukluyor. Tam o sırada acilin ön kapısından bir haber geliyor. “Bıçaklanma var. Özel araçla gelmiş. Almak için kapıya gelin.” Ayakta olan birkaç kişi kapıya koşuyor. Hemen aracın arka kapısını açıyoruz. Kanlar içinde alkol kokan yarı baygın birisi var. Hemen kucaklayıp sedyeye alıyoruz. Müdahale odasına getiriyoruz. Kıyafetlerini kesip monitörize etmek üzere çalışıyoruz. Bu arada hasta yarı uykulu ve sarhoş. Sedyede yatmayı reddediyor, kalkıp gitmeye çalışıyor. Bizler elbette izin vermiyoruz. Hastayı sedyeye bağlayıp kıyafetlerini kesmeye çalışıyoruz. Hasta hâlâ bizden kurtulmaya çalışıyor. İzin vermiyoruz elbette.

Bir ara hasta can havliyle sedyeden fırlayıp ayağa kalkıyor. “Ee Yeter be hasta ben değilim. Ben hastayı getirdim. Bıçaklanan hasta arabada kaldı...”

Evinden Memnun Olmayan Hasta

Acilde sabahın ilk saatleri. Gündüz ekibi nöbetini daha yeni devralmış. Sabahları acil genelde sakin olur. Biz de doktor odasında çay içiyoruz. Bu sırada odaya orta yaşlı yurdum insanı bir kadın, elinde 5 yaşlarında bir kız çocuğuyla girdi. Nöbetçi doktorla görüşmek istediğini söyledi. “Buyurun benim” dedim. “Sizinle özel görüşmek istiyorum” dedi. Beni dışarıya çağırdı. Ben de koridora çıktım.

Kadın: “Doktor Bey ben gecekonduya otuyordum. Kocama yıllardır bir apartman dairesine taşınmak için baskı yapıyorum. Bu yıl artık ısrarlarıma dayanamadı ve elinde ne varsa sattı. Borç aldı. Bir apartman dairesine taşındık. Birkaç aydır dairede oturuyorum. Ancak mutlu değilim. Meğer ben gecekonduya mutluymuşum. Şimdi ben öğleden sonra bayılıp acile gelsem. Siz beni muayene etseniz. Kocama ‘Bunun oturduğu ev herhâlde apartman. Burada iyileşemez. Siz onu gecekonduya taşıyın. Ancak öyle iyileşir der misiniz?’”

Elbette bu teklifi kabul etmedik. Kadını acilden gönderdik.

Aynı gün öğleden sonra 15.00 civarı ambulans kırmızı kodla bir hasta getirdi. Orta yaşlı kadın hasta. Evde baygın bulunmuş. Şuuru kapalı. Evet, bizim sabahki kadın. Kocasını başında. Adam korkmuş ve panik. Hastayı kırmızı alana aldık. İlk stabilizasyonu yaptık. Kocayı resmi evrakları takip etmesi için sekreterliğe gönderdik. Koca odadan çıkınca kadın bir anda canlandı. Elime yapıştı. “Aman doktor kurbanın olayım dediğimi yap.”

Yapmadık tabii ki. Bu talep 4-5 defa tekrar etti. Uzunca bir süre gözlemde kaldı. Bizden ümidini kesince de kalkıp gitti...

Öleceğini İddia Eden Diş Hekimi

Acilde sabahın ilk saatleri. Gündüz ekibi nöbetini daha yeni devralmış. Sabahları acil genelde sakin olur. Biz de doktor odasında çay içiyoruz. Bu sırada odaya orta yaşlı iki erkek ve iki kadın girdi. Nöbetçi doktor ile görüşmek istediklerini söylediler. “Hepimiz nöbetçiyiz. Buyurun nasıl yardımcı olabiliriz?” dedik.

“Ben diş doktoruyum, 35 yaşındayım. Bu gece çok kötü bir rüya gördüm. Kalp krizi geçirip ölüyordum. Bugün muhtemelen kalp krizi geçireceğim. O nedenle bugünü acilde geçireceğim.”

Biz bu talebi çok saçma gördük. İşine gitmesini istedik. Bunu kabul etmedi. “Kovsanız da gitmeyeceğim” dedi. Doktor odasına oturdu. Biz de çok üzerine gidemedik. Bizimle birlikte yemek yedi. Çay içti.

Öğleden sonra acil yoğunlaştı. Biz de diş doktorunu unuttuk. Saat 16.00 civarı dok-

tor odasından bir çığlık sesi geldi. Hemen odaya gittik. Diş doktoru yere yığılmıştı. Eşi başındaydı. Hemen kırmızı alana aldık. İlk değerlendirme ve stabilizasyon yapılırken hasta ventriküler fibrilasyona girdi. Hastayı 4-5 defa defibrile ettik. Inferior Miyokard Enfarktüsü tanısıyla yoğun bakıma yatış verdik. Hastayı yoğun bakıma ben çıkardım.

Asansörde hasta bana “Bak doktor iyi ki gitmemişim. Hastane dışında olsam ölürdüm. Şimdi yaşayacağım” dedi.

Kaza Süsü

Akşam saat 17.00 civarı ambulans acile dört erkek hasta getirdi. Araç içi trafik kazası. Dört kafadar lise öğrencisi babalarının arabasını kaçırmışlar. Araba pert. Ancak hastaların durumu iyi. Tedavileri tamamlandı ve taburcu edildi. Taburculuktan bir süre sonra hastalardan birisi tekrar yanıma geldi.

“Doktor Bey aracın sahibi benim babam. Aracı ben çaldım. Kaza yaptım. Şimdi bunu babama nasıl söyleyeceğimi bilmiyorum. Korkuyorum. Şimdi siz benim bacaklarıma alçı yapsanız. Bacağımın kırıldığını söylesem belki babam insafa gelir bana bir şey demez. N’olur bacağıma alçı yapın...”

Elbette yapmadık...

Ölüm Haberi

55 yaşında erkek hasta (VK) acile eks duhul olarak getirildi. Yapılan müdahaleler başarısız oldu. Hasta eks kabul edildi. Gerekli işlemler yapıldı. Hasta morga gönderildi. Hasta aile dostumuzdu. Bir gün sonra cenazesine katılmak üzere şehir mezarlığının camisine gittik. Birçok tanıdık da cenazeye gelmişti. Cenaze namazını kıldık. Tabutu cemaat omuzlarına aldı. Biz de arkasından gidiyoruz. O sırada VK ile ortak dostumuz olan biri yanıma yaklaştı. “VK nerede? Ona da taziye verelim” dedi. Ben de refleks olarak “Önde gidiyor” dedim. “Hangisi” diye sordu. “Tabutun içinde olan.” dedim.

“Nasıl yani VK’nin babası ölmedi mi? Bize öyle mesaj geldi. Buradaki birçok insan VK’nin babası için geldi.”

Meğer VK’nin oğlu üzüntüyle fark edememiş. Babasının telefonundan kayıtlı kim varsa babam vefat etti.” mesajı atmış. Herkes VK’nin babasının cenazesi diye VK’nin cenazesine gelmiş.

Deprem Sabahı

Altı Şubat 2023 depremi en az 10 şehri etkiledi. Resmi kayıtlara göre 50.000 civarında vatandaşımız vefat etti. Gaziantep Üniversitesi Acil Tıp Kliniği olarak o sabah tam kadro işimizin başındaydık. Her türlü riski alarak acili açık tuttuk. Uzunca bir süre tüm ekip hastanede yatılı kaldı. Normale dönene kadar eve gitmedik. Vardiyeli çalıştık. Ancak deprem sabahı acile ilk giren ve vefat eden hasta kendi intörn doktorumuzdu. Daha kurtarma ekipleri göreve başlamamıştı. Babası kendi imkanlarıyla enkazdan çıkarmış...

Hasta acile eks duhul olarak getirildi. Hasta tüm acil ekibinin mesai arkadaşıydı. Her şeye rağmen ilk stabilizasyon ve İleri Yaşam Desteği işlemleri başlatıldı. Hâliyle tüm acil ekibi başındaydı. Hastanın vefat ettiği kesin olmasına rağmen arkadaşları bir türlü işlemleri bırakmak istemiyorlardı. Ancak bir yandan da sağnak gibi depremzede hasta acile giriş yapıyordu.

Bu durumda müdahaleyi bırakma kararını vermek ve buna acil müdahale ekibini ikna etmek en kıdemli doktora düşüyordu. Bu da bendim. Hayatımın en zor kararlarından birini vererek müdahaleyi bırakmalarını sağladım.

Başta bu doktor arkadaşımız olmak üzere 6 Şubat 2023 depreminde vefat eden tüm vatandaşlarımıza Allah’tan rahmet dilerim.

Bir Türlü İyileşmeyen Hasta

Devlet hastanesi acilinde çalışan bir doktor arkadaşımın bir telefon geldi. “Hocam burada 22 yaşında bir kadın hasta var. 8 saattir takip ediyoruz. İntihar amaçlı ilaç içme şikâyetiyle getirildi. Hasta vitamin, ağrı kesici ve antibiyotik almış. Onlar da toksik dozlarda değil. Her türlü tedaviyi başladık. Ancak hastanın durumu kötüye gidiyor. Bir türlü düzelmiyor. Acaba size göndersek alır mısınız?” Elbette hastayı kabul ettik. Hasta yaklaşık 45 dakika sonra acile 112 ambulansıyla giriş yaptı. Hastayı tekrar değerlendirdik. Anamnez, alınan ilaçlar ve tedavi protokolü doğruydum. Ancak hastanın şuuru kapalı ve solunumu yüzeyleşmişti. Bu sırada hastadan garip bir koku geldiğini fark ettim. Önce ne kokusu olduğunu anlamadım. Sonra hatırladım bu tarım ilacı kokusuydu.

Hastanın ailesini ısrarla sorgulamamıza rağmen aile kesinlikle böyle bir şey olmadığını söylediler. Aileyi eve gönderip tüm evi arattık. Yine de tarım ilacına ait bir iz bulamadılar. Biz her şeye rağmen tedavi protokolünü değiştirdik ve tarım ilacı zehirlenmesi tedavisine başladık.

Aradan 6 saat geçti hastanın şuuru açıldı. Solunumu düzeldi. Hastadaki bu düzelmeyi görünce aynı tedavi protokolüne devam ettik.

Bir gün sonra hastadan ailesi olmadan yalnız tekrar anamnez aldık. Gerçek hikâye şöyleydi: Kızı evlendirecekler. Ancak ailenin istediği adayı kız istemiyor. İntihar etmeye karar veriyor. Önce ahıra gidip tarım ilacını alıyor. Sulandırıp içiyor. Kalanını ahıra götürüp saklıyor.

Sonra evde olan yarım ilaç koçanlarını topluyor. Tüm tabletleri çıkarıp bir poşete koyup bahçeye gömüyor. Boş koçanları yatağının etrafına dağıtıyor. Sonra da yatıp uyuyor...

Bağımlı Doktor

Dr. OK şehrin eski doktorlarından, herkes onu tanıyor. Ancak hem kendisi hem de

eşi narkotik bağımlısı. Acillere gidip narkotik almaya çalışıyor. Bir gün bizim acile de geldi. Bizden açıktan narkotik ilaç istedi. Biz de vermedik. Bunun üzerine bana bağırıp çağırdı. “Ne yani morfin alabilmem için illaki bacağıma kırmam mı gerekiyor?” diyerek acilden ayrıldı.

Yaklaşık yarım saat sonra ambulans acile araç içi trafik kazası bir hasta getirdi. Hasta sol bacağı kırılmış olan Dr. OK’ydi..

“Geldim doktor. Kırdım bacağıma ver bana morfinimi.”

Gaz Çıkaramayan Hasta

Altmış beş yaşında kadın hasta gaz gaita çıkaramama şikâyetiyle acile başvurdu. İlk değerlendirmelerin ardından muhtemel bir ileus tablosu olabileceği şüphesiyle gözleme alındı. Hastanın tüm testleri yapıldı. Gaz çıkarmaması için hiçbir sebep yok. Ancak hasta her vizitte gaz çıkarmadığını söylüyor. Tuvalete de gidemiyor. Orali kapalı. Ancak hasta huzursuz. Kliniği rahat değil. Bir türlü sebebini bulamıyoruz. İkinci günün sonunda vizitte hasta tüm cesaretini toplayıp bize saydırdı: “Doktor bey 6 kişilik koğuşa yatırdınız beni. Tuvalete gitmeme izin vermiyorsunuz. Her hastanın yanında en az iki refakatçisi var. Ben bu kadar kalabalıkta nasıl gaz çıkarayım. Utanıyorum...”

Hastayı bir bakıcı refakatinde tuvalete gönderdik. Sonra da taburcu ettik.

İshali Düzelmeyen Hasta

Kırk iki yaşında erkek hasta acile ishal, bulantı, kusma, ateş şikâyetleriyle getirildi. Hastanın ilk değerlendirme ve muayeneleri sonunda amipli dizanteri teşhisi koyduk. Gerekli tedavilerini başlayıp acil gözleme aldık. Normal şartlarda ilk günün sonunda hastanın kliniği rahatlar, ayaktan tedaviye geçeriz. Ancak üçüncü günü olmasına rağmen hasta hâlâ düzelmedi. İshali şiddetle devam ediyor. Sebebini bir türlü bulamıyoruz.

Son gün akşam vizitinde hastanın yanında biraz fazla kaldık. Hasta ve yakınları ile biraz sohbet ettik. O sırada başka bir hasta yakını elinde poşetlerle geldi. Akşam yemeği getirdim. Buyurun doktor bey birlikte yiyelim’ dedi. Teşekkür ettik. Tam ayrılacakken bir de baktık ki hastaya dışarıdan kebab dürümü getirmişler.

Meğer tedavi etmemize rağmen bulaş devam ediyormuş. Hastane yemeklerini beğenmediği için her öğün hasta dışarıdan kebab dürümü getiriyormuş. Hâliyle amip bulaşı devam ediyormuş.

Hastayı güç bela ikna ettik. Evden yemek gelmeye başladı. Bir gün sonra hastanın semptomları düzeldi. Ayaktan tedaviyle taburcu ettik.

Ölüp Ölüp Dirilen Kadın

Yirmi altı yaşında kadın hasta acile ambulansla eks duhul olarak getirildi. İleri yaşam teknikleri uygulandı. Ancak başarılı olunamadı. Eks kabul etmeye karar verdiğimiz sırada 8 yaşlarında bir erkek çocuğu ailesinin elinden kurtulup içeri girdi.

“Doktor amca annem iyileşti mi?”

Elbette tüm tedavi ekibi bundan çok etkilendik. Bir miktar daha müdahâleye devam etmeye karar verdik. Yaklaşık yarım saat sonra hastanın kalp atımları geldi. 45 dakika sonra da spontane solunumu geldi. Bunun üzerine gerekli konsültasyonları tamamlayıp hastayı yoğun bakıma yatırdık. Üçüncü gün hasta solunum cihazından ayrıldı. Yedinci gün hastaneden şifayla taburcu oldu.

Aradan yaklaşık 1 ay geçti. Aynı kadın aynı şekilde eks duhul olarak ambulansla getirildi. Bu sefer öncekinden tecrübeliyiz. Müdahaleyi ısrarla uzattık. Yaklaşık 1 saat sonra kalp atımları, 15 dakika sonra da spontane solunumu geldi. Yine gerekli işlemleri yapıp yoğun bakıma yatırdık. Yine hasta 10 gün sonra şifayla taburcu edildi.

Aradan 15-20 gün geçti. Aynı hasta aynı klinikle yine geldi. Aynı işlemleri yapıp yoğun bakıma yatırdık. Bu sefer hastanın durumunu aydınlatmak için bizim önerimizle hastanede bir konsey oluşturuldu. Acil, kardiyooloji, nöroloji, iç hastalıkları, anesteziyoloji uzun bir konsey yaptık. Ancak hastanın durumunu aydınlatamadık. Sebebini bulamadık. Hasta yine şifayla taburcu oldu.

Yaklaşık 6 ay sonra sabah saatinde acilde çalışıyorum. Güvenlik görevlisi iki kadının benimle görüşmek istediğini söyledi. Konuyu söylememişler. Acil doktor odasına geçtim. İki kadın geldi. Birisi yaşlı. Diğeri daha genç. “Doktor Bey ben sık sık ölüp acile gelen hastayım. O günlerde söyleyemedim. Kocam beni dövüyordu. Sonra da ne olduğunu bilmediğim bir iğne yapıyordu. Gerisini hatırlamıyorum. Şimdi boşanma davası açtım. Mahkemede lehimde tanıklık yapar mısınız?” Bu tür olaylarda mahkeme kararıyla tanıklık edebileceğimizi, aksi hâlde mümkün olmadığını ifade ettim. Kadın ve annesi acilden ayrıldı. Bir daha da görmedim.

TIBBİ BİLGİNİN GELİŞİMİNDE SAVAŞLARIN KATKISI

Prof. Dr. Sarper YILMAZ

Plastik ve Rekonstrüktif Cerrahi Uzmanı

Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans

sarper@bilkent.edu.tr

ORCID 0000-0002-3072-264

Savaşların tıbbın gelişimine önemli bir katkıda bulunduğu konusunda genel bir fikir birliği vardır. Thomas Helling Birinci Dünya Savaşındaki tıbbi uygulamaları ele aldığı kitabına “*Büyük Savaş ve Modern Tıbbın Doğuşu*” adını vermek suretiyle bunu çok açık bir şekilde belirtir. NATO’nun resmi web sitesinde “Birinci Dünya Savaşı Tıbbın Gelişmesine Yardımcı oldu mu?” başlığı altında bir belgeselin yayımlanmış olması bu görüşün yaygınlığını gösterir. Öte yandan ölü ve yaralı sayısının yüksek olduğu bütün savaşlardan insanlık gerçekten önemli deneyimler kazanmış ve bu kazanımların belki de en önemlisi tıp disiplini de olmuştur. Yine de savaş gibi bir insanlık dramını, hele de dünya savaşlarını bu şekilde değerlendirmenin sıkıntılı bir etik problemi de beraberinde getirebileceği ister istemez akla gelmektedir. Tıptaki gelişmeleri tarihsel boyutuyla değerlendirmenin gerekli olması nedeniyle doğal olarak her bir büyük savaşın bu açıdan değerlendirilmesi de kaçınılmazdır. Ancak savaşların sağladığı tıbbi kazanımların büyük ölçüde ölü ve yaralı sayısının çokluğu ile orantılı olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir. Özellikle savaş alanında hemen hayatını kaybetmeyen çok sayıda yaralının tedavi sürecinde gözlenmesi hekimlere yol göstermiş, onların deneyimlerini büyük ölçüde artırmıştır. Vaka sayısının çok olması dışında silah teknolojisinin gelişmesi sonucu cephede hekimler daha önce rastlamadıkları türdeki yaralanmalarla karşılaşmaları da savaşlardaki tıbbi bilgi birikimine katkıda bulunmuştur. Ancak tıp bilimindeki gelişmelerin önemli bir bölümünde yine vaka sayılarının yüksek olduğu salgın hastalıklar, deprem gibi doğal afetler ve büyük yangınlar olduğunu gözden uzak tutmamak gereklidir. Bütün bunları Tıp Tarihi metodolojisi ve disiplini zemininde titiz bir şekilde incelenmesi gereklidir. Araştırmacılar, sadece ilgilendikleri savaşa değil aynı zamanda geçmişteki gerek savaş gerekse de diğer afetlerden kazanılan deneyimler konusuna en azından aşina olmalıdırlar.

Ambroise Pare, 1537, Fransa Kutsal Roma Germen İmparatorluğu Savaşı

Bu savaş ateşli-barutlu silahların kullanılmaya başlanmasından kısa sayılabilecek bir süre sonra yapılmış olması ve Fransız ordusunda 27 yaşında bir hekim olan Ambroise Pare’nin bizzat bu savaşla ilgili deneyimlerini yazmış olması nedeniyle özel bir taşır. Savaşa katılan Pare’nin henüz tecrübeli bir cerrah olmadığını ve ateşli silah yaralanmaları konusunda herhangi bir pratik bilgisinin olmadığını kendi yazdıklarından öğreniyoruz. Pare, ateşli silah yaraları olan hastalarla karşılaştığında, dönemin tecrübeli cerrahı ve bu konudaki otoritesi sayılan Giovanni de Vigo’nun kitabından okuduğu uygulamaları yapmaya başlar. Bu uygulamanın temeli, yaraların önce kızgın yağla dağlanmasına dayanıyordu ve bunun nedeni de yaraya bulaşmış barutun dokularda bir zehirlenmeye yol açtı-

ğı, kızgın yağın ise bunu önleyeceği varsayımıydı. Bu dağlama işleminden sonra da yine Vigo'un tarif ettiği şekilde yaraya yumurta sarısı, gül yağı ve çam terebentin uygulanacaktı. Pare, yoğun sayıda gelen hastalara bu yöntemi uyguluyordu ancak bir süre sonra elindeki yağ bitince, hastalara sadece diğer karışımı sürmeye başladı. Kendi ifadesine göre endişeli geçen bir geceden sonra yaralarını yağ ile koterize etmediği hastaların diğerlerinden çok daha iyi durumda olduğunu hayretle fark etti. Bu hastaların hem ağrıları hem de yaralarındaki ödem ve kızarıklık da belirgin bir şekilde daha azdı. Pare hakkında bu araştırmayı kaleme alan Donaldson ilginç bir yorumda da bulunur: "Muhtemelen Pare gibi diğer cerrahlar da kaynayan yağları tükendiğinde benzer bir gözlemi yapmış ve bu durumu fark etmiş olmalıydılar. Ama yerleşik görüşlere karşı sessiz kalmayı tercih etmiş olabilirlerdi." Pare ilk makalesini 1545 yılında yazdı, daha sonra çalışmasını genişleterek 1552'de yayımladı. Fransızca yayımlanan bu yazılardan sonra bu çalışmalar 1582 yılında Latinceye çevrilerek yayımlandı. Bu deneyimler elbette bu yazıları okuyan bazı cerrahları etkileyecekti. Dahası, Donaldson'un ifade ettiği gibi, Pare'nin bu deneyimlerini yaşamış ama bunları yazamamış olan diğer hekimlerin görüşleri eğer tıp çevrelerinde dillendirilmişse, Pare'nin yazdıkları pekâlâ daha da anlam kazanmış ve ilgi çekmiş olabilir. Gerçekten de Pare'nin yazdığı yazılar o dönemde İtalya'daki Bologna Üniversitesinde bir cerrah olan Bartolomeo Maggi'nin dikkatini çekmiş ve Maggi barutlu silahla oluşmuş yaraların aslında bir zehirlenme yaratmadığını, bu nedenle kızgın yağla yaraları dağlamanın gereksiz hatta zararlı olduğuna kanaat getirmişti. O dönemde Maggi Fransa imparatorluğunun hizmetindeydi ama İtalya'da olması hasebiyle Kutsal Roma Germen İmparatorluğuna da yakın demografik bir ara bölgede bulunuyordu. Pare'nin görüşlerini benimseyen Maggi ilginç bir şekilde hem o dönemin hem de tıp tarihinin önemli simalarından biri olan Vesalius ve Roma Germen İmparatorluğu hizmetinde olan Vesalius ile de iletişim hâlindeydi. Anatomi ve diseksiyon çalışmalarıyla ünlü cerrah Vesalius'un 1543 yılında Bologna'da yaptığı workshoplara katılmış ve onunla tanışmıştı. Maggi'nin, hâlâ ateşli silahların tedavisinde Gino'nun koterizasyon yöntemini kullanan Vesalius'a Pare'nin deneyimlerini aktardığı ve bir süre sonra Vesalius'un da bu yöntemi benimsediğini dönemin cerrahlarından biri olan Daza Chacon kaydetmiştir.

Ateşli silah yaralanmalarına ilişkin diğer deneyimler

Öte yandan, Pare'nin bu savaş tecrübesi ve ateşli silah yaralarının tedavisi konusunda yazdıklarının devrimsel bir dönüşüme yol açtığı görüşünün tarihsel gerçeklerle pek de örtüşmediğini belirtmemiz gerekir. Örneğin Pare'nin çağdaşı bir Fransız cerrah olan Le Paulmier, Pare'nin katıldığı savaşlarda bu tür yaralanmaları olan çoğu askerin öldüğünü, kurtulanların ise yaralarının çok ciddi olmadığını belirtmiştir. Paulmier de barutun yaraları zehirlediğini kabul etmiyor ve koterizasyonu reddediyordu ama Pare'nin yaralara uyguladığı solüsyonların faydasının olmadığını yaranın soğutulmasının çok daha iyi sonuç verdiğini yazıyordu. Ayrıca tıp pratiğinde yerleşmiş uygulamaların değişmesi, özellikle de o tarihlerde hiç kolay olmayacaktı, yaralara koterizasyonu öneren Vigo'unun kitabı 18. yüzyılda dahi hâlâ revaçtaydı. Hatta yaraların koterizasyonuna İkinci Dünya Savaşında dahi zaman zaman Alman hekimler tarafından başvurulmuştu. Ama işin ilginç

tarafı daha 14. yy.ın başlarında bu tür yaralarda yaranın temizlenmesini takiben üzerine kostik olmayan merhemlerin sürülmesi şeklinde konservatif yaklaşımlar Henri de Mondeville ile Guy de Chauliac gibi dönemin ünlü cerrahları tarafından zaten önerilmişti ve bu yöntem 14. yy. boyunca yaygın olarak uygulanmıştı. XV. yy.ın sonlarında Hyeronimus Brunschwig tarafında ateşli silah yaralanmalarında yaradaki dokularda baruta bağlı bir zehirlenme olduğu fikri ortaya atılmış, daha sonra bu fikir Vigo tarafından güçlü bir şekilde desteklenmiş ve 16. yüzyılın neredeyse standart yöntemi hâline gelmişti. Yani aslında Pare'nin yapmış olduğu bir anlamda eski konservatif yöntemle geri dönmekti ama bu sonuca savaş alanında bizzat yaptığı gözlemler sonucunda ulaşmıştı. Ancak Pare'nin savaş yaralarında uyguladığı konservatif yöntemin standart bir yöntem hâline gelmediği ondan yaklaşık 200 yıl sonra yaşamış olan John Hunter'ın kendi döneminde yaygın olarak uygulandığını belirttiği radikal yöntemlere (koterizasyon, amputasyon, cerrahi debridman) itiraz ederek hararetle konservatif yöntemleri önermesinden de bellidir. Hunter bu tür girişimlerin gereğinden fazla uygulandığını ve faydadan çok zarar getirdiğini vurgulamıştır. Aynı yüzyılda Fransız cerrahlar ateşli silah yaralanmalarının yumuşak dokularda yol açtığı hasarın enflamasyon ve ödeme yol açtığını, bunun da ekstremitelerde kangrenle sonuçlandığını gözlemleyerek bunu önlemek için erken dönemde ekstremitelerde fasyaların insize edilerek dokuların rahatlatılmasının gerektiğini savunuyorlardı. Bu işleme debridman adını vermişlerdi. Bu yaklaşım başta Hunter olmak üzere İngiliz cerrahlar tarafından kabul görmedi, hatta ciddi eleştirilere maruz kaldı. Ekstremitelerde yaralanmalarında İngilizlerin yaklaşımı ya konservatif davranmak ya da amputasyon şeklinde netleşmişti. Bu yaklaşıma gelen en önemli eleştiri amputasyonların önemli bir bölümünün gereksiz olduğu ve mortalitelerinin yüksek olduğu şeklindeydi. Görünüşe göre Fransız cerrahların amputasyon mortaliteleri daha yüksek idi. Böylece kısa bir süre içinde debridman kavramı (o zamanki anlamıyla) terk edildi ve konservatif yaklaşım egemen oldu. Oysa tam da aynı tarihlerde bir Napolyon'un cerrahı olan Dominique Jean Larrey (1766-1842) debridmanı yaradaki yabancı cisimleri uzaklaştırmak ve devitalize dokuları eksize etmek şeklinde başarıyla uyguluyordu. Larrey yaşamı boyunca çok sayıda savaşa katılmış, edindiği tecrübeleri de yazmış oldukça başarılı bir cerrahtı. Çabuk karar veren ve hızlı bir operatördü, hatta bir savaşta 24 saat içinde 200 amputasyon yaptığını yazmıştı. O dönemdeki diğer meslektaşları tarafından her durumda amputasyon yapmakla eleştiriliyordu. Oysa Larrey'in kendi yazılarında amputasyondan mümkün olduğu oranda kaçınmak gerektiğini, kurtarılabilecek ekstremitelerde debridmanı uyguladığını ve yara temizliğine önem verdiğini vurgulamıştır. Bir savaşta komutanlarda General Claude Pajol ön kolundan ateşli silahla yaralanmış, radius ve ulna'nın kırılmış olmasına rağmen, Larrey diğer cerrahların amputasyon önerisini kabul etmeyerek debridman ve yara temizliğini takiben yaralı kolu atele almıştı. Larrey yaralardaki ölü dokuların bir şekilde zaman içinde ciddi sorunlar çıkarabileceğini görmüştü, oysa henüz daha Lister'in çalışmaları yapılmamış ve germ teorisi de ortaya konmamıştı. Bununla birlikte Larrey'in yazdıkları o dönemde ilgi ve kabul görmeyecektir. Larrey de Louis Pasteur ve Robert Koch'un mikroorganizmaların varlığını ve onların hastalık yapıcı özelliklerini ortaya

koyan çığır açıcı çalışmalarına yetişecek kadar yaşamayacaktı. Ancak Lister Pasteur'ü yakından takip ediyordu, hemen hemen aynı konular üzerinde Almanya'da çalışan Robert Koch'u da duymuştu, hatta Koch'u 1881 yılında Londra'da düzenlenen Tıp kongresine davet etmiş ve Pasteur ile tanışmasına da vesile olmuştu. Koch ve Pasteur'den etkilenen Lister, yaralarla uğraşan bir cerrahı ve onların bahsettiği mikroorganizmaların yaralardaki pütrefikasyon sorumlu olabileceğini, bu mikroorganizmalarından kimyasal yolla yok edilebileceğini düşünmeye başlamıştı. Lister 1865 yılından itibaren açık parçalı kırıkların tedavisinde fenol (karbolik asit, fenolik asit) kullanmaya başladı ve 1867 yılında dramatik sonuçlarını yayımladı. Bu yayın tıpta yeni bir dönüm noktası olan **antisepsi** çağını başlatacaktı. Ancak bu bilginin savaşlardaki ateşli silah yaralanmalarına uygulanması için 50 yıla yakın bir süre geçmesi gerekecekti. Gerçi Rus cerrahlarından Carl Reyher 1874 yılında İskoçya'da Lister ile 4 hafta çalışmış ve sonrasında 1877-78 Osmanlı-Rus savaşına katılarak burada elde ettiği tecrübeleri yayımlamıştı. Reyher, bugünkü modern anlamda debridmanı ile antiseptikleri savaş yaralarına uygulamış ve bunun mortaliteyi ciddi anlamda düşürdüğünü bildirmişti. Yaklaşık 20 yıl sonra Paul Friedrich yaptığı hayvan deneylerinde kontamine yaralanmalarda erken dönemde yapılan eksizyonun yara enfeksiyonunu önlediği yazıyordu. Yine de bu yöntemin standart hâle gelmesi için Birinci Dünya Savaşındaki gözlemlerin ikna edici tecrübeleri beklenecekti. Savaşın hemen başlarında ateşli silah yaralanmalarında sadece antiseptiklere güvenilemeyeceği net bir şekilde ortaya çıktı ve cerrahi debridmanın tedavinin vazgeçilmez bir parçası olduğu genel kabul görmeye başladı. Bunu ilk vurgulayanlardan birisi olan Belçikalı Cerrah Antoine de Page standart tedavinin cerrahi debridman, irrigasyonla yara temizlenmesi ve antiseptik solüsyonların uygulanması olduğunu bildiriyordu.

Görüldüğü üzere genel anlamda yara tedavisi Birinci Dünya Savaşında teknik anlamda büyük ölçüde bugün kabul edilen standart tedavilere hemen hemen ulaşmıştı. Ancak antibakteriyal ilaçlar henüz keşfedilmemişti. Sulfonamidler 1930'larda Almanya'da geliştirilmiş ve İngiltere'de de yaygın bir şekilde çeşitli enfeksiyon hastalıklarında kullanıma girmişti. Ancak İkinci Dünya Savaşı başladığında bu ilaç grubuna karşı mikroorganizmalarda direnç gelişmiş olduğu görüldü. Oysa Fleming daha 1928 yılında Penisilin'in bakterilere karşı etkisini ortaya koyan çalışmalarını yapmıştı ve bunları hem İngiliz hem de Amerikan ilaç firmalarının dikkatlerine sunmuştu. Oxford'lu bilim adamları Howard Florey ve Norman Heatley 1941 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek oradaki yetkililer ve bilim adamları ile görüştüktan sonra konunun önemi anlaşıldı ve hemen çalışmalara başlandı. Savaş alanındaki ilk Penisilin uygulaması 17 Ağustos 1942 yılında yapıldı. Elde edilen dramatik sonuçlardan sonra 1943 yılından itibaren ilacın üretimi ve uygulaması giderek arttı. Bu arada 29 Kasım 1942'de Boston'da bir gece kulübünde çıkan bir yangında 492 kişi hayatını kaybederken 166 hasta ağır yanıklarla hastaneye kaldırıldı. Bu hastalara sıvı resusitasyonunu takiben Sulfonamidlerle birlikte yeni kullanılmaya başlanan Penisilin verildi. Penisilin alan hastalarda sonuçların çok daha iyi olduğu gözlemlendi. Bu sonuçların savaş alanında Penisilin'in daha yaygın ve güvenle kullanımına yol açtığı şüphesidir.

Sonuç

Bu çalışmada savaşların tıbbi bilgiye olan katkıları daha çok ateşli silah yaralanmaları, özellikle de ekstremiteler yaralanmaları üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Zira ağır ekstremiteler yaralanmalarında amputasyon gibi yaralının hayatını kurtarma gibi bir seçenek cerrahların sürekli kafalarını kurcalıyordu. Konservatif tedavi, debridman, amputasyon, antiseptik uygulamaları konusunda bir fikir birliği oluşmamıştı. Lister'in çığır açıcı çalışmaları da ekstremiteler kırıkları üzerinden yürümüştü. Abdominal, torakal yaralanmalarla kafatası travmaları konusunda daha az tartışma vardı, çünkü bu yaralanmalar çoğunlukla yüksek mortaliteye sahiptiler. Batın yaralanmalarında bazı cerrahlar laparotomi öneriyorlardı ama İkinci Dünya Savaşı öncesinde bu tür girişimler genellikle ölümlü sonuçlanıyordu. Savaş alanında kafa travmalarındaki yaklaşımlar 19. yy.ın sonlarında Cushing ve Kocher tarafından belirlenmişti. Artmış kafa içi basıncının kraniotomi/kraniektomi ile düşürülmesi kritik ve hayat kurtarıcı bir girişim olarak görülüyordu. Buna ek olarak kanamanın kontrolü, agresif debridman ve mümkünse durameterin tamiri öneriliyordu. Bunun dışında erken mobilizasyon, hemorajik şok, intravenöz sıvı tedavisi gibi pek çok konuda savaşlar insanlık için tıbbi bilgi ve becerinin artmasına vesile olmuşlardır. Ancak bu makalede vurgulanmaya çalışılan konulardan birisi de tıbbin gelişiminin ağırlıklı olarak savaşlar üzerinden okunmasının yanlış yönlendirici olacağı fikridir. Her ne kadar Birinci Dünya Savaşı yara bakımı konusunda (antibiyotik tedavisi dışında) kritik bir dönüm noktası olmuşsa da bunun öncesinde gerek savaşlardan gerekse de savaş dışı durumlardan elde edilen pek çok tecrübenin bu sonuçlara katkısı olduğu tartışmasıdır. Örneğin Pasteur ve Koch'un çalışmaları olmasa germ teorisi belki gelişmeyecek ve Lister de antiseptik çalışmalarını yapamayacaktı. Bu temeller olmadan da savaşlardan elde edilen tecrübeler sınırlı kalmaya devam edecekti. Antibiyotikler aslında İkinci Dünya Savaşı öncesinde keşfedilmişlerdi ama yara tedavisinde çığır açıcı rolleri ancak bu savaşın ortalarında mümkün olabiliyordu.

Aslına bakılırsa, tıbbi uygulamaların tarihini incelerken her zaman karşımıza çıkan bir önemli bir sorun vardır. Yazılı kaynaklar elimizdeki yegâne somut verilerdir ve bunları destekleyecek yardımcı verilerimiz neredeyse yok gibidir. Elbette bu durum genel tarih disiplini için de söz konusudur ama yine de mimari yapılar ve onların kalıntıları, basılmış sikkeler, insanlar tarafından üretilmiş çok sayıda alet gibi pek çok ikincil veri bizim geçmiş ile ilgili biraz daha net ve gerçeğe yakın bir resim ortaya koymamıza yardımcı olurlar. Oysa tıbbi uygulamalar hakkında elimizde çok daha az yardımcı veri bulabiliriz. Bu çok sınırlı verilerin bir örneği kafatası fosillerinde rastlanan trepanasyon delikleridir ve bu günümüzde dahi uygulanan bir tekniğin kökeninin ne kadar eskiye uzandığının oldukça somut bir delilidir. Bu girişime ilişkin en erken yazılı belgeler MÖ. 5. yy.a aittir ve çoğunlukla kırıklara yol açan kafa travmalarına ilişkindir. Oysa bu yöntem en azından Neolitik dönemden beri hemen hemen dün dünyanın her yanında yaygın olarak uygulanmış bir yöntemdi. Çok eski çağlarda bu işlemin hangi amaçlarla yapıldığına dair net bir bilimiz yoktur ancak bu işlem günümüzde kraniyotomi adıyla yaygın bir şekilde uygulandığını yukarıda bahsedilmiş olan Kocher ve Cushing'in çalışmalarından

biliyoruz. Ne yazık ki bu verilen çok özel bir örnektir, diğer tıbbi girişimlerin kökenini saptamakta bu kadar şanslı değiliz ancak yazılı kaynakların ortaya çıktığı zaman oralarda verilen bilgilerin önemli bir bölümünün çok eskilere dayanıyor olduğunu düşünmek için yeterli nedenlerimiz var. Trepanasyonun en azından 10-12 bin yıl öncesine dayandığını elimize geçen fosilleşmiş kafatasları sayesinde biliyoruz ama bu işlemin nasıl ortaya çıktığını, en azından yazılı kaynaklar bahsedene kadar geçirdiği gelişim sürecini bilmiyoruz. Ama en azından bu girişimin bilinen bir ya da birkaç savaşın deneyimi ile ortaya çıkmamış olduğunu, çok daha uzun bir süre içinde gelişim gösterdiğini anlayabiliyoruz.

Kaynaklar

1. Thomas Helling, *The Great War and the Birth of Modern Medicine*, New York, London: Pegasus Books, 2022.
2. Was World War I good form edicine? (Nato Review), 21 Haziran 2014; <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2014/06/21/birinci-duyuya-savasi-tibbin-gelismesine-yardimci-oldu-mu/index.html>, bu web sitesine 14 Ocak 2024 tarihinde ulaşılmıştır.
3. IML Donaldson, Ambroise Pare's accounts of new methods for treating gunshot wounds and burns, *Journal of the Royal Society of Medicine*, 2015, 108(11): 457-461.
4. R. Van Hee, Andreas Vesalius: his surgical activities and influence of modern surgery, *Acta Chirurgica Belgica*, 2016, 116(1):62-68.
5. Berger E, Glyansteve S, Wounded: "They have no fever..." Ambroise Pare (1510-1590) and his method of gunshot wounds management, *Science Museum Group Journal*, May 2019; <https://dx.doi.org/10.15180/191105>, 16 Ocak 2024 tarihinde ulaşılmıştır.
6. Barr J, Schalick III WO, Horn CB ve ark, 'Through and Through' History: The Management of Gunshot Wounds From the 14th Century to the Present, *Annals of Surgery Open*, 2023, 3:e299.
7. Günümüzde nekrotik dokuların yaradan uzaklaştırılması anlamında kullanılan bu terim, o dönemde aslında bugün fasyotomi olarak tanımladığımız girişim için kullanılmıştı.
8. Guthrie HC, Clasper JC, *J R Army Med Corps*, 2017, 157(2): 130-132.
9. Wangenstein OH, Smith J, Wangenstein SD, Some highlights in the History of Amputation Reflecting Lessons in Wound Healing, *Bulletin of the History of Medicine*, 1967, 41(2): 97-131.
10. Helling TS, Daon E, In Flanders Fields: The Great War, Antoine Depage, and the Resurgence of Debridement, *Annals of Surgery*, 228(2):173-181.
11. Huntley JS, Debridement: Development of the Concept, *Journal of Perioperative Practice*, 2011, 21(3): 104-105.
12. Welling DR, Burris DG, Rich NM, The Influence of Dominique Jean Larrey on the Art and Science of Amputations, *J Vascular Surgery*, 2010, 52(3): 790-793.
13. Ullmann A, Pasteur-Koch: Distinctive Ways of Thinking about Infectious Diseases, *Microbe*, 2007, 2(8):383-387.
14. Moynihan B, Lister as a Surgeon, *The British Medical Journal*, 1927, April 9: 656-658.
15. Helling TS, McNabney K, The Role of Amputation in the Management of Battlefield Casualties: A History of Two Millenia, *The Journal of Trauma*, 2000, 49(5): 930-939.
16. Huntley JS, Debridement: Development of the Concept, *Journal of Perioperative Practice*, 2011, 21(3): 104-105.
17. Pollock RA, Triage and Manaagement of the Injured in World War I: The Diuturnity of Antoine de Page and a Belgian Colleague, *Craniomaxillofacial Trauma & Reconstruction*, 2008, 1(1): 63-70.
18. Davenport D, The war against bacteria: how were Sulphonamide drugs used by Britain during World War II, *Med Humanit*, 2012, 38: 55-58.
19. Quinn R, Rethinking Antibiotic Research and Development: World War II and the Penicillin Collaborative, *American Journal of Public Health*, 2013, 103(3): 426-434.
20. Bickel L, Florey: The Man Who Made Penicillin, London: Bloomsbury Reader, 132-141, 1972.
21. Stewart CL, The Fire at Cocanot Grove, *Journal of Burn Care & Rehabilitation*, 36(1): 232-235.
22. Barr J, Schalick III WO, Horn CB ve ark, 'Through and Through' History: The Management of Gunshot Wounds From the 14th Century to the Present, *Annals of Surgery Open*, 2023, 3:e299.
23. Ragel TB, Klimo P, Martin JE ve ark, Wartime decompressive craniectomy: technique and lessons learned, *Neurosurg Focus*, 2010, 28(5):E2.
24. Nanayakkara S, Gunarathne MS, New Insigths on the Surgical Procedure of Trephination Throughout Human History, *Journal of History, Art and Archeology*, 2022, 2(1):1-9.

HASTALIK HİKÂYE KİTAPLARI

1. Her Hastalık Bir Hikâyedir. Ed. Yakıncı C, Kavruk H. Logos Yayıncılık, 2012 İstanbul.
2. Her Hastalık Bir Hikâyedir-II. Ed. Yakıncı C, Kavruk H. İnönü Üniversitesi Yayınları, 2012 Malatya.
3. Her Hastalık Bir Hikâyedir-Anılar. Ed. Yakıncı C, Kavruk H. İnönü Üniversitesi Yayınları, 2012 Malatya.
4. Psikiyatrist Yorumuyla Can Öyküleri. Ed. Yakıncı C, Kavruk H, Cumhurcu BE. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2013 Ankara.
5. Hastalık Hikâyem-I. Ed. Yakıncı C, Kavruk H, Tüzgen S. Bezmiâlem Üniversitesi Yayınları, Irmak Ofset, 2013 İstanbul.
6. Hastalık Hikâyem-II. Ed. Yakıncı C, Kavruk H, Tüzgen S. Bezmiâlem Üniversitesi Yayınları, Irmak Ofset, 2013 İstanbul.
7. Hastalık Hikâyem-2014. Ed. Yakıncı C, Kavruk H, Tüzgen S. Bezmiâlem Üniversitesi Yayınları, Mega Basım Yayın, 2014 İstanbul.
8. Küçük Doğdum ama Hikâyem Büyük. Ed. Okumuş N, Yakıncı C. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2014 Ankara.
9. Sindirim Öyküleri. Ed. Yakıncı C, Selimoğlu A, Kavruk H. Türk Çocuk Gastroenteroloji, Hepatoloji ve Beslenme Derneği Yayını, Yılmaz Matbaacılık, 2014 Malatya.
10. Türkiye Beyin Yılı Nöroloji Öyküleri. Ed. Koç F, Yakıncı C. Türk NörolojiDerneği Yayınları, Matus Basımevi, 2014 Ankara.
11. Uzman Yorumuyla Hastalık Hikâyem-Geçmiş Olsun. Ed. Yakıncı C, Kavruk H, Belce A. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2015 Ankara.
12. Uzman Yorumuyla Hastalık Hikâyem-Şifa Olsun. Ed. Yakıncı C, Kavruk H, Belce A. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2015 Ankara.
13. Lokman Hekim Öyküler-Seyhan. Ed. Yakıncı C, Özcengiz D, Kavruk H. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2015 Ankara.
14. Lokman Hekim Öyküler-Misis. Ed. Yakıncı C, Özcengiz D, Kavruk H. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2015 Ankara.
15. Acilin Öyküsü. Ed. Yakıncı C, Cander B, Kavruk H. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2015 Ankara.
16. Şiddete Beyaz İsyan. Ed. Yakıncı C, Kavruk H, Kızılay A. Akademisyen TıpKitapevi, 2015 Ankara.
17. Çocuk Hekimi Gözüyle Hastalık Hikâyeleri. Ed. Yakıncı C, Hasanoğlu E. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2015 Ankara.

18. Acilin Öyküsü-2015. Ed. Yakıncı C, Cander B, Kavruk H. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2016 Ankara.
19. Lives Changed from Stem to Stern. Ed. Yakıncı C, Altuntaş F, Çağırğan S. Çev. Pervan Ö. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2016 Ankara.
20. Acilin Öyküsü-2016. Ed. Yakıncı C, Cander B, Gül M. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2016 Ankara.
21. İbni Sina Öyküleri-Yüksek İhtisas. Ed. Yakıncı C, Paç M, Paç A, Kavruk H. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2016 Ankara.
22. İbni Sina Öyküleri-2016. Ed. Yakıncı C, Paç M, Paç A, Kavruk H. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2016 Ankara.
23. Hayata Tutunma Öyküleri. Ed. Yakıncı C, Altuntaş F, Sarı Hİ, Kavruk H. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2016 Ankara.
24. Hayata Tutunma Öyküleri 2016. Ed. Yakıncı C, Altuntaş F, Çağırğan S. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2016 Ankara.
25. Sağlık ve İletişim Öyküleri. Ed. Yakıncı C, Kızılay A, Kavruk H. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2016 Ankara.
26. Sahibinden Diyabet Öyküleri. Ed. Yakıncı C, Şahin İ, Kavruk H. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2016 Ankara.
27. Öykülerle Kök'ten Değişen Hayatlar. Ed. Yakıncı C, Altuntaş F, Sarı Hİ, Kavruk H. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2016 Ankara.
28. Kulaktan Kulağa Dilden Dile Öyküler. Ed. Yakıncı C, Selimoğlu E, Önerci M, Kavruk H. Türk Kulak, Burun, Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Derneği Yayınları, Akademisyen Tıp Kitapevi, 2016 Ankara.
29. Acilin Öyküsü-2017. Ed. Yakıncı C, Cander B, Oğuztürk H. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2017 Ankara.
30. Her Hastalık Bir Hikâyedir-2017. Ed. Yakıncı C, Kızılay A, Durmuş M. Akademisyen Tıp Kitapevi, 2017 Ankara.
31. Her Hastalık Bir Hikâyedir-Altın Kayısı. Ed. Yakıncı C, Kızılay A, Durmuş M. İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017 Malatya.
32. Her Hastalık Bir Hikâyedir 2018. Ed. Yakıncı C, Kızılay A. İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018 Malatya.
33. Hayata Tutunma Öyküleri 2019. Ed. Yakıncı C, Erkurt MA, Altuntaş F, Dal MS. İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2019 Malatya.
34. Acilin Öyküsü 2019. Ed. Cander B, Yakıncı C. İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2019 Malatya.
35. Hayata Tutunma Öyküleri Hayatın Demi. Ed. Yakıncı C, Erkurt MA, Altuntaş F, Dal MS. İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2019 Malatya.
36. Hayata Tutunma Öyküleri 2020. Ed. Yakıncı C, Erkurt MA, Altuntaş F, Dal MS. İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2020 Malatya.

37. COVID-19 Öyküleri. Ed. Cander B, Yakıncı C. İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2020 Malatya.
38. Aşı Kararsızlığına HAYIR. Ed. Yakıncı C, Altuntaş F, Erkurt MA, Dal MS. İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2021 Malatya.
39. Acilin Öyküsü 2022. Ed. Cander B, Yakıncı C. İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2022 Malatya.
40. Hayata Tutunma Öyküleri 2023. Ed. Yakıncı C, Erkurt MA, Altuntaş F, Dal MS. İNÜ Yayınevi, 2023 Malatya.

Ve öğrenmek ancak bilgilerin zihinlere hislerle mühürlendiği, fikirlerin karşılıklı olarak önemseneyeceği hissiyle güven ve ilgiyle paylaşıldığı, temasa ket vurabilecek sosyal maskelerin bir kenara bırakıldığı o aşına zeminde mümkündür. Çünkü insan; günbegün yeni bir teknolojik paradigmaya uyanırken, psikolojik ve sosyolojik evriminde geldiği noktada, hâlen o tarih öncesi zamanlardaki ateş başı sohbetlerinde hikâyesini anlatan o sosyal varlıktır.

Yazar Nur İpek Önder MERT

Öykü kaydediyor. Saklıyor. İçine mektup konulup denize atılmış şişeler gibi, bizden bir şeyi geleceğe taşıyor.

Prof. Dr. Abdullah HARMANCI

İnsan beyni, öyküleri, yalıtılmış gerçeklerden daha iyi anımsamak üzere tasarlanmıştır. Eğitimciler, tıbbi bilgileri bir öykü çerçevesinde sunarak öğrencilerin bu bilgileri anımsamasını ve dolayısıyla kalıcı öğrenmeyi güçlendirebilir.

Doç. Dr. S. Ayhan ÇALIŞKAN

Kadın hastalıkları ve doğumda hasta hikâyesinin satır altı anlamları iyi okunmalıdır. Gizli mesaj niteliğindeki bu duruma sık rastlanır ve hekimin hastayı polisiye roman gibi çözümlemesinde önemli rol oynar.

Prof. Dr. Ayşe Filiz YAVUZ

Hikâye sayesinde olgular durağanlığından kurtulup zamansallaşır ve belirli bir ritimle akış kazanır. Çünkü hikâye anlatmak olguları hikâyeye göre düzenlemek demektir.

Yazar Cemal ŞAKAR

İnsanların hikâyelerini dinleyerek başlayacak, dertlerini anlayacak, dermanımızı onların yaralarına sürecektir ve acılarını dindireceğiz. Bu da bizim hikâyemiz olacak.

Prof. Dr. Ergin ÇİFTÇİ

Beyin, hikâyeleri hatırlamak için daha fazla çaba harcar çünkü bu hikâyeler duygusal bağlar ve gerçek dünyada yaşananlar ile ilişkilendirildiği için unutulmaz hâle gelir.

Prof. Dr. Filiz KOÇ

Anlatının, en azından etik farkındalığı artıran, onu güçlendiren bir durum olduğunu gözlemliyorum.

Doç. Dr. Hasan ERBAY

Kitaplarımız çıktıkça da bu hikâyelerin gücünün tıp eğitiminde ne kadar katkı sağladığını hep birlikte görmüş olduk. Bu yöntem aynı zamanda öğrenmeyi de kalıcı kılmaktaydı.

Prof. Dr. Hatice Birgül CUMURCU

Hikâyeleri hayatın gerçekleriyle yüzleşme imkânı sağlayan simülasyonlar gibi kullanabiliriz. Bu şekilde çocuklarımızı erdemlerle donatıp mevcut potansiyellerini geliştirirken sorunlarına denemiş reçeteler sunmak mümkün.

Yazar İlknur IŞIK

Hikâye türünün bilginin öğrenilmesi ve hafızada uzun bir süre tutulmasını sağlayan kadim özelliği sadece edebiyatın uhdesine bırakılmayacak kadar önemli bir yönüdür.

Doç. Dr. İlknur Tatar KIRILMIŞ

Yalnızca iyi düşünebilen insanlar iyi hikâyeler kurabilir... Peki, merak mı hikâyeyi doğurur hikâye mi merakı? Çoğu kez matematik basit bir merakla bir hikâye oluşturarak çıkar karşımıza.

Prof. Dr. Müge KARADAĞ

Şimdi bize bir hikâye anlatıcısı lazım. İçinde toplanacağımız, birlikte yol alacağımız mesellere ihtiyacımız var. Bu sesi kısılmış dille, zayıflamış söz dağarcığımızla biz bize nasıl toparlanacağız? Bilmiyorum.

Dr. Necdet SUBAŞI

Şimdiye kadar yaptığımız gibi bundan sonraki hikâyeleri de hep birlikte yazmak ve yazılanları yüreklerimizle okumak dileğiyle...

Prof. Dr. Sibel YILDIZ

Kişisel gelişimin ilk kilometreleri diyebileceğimiz ninniler tüm dillerde eğitici ve hikâye temellidir. İnsanlık, tıpkı bir sihirbaz gibi, bir bebeğe bile hitap edebilecek yolu yüzyıllar önce keşfetmiştir nitekim. Her seviyeye ulaşır, yaşı ne olursa olsun her insana dokunur çünkü hikâyeler.

Yazar Tarık Talat İÇÖZ

Hikâye, yazarın yaşamla olan alışverişinin satırlara izdüşümüdür.

Uzm. Dr. Ümit EVRAN

Anlatı türlerinden biri olan öyküler yalnız bilgilendirme aracı değil, toplumsal, etik ve yüce değerlere estetik içerik yükleyerek derin iz bırakan sanatsal değer de katarlar.

Prof. Dr. Zafer GENÇAYDIN